T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

6360 SAYILI YASA SONRASINDA BÜYÜKŞEHİR YÖNETİMLERİNDE ORTAYA ÇIKAN DURUMLARIN KIRSAL KALKINMAYA ETKİSİ

Salih BEKTAŞ

2501221969

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Adem ESEN

İSTANBUL – 2025

ÖZ

6360 SAYILI YASA SONRASINDA

BÜYÜKŞEHİR YÖNETİMLERİNDE ORTAYA ÇIKAN DURUMLARIN KIRSAL KALKINMAYA ETKİSİ

Salih BEKTAŞ

Çalışmamızda temel olarak ele alınan konu; 2012 yılında kanunlaştırma aşaması tamamlanıp önemli bir bölümü 2014'de yürürlüğe giren 6360 Sayılı Yasa ile Türkiye'de yerel yönetimlerde yeni bir yapılanma gerçekleştirilmiştir. Bu yapılanma çerçevesinde büyükşehir ilan edilen yeni 14 ilde temel amacı belediye mücavir alan dışında kalan kırsal alanlara hizmet sunmak olan il özel idareleri kaldırılmış ve bazı görev ve yetkiler büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyelerine devredilmiştir. Ayrıca on altı binden fazla köyün tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür. 6360 Sayılı Yasa sorumluluk bölgelerini genişlettiği için kırsala hizmet sunma görevinin yanında birde büyükşehir ve ilçe belediyelerine tarım ve hayvancılıkta her türlü destek ve faaliyet yetkisi vermiştir. Türkiye'nin şehircilik anlamında idari sisteminde önemli düzenlemeler getiren yasanın etkilerini analiz etmek adına öncelikle kırsal kalkınmanın kavramsal boyutları detaylı bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda Türkiye'de kırsal kalkınma konusunu AB bağlamından ayrı olarak değerlendirmek eksik olacağından tarihsel bir süreç içinde kaydedilen ilerlemeler *11. Fasıl* olan *Tarım ve Kırsal Kalkınma* üzerinden aktarırılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda önemli görülen ana temamıza etki etmekte olan konular olarak gıda arz güvenliği, kentsel planlama, şehirlerde tarımsal faaliyetler, ürün yeterlilik düzeyleri gibi başlıklar yasanın etkileri ile bir bütünlük oluşturacak biçimde ele alınmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte kırsal kalkınmada genelde yerel yönetimlerin özelde büyükşehir belediyelerinin özendirici ve dönüştürücü rolleri üzerinde durulmuştur. Buna ilişkin örnek seçilen illerde uygulamalara yönelik çalışmalar anlatılmıştır. Ayrıca Fransa'da belediyelerin benzer çalışmalar yürüttüğünden bahisle il belediyesi olan bir yerel idarenin çalışmaları bu bağlamda aktarılmaya çalışılmıştır. Son olarak kırsal kalkınmayı doğrudan ilgilendiren bir konu

olduğundan Türkiye'de tarımsal üretim amacıyla arazi kullanımı hakkında istatistiksel verilere dayanarak tespitler yapılmıştır. Şehirlerin yönetiminde öncü bir işlevi olan mekânsal planlama konusu yasanın ortaya çıkardığı neticeler ile bütünlük oluşturacak çerçevede ele alınarak kırsalın kalkınmasına farklı bir penceren bakış geliştirmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 6360 Sayılı Yasa, Kırsal Kalkınma, Büyükşehir Belediyeleri, Kırsal Alanlar, Tarım ve Hayvancılık

ABSTRACT

AFTER THE ENACTMENT OF LAW NO. 6360, THE EFFECTS OF CIRCUMSTANCES EMANATİNG FROM METROPOLITAN ADMINISTRATIONS ON RURAL DEVELOPMENT

Salih BEKTAŞ

The primary focus of our research is the recent reorganization of local governance in Turkey, enacted through Law No. 6360, which was established in 2012 and became effective in 2014. This reorganization led to the dissolution of special provincial administrations, which were originally intended to serve rural areas beyond municipal boundaries, in 14 newly designated metropolitan provinces. The responsibilities previously held by these administrations were transferred to metropolitan and metropolitan district municipalities. Furthermore, the legal status of over sixteen thousand villages was revoked, converting them into neighborhoods. Law No. 6360 has also empowered metropolitan and district municipalities to engage in various support activities related to agriculture and animal husbandry, thereby broadening their responsibilities beyond mere service provision to rural regions. To assess the implications of this law, which introduces significant changes to Turkey's administrative framework concerning urbanism, the initial section delves into the conceptual aspects of rural development. It systematically outlines the economic activities occurring in rural areas and the internal dynamics of rural settlements. The second section attempts to chronologically elucidate the approaches to rural development in Turkey, alongside the policies developed in this context, framed within the scope of development plans and strategic documents. Additionally, it discusses how the financial resources Turkey received during its EU candidacy were allocated to producers and farmers, detailing the institutions involved and the interpretation of Chapter 11 on Agriculture and Rural Development in the EU accession progress reports. In the concluding section of our research, the analysis remains extensive, organized through various subheadings. The implications of the

previously discussed legislation have been assessed from two primary perspectives. The first focuses on the administrative challenges encountered by metropolitan municipalities within local governance, while the second considers the circumstances experienced by individuals residing in rural areas. Furthermore, the positive and transformative role of local governments, particularly metropolitan municipalities, in fostering rural development has been highlighted. In this context, the practices observed in the selected provinces have been detailed. Lastly, given its direct relevance to rural development, conclusions have been drawn from statistical data regarding land utilization for agricultural production in Turkey. The concept of spatial planning, which plays a crucial role in urban management, is examined in a manner that seeks to align with the outcomes of the legislation, aiming to cultivate a novel perspective on rural development.

Keywords: Law No. 6360, Rural Development, Metropolitan Municipalities, Rural Areas, Agriculture and Livestock.

ÖNSÖZ

“Ey kanun yapan, iyi kanun koy; kötü kanun yapan kimse, daha hayatta iken, ölmüş demektir”. Türk bilgesi Yusuf Has Hacib henüz 11. yüzyılda böyle seslenmiştir Kutadgu Bilig’i (mutluluk veren bilgi ya da devlet olma bilgisi) atfettiği Karahanlı hükümdarı Tabgaç Uluğ Buğra Kara Han’a.

Bu çalışmamızda kırsal kalkınma kavramının teorik çerçevesinin tanımı yapılarak, Cumhuriyetimizin ilanından bu yana Türkiye’nin kalkınma ve gelişme serüveninde, her ne kadar kırsal alanlarda yaşayan nüfus oranı ve ayrıca geçimini tarımdan sağlayan nüfus oranı azalma gösterse de kırsal kalkınmanın geliştirilmesi olgusu güncelliğini ve önemini gıda arz güvenliği, iklim değişimleri, jeopolitik risklerin giderek arttığı bir dönemde koruduğunu ve yürürlüğe giren 6360 Sayılı Yasa ile de mahalli idarelerde yaşanan değişimin doğrudan kırsal bölgelerimizi etkilemesinin doğurabileceği olumsuz sonuçlarının yine mahalli idari birimlerimizce katılımcılığı da önceleyen bir anlayışla bertaraf edilmesini sağlayacak faaliyetler konusunda farkındalık oluşmasına bir nebze de olsa akademik olarak katkı sunmaya çalışmaktır.

Tez çalışmamda planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Prof. Dr. Adem Esen’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Salih BEKTAŞ

2025-İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZ ……. .ii

ABSTRACT……..... .iv

ÖNSÖZ.....vi

TABLOLAR LİSTESİ xi

GRAFİKLER LİSTESİ…… xiii

ŞEKİLLER LİSTESİ ……. xiv

HARİTA LİSTESİ …… xv

KISALTMALAR LİSTESİ..... xvi

GİRİŞ..... 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRSAL KALKINMA İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ KAVRAMLAR ……. 5

1.1. Kırsal Alanlar Tanımlaması……..... 5

1.2.Kırsal Yerleşimlerin Özellikleri …… 8

1.3. Kalkınma ve Kırsal Kalkınma Tanımları……..... 11

1.3.1.Kalkınma …… ……..... 11

1.3.2. Kırsal Kalkınma ……. ..…….. …… 12

1.3.3. Kırsal Kalkınmanın Amacı …… …… 14

1.3.4. Entegre Kırsal Kalkınma …….. ……. 16

1.3.5. Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma ……..17

1.4. Kırsal Kalkınma Konusunda Yeni ve Farklı Yaklaşımlar…… 20

1.4.1. LEADER Yaklaşımı: Kırsal Kalkınmada Yenilikçi Bir Model …….. 25

1.4.2.Kırsal Kalkınmada Etkili Bir Yöntem Olarak Kümelenme Yaklaşımı …… 28
1.4.3. Kırsalı ve Köylüyü Daha Aktif Kılacak Adımlar …… 31

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KIRSAL KALKINMANIN YAKIN TARİHİ

2.1. Cumhuriyet'in İlk Yılları Kırsal Kalkınma Çalışmaları…… 32

2.2. Kalkınma Planlarında Kırsal Kalkınma Konusu …….. 38

2.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) ……..39

2.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) ……..... 42

2.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) ……. . 43

2.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) …… 45

2.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) …… 47

2.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) ……...48

2.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) ……. 49

2.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) ……51

2.2.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) ……..... 52

2.2.10. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) ……. 53

2.2.11. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) ……..55

2.2.12. On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) ……56

2.3.1. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi-I (2007-2013) …… 57

2.3.1.1. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi-II (2014-2020) …….. 59

2.3.1. 2. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi-III (2021-2023) …… 60

2.3.2. Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014-2023) …… 62

2.3.3. Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2024-2028) …….. 63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN AB ADAYLIK SÜRECİ VE KIRSAL KALKINMA

3.1.1. Türkiye'nin Avrupa Birliğine Üyelik Kapsamında Almış Olduğu Mali Destekler……. 65

3.1.2. IPARD Programı Kapsamında Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun Kırsal Kalkınmaya Yönelik Destekleri …….. 68

3.2. AB İlerleme Raporlarına Göre Türkiye'nin Tarım ve Kırsal Kalkınma Konusunda Katettiği Yol (11. Fasıl) ……..... 72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. 6360 SAYILI YASANIN YEREL YÖNETİMLER İLE İLGİLİ GETİRDİĞİ DÜZENLEMELER …… 83

4.2. Belediyelerin Yerel Kalkınmadaki Rolleri ……. 88

4.3. 6360 Sayılı Yasa'nın Yerelde Getirdiği Düzenlemelere Yönelik Çeşitli Görüşler.. 91

4.4. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin Tarımsal ve Kırsal Kalkınma İçin Vermiş Olduğu Destekler …….. 107

4.5. Konya Büyükşehir Belediyesi'nin Tarımsal ve Kırsal Kalkınma İçin Vermiş Olduğu Destekler…… 126

4.6. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin Tarımsal ve Kırsal Kalkınma İçin Vermiş Olduğu Destekler …….. 146

4.7. Genelde Tarım Politikalarının ve Özelde Yerel Yönetimlerin Tarıma ve Kırsal Kalkınmaya Verdiği Desteklerin Yasal Dayanakları ……... 167

4.8. Fransa'da Yerel Yönetimlerin Tarım, Kırsal ve Yerel Kalkınmadaki Rolleri (Bir Örnek: Val d'Oise Belediyesinin Verdiği Destekler) ……. 169

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. Şehirlerde Tarım Alanlarının Küçülmesi Sorunu ……. 178

5.2. Büyükşehirlerde Tarımsal Üretim Faaliyetleri ……. 182

5.3.Türkiye'de Tarıma Elverişli Alanlar ve Genel Olarak Bitkisel Üretim Durumu ……. … 185

SONUÇ ……..... 190

KAYNAKÇA …….. 196

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo2.1. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Çerçevesi…… 59

Tablo 2.2. Kırsal alanlar için GZFT analizi ……. 61

Tablo 3.1. IPARD-II Programı Bütçesinin Tedbirlere Göre Dağılımı ……71

Tablo 4.4.1. Kocaeli İlinde Tarımın İl Ekonomisi İçindeki Yeri……. 109

Tablo 4.4.2. Kocaeli İline Ait Veriler……. 109

Tablo 4.4. 3. 2024-2029 yıllarında verilen ve verilmesi planlanan çeşitli türde tarımsal destekleri ……. 115

Tablo 4.4.4. 2024-2029 yıllarında verilen ve verilmesi planlanan çeşitli türde hayvancılık desteklemeleri …….. 117

Tablo 4.4.5 2023 toplam harcama bütçesi içinde kırsal hizmetler için harcamalar miktarı ……. ……119

Tablo 4.4.6. 2022 toplam harcama bütçesi içinde kırsal hizmetler için harcamalar miktarı …… 123

Tablo 4.4.7. 2021 toplam harcama bütçesi içinde kırsal hizmetler için harcamalar miktarı ……. 125

Tablo 4.4.8. 2020 Toplam Harcama Bütçesi İçinde Kırsal Hizmetler İçin Harcamalar Miktarı ……. 126

Tablo 4.4.9. 2019 Toplam Harcama Bütçesi İçinde Kırsal Hizmetler İçin Harcamalar Miktarı ……. 126

Tablo 4.4.10. Kırsal Ve Tarımsal Hizmetler Kapsamında 2019-2023 Yıllarında Harcanan Bütçe ……. 127

Tablo4.5.1. Derlenen Tüik 2022 Verileri……. 129

Tablo 4.5.2. Konya İline ait veriler..... 130

Tablo 4.5.3. 2025-2029 Döneminde Konya Büyükşehir Belediyesi Tarafından Verilmesi Planlanan Destekler ……. 137

Tablo4.5.4. 2023 Yılında Verilen Destekler ve Kişi/ilçe/mahalle Sayısı ……...…….. 138

Tablo 4.5.5. 2023 Yılında Tarımsal Eğitim Şube Müdürlüğünce Verilen Eğitimler ……. 139

Tablo 4.5.6. 2022 Yılında Verilen Destekler ve Kişi/ilçe/mahalle Sayısı …… …… …… 140

Tablo 4.5.7. 2022 Yılında Tarımsal Eğitim Şube Müdürlüğünce Verilen Eğitimler …… 142

Tablo 4.5.8. 2021 Yılında Verilen Destekler ve Kişi/ilçe/mahalle Sayısı ……. 143

Tablo 4.5.9. 2021 Yılında Tarımsal Eğitim Şube Müdürlüğünce Verilen Eğitimler ……. 144

Tablo 4.5.10. 2020 Yılında Verilen Destekler ve Kişi/ilçe/mahalle Sayısı ……. 145

Tablo 4.5.11. 2020 Yılında Tarımsal Eğitim Şube Müdürlüğünce Verilen Eğitimler ……..... 145

Tablo 4.5.12. 2019 Yılında Verilen Destekler ve Kişi/ilçe/mahalle Sayısı ……. 146

Tablo 4.6.1. Gaziantep İline ait bilgiler …… 147

Tablo 4.6.2. 2025-2029 yıllarını kapsayan hedef bütçe …… 156

Tablo 4.6.3. 2023 Yılında Üretimi Yapılan Fidan Türü ve Miktarı …… …… 158

Tablo 4.6.4. 20222 yılında üreticilere dağıtımı yapılan yerli ve ata buğday tohumları ……. 162

Tablo 4.6.5. Sertifikalı Tohum ve Fide/Fidan Üretilen ve Dağıtım Yapılan Miktarı ……. 163

Tablo 4.6.6. 2021 Yılında Serada Üretimi Yapılan Sebzeler ve Miktarları ……..... 164

Tablo 4.8.1. Fransa'da Yerel Yönetimlerin Yetki ve Görev Alanları ...…… 173

Tablo 5.3.1. 2001-2021 Türkiye Tarım Alanları (Bin Ha) …….. 187

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 5.3.1. Toplam tarım alanı ve kişi başı tarım alanında gözlenen değişim ….. 186

Grafik 5.3.2. Seçilmiş ürünlerin yeterlilik dereceleri (%) 2009-2010 dönemi …….187

Grafik 5.3.3. Seçilmiş ürünlerin (%) 2021-2022 dönemi **bitkisel denge tabloları ... 187**

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Kırsal Bölgelerdeki Düşüş Çemberi (Döngüsü) …… 10

Şekil 3.1. Türkiye – AB Mali İşbirliği Dönemleri ……... 65

HARİTA LİSTESİ

Harita 4.2.1. Türkiye'de Büyükşehir Statüsündeki İller…… 104

KISALTMALAR LİSTESİ

GAP	:	Güneydoğu Anadolu Projesi
AB	:	Avrupa Birliği
BM-EKOSOK	:	Birleşmiş Milletler-Ekonomik ve Sosyal Konsey
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
BM	:	Birleşmiş Milletler
OECD	:	Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
KÖYDES	:	Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi
TMO	:	Toprak Mahsulleri Ofisi
GSYH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IPARD	:	Instrument for Pre- Accesssion Assistance Rural Development (Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni)
UKKS	:	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
SWOT	:	Strengths, Weakness, Opportunities and Threats (Zayıf Yönler,Güçlü Yönler,Tehditler,Fırsatlar)
EUROSTAT	:	European Community Statistical Office
KYGM	:	Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
TKDK	:	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
OTP	:	Ortak Tarım Politikası
IPA	:	Instrumant for Pre-Accession Assistance
BŞB	:	Büyük Şehir Belediyesi
KKYDP	:	Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı

GİRİŞ

1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de kalkınma hamleleri plan, program çerçevesinde daha kapsayıcı biçimde gerçekleştirilmeye çalışılmış ve buna koşut olarak yine kuruluşu bu döneme rastlayan Devlet Planlama Teşkilatı eliyle hazırlanıp 1963 tarihinde uygulanmaya başlanan ilk kalkınma planından günümüzde hazırlanan en son kalkınma planına kadar kırsal kalkınma alt başlığında görece çok az yer ayrılmış olsa da kırsaldaki gelişmeler yakından izlenerek mevcut durum kısaca ortaya konduktan sonra maddeler halinde öncelikli olarak atılması gereken adımlar sıralanarak kurumsal bir çerçevede çözümler üretmek amaçlanmıştır.

Kırsal kalkınmayı esasen adından da hareketle kırsala yönelik, kırsaldaki dinamikleri harekete geçirerek gelişmenin ve kalkınmanın mümkün kılınması olarak düşünmek yanlış olmayacaktır. Kırsalın sosyo-ekonomik olanaklarının geliştirilerek kalkındırılması için girişilen faaliyetlerin başarıya ulaşması buralarda yaşayan insanların yaşadıkları bölgeleri kentin cezbedici iş fırsatları için veya daha iyi yaşam koşulları umuduyla terk etmelerinin önüne geçerek mümkün olabileceğini bu konuda önemli yol kat etmiş pek çok gelişmiş ülkeden örnekleri ile izleyebiliriz. Bunun içinde kırsal alanların durumunu şehirdeki gibi bir hâle getirmek mümkün gözükmese de en azından altyapı, yol, içme suyu gibi hayati konuların büyük oranda çözülmesi beklenir.

Kalkınma politikalarının genel itibarıyla ülke sathında uygulanması merkezi yönetim kurumları tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak kırsal kalkınma faaliyetlerinin sürdürülmesinde, programların gerçekleştirilmesinde merkezi idare yapıları ile yerel yönetimlerin uyumlu bir şekilde çalışması bu alandaki ilerlemeyi kolaylaştıracaktır.

Avrupa Birliği'ne adaylık süreci göz önünde bulundurulduğunda adaylık öncesi ulaşılması gereken hedeflerin konu başlıkları olarak da tarif edebileceğimiz fasıllar vardır. Bu fasıllardan biride Tarım ve Kırsal Kalkınma Fasılıdır. Dolayısıyla kırsal kalkınma bir yönüyle AB adaylık sürecinde yer alan önemli konulardandır. Oluşturulan politika ve hedeflerler bu süreçle paralel ilerlemesi beklenmektedir.

Türkiye'de idari sistemin yapılanmasının iki dayanağı vardır. Bunlardan biri merkezi idare diğeri ise mahalli idarelerdir. Merkezi idarelerin yapısı gereği etkin yürütemeyeceği iş ve hizmetler yerel idareler eliyle yürütülmektedir. Bundan kaynaklı olarak özgün program ve politikalar oluşturup hayata geçirmek imkânları vardır.

6360 Sayılı Yasa ile yapılan düzenlemeler yerel yönetimlerde pek çok değişiklikler meydana getirmiştir. Mevcut büyükşehir belediyelerine yeni büyükşehirler eklenmiş ve sayı otuzu bulmuştur. Yasanın içeriğine baktığımızda nüfus ve asgari eşikler yeterli ise bir şehrin belediyesi büyükşehir belediyesine dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Temelde büyükşehir belediyeciliğinin geliştirilmesi anlayışı hâkimdir. Bu bakış açısıyla büyükşehirler yerel yönetim idarelerinin öne çıkan bir aktörü olmaktadır. Öte yandan büyükşehir belediyesine dönüştürülen ve mevcut durumda büyükşehir yönetimi bulunan tüm illerde on binlerce köy tüzel kişiliği kaldırılıp mahalleye dönüştürülmüş, belde belediyeleri de aynı şekilde lağvedilmiş ve ve köy niteliği taşıyan yerleşim birimleri mahalleye dönüştürülmüştür. Nüfusu azalmış, bütçe olanakları yetersiz olan belde belediyelerinin işlevsiz kalması ve kamunun sırtına artan borçlarıyla bir yük olmasının önüne geçmek için buraların kaldırılarak ilçe belediyelerine katılması yerinde bir karar olarak kabul edilebilir. Ancak büyükşehir olmayan diğer illerde küçük çaptaki çok sayıda belde belediyeleri varlıklarını sürdürmektedir. Bu durum yasada belde belediyeleri ile ilgili yapılan düzenlemede çıkarılış gerekçesine aykırı olarak kendi içinde büyük bir tezat oluşturmaktadır.

6360 Sayılı Yasa'nın şehir yönetimlerinde getirdiği düzenlemelerin ortaya çıkaracağı çoğunlukla da olumsuz durumların muhatabı mahalleye dönüştürülmüş olan köylerdir yani kırsal alanlardır. Dolayısıyla söz konusu yasanın uygulanması sonrasında ortaya çıkacak olumsuz sonuçların kırsal ekonomiyi ve kırsal kalkınmayı doğrudan etkileyeceği açıktır. Yasanın yürürlüğe girmesi sonrası fiziki ve doğal yapısı itibarıyla kırsal niteliği olan yerleşimlerde insanlar yaşadıkları eski köy evleri ve sadece geçimlik düzeyde yetiştirdikleri hayvanların mandıra ve ahırları için emlak vergisi ödemeleri gerekmektedir. Bunun yanında ihtiyaç duydukları herhangi bir yapının inşası içinde yine katı kurallara tabi olmuşlardır. Öte yandan kendi imkânları

ile çıkardıkları ve köye getirdikleri içme suyu için su sayacı takılması ve buna ilişkin kullandıkları suyun bedelini ödemeleri gibi maddi külfetler ile karşı karşıya kalmışlardır. Buna benzer pek çok maddi yükümlülüklere karşı çıkan eleştirilere karşılık olarak, yasanın bu kısımları ile ilgili hükümleri bir müddet daha ertelenmiştir. Zaten kırsal yapısal özellikleri ihtiva eden yerleşim yerlerinin istenen çoğunluk sağlanırsa; ilçe ve büyükşehir belediyelerinin karar mekanizmaları aracılığıyla kırsal mahalle olarak kabul edilmesi ile birlikte belli başlı vergi ve harçlardan muaf tutulması gibi tuhaf durumlar ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de günümüzde otuz büyükşehir belediyesi mevcuttur. Bu illerin tümünde gelişmişlik düzeyi aynı değildir. Hatta aynı şehirde yer alan kırsal birimler arasında dahi sosyo-ekonomik açıdan önemli farklar bulunmaktadır. Kanaatimizce yasa hazırlanırken göz önüne alınmayan bu farklar uygulamada çok sayıda sorun ortaya çıkaracağı gibi kaynak israfına da neden olabilir.

Şehir yönetiminde farklı ve yeni anlayışların uygulama alanı bulduğu günümüzde büyükşehirlerimize her biri için özel olarak ayrı çalışma yapıp, hangi yönleri ile öne çıkıyorlar ise bununla ilişkili yönetimlerinde strateji oluşturmak bir zorunluluktur. Örneğin Bursa ili kırsal alanı bir hayli geniş olarak öne çıktığı gibi aynı zamanda ticaret ve sanayi şehridir de. Gaziantep ili de benzer özellikler gösterir. Öte yandan Aydın ve Muğla illeri kırsal faaliyetlerin yoğun olduğu yerler olması ile birlikte turizm ile ön plandadırlar.

Esasen yasanın getirdiği sorunlar da tam bu noktada başlamaktadır. Mahalleye çevrilen kırsal alanlarda insanlar çeşitli sebepleri bahane ederek zaten zor şartlarda üretim yapabildiklerini söyleyerek üretimden çekilmektedirler. Rasyonel olarak kırsaldaki tarım, hayvancılık ve orman yapısını koruyan bir mekânsal planlama yürütmeyen şehir yönetimleri kırsal kalkınma faaliyetlerine ket vurabilmektedirler.

Burada önemli bir alan olarak mekânsal planlama konusu öne çıkmaktadır. Çünkü yasanın olumsuz etkileri bu konuda yeterli düzeyde farkındalığı olmayan bir belediye ve şehircilik yönetiminde daha çok ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz şehirlerin büyümesi, sanayi alanlarının gelişmesi için yeni araziler imara açılmalıdır ancak bu kırsal kalkınmanın hezimete uğratılması pahasına yapılmamalıdır. Teknolojik

ilerlemelerin getirdiği imkânlar ve modern şehircilik yönetim yaklaşımlarından yararlanmak, sürdürülebilirliği hâkim kılarak hem endüstriyel ve sanayi üretimi güçlü, hem de tarımsal üretimi güçlü şehirler kurmak kırsal kalkınmada başarıya ulaşmış şehirler doğurabileceği gibi tüm toplumda da dengeli kalkınmanın önünü açacaktır. Öte yandan kırsal kalkınma sözü edilen yasal düzenlemenin olumsuz neticelerini bertaraf ederek durumun olumlu bir eksene evrilmesi için şehirlerin büyümesi süreçlerinde planlama ve imar çalışmaları, gıda arz güvenliği ve üretimde sürdürülebilirlik, kentsel planlama, kentsel alanlarda da tarımsal faaliyetlerin mümkün kılınması gibi belli başlı konular üzerinde de ayrıca durularak bir bütünlük çerçevesinde çalışmamızın sınırları çizilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRSAL KALKINMA İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ KAVRAMLAR

1.1.1. Kırsal Alanlar Tanımlaması

Kırsal alan kavramının evrensel olarak kabul edilmiş tek bir tanımı yoktur. Bununla birlikte kavramdan bahsedildiğinde dünyanın hemen her yerinde insanların aklına kırsala dair benzer fotoğraflar ve çağrışımlar gelmektedir. Bu çerçevede kırsal alanlar nitelendirilirken kırsal alanın içinde bulunduğu coğrafya ve bölgeye göre çeşitli kriterler esas alınarak bir tanımlama yapmak yerinde olacaktır. Kırsal alan tanımları zaman içinde dinamik, sosyal, ekonomik, çevresel ve politik faktörlerin menzilinde değişim göstermektedir.[1]

Kırsal alanlar çeşitli kategoriler göz önünde bulundurmak suretiyle kentsel alanlardan ayrı tutulmaktadır. Kırsal alanlar genellikle kentsel alanlara nazaran daha az nüfuslu olan, gelirleri temelde tarım ve hayvancılık gibi faaliyetlere dayanan ve dışarı doğru, bilhassa daha gelişmiş kentsel alanlara doğru göç eğilimi yaygın olan alanlar olarak bilinmektedir.

Öte yandan, kırsal alan tanımlamasında literatürde en çok kullanılan yöntem nüfus dağılımını temel alınarak yapılan kırsal-kentsel alan ayrımıdır. Kırsal kalkınma ve teorileri üzerine incelemelerde bulunan pek çok yazarın yaptığı tanımlar yanında uluslararası kuruluşların da kırsal alan üzerine tanımlamaları yer almaktadır ve pek çok plan ve programda da bu tanımlar kullanılmaktadır.

Kırsal alan; "Üretim etkinlikleri tarıma dayalı olan kırsal nüfusun yaşadığı ve çalıştığı alan"[2] şeklinde bir tarif yapılmaktadır. Kırsal nüfus için ise a)"Tarmla uğraşan, genellikle kent sınırları dışında köy ve kasabalarda yaşayan nüfus; b) Nüfusu 10 bini geçmeyen yerleşim yerlerinde yaşayan nüfus; c) İl ve ilçe özekleri dışında kalan yerlerde yaşayan nüfus"[3] gibi tanımlar yer almaktadır. Bu doğrultuda eserde, kırsal topluluk kavramı için ise, "Genellikle köylerde yaşayan, anakentlerin

[1] Brian Ilbery, **The Geography of Rural Change**, London, Taylor&Francis, 1998, s.4.

[2] Ruşen Keleş, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi,2021,s.92.
[3] A.g.e. ,s.93.

daha tümüyle kentleşmemiş komşu alanlarında da görülen, başat çalışma alanı tarım ve hayvancılık olan, yüz yüze ilişkilerin sürüp gittiği, işbölümü ve uzmanlaşmanın gelişmemiş olduğu insan topluluğu"[4] ifadesinin yer almaktadır.

Kırsal alan tanımında pek çok unsur bir arada kullanılmakla birlikte zaman zaman bu unsurlardan sadece birinin baskın olarak kullanıldığı tanımlama da yapılmıştır. Söz konusu unsurların başında nüfus yoğunluğu gelmektedir. Uluslararası kırsal kriterleri ve yaklaşımları irdelemek amacıyla bir tanımlama yapan OECD 'ye göre kırsal alanlar; nüfus yoğunluğu km² başına 150 kişinin altında olduğu alanlardır. Bu temel nüfus eşiği ölçeğinde bölgeler üç gruba ayrılmaktadır; nüfusun %50'den fazlasının kırsal alanlarda yaşadığı bölgeler *kırsal niteliği baskın bölgeler* olarak kabul edilmektedir.

Kırsal nitelik taşıyan bölgelerde üretim yüksek oranda tarıma dayalıdır, ürün verimi görece yüksek değildir. Kırsalda yaşı ilerlemiş insanların kalmasına ek olarak dışa göçün de olması neticesinde nüfus artış hızı düşmüştür. OECD kriterlerine göre toplamdaki nüfus sayısının %15-50 oranına karşılık gelen insanların kırsalda yaşamış olduğu durumda bu bölgeler *büyük oranda kırsal bölgeler* olarak kabul edilmektedir. Söz edilen sınıflama temelinde nüfusun %15'inden daha azının kırsalda yaşaması durumunda ise sözü edilen bölgeler *ağırlıklı olarak kentsel bölgeler* niteliği taşıdığı kabul görmüştür. Yukarıda yapılan tipolojiye göre bölgeden anlaşılması gereken sadece şehir birimi olmayıp insanların yoğun biçimde yaşamak için kümelendiği daha geniş alanlar şeklinde değerlendirmek yerinde olacaktır. Bu nitelikte bölgelerde ***entansif*** (modern tarımın bütün tekniklerini içeren) tarım uygulamaları revaçta olmakla birlikte verimlilik de iyi seviyededir. Kentleşme eğilimleri ağırlık kazanmıştır, ***rekreasyon*** (burada kullanılan anlamı ile şehirde yaşayan insanların iyi vakit geçirmesi için yapılması gereken işler ve projeler olarak düşünülebilir) faaliyetleri uygulama alanı bulmaktadır, trafik yoğunluğu sürekli artmaktadır.[5]

OECD'nin yukarıda bahsedilen nüfus yoğunluğunu baz alarak benimsediği bu kır-kent ayrımına benzer şekilde yeni bir tipoloji geliştiren AB'nin istatistik kurumu

[4] A.g.e. ,s.93.
2 Muzaffer Bakırcı, **Türkiye'de Kırsal Kalkınma,** İstanbul, Nobel Yayın Dağıtım, 2007, s.26-27.

EUROSTAT iki fonksiyonlu yapmış olduğu tanımlamada; km²'ye en az 300 kişi düşüyor ve nüfusu da minimum 5000 ise bu alanları kentsel alan olarak kabul etmiştir. Bu yaklaşıma göre tanımlamaya konu şehir ve/veya yerel idari birimin nüfusunun %50' sinden fazlası kırsal alanda yaşıyorsalar bu birime *baskın kırsal alan,* %20 ve %50 aralığındaysa *orta dereceli kırsal alan*, %20 'den daha azı kırsal alanda yaşıyorsa bu bölgeyi de idari yönden *baskın kentsel alan* olarak kabul edilmektedir.[6]

Ülkemizde bir yörenin veya yerleşim yerinin kırsal alan olarak kabul edilmesi ve ondan sonra bu niteliğe yönelik çalışmalarda bulunulması noktasında idari otoriteler tarafından esas olarak iki temel tanımlama yapılmıştır. Bunlardan birincisi istatistik kurumu tarafından yerleşim yerinin idari özelliği baz alınarak yapılan tanımlamadır ki il ve ilçe merkezlerinin dışında kalan alanlar kırsal yerler olarak nitelendirilir. Kabul gören diğer tanımda ise bir yerin niteliğini belirlemede temel ölçüt nüfus eşiği olmuştur. 1982 yılında Devlet Planlama Teşkilatı öncülüğünde hazırlanan *"Kent Eşiği Araştırması: Türkiye İçin Kent Tanımı*"* adlı çalışmada bir yerleşimin kent olarak kabul edilmesi için en az yirmi bin nüfusa sahip olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu nüfus eşiği temel kriter olarak alınıp 1988 senesinden bu yana TÜİK tarafından kırsal-kentsel alanları ilgilendiren konularla ilgili istatistikler üretilmektedir.

UKKS-I (2007-2013*)* Dokümanında kırsal alana ilişkin hayata geçirilecek politikalarda temel olarak kırsal-kentsel olmak üzere iki yapı göz önünde tutulacaktır. Bu iki temel yapı baz alınmak üzere yukarıda da bahsi geçtiği gibi kırsal yerleşim birimi olarak nitelenen yerler şöyle sıralanabilirler; nüfusu yirmi binin altında olan il-ilçe merkezleri ile belde ve köylerdir.[7]

"12.11.2012 tarihli 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile birlikte il sınırları içinde yer alan kırsal alanlar

3Eurostat,"Urban-Rural Typology", (Çevrimiçi), http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Urban-rural_typology, 14 Nisan 2023.

*Asuman Çezik, Kent Eşiği Araştırması:Türkiye İçin Kent Tanımı, DPT Yayınları, Ankara, 1982

[7] GTHB, **Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2014-2020**, 2015, s.14.

büyükşehirlerin il idari sorumluluk alanları içine dâhil edilmiştir. Çok önemli idari değişiklikleri içeren bu düzenleme ile hatırı sayılır düzeyde köy-beldenin tüzel kişilikleri ortadan kaldırılarak mahalle olarak düzenlenmiştir. Hiç kuşkusuz bu kapsamlı değişim ve dönüşüm kırsal alanları ilgilendiren konularla ilgili iş ve faaliyetlere yaklaşımlarda da değişim getirmiştir. İşte bu nedenle kırsal alanla ilgili yapılacak olan planlar, yol haritaları bundan böyle yerel yönetimlerin idari sistemlerinde yapılan bu revizyonlar göz önünde tutularak yapılırsa hedefe ulaşmada daha başarılı olabileceklerdir.

1.2. Kırsal Yerleşimlerin Özellikleri

Yurdumuz için kırsal alanı ilgilendiren faaliyetler ve bu faaliyetlerden geçimini sağlayan nüfus halen büyük önem arz etmekte ve bu durum ülkemizin önemli bir kısmının gelirinin tarıma dayalı olduğunu göstermektedir. Türkiye genel anlamda coğrafi olarak dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Türkiye'nin arazilerinin %55,9'u 1000 m'nin üstünde yükseltiye ve %62,5'i %15'ten daha fazla eğime sahiptir.[8]

Türkiye'de bazen fiziki koşullardan kaynaklanan bazen de tabiat ve insan kaynaklı olarak ortaya çıkan ve kır nüfusunu doğrudan etkileyen pek çok sorun bulunmaktadır. Bu sorunların fiziki coğrafya karakterli olanlarının başında, topoğrafya ve iklim şartlarının doğrudan ve dolaylı olarak etkilediği olumsuzluklar bulunmaktadır. Beşeri kaynaklı sorunlar ise genellikle insan-tabiat ilişkilerinde dengenin bozulması sonucu meydana gelmektedir. Kırsal alanların doğrudan ve dolaylı olarak maruz kaldığı bu etkiler neticesinde, kırsal kalkınmada hedeflenen başarı istenen seviyede sağlanamamaktadır.[9]

Söz konusu kırsal hayatın sürdürülmesi ve geliştirilmesi için yürütülen faaliyetlerde olumsuz etkileri olan doğal fiziki koşullardan en önemlisi kuşkusuz yer şekilleri ve iklim unsurudur. Bu sayılan faktörler, hem yerleşim biriminin meydana gelmesi ve nitelik kazanmasında, hem de ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesinde kırsalda en önemli hususu oluşturmaktadır. Bu sebepten mütevellit, ovalar ve düzlük alanlar

[8] Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, **Türkiye Tarım Sektörü Raporu**, 2013, s.1
[9] Bakırcı, **A. g.e**. s.310.

dağlık alanlara nazaran daha derli toplu yerleşime imkân verirken, yükselti ve engebenin yoğun olduğu alanlarda birbirinden uzak ve dağınık durumda olan yerleşimler kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla yer şekilleri yerleşim yerlerinin seçimini ve orada sürdürülebilecek aktiviteleri doğrudan belirlemektedir.

Kırsal alanların birinci derecede gelir kaynaklarından olan tarım ve hayvancılık faaliyetleri bazı kırsal bölgelerimizde ne yazık ki sürdürülemez duruma gelmiştir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde bulunmak ölçeğine bakılmaksızın tüm ülkeler için vazgeçilmezdir. Tarım ve hayvancılık hem ülke insanının temel gıda ihtiyacını karşılamakta olduğundan ve tarımsal-hayvansal endüstriye girdi sağlamak suretiyle hem iç pazarın gelişmesine hem de dış pazarlara ürün ihraç ederek kırsaldaki insanın ekonomik faaliyetlerini sürdürmesine katkı sunarak refahın artmasına ve ülke ekonomisine katma değer sağlanmasına destek olmaktadır.

1980' li yıllara kadar Türkiye Ekonomisi'nin lokomotifi olan tarım sektörü, 1980 sonrası uygulanan liberalleşme, serbest piyasa ekonomisine geçiş, sanayi, hizmet ve inşaat sektörlerindeki hızla gelişmeyle beraber gerileme göstermiştir. 1980'li yıllarda yaklaşık % 26 olan GSYH katkısı 2013 yılına gelindiğinde % 8,5'e, 1980 'li yıllarda % 57 olan ihracata katkısı 2013 yılında % 10'a ve 1980'li yıllarda % 62,5 oranında istihdam içinde yer almasına karşılık 2013 yılında bu oran % 26'ya kadar gerilemiştir. Ancak oranlardaki bu azalma karşısında tarım sektörünün sürekli gerilediği gibi bir algıya kapılmamak gerekmektedir. Diğer sektörler tarım sektörüne nazaran daha hızlı geliştiği için tarımın GSYH içindeki oranı azalmıştır.[10]

Öte yandan ülkemizde uygulanmakta olan miras hukuku neticesinde tarım alanları parçalanarak küçülmektedir. Tarım arazilerinin küçülmesi tarımsal işletmelerin üretim kapasitesinin düşmesine yol açmakta haliyle bu durum tarımsal üretim ve verimin düşmesine yol açmaktadır.

[10] Zeki Doğan, Seçkin Arslan, Ayberk Nuri Berkman, "Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış", **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** cilt:8, sayı:1, 2015, s.38.

Kırsal alanların kentsel alanlara kıyasla temel birtakım göstergelerde de geri kaldığı gözlemlenmektedir. Bunlardan en önemlileri; kişi başına düşen gelir, kadınların iş yaşamına katılım oranı ve kırsal yerleşim yerlerindeki teknolojinin kullanımı ile nüfusun eğitim seviyesidir. Bunlardan en belirleyici olarak en çok kullanılan ölçüt ise kişi başına düşen gelirdir. OECD'nin 2006 yılında yayımladığı çalışmasında, "***The New Rural Paradigm: Policies and Governance****";* kırsal alanın ekonomik etkinliğini azaltan, zayıflatan birçok faktörün olduğunu ve bunların kırsal alanlarda adeta bir kısır döngü gibi gelişimi ve kalkınmayı zora soktuğundan bahseder. Bu döngüyü tanımlamak için de "*Düşüş Çember"* ifadesi kullanılmıştır. Aşağıya bu çember şematik olarak çıkartılmıştır.[11]

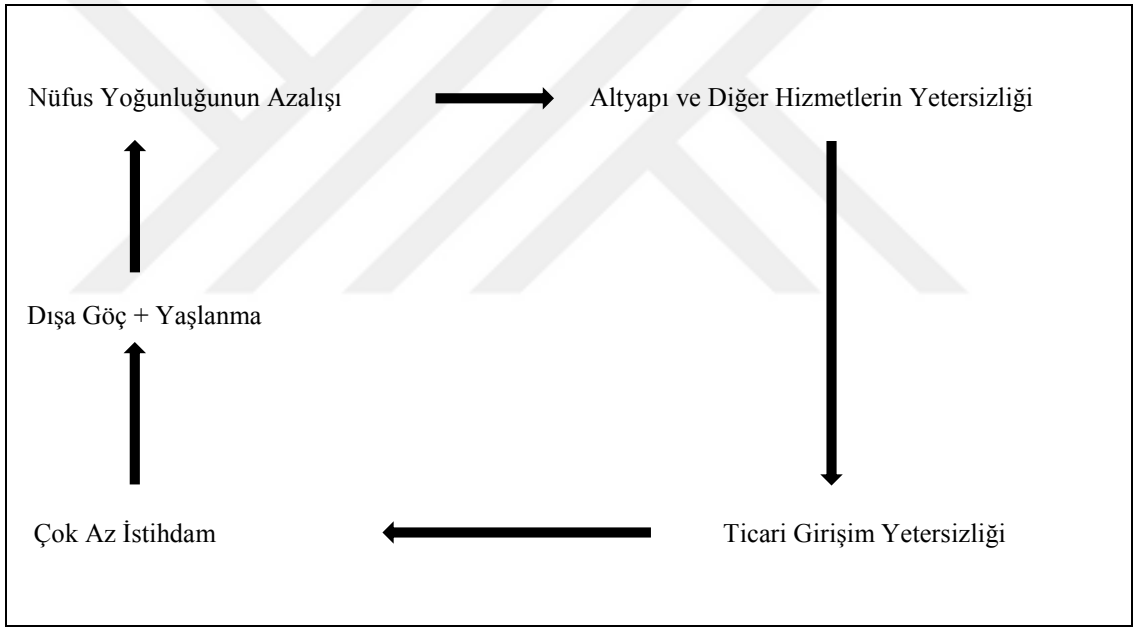

Şekil 1. 1. Kırsal Bölgelerdeki Düşüş Çemberi (Döngüsü

) [12]

1.3. Kalkınma ve Kırsal Kalkınma Tanımları

1.3.1. Kalkınma

Kalkınma kavramı sadece tek bir faktöre bağlı değildir ya da sadece ekonomik aktiviteyi ifade etmez. Kalkınma; bir toplumda ekonomik, toplumsal, sağlık ve

[11] European Commission, "Poverty And Social Exclusion In Rural Areas", **Final Study Report**, 2008, s.52.

siyasal alanda arzu edilen değişim ve gelişim olarak tanımlanabilir. Türk Dil Kurumu'nun İktisat Terimleri Sözlüğü'nde; "*Bir ekonomide halkın değer yargıları, dünya görüşü ile tüketim ve davranış kalıplarındaki değişmeleri içerecek biçimde toplumsal ve kurumsal yapıda dönüşüme yol açan büyüme olarak"* tanımlanmıştır.

Kalkınma statik bir durumu ifade etmez bilhassa kalkınma yolunda dinamik bir süreç söz konusudur. Kalkınma sürecinde yaşanan toplumsal, ekonomik aşamaları açıklamaya çalışan çok farklı yöntemler ve amaçlar ortaya konmuştur. Kalkınma girişimleri sadece kişi başına düşen geliri artırmayı hedeflemez aynı zamanda modern üretim tekniklerinin de kullanımıyla bir ulusun toplumsal olarak da gelişmesini hedefler. Öte yandan sadece kişi başına geliri artırma hedefi ise ancak ekonomik büyüme anlayışında kendine yer bulabilir.

Kalkınma kendi içinde çeşitli amaç ve aşamaları kapsamaktadır. Kalkınma konusu yakından incelendiğinde birey ve toplumun refah seviyesinin daha iyi bir noktaya taşınması, gelir düzeylerinin yükseltilmesinin yollarının bulunması için çağın gerekliliklerini karşılayabilecek üretim kültürünün geliştirilmesi adına yenilikçi ve inovatif araçların hayata geçirilmesini kolaylaştırmaya yönelik girişimler manzumesi olduğu görülebilir. Görece geri kalmış, modern üretim tekniklerinden yoksun bir topluluğun, teknik ve ekonomik manada önemli ölçüde yol kat etmiş toplumların seviyesine yaklaşma çabası da kalkınma süreci şeklinde değerlendirilmektedir.

Kalkınma; Toplumun daha müreffeh ve insanların gelecek kaygısı duymaksızın sürekli maddi ve manevi olarak tekâmül edebileceği bir yaşamı temin edebileceği unsurların bir araya getirerek insanlığın hizmetine sunulmasıdır. Kalkınma; bireylerin hayatlarında gerçekleştirmek istedikleri hedefleri yine kendi hür iradeleriyle tayin edebildikleri özgürlük alanları olarak görülebilir.[13]

Kalkınma süreci üç temel sacayağı üzerine inşa edilerek ve bunlara işlerlik kazandırılması ile ancak toplumların kalkınmasından söz etmenin anlam kazanacağından bahsetmek yerinde olur. Bu unsurlar aşağıda etraflıca anlatılacaktır.

---

[12] **A. y.**

[13] Ahmet Tolunay, Ayhan Akyol, "Kalkınma Ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar Ve Tanımlar", **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Seri: A,sayı:2, 2006, s.11.

A-Ekonomik Kalkınma: İnsanların temel ihtiyacı olan mal ve hizmetlerin gelişmiş bir ekonomik yapı tarafından temin edilmesi insanların ihtiyaçlarını karşıladığı gibi toplumsal faydayı da artıracaktır. Dolayısıyla çalışan başarılı bir ekonomik yapı ekonomik kalkınmayı da beraberinde getirecektir.

***B-Sosyal Kalkınma*:** Sosyal hayatın imkanlarının geliştirilmesi yönünden insanoğlunun gereksinim duyduğu sağlık, eğitim, altyapı, kentleşme, ekolojik problemler gibi temaları kapsamaktadır.

***C-İnsai Kalkınma*:** Toplumun her ferdinin bir misyon üstlenerek kendisi ve yaşadığı toplumun gelişmesi için potansiyelini, çabasını ortaya koyarak önemli bir aktör olmasıdır. Bu türlü kalkınmada, toplumdaki bireylerin gelişmesi öne çıkan en önemli konudur. Bireylerin eğitim süreçlerine oldukça erken çağlarında katılmaları teşvik edilmelidir.[14]

1.3.2. Kırsal Kalkınma

En kapsayıcı anlamı ile kırsal kalkınma; kırsal alan veya kırsal yerleşme olarak tanımlanan alanlardaki sosyo kültürel ve ekonomik şartların çevre koruma ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde bu bölgelerde yaşayan insanların refah ve yaşam düzeylerinin yükseltilmesine yönelik plan, politika ve uygulamaların bütünü olarak tanımlamak mümkündür[15]

Öte yandan kırsal kalkınmayı özellikle yoksul kadın ve erkekler gibi özel grupların kendileri ve çocukları için hem ihtiyaçlarını karşılamak hemde ihtiyaçlarından fazlasını kazanmak için önemli bir strateji olarak gören ***Chambers*** yine kırsal kalkınmayı kırsal alanlardan geçimini sağlayan insanların en yoksullarının nimetlerinden yararlanma noktasında en önemli aracı olarak görür. Bahsi geçen ve kırsalda yaşayan bu insanları şöyle sıralar; küçük ölçekli çiftçiler, kiracı üreticiler ve yoksul köylüler. Böylelikle ***Chambers*** kırsal gelişmeyi kırsalda yaşayan belirli bir grubun gelişimini sağlayan stratejik bir araç olarak kabul eder.[16]

---

[14]P. Oakley, C. Garforth, "Guide to Extention Training", **FAO Training Series**, No:11, Roma, 1985, s.21.
[15] Bakırcı, **a.g.e.** , s.33.
[16] Robert Chambers, **Rural Development: Puttting to Last First**, Longman, London, 1998, s. 148.

Diğer taraftan kırsal kalkınmayı; doğal kaynakları ve beşeri kaynakları geliştirme ve daha verimli hale getirmek, alt yapıyı güçlendirmek, kurumsal ve yerel karar alma kabiliyetini güçlendirmek suretiyle, kırsal alanda iş imkânlarını artırmak ve ekonomiyi büyütmeye ilave olarak kendine yeter bir duruma getirerek kırsal hayat kalitesinin gelişmesini sağlayacak hükümet politika ve programlarını içeren bir süreç olarak değerlendirmek de kabul gören görüşlerdendir.[17]

Birleşmiş Milletler Ekonomik Ve Sosyal Konsey ise kırsal kalkınmayı; kırsal kalkınma niteliksel ve niceliksel faktörlerin etkili sonuç doğuracak şekilde değişimi ile beraber kırsal nüfusun hayat seviyesini yükselterek meydana gelen etkilerin yaşam biçimlerinde de olumlu bir değişimi meydana getirmesidir.[18]

Daha kapsayıcı anlamıyla kırsal kalkınma; Kırsalda yaşayan insanların sosyo-ekonomik imkânları artırmalarını sağlayarak daha yüksek refah seviyesinde bulundukları alanları terk etmeden yaşamalarını sürdürebilmeleridir. Bu hedeflere ulaşmakta hiç kuşkusuz gerek kamu tarafının gerekse kırsalda yaşayan insanların girişimci yönlerini öne çıkaracak çok kapsamlı politika setlerini tasarlayıp uygulamaya koymak kaçınılmaz olmuştur. Kırsal alanlarda yaşayan insanların geçim kaynakları ağırlıklı olarak tarım-hayvancılık ile ilgili üretim faaliyetlerine dayanmaktadır. Kırsal alanların geliştirilmesi için dizayn edilen politikaların ve uygulamaya konan programların sadece bu sektörler ile sınırlı tutulmadan gelir getirici üretim imkânlarının çeşitlendirilmesi ile tek düze bir kırsal kalkınma anlayışı yerine daha kapsayıcı, entegre bir anlayış benimsenmelidir. Bütüncül ve kapsayıcı bir bakış açısıyla geliştirilecek fikirler ışığında ancak kent-kır arasındaki dengesizlikler azaltılacak ve birbirini tamamlayıcı niteliğe kavuşmasına vesile olacaktır. Sonuç olarak bu sayede daha fazla yol alınabilmesi mümkündür. [19]

1.3. 3. Kırsal Kalkınmanın Amacı

---

[17] Katar Singh, **Rural Development: Principles, Policies, and Management**, Sage Publication ,1986, p.18

[18] Nations Unies Conseil Economique Et Social, "Comission Economique Pour L'Afrique Conference Regionale Sur Une Politique Harmonisée De Developpement Rural En Afrique", **Definitions Et Objectif Du Developpement Rural,** Iloshi (Tanzanie), 13-14 octobre 1969, p.2.

[19] GTHB, **A. g. e. ,** s. 10.

Kırsal kalkınma için sarf edilen çabaların en belirgin amaçlarından biride kırsal kabul edilen alanın öncelikle en temel olmazsa olmaz altyapısal gereksinimlerinin karşılanmasıdır. Öte yandan bunu yaparken de kırsaldaki insanları göçe itecek tüm olumsuzlukların bertaraf edilerek, kentin çekici gelebilecek pek çok özelliğinin kırsala kazandırılmasının yanı sıra ekonomik ve sosyal hayatın iyi bir konuma erişmesi için olanakların seferber edilmesi hayati önem arz etmektedir. Yukarıda sayılan hedeflere ulaşmak için gerçekleştirilmesi gereken ara hedefler önemli birer aşama olarak şu şekilde ifade edilebilir:

Kırsaldaki ekonomik aktivitelerin çeşitlendirilip geliştirilmesi yolu ile iş olanaklarının ve refah seviyesinin yükseltilmesine çalışmak, kırsalın en büyük zenginliği olan doğal kaynakların, sürdürülebilir üretimin de devamlılığını sağlayacağını akıldan çıkarmadan korunmasını sağlamak, altyapı olanaklarının kırsalda yaşayan insanların tüm ihtiyaçlarına cevap verir niteliğe kavuşturarak temiz ve güzel bir çevrede insanların hayatlarına değer katmak, kırsal yaşam biriminin en önemli ikinci sermayesi olan insanı yükseltecek ve yoksulluğu ortadan kaldıracak tedbirlerin hızla uygulamaya konması, merkezi hizmetlerin yerelde kaliteli ve etkin şekilde sunulması için kırsalın yerleşim özellikleri de göz önünde tutularak daha akılcı ve pratik çözümler geliştirmek gerekmektedir.[20]

Kırsal kalkınmanın bir başka görüşe göre amaçları; Yaşamın devamını sağlayan kırsal kaynakların sürekliliğini sağlamak için ekolojik bütünlüğü korumak, arazilerin uygun bir tarzda etkin olarak kullanılmasını sağlamak, sağlıklı yaşam koşullarını temin etmek, memnuniyet verici estetik güzellikleri sunan bir çevre oluşturmak, etkili sosyal, ekonomik ve idari kuruluşlar oluşturmak, halkın refah koşullarını geliştirmek, görüntü kirliliği ve çarpık yapılaşmaya neden olmayacak şekilde yeni yapılar inşa ederek geniş çapta kapsamlı bir kalkınma politikası oluşturmak olarak ifade edilebilir.[21]

[20] **a.g.e.** s.43.
[21] Andrew W. Gilg, **An introduction To Rural Geopraphy**, Edward Arnold Pub, London, 1985, p.139.

Kırsal kalkınma konusuna yönelik yaklaşımlar genel olarak kalkınma ekonomisinin sürekli değişen ve gelişen anlayışına paralel olarak zaman içinde değişim yaşamaktadır. Özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren tarımda makine kullanımının artması ile teknik üretim imkânlarının yaygınlaşması sayesinde kırsalın daha hızlı dönüştürülüp kalkınacağına olan inanç güçlenmiştir.

1970'li yıllar merkezi yönetimlerin kırsalın planlı kalkınmasında doğrudan aktif bir rol oynadığı, sürecin merkezinde daha çok yer alarak yol alınabileceğine inanıldığı dönem olmuştur. Ancak hükümetlerin otoriter, tepeden müdahaleci yaklaşımı neticesinde arzu edilen düzeyde kalkınmadan çok olumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştır. 2000'li yıllara doğru bahsi edilen yöntemlerle ilerleme kaydedilemeyeceği fark edilmiş olmalı ki kırsal kalkınma programları kırsalda yaşayan insanların da aktif şekilde sorumluluk üstlenerek sürecin bir paydaşı olduğu anlayışa doğru evrilmiştir. Öte yandan 2000 yılı sonrası dönemde kırsal kalkınma anlayışı, kırsaldaki yaşam koşullarının bütüncül olarak iyileştirilmesi yoluyla refah seviyesinin artırılmasına katkı sunulması konusu dünyada uygulanan pratiklerde ve kırsal kalkınma yazınında ortaya çıkan farklı perspektifler ışığında yeni bir kulvara girmiştir. [22]

1.3.4. Entegre Kırsal Kalkınma

Entegre kırsal kalkınma yaklaşımı şu amaçları benimser:

- Tarımsal üretimin artırılmasını sağlamak ama bunu yaparken de geçimlik düzeyde küçük çiftçinin üretimini artırarak ve aynı zamanda çevreye zarar vermekten kaçınarak sağlamak,

[22] Tarım Ve Köyişleri Bakanlığı, **II. Tarım Şurası Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu Raporu**, Ankara, 2004, s.34.

- Gelir dağılımının iyileştirilmesine çalışmak ve sosyal güvenlik hakkının sağlanması,

- Sosyal entegrasyonda ilerleme kaydetmek, temel yaşam şartlarını güçlendirmeyi de araç olarak kullanarak verimlilik artışını sağlamak,

- İnsanların daha eşit şartlarda verimli kaynaklara ve istihdam fırsatlarına ulaşmasını kolaylaştırarak kalkınma süreçlerinden elde edeceği faydanın artmasını sağlamak,

- İnsanları motive ederek harekete geçirmeyi yerel düzeyde geniş bir katılım yelpazesiyle kalkınma programına dahil etmeyi amaçlar.

Diğer yandan Entegre kırsal kalkınma; kalkınma programının uygulandığı bölgelerde birçok aktörün ve bileşenlerinin etkileşimi ve ilişkisini güçlendiren planlama ve bu planı uygulama çerçevesinde anlam bulan bir yaklaşımdır.[23]

Ülkemizdeki Entegre kırsal kalkınma yaklaşımını benimseyerek planlama ve proje ekseninde kalkınma uygulama çalışmaları yapan idare olarak *GAP* örnek verilebilir. *GAP*'ın kapsadığı iller (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) dikkate alındığında bölgenin dağınık ve engebeli olması ve ayrıca sürdürülebilir insani gelişmeyi sağlayacak yüksek nitelikli hizmetlere ulaşılabilmesinin güçlükleri yanında finansman kaynaklarındaki kısıtlar nedeniyle süreçte gecikmeler yaşanabilmektedir. Sayılan olumsuz etkenleri göz önünde bulunduran *GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, "Entegre Katılımcı Kırsal Kalkınma"* projeleri tasarlayıp tüm paydaşların süreç içinde etkin bir rol üstlenmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamlı projede esasen tesis edilmeye çalışılan konu kırsalda yaşayıp da tarıma elverişli alanlarının azlığı sebebiyle refah seviyesi düşük kalan çiftçi ve köylülerin sürdürülebilirlik ve katılımcılık ekseninde bir dizi kalkınma faaliyeti ortaya konarak durumlarının iyileştirilmesidir.

Yukarıda adı geçen *GAP* bölgesi olarak nitelenen illerde kırsalda yaşayan yoksul insanların ekonomik imkânlarının artırılarak hayat standartlarının yükseltilmesi yolunda atılacak adımlar; nitelikli eğitim, amaca yönelik mesleki eğitim, tarımsal

[23] Manfred Leupolt, "İntegrated Rural Development: Key Elements of An İntegrated Rural Development Strategy", **Sociologia Ruralis**, Vol. XVII No.1/2 1977, p. 14-15.

yayım, sağlık vb. faaliyetlerin daha etkin ve ulaşılabilir şekilde pilot olarak seçilen alanlarda bölgede yaşamını sürdüren insanlarla buluşturulması sağlanmalıdır. Dağınık yerleşim yapısı niteliği taşıyan kırsal birimler arasında etkileşim ve işbirliği sayesinde tam bir entegrasyon oluşturularak kaynak dağıtımında da optimizasyon hedeflenmiştir. Ayrıca dezavantajlı durumda olan, geçimi kırsaldaki üretim çalışmalarına dayanan çiftçilerin refah düzeyinin artırılması en temel amaç olmuştur.

Kavram biraz daha açılacak olursa '*entegre kırsal kalkınma yaklaşımı'* hangi amaçla olursa olsun kalkınmaya yönelik çabalarda öncelikle sorunların tespit edilmesi, niteliklerinin ve boyutlarının ortaya konulması ve bu sorunları ortaya çıkaran nedenlerin belirlenmesi öne sürülen kırsal kalkınma yaklaşımının birinci ilkesi bunu takiben gerçekleştirecek faaliyetlerde temel amaç ve hedef kitlenin belirlenmesi ikinci ilkeyi, kalkınmaya yardımcı olacak potansiyellerin ortaya konulması üçüncü ilkeyi, kalkınmanın hangi araç ve yöntemlerle uygulanacağı ise yaklaşımın dördüncü ilkesini teşkil etmektedir.[24]

1. 3. 5. Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma

Sürdürülebilirlik kavramı süreklilik temeline dayanır. Gerçekleştirilen faaliyetin sürdürülebilir nitelikte olması demek aslında o işin, konunun devamlı şekilde süregelen bir yapıda olduğunu anlatmaktadır. Sürdürülebilir olan konunun riske düşmeden devam ettirilebilmesi kaynakların azami hassasiyet ile kullanılmasına bağlıdır. Yapısı gereği dinamik özelliğe sahip olan sürdürülebilirlik kavramı; bir toplumun, sürekli üretim devinimi içinde bulunan yapıların ya da süreklilik arz eden bir sistemin devamlılığını riske uğratmadan devamlı bir şekilde ilerletme olarak tanımlanabilir. Birçok farklı alanda kullanılan bu kavramın asıl teması bugünü hareket noktası alıyor olsa da insanın geleceğini ve hangi alan için bahsediliyor ise o alanda kaynakların tüketilmeden geleceğe aktarılmasını salık verir.[25]

[24] Bakırcı, **a.g.e. ,** s.373.
[25] Ş. Gülin Beyhan, S. Mete Ünügür, "Çağdaş Gereksinmeler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm Ve Kimlik Modeli", **İTÜ Dergisi/A**, Cilt:4, Sayı:2, 2005, s.80

Uzunca bir süredir sanayileşme, endüstrileşme yoluyla kalkınma ve refah artışının sağlanması benimsendiği için, her ne pahasına olursa olsun kalkınma yolunda çevresel tahribat göz ardı edilmiş ve sanayileşmiş ülkelerce kaynak kullanımı da adeta diğer az gelişmiş toplumların aleyhine orantısız tüketilerek deyim yerindeyse haksız bir sömürüye dönüşmüştür.

Özellikle II. Dünya Savaşı'nda Avrupa kıtası başta olmak üzere çok sayıda ülkede büyük çaplı yıkımlar olmuştur. Savaş sonrası barışa duyulan özlem ile birlikte insanların refah seviyelerinin artması için ulusal ve milletler arası adımlar atılmış ekonomik ve sosyal imkânları geliştirilmeye yönelik çalışmalar giderek önem kazanmıştır. Ayrıca ekonomik olanaklar geliştirilirken, sağlıklı ve yaşanabilir bir çevreyi feda etmemek gerektiği düşüncesi de yaygınlık kazanmıştır. İşte bu kapsamda 1972 yılında Stockholm'de milletler arası düzeyli bir konferans icra edilmiştir. Bu konferansta öne çıkan gündem maddeleri; kaynakların tüketilmesinde sürdürülebilirlik ilkesi benimsenip çevrenin korunup gereken önemin verilmesi, gelecek nesillerin de yaşamlarını devam ettirebilmeleri için aynı kaynaklara ihtiyaç duyacaklarını akıldan çıkarmadan düzenli ve sağlıklı bir çevrede ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması gerektiği anlayışı kabul edilmiştir. *Sürdürülebilir kalkınma* kavramı ilk defa BM'ye bağlı bir organ olarak kurulan ve sonra fesih edilen *Dünya Çevre Ve Kalkınma Komisyonu* adlı birim tarafından 1987'de yayımlanan ***"Brubdtland"*** diğer adıyla *"Ortak Geleceğimiz"* raporunda kullanılmıştır.

Bu konferansta çevrenin taşıma kapasitesine dikkat çeken, kaynak kullanımında kuşaklar arasında hakkaniyeti gözeten, ekonomik ve sosyal gelişmenin çevre ile bağlantısını kuran, kalkınma ve çevre arasında sıkı bir ilişki olduğunu vurgulayan temel ilkeler ortaya konmuştur. *Sürdürülebilirlik* kavramının çıkış noktası *Dünya Çevre Ve Kalkınma Komisyonu'nun* 1987'de yapılan toplantısında hazırlanan *'Ortak Geleceğimiz'* adlı raporuna dayandırılmaktadır.

Kırsal kalkınma ile ilgili olarak milletler arası düzeyde 1992 yılında ***Rio De Janerio'da*** düzenlenen *"Birleşmiş Milletler Çevre Ve Kalkınma Konferansı"(UNCED)* sırasında görüşülen önemli konuların bir adım ötesine geçerek kaynakların daha etkin ve verimli kullanılması, yerel idari yönetimlerin küresel çapta

katkı sağlayacak biçimde daha fonksiyonel yapıya kavuşturulması, topyekün olarak insanlığın menfaatine politika hedefleri geliştirerek refah düzeylerinin artırılması amacıyla global ölçekte çözümler üretilmesi hedefiyle bir yol haritası olarak "*Gündem 21"* kabul edilmiştir.[26]

Kırsal kalkınma politikaları kırsalda yaşayan çiftçilerin mevcut sürdürdükleri üretim faaliyetlerine ek olarak yeni gelir getirici ekonomik aktiviteler edinmesini sağlayarak bu sayede ekonomik, sosyal ve kültürel olarak da gelişme sağlarken bir yandan da toplumsal barışı ve bütünleşmeyi oluşturarak toplumsal kalkınmayı da gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Dahası uygulanan politika ve stratejilerin bir başka amacı da kalkınmaya konu edinen topluluğun sınırlı bir noktaya kadar verilecek destek ile kalkınma hamlesini bağımsızca sürdürebilmesinin sağlanmasıdır.

Türkiye'de kırsal kalkınma girişimleri özellikle 1960 sonrası dönemde planlı ekonomik gelişmeyi önemseyen kalkınma planları ile sistematik olarak başlatılmıştır. Bu planlardan *"8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda"* sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışı politika yapıcılar tarafından benimsenerek iş ve gelir imkânlarının geliştirilmesi temel hedef olarak ortaya konmuştur. Yine bir sonraki kalkınma planı olan ve 2007-2013 periyodunda uygulanmış olan *"9. Kalkınma Planı'nda"* yer verilen *"Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi"* belgesinin ışığında hazırlanan *"Kırsal Kalkınma Eylem Planı"* temel hedeflerinde kırsal kalkınma politikalarının kırsal alanlarda sadece üretim ilişkileri bağlamında tarımsal üretim faaliyetlerini içermeyen bunun yanında "eğitim, sağlık, sanayi ve ticaret, istihdam, sosyal güvenlik, kültür, konut ve kentleşme, turizm, enerji ve çevre" alanlarını da içeren geniş spektrumlu kalkınma anlayışının benimsenmesi gerekliliği vurgulanmıştır.[27]

Kırsal alanların sürdürülebilirlik ilkesi gereğince kalkınma politikaları faaliyetlerinde bulunulması demek kırsaldaki insanların ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini sağlayıcı, hayat standartlarını iyileştirici çabalar ortaya konurken biryandan da kaynakların korunarak kullanılmasını, doğal güzelliklerin, tarihi dokunun ve

[26] Şafak Kaypak, "Ekolojik Turizm Ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma", **KMÜ Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 14(22), 2012, s.16.

yaşanılan çevrenin mümkün olduğunca muhafaza edilmesi anlaşılmalıdır. Öte yandan insanoğlunun hem varlığını sürdürmek hem de kalkınma maksadıyla doğal kaynakları rasyonel ve verimli şekilde kullanması bu ilişkinin daim olması için bir zarurettir. Gelecek kuşaklara aktarılması ve sürdürülebilir kılınması hayati önem arz eden kaynakları aynı zamanda ekonomik üretim unsurları olarak doğal, fiziksel, beşeri ve finansal sermaye şeklinde saymak mümkündür.[28]

1.4. Kırsal Kalkınma Konusunda Yeni ve Farklı Yaklaşımlar

Ekonomik büyümeyi, hükümet desteğiyle belirli sektörlerde dar bir biçimde sürdürmek ve ucuz iş gücüne dayanarak kırsaldan kente göçü teşvik etmek artık geçerliliğini yitirmiştir. Bunun yerine, toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümü adil bir şekilde gerçekleştirmeyi hedefleyen, yoksulluğu sona erdirme, savunmasız kesimlerin yaşam koşullarını iyileştirme, doğaya saygı gösterme ve doğal kaynakların akıllıca kullanımına odaklanan bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yeni kalkınma modelinde yer alan kavramlar, ulusal özelliklere ve yerel dinamiklere çok fazla önem vermeyen, evrensel geçerlilik iddiasındaki büyük teorilerden önemli ölçüde ayrışmaktadır. 'Yerellik', 'kültürel çeşitlilik' ve 'ekolojik sürdürülebilirlik' ilkeleri çerçevesinde öne çıkan başlıca kavramlar şunlardır: sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynakların verimli ve akılcı kullanımı, toplumsal cinsiyet, cinsiyet dengeli kalkınma, insan gelişimi, toplumsal örgütlenme, katılımcı süreçler, kapasite geliştirme, sosyal sermaye, katılımcı uygulama izleme ve değerlendirme, yönetişim, sivil toplum kuruluşları ve toplum temelli örgütlenmeler ile özel sektörün sosyal sorumlulukları.[29]

---

[27] Nihat Işık, Duygu Baysal, "Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları: Genel Bir Değerlendirme", **C. Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:12, sayı:1, 2011, s.16.

[28] Leo J. De Haan, "Globalization, Localization And Sustainable Livelihood", **Sociologia Ruralis**, Volume 40, Number 3, 2000, s.345.

[29] Ahmet Saltık, Oya Açıkalın, *"Kalkınmada Yeni Kavram ve Stratejiler"*, **Kırsal Kalkınma Önderlerinden Dr. Ahmet Saltık'a Armağan,** Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği 2008,s. 151.

Kırsal kalkınmaya yönelik ortaya konan bu yeni paradigma, sekiz temel bileşen üzerine inşa edilmiştir: yönetişim, çok sektörlü politikalar, altyapı, kentsel-kırsal alanlar arası bağlantılar, kapsayıcılık, toplumsal cinsiyet eşitliği, demografik dinamikler ve çevresel sürdürülebilirlik. Bu unsurlar, gelişmekte olan ülkelerde dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınma sürecine önemli katkılar sağlayabilir. ***Yönetişimin Geliştirilmesi***; Kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, hükümet düzeyinde kaynakların etkin ve verimli kullanımını sağlayarak kırsal kalkınma stratejilerinin arzu edilen sonuçlara dönüştürülmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Kapasite inşası için odaklanılması gereken temel alanlar; makroekonomik yönetim, yasal düzenlemeler, borç yönetimi, vergi teşkilatı, istatistik altyapısı ve kamu hizmetleri sunumu gibi çok çeşitli unsurları içermektedir. ***Çok Sektörlü Kırsal Kalkınmanın Teşviki***; Kırsal bölgelerin gelişme potansiyelini ortaya çıkarabilmesi, yalnızca bir sektöre odaklanmanın ötesine geçerek birden çok sektördeki dinamizmi teşvik etmeyi gerektirir. Tarımsal kalkınmayı hedefleyen stratejilerle birlikte, kırsal alanlarda tarım dışı faaliyetleri desteklemek ve hizmet sektörü ile endüstriyel sektörlerde istihdam fırsatları yaratmak da önemlidir. Bu bakış açısı, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesini hızlandıran çok boyutlu kalkınma politikalarının uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. ***Altyapı Açığının Giderilmesi;*** Kapsamlı bir kırsal kalkınma politikası, altyapının iyileştirilmesini stratejik bir öncelik olarak benimsemelidir. Nitelikli kırsal altyapı, yalnızca tarımsal üretim süreçlerini desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda değer zincirini yükseltme, kırsal sanayileşmenin sağlanması turizm ve hizmet sektörlerinin gelişimi için gerekli sinerjiyi yaratan dinamik bir temel sunacaktır. Bu nedenle altyapı yatırımları, kırsal sosyo-ekonomik dönüşümün sürdürülebilir şekilde sağlanmasında kilit rol oynamaktadır.[30]

Kapsayıcılık İlkesi ve Sosyal Politikalar; Kırsal kalkınma çabaları, ekonomik politikaların sınırlarını aşan ve toplumun tüm kesimlerini kucaklayan sosyal politika araçlarının entegrasyonunu zorunlu kılar. Kapsayıcı sosyal politikalar; eğitim

[30] OECD , *"Policy tools for the New Rural Development Paradigm*", **A New Rural Development Paradigm for the 21st Century: A Toolkit for Developing Countries**, Development Centre Studies, OECD Publishing, Paris, 2016, s.245-260.

fırsatlarının yaygınlaştırılması, temel halk sağlığı altyapısının güçlendirilmesi, gelir desteği mekanizmaları, gıda güvenliğine yönelik koruma ağları, geçici istihdam programları ve toplumsal kalkınma girişimlerini içerecek geniş bir perspektifle ele alınmalıdır. Özellikle toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesisi için kadınların üretkenliklerine ket vuran geleneksel cinsiyet rollerinin ortadan kaldırılması önem taşır. Kadınların fırsatlara erişimini desteklemek, yalnızca hane gelirini artırmakla kalmaz; aynı zamanda yoksulluğun azaltılmasını hızlandırır ve toplumsal refahın artmasına katkı sağlar. ***Demografik Zorluklara Çözüm Geliştirme***; Demografik dinamikler, sosyo-ekonomik gelişimi desteklemede ve ülkelerin kaderini şekillendirmede son derece belirleyici bir unsurdur. Nitekim pek çok hızlı büyüyen ekonomi, özellikle Doğu Asya örneğinde olduğu gibi, gönüllü aile planlaması stratejileri sayesinde nüfus artış hızını yönetebilmiştir. Demografik yapıdaki değişimlerin etkin bir şekilde yönetimi, ekonomik kalkınmayı hızlandıran önemli faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. ***Çevresel Sürdürülebilirliğin Güçlendirilmesi***; Çevresel sürdürülebilirlik politikaları, doğal kaynakları korumanın yanı sıra kırsal bölgelerde çevresel değişimlere karşı dayanıklılığı artırmayı hedeflemelidir. Sosyo-ekonomik kalkınmayı teşvik etmek adına çevreyle uyumlu dayanıklılık stratejileri geliştirmek, özellikle tarıma bağımlı nüfusun geçim kaynaklarını güvence altına almak açısından kritik önemdedir. İklim değişikliği ise bu bağlamda özel bir tehdit oluşturmaktadır; çünkü sürekli değişen iklim koşulları kırsal üreticilerin kaynak planlamasını zorlaştırmakta ve gıda güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Bu nedenle çevreyi koruma ve iklim değişikliğine adaptasyon politikaları, kırsal kalkınma stratejilerinin ayrılmaz bileşenleri arasında yer almalıdır[31].

Kentsel ve kırsal bölgeler arasındaki bağların güçlendirilmesi; Toplumsal ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Kırsal-kentsel bağlantılar, ekonomik faaliyetlerin önemli bir itici gücü olup, kırsal geçim kaynakları dinamiklerinin anlaşılmasında temel bir rol oynar. Bu bağlantılar, çiftlik içi ve dışı faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, gelir kaynaklarının artırılması, nüfus

[31] A.y. , s.265-268.

hareketliliği ve göç gibi olguların yanı sıra teknoloji ve inovasyonun kırsal alanlarda yaygınlık kazanmasını da kapsamaktadır.[32]

Ancak politika süreçlerinde kırsal ve kentsel alanların ayrı ve bağımsız unsurlar olarak ele alınması, bu alanlar arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerini yeterince yansıtmamaktadır. Hükümet politikalarının kırsal-kentsel bağlantıları güçlendirme doğrultusunda çeşitli müdahale biçimleri bulunmaktadır. Bu müdahalelerden biri, ulaşım olanakları ve bilgi-iletişim teknolojileri altyapısına yatırımlar yapmak ve hareketliliği kısıtlayan engelleri ortadan kaldırarak mal, insan ve bilgi akışını kolaylaştırmaktır. Böylece kentsel ve kırsal bölgeler arasında karşılıklı iletişim ve etkileşim süreçlerinin geliştirilmesi amaçlanabilir. Bir diğer çözüm odağı ise aracı şehirlerin gelişiminin teşvik edilmesidir. Bu tür şehirler, kırsal ve kentsel alanlar arasında bir köprü görevi görerek her iki tarafın ekonomik ve sosyal olarak birbirini desteklemesini sağlar. Ayrıca, hükümetlerin politika geliştirme süreçlerine kırsal-kentsel bağlantıları dâhil etmesi son derece önemlidir. Bu bağlamda, bölgesel düzeyde yerel yönetimler arasında koordinasyonu artıran mekânsal planlama yaklaşımlarının benimsenmesi, uzun vadede daha dengeli bir kalkınmayı mümkün kılabilir. Böyle bir yaklaşım, kırsal-kentsel ilişkilerin güçlenmesine ve toplumsal refahın arttırılmasına katkıda bulunabilir.[33]

Avrupa Birliği tarım politikalarında ortaya çıkan yenilikleri fark ederek kırsal kalkınma konusuna karşı etkili aksiyon alıp hayata geçiren yapı olarak öne çıkmıştır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren bu değişim görülebilir. Birliğin kırsala yönelik benimsediği politikalar önceleri tarıma daha az elverişli alanlardaki çalışmalar ile kısıtlı düzeyde kalmaktaydı. 2003 yılından itibaren bu alanda politikalara bakış açısı iyiden iyiye değişmiş ve 2007-2013 bütçe döneminde somutlaşmıştır. Politikalardaki düzenlemeleri açmak gerekirse: piyasa odaklı yapıdan ziyade mekânsal politikaların temel alınması, karar almayı merkezden yerele bırakma, program ve politikaların

[32]Şule Akkoyunlu, "The potential of rural-urban linkages for sustainable development and trade", ***International Journal of Sustainable Development & World Policy,*** 2016 4(2), s.22-23.

[33]OECD, "Policy tools for the New Rural Development Paradigm" , **A New Rural Development Paradigm for the 21st Century: A Toolkit for Developing Countries**, Development Centre Studies, OECD Publishing, Paris, 2016, s.267.

tavandan tabana şeklinde değilde tabandan tavana teklif edilmesi, arz yerine talep tercihli yol izlenmesi, kırsalda tarım dışındaki ekonomik faaliyetlerin de yaygınlaştırılması ve hasılı bütüncül bir yaklaşımla geliştirilmesi istenen yörenin sahip olduğu doğal, kültürel, tarihi özelliklerini öne çıkarırken fiyat müdahalecilini değil proje esaslı faaliyetlerin desteklendiği bir model benimsenmiştir. Üç sacayağı üzerine kurulmuş olan yeni kırsal ortak politika uyarınca atılan ilk adımlardan birisi kırsaldaki çiftçi işletmelerinin rekabet edebilme gücünü artırmaya yöneliktir. Tarımsal üretim düzeninde süregelen arızi sorunların temelinde bu yapıların yeterli sermaye imkânlarına ulaşamaması yatmaktadır. Sözü edilen sacayaklarından birincisi politikaların temel belirleyeni, gıda zincirinin de teminatı olarak görülen kırsal alanın bizatihi kendisidir. İkinci önemli ayak toprak ve çevrenin yönetilmesi meselesidir. Çevreden bahsedilirken orman alanlarını da bu kapsamda değerlendirmek birlik anlayışıyla yakından ilgilidir. İklim değişikliğinin ortaya çıkardığı etkileri azaltmak, organik tarım üretimi hakkında farkındalığı artırmak ve görece daha az verime sahip kırsal alanlara verilen desteklerin artırılması bu çerçevede ele alınmıştır. Üçüncü temel sacayağı; köylülerin sosyo-ekonomik koşullarının iyileştirilmesi yönünde sadece tarımda değil diğer sektörlerin de canlandırılması ile bilhassa gençlerin çalışma olanaklarının artırılması sağlanmaktadır. Sayılan bu üç ana politika konusuna ek tamamlayıcı unsur olarak kabul edilen yaklaşım "*leader"* çalışmaları olmuştur. Bu yaklaşım kalkınmada aşağıdan yukarı olarak harekete geçirilen yöntemlerin en belirgin olanlarındandır.[34]

1.4.1. LEADER Yaklaşımı: Kırsal Kalkınmada Yenilikçi Bir Model

"LEADER" yaklaşımının temellerini, özünü oluşturan "yedi ilke"yi ve "LEADER"'dan topluluk liderliğindeki yerel kalkınma sistemine geçişi detaylı bir şekilde ele almaktadır. "LEADER" yaklaşımı, Avrupa'nın birçok kırsal bölgesinde geleneksel, yukarıdan aşağı yönelik politikaların yetersiz kaldığı sorunlara dinamik bir çözüm olarak geliştirilmiştir. LEADER, Fransızca "Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale" ifadesinin baş harflerinden türetilmiş olup,

[34] Yayına hazırlayanlar: Ahmet Faruk Aysan, Devrim Dumludağ, **Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar:** Ahmet Halis Akder, "*Tarım ve Tarım Politikalarının Geleceği*", İmge Kitabevi Yayınları, Mart 2014,s.179.

"Kırsal Ekonominin Gelişimi İçin Faaliyetler Arası Bağlantılar" anlamına gelir. Bu program, insanları pasif faydalanıcılardan aktif kalkınma aktörlerine dönüştürmeyi hedeflemiştir. Bunun başarıya ulaşması için yerel halkın enerjisi ve kaynaklarından faydalanılması hedeflenmiş; kamu, özel ve sivil toplum aktörlerini bir araya getiren alan bazlı "Yerel Eylem Grupları" kurulmuştur. Böylece, kırsal bölgelerin gelecekteki gelişimlerine doğrudan katkıda bulunmaları mümkün hâle getirilmeye çalışılmıştır[35].

"LEADER" ilk kez 1990 yılında Avrupa Komisyonu bünyesindeki bir grup uzman tarafından önerildiğinde, bu yenilikçi yöntem geniş toplum kesimleri tarafından oldukça dikkat çekici bulunmuştur. Yerel toplulukları birbirine bağlamak ve onların kalkınma süreçlerine aktif katılımını sağlamak o dönemde henüz alışılmadık bir yaklaşımdır. Yerel eylem gruplarının merkezi rolü; "Yerel Eylem Grupları" "LEADER" yaklaşımının sahadaki faaliyet yürüten temsilcileri olarak hem stratejilerin geliştirilmesi hem de uygulanması süreçlerinde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu gruplar, yerel halkı karar alma süreçlerine doğrudan dâhil ederek, kaynakların bölgesel kalkınmaya etkili ve uyumlu bir şekilde tahsis edilmesini sağlamaktadırlar. "LEADER" yaklaşımının en büyük değerlerinden biri, yereli güçlendirme ile doğrudan bağlantılı olmasıdır. Bu yaklaşım bölge sakinlerini strateji geliştirme, uygulama ve kaynak yönetimi süreçlerinin merkezine yerleştirerek kırsal kalkınmayı sürdürülebilir bir zemine oturtur.[36]

"LEADER" yöntemi, yedi ana özelliğe dayanır ve bu özelliklerin bir arada uygulanması, yaklaşımın etkinliğini ve bütünlüğünü sağlar. Bu yedi karakteristik özellik "LEADER"'ı sadece bir fonlama mekanizması olmaktan çıkararak gerçek bir metodoloji haline getirmektedir. "LEADER"'ın yedi temel özelliğini açmak gerekirse ki bu yedi özelliğin her biri başlı başına bir kalkınma metodu olarak dünyanın kalkınma sürecinde olan çok sayıda ülkesinde uygulanmaktadır. ***Aşağıdan yukarıya yaklaşım;*** "LEADER" metodolojisinin temel taşı olan "aşağıdan yukarıya"

[35] "The LEADER approach", https://ec.europa.eu/enrd/leader-clld/leader-toolkit/leaderclld-explained_en.html, (21.01.2025)

[36] "Brief history", https://ec.europa.eu/enrd/leader-clld/leader-toolkit/leaderclld-explained_en.html, (21.01.2025)

yaklaşım, yerel halkın kendi bölgesini en iyi tanıyan uzmanlar olduğu fikrine dayanır. Bu yaklaşım, yereldeki toplulukların ve aktörlerin ihtiyaçlarına, hedeflerine ve önceliklerine göre kendi bölgeleri için sürdürülebilir kalkınma yolları oluşturmalarını sağlar. Bu model, karar alma süreçlerini yerelleştirerek ve kolektif katılımı teşvik ederek, bireylerin kendi bölgelerinin geleceğine sahip çıkmalarına olanak tanır. Yerel halk ve paydaşlar, kalkınma stratejilerini belirler, hedefleri şekillendirir ve önceliklere yönelik kararlar alır.[37]

"LEADER" ve topluluk liderliğindeki yerel kalkınma, bölgesel ihtiyaçlara özel bir yaklaşım sunarak yerel alan, ortaklık ve kalkınma stratejisi unsurlarını bütünsel bir çerçevede birleştirir. Bu yaklaşım, yerel paydaşların iş birliğiyle bölgeye dair pozitif ve sürdürülebilir bir vizyon oluşturulmasını mümkün kılar ve bu vizyon, yerel ortaklıkların ve stratejilerin şekillenmesinde temel rol oynar. ***"Alan tabanlı yaklaşım"*** olarak adlandırılan bu yöntem, belirli projelere değil, tüm bölgenin önceliklerine odaklanır. Bu yönüyle, geleneksel "proje tabanlı" yöntemlerden ayrılır. Seçilen alanın, hayata geçirilecek bir yerel kalkınma stratejisinin başarısını destekleyebilmesi için yeterli insan kaynağına, finansal olanaklara ve ekonomik bağlamda anlamlı bir büyüklüğe sahip olması kritiktir. Yerel kalkınma süreçlerinde ***yerel ortaklıklar;*** belirli bir yönetişim mekanizması çerçevesinde yapılandırılmış şekilde faaliyet gösterir. "LEADER" programında bu mekanizma, Yerel Eylem Grubu (YEG) olarak adlandırılır. Bu tür ortaklıklara katılım, eskiden bir politikanın yalnızca pasif yararlanıcıları konumunda olan bireylerin, kendi bölgelerinin kalkınmasında aktif birer paydaş ve itici güç haline gelmesini sağlar. Bu yaklaşım aynı zamanda toplum odaklı yerel kalkınma anlayışının temel karakteristik özelliklerinden biridir. ***Entegre ve çok sektörlü stratejik yaklaşım;*** geleneksel yukarıdan aşağıya sektörel tarım politikalarından farklı bir yaklaşım sergilemesiyle öne çıkmıştır. Adının da ifade ettiği gibi, bu program "kırsal ekonomi ile kalkınma eylemleri arasındaki bağları" güçlendirmeyi hedefler. Bu doğrultuda, yerel kalkınma stratejileri ve ortaklıklar, yerel sektörler arasındaki sinerji fırsatlarını değerlendirerek

---

[37] "Bottom-up approach", https://ec.europa.eu/enrd/leader-clld/leader-toolkit/leaderclld-explained_en.html, (21.01.2025)

potansiyel çarpan etkilerinden faydalanmayı amaçlar. Bu süreçte, bölgenin ihtiyaçları ve potansiyeli bütüncül bir perspektifle incelenip ele alınırken, belirlenen ortak hedeflere ulaşılması hedeflenir. Bu yüzden, yerel stratejiler çerçevesinde ortaya konan eylem ve projelerin tutarlı bir bütünlük içinde birbiriyle uyumlu ve koordine edilmiş olması büyük önem taşır.[38]

Ağ kurma; "LEADER" yaklaşımının temelinde yer alır ve yerel eylem grupları, yerel aktörler ile kalkınma zincirindeki diğer paydaşları buluşturan dinamik bir sistemdir. Bu süreç bilgi, deneyim, yenilik ve fikir paylaşımını desteklerken, sosyal izolasyonun önlenmesi ve kapasite geliştirme gibi alanlarda kritik bir rol üstlenir. Ayrıca yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliği girişimlerini teşvik ederek kırsal bireyleri, bölgeleri ve eylemleri bir araya getirir. ***İnovasyon***; "LEADER" yaklaşımının en heyecan verici, ufuk açıcı ve aynı zamanda en zorlu unsurlarından biri olarak ortaya çıkar. Yerel sorunlara yeni ve yaratıcı çözümler bulmak, bu çözümleri desteklemek ve var olan fırsatları değerlendirerek yönlendirici bir rol oynamak, "LEADER" yaklaşımının benimsenmesinden beri temelini oluşturmuştur. İnovasyon yalnızca yapılan işler, desteklenen faaliyet türleri veya ortaya konan ürünler ve hizmetlerle sınırlı kalmaz; aynı zamanda en kritik noktası, bu işlerin nasıl gerçekleştirildiğiyle de yakından ilgilidir. Aslında, "LEADER" yaklaşımının kendisi büyük bir yenilik örneği olarak kabul edilmektedir. ***Bölgeler arası ve uluslararası işbirliğ;*** kırsal alanlardaki yerel kalkınmanın daha geniş bir perspektifle ele alınmasına olanak sağlar. İşbirliği süreci, yerel halkı ve yerel eylem gruplarını, ortak projelerde iş birliği yaparak sadece ağ oluşturmanın ötesine taşır. Ancak işbirliği, kendi başına bir amaç olmaktan ziyade, somut bir fayda ve net bir hedef doğrultusunda gerçekleştirilen bir araç olmalıdır. Diğer bölgelerle kurulan ortaklıklar, yerel topluluklar için yenilikçi fikirlerin ve bilgi paylaşımının güçlü bir kaynağı olabilir. "LEADER" programı kapsamında yapılan işbirliği, kırsal alanların çeşitliliklerini hem değerlendirme hem de farklı perspektifler ve yaklaşımlar edinme

[38] "The local partnership, An integrated and multi-sectoral strategy", https://ec.europa.eu/enrd/leader-clld/leader-toolkit/leaderclld-explained_en.html, (21.01.2025)

fırsatı sunar. Bu sayede başarılı yöntemler ve iyi uygulamalar başka bölgelerden alınarak uygulanabilir ya da mevcut bölgelerden yeni yerlere aktarılabilir.[39]

1.4.1. Kırsal Kalkınmada Etkili Bir Yöntem Olarak Kümelenme Yaklaşımı

Gerçekleştirilen incelemeler neticesinde, tarımsal amaçlı küme oluşumlarının üretici ve ürünü işleyip satan için alınan destek ve muafiyetleri artırdığını, tarımsal üretim için uygun altyapı ve kamusal hizmetleri ulaşılabilir kıldığı ve kurumsal anlayışı geliştirerek doğaya karşı verilebilecek zararlar konusunda yüksek farkındalık oluşturduğu görülmüştür. Kümeler bilhassa küçük tarımsal işletmeler için daha yararlı olmaktadır. Bu yolla küçük sermaye yapısının getirdiği dezavantajlardan sıyrılarak içinde bulunduğu yapı ile birlikte ölçek ekonomisinin imkânlardan istifade ederek, eğitim, bilgi, teknolojik yeniliklere ulaşma gibi pek çok maliyetlerini azaltmaktadırlar.

Dünya genelinde tarımsal kümelenmenin başarılı örneklerine kısaca değinmek gerekirse verilecek örnek *Latin Amerika Şarap Kümelenmesidir;* şarap üretimi için uygun iklim ve toprak koşullarının önemli yer kapladığı Latin Amerika ülkelerinde çok sayıda şarap üretimi amaçlı tarımsal küme kurulmuştur.1970'li ve 1980'li yıllarda şarap üretiminde nitelikten ziyade nicele göre üretim yapan küçük ve orta büyüklükte olan bu kümeler ambalajsız ürettikleri şarapları yakın yerel pazarlara satmaktaydı.1990'lı yıllarda teknolojik ilerlemeyi üretim süreçlerine dahil etemeye karar veren kümeler eski üretim modelini değiştirerek çok ama kalitesiz üretim yerine az ama kaliteli üretim yaparak iç pazarın ambalajsız şarap talebi yerine, büyük oranda katkısız ambalajlı kaliteli şarabı ihraç etme yoluna gidilmiştir. Latin Amerika ülkelerinde benimsenen bu kümelenme yaklaşımının meyveleri dış ticaret gelirlerine de yansımıştır. Mesela Şili'de 1995'de şarap ihracatının getirisi 182 milyon dolar iken, 2004 yılında 835 milyon dolara ulaşmış, aynı süreçte 74 milyon dolar olan Arjantin şarap dış satışı geliri 221 milyon dolara erişmiştir. Yine benzer şekilde

[39] "Networking, Innovation, Cooperation", https://ec.europa.eu/enrd/leader-clld/leader-toolkit/leaderclld-explained_en.html, (21.01.2025)

Bolivya ve Uruguay gibi diğer Latin ülkelerinde de şarap ihracat gelirlerinde önemli artışlar kaydedilmiştir.[40]

Tarımsal kümelenmeler üreticilerin birbirleri ile işbirliğine giriştiği yapılar olarak hem kendi aralarında işbirliği artırılmakta hem de satıcılarla olan ilişkiler gelişmekte ve üretilen ürünlerin yerel pazarlara sunulmasından öte ihracata yönelim artmaktadır. Başlangıçta hemen tüm başarılı küme örnekleri üretici ve çiftçilerin kendi iç dinamikleri ile hayat bulmuşsa da hükümetlerin destek vermesiyle birlikte başarılı birer örnek olarak daha da güçlü organizasyonlar haline gelmişlerdir. Bu tür tarımsal kümelerin güç kazanabilmesi birazda kuruldukları yerlerdeki altyapısal olanakların kurulmuş olmasına bağlıdır. Yapılan çalışmalarda tarımsal kümelenme faaliyetlerinin sektörde işletmeler arasında sinerji yaratmak için uygun bir zemin oluşturmak, yeni teknik ve bilgilerin kullanılmasını yaygınlaştırmak, tarım ve hayvancılık sektörlerinde rekabet gücünü geliştirmekle birlikte kamusal destekleri doğru yönlendirmek gibi işlevleri yerine getirdiği ifade edilmektedir. Türkiye'de tarımsal üretim faaliyetiyle meşgul işletmelerin ekseriyeti küçük veya aile işletmesi niteliğinde modern işletme prensiplerinden uzak birimler şeklindedir. Tarımsal üretimde örgütlenme meselesi sektörün çözülemeyen sorunlarının başında gelmektedir. Türk tarımının ve çiftçisinin güçlenip rekabet edebilir bir yapıya kavuşmasının bir yolunun da yetersiz olanaklara sahip küçük üreticilerin kendi aralarında kümelenme yapıları kurup sürdürerek ve üretim- satış kanallarını güçlendirmelerinden geçtiği düşünülmektedir.[41]

Kalkınmada kümelenme yaklaşımı Türkiye'de de çeşitli sektörlerde deneyimlenmiş olup burada konumuzun dışına çıkmamak adına sadece tarımsal üretimde hayata geçirilmiş bir girişim örneğine yer verilecektir. Tarımsal anlamda yoğunlaşma amacıyla kurulan ve önemli mesafeler kateden GAP Organik Tarım Küme Projesi, GAP Bölgesel Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın teknik desteğiyle 2009 yılından itibaren hayata geçirilmiş ve akabinde GAP Organik Küme Derneği kurulmuştur. Girişim tarafından ortaya konan yol

[40] İlkay Uçum ve arkadaşları, **11. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi,** 3-4 Eylül 2014, Samsun, "*Kırsal Alanda Tarımda Kalkınmanın Sağlanmasında Kümelenme Yaklaşımı",* s.284.

[41] A. y. , s.288.

haritasına göre "Bölge'nin 2023'te geniş ve verimli sulanabilir tarım alanları ile Türkiye'nin önde gelen organik tekstil ve gıda hammadde tedarikçisi, yenilikçi ve rekabetçi organik üretim cazibe merkezi olması,"[42]

Kümelenme derneği bünyesinde GAP Bölgesi illeri ağırlıkta olmak üzere tarım bakanlığı, üniversiteler, kalkınma ajansları, kalkınma kooperatifleri, belediyeler, üretici birlikleri, ziraat odalarından temsilci ve uzmanların katılımıyla çok paydaşlı bir yapı kurulmuştur. Dernek bugüne değin çok sayıda panel, seminer, yurtiçi yurtdışı teknik gezi ve fuara katılımı sağlayarak organik tarım üretim ile ilgili farkındalığın artırılmasını teşvik ettiği gibi öne çıkan başarılı pilot projelere de küme içinde imza atılmıştır. '*Diyarbakır İli Lice İlçesi Organik Tarımın Geliştirilmesi Projesinde';* Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülmekte olan projenin hedefleri arasında örgütlenme, fuar katılımı, eğitim, panel, teknik gezi yer almaktadır. Projede bilhassa bölgenin gelişmişlik düzeyi düşük olan ilçelerinden birinde sayılan hedefler gerçekleştirmeye çalışılmıştır. İlçe merkezinde üreticilerin üreticilerini tüketicilerle buluşturabileceği bir pazar oluşturulmuştur. Organik tarım üretimi ve çeşitlenmesinin yanında kadınların organik tarım değer zincirindeki rolü görünür kılınmıştır. Başarılı kümelenme örneklerinden bir diğeri olan '*Kilis İli'nde Organik Zeytinyağının Rekabet Gücünün Artırılması Pilot Projesi'nde;* proje kapsamında 'Kilizi Entegre Organik Zeytinyağı Tesisinin' yapım işi tamamlanmış, gerekli olan makine-ekipman alınarak üretime başlaması sağlanmıştır. *Kilizi* marka olarak öne çıkartılarak tesisin sertifikasyon ve kalite konusundaki çalışmaları tamamlanmıştır. GAP Bölgesi'nden başarılı bir marka olarak çıkan organik Kilizi zeytinyağları bugün Carrefoursa ve Çetinkaya gibi zincir mağazaları reyonlarında tüketicilerle buluşmaktadır. Öte yandan ürün Katar'a da ihraç edilmektedir. '*Organik Tarımın Yaygınlaştırılması Projesi';* proje Adıyaman Ziraat Odası tarafından yönetilmiştir. Program kapsamında toprak analizlerini gerçekleştirmek üzere bir merkez tasarlanmıştır. Proje uygulanmasıyla birlikte 126 organik toprak analizi

[42] https://www.gaporganik.org/, (19.01.2025)

yapılmış, daha evvel dönüme ortalama 40kg gübre dökülürken, toprak analiz sonuçları uyarınca dönüme 15 kg atılmasının yeterli olacağı bilgisine varılmıştır[43].

1.4.3. Kırsalı ve Köylüyü Daha Aktif Kılacak Adımlar

Bir köyde çiftçilerin agroekolojik üretim planlamaları, ürünlerini ekolojik köy pazarında veya topluluk destekli tarım oluşumlarına veya ürünlerini ambalajlayarak doğrudan tüketicilere sunmaları, "yerel bağımsız örnekler" oluşturmak şeklinde tanımlanabilir. Bu tür örnekler, diğer köylülerin ve tüketicilerin "Farklı bir köylülük, alternatif bir teknoloji, yeni bir hayvancılık sistemi ve daha sürdürülebilir bir dünya mümkün" diyebilmesi için fırsatlar yaratacaktır. Küçük ama kararlı adımlar atmak için şimdiden çaba sarf edilmelidir. Bu kazanımlar, ancak iki mücadele biçimi bir araya geldiğinde başarıya ulaşabilir ve kuşun iki kanadıyla uçması mümkün olacaktır. Yalnızca toplumsal ve siyasi mücadeleler veya yalnızca yerel otonom örnekler oluşturarak ilerlemek oldukça güçtür. Yerel uygulamaların sürdürülmesi, ekolojik köylü pazarlarının işlevsel kalmasını sağlayarak kırsal yörelerde bir hareketlilik getiriyor. Bu sayede halk, yeni ürünler yetiştirmek ve daha sağlıklı gıdalar üretmek için çaba göstermeye başlıyor.[44]

[43] Prof. Dr. Gökhan Özertan, Prof. Dr. Arzu Tektaş, Doç. Dr. Aslı Deniz Helvacıoğlu ve Doç. Dr. Barış Karapınar. , GAP Organik Tarım Küme Projesi Ölçeklendirilebilirlik ve Tekrarlanabilirlik Araç Seti; GAP BKİ, Şanlıurfa, 2018, s.30-32.

[44] Derleyenler(Faik Gür, Murat Bayramoğlu), Tayfun Özkaya, Sürdürülebilir Yaşam Penceresinden Yerel ve Kırsal Kalkınma, *"Başka Bir Tarım ve Kırsal Kalkınma Mümkün"*, Özyeğin Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018,s.97.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KIRSAL KALKINMANIN YAKIN TARİHİ

2.1. Cumhuriyetin İlk Yılları Kırsal Kalkınma Çalışmaları

Türkiye'de kırsal kalkınma faaliyetlerini ve çabalarını, konuya yaklaşım ve neticeleri açısından üç döneme ayırarak incelemek mümkündür:

i.Cumhuriyetin ilk yılları 1920 – 1959,

ii.Planlı kalkınma dönemi 1960-2005 arası dönem

iii. AB ile 2005 katılım görüşmeleri ve sonrası dönem;

Bu dönemleri birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış farklı dönemler olarak ayırmak doğru olmaz. Her dönemin birbirinden etkilendiği adeta tamamlayıcısı olduğu gerçeği göz önünde tutularak, dönemler belli başlı siyasi, iktisadi ve toplumsal makro değişimlerin yaşanmasına bağlı olarak farklı süreçler yaşanmıştır.

Kurtuluş savaşını izleyen yıllarda nüfusun büyük bir kısmının köylerde yaşıyor olması ve kırsal yerleşmelerin kentsel yerleşmeye göre çok daha fazla olması nedeniyle ülkenin kalkınmasına yönelik yaklaşımlarda köy ve köylü sorununa yönelik konular ön planda tutulmuştur.

Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden yıllarda, büyük yoksunluk içinde bulunan kırsal nüfusun ekonomik şartlarının iyileştirilmesine yönelik çabalar gösterilmiş ve hizmetler götürülmeye çalışılmıştır.

Bu faaliyetlerin önemli bir bölümü altyapı alanında olurken(yol, içme suyu, elektrik vb.) , bir bölümü ise ekonomik ve sosyal faaliyetlere(tarımda makineleşme, hayvan ıslahı, tarımsal destekleme, eğitim vb.) yönelik olarak gerçekleştirilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarını kırsal kalkınma açısından bir enkaz kaldırma ve yeniden düzenleme dönemi olarak değerlendirmek mümkündür. Uzun yıllar sürmüş savaş ortamından sonra maddi manevi büyük kayıp veren yurdumuzda tarımsal yapı neredeyse işlemez durumda olduğundan cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda politika yapıcıların önemli mesele olarak gördüğü ve geliştirilmesinin kaçınılmaz olduğu

tarımsal üretim ve onun dayalı olduğu sanayii ülke ekonomisi içindeki ağırlığı eskiye nazaran giderek artmış, tarımın lokomotif sektör olarak yer edinmesinin yanında üretimde teknik ve verimliğinin iyileştirilmesi yoluyla genel ekonomik gelişmenin taşıyıcı unsuru olarak rol oynamasına çalışılmıştır.[45]

Bu dönemde ülkenin tarım yapısı ağırlıklı olarak küçük köylü işletmelerine dayalıdır. Aile emeği ile üretim yapan bu işletmeler '*geçimlik işletme'* tipinde yer almışlardır. Kıyı bölgeleri haricindeki bölgelerde kapalı bir köy ekonomisinin etkili olduğu bir ortamda, büyük toprak mülkiyeti ise küçük köylü ekonomisinden bağımsız ve adeta arızi bir unsurmuş gibi değerlendirilmiştir.[46]

Mevcut zor koşullara rağmen Cumhuriyetin ilk yılları kalkınma açısından en etkili ve süratli kalkınma faaliyetlerinin hayata geçirildiği dönem olarak bilinmektedir.

Söz konusu dönemde toplam nüfusun %80'i kırsal alanlarda bulunmakta, toplam işgücünün de %90'ı da tarımsal alanda istihdam edilmektedir. Yine aynı dönemde toplam GSMH'nin %48'inin tarımdan sağlandığı, ihracatın %84'ünün zirai ürünlerden oluştuğu düşünülürse tarım sektörünün ülke ekonomisi için ne kadar hayati olduğu anlaşılmaktadır. 1950'li yıllara kadar devam eden bu husus yani tarımın ve kırsal nüfusun ekonomik faaliyetler içindeki ağırlığını korumaya devam etmesi özellikle bu kesime yönelik kalkınma çabalarının artmasını sağlamıştır.[47]

Cumhuriyetin ilanını takiben gerçekleştirilen ilk hamlelerden biri 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan *İzmir İktisat Kongresi'dir.* Dönemin ekonomik sorunlarının çözümüne yönelik yol haritalarının ortaya konması amacıyla toplanan kongre, dönemin *İktisat Vekaleti* (Ekonomi Bakanlığı) tarafından düzenlenmiş, Türkiye'de ekonomiyle ilgili bütün kişi ve grupları bir araya getirmiştir.

1924 yılında kabul edilen yasama tarihinin ilk kanunlarından biri olması ile beraber kırsal alanlarla ilgili de ilk kurucu hükümler ve düzenlemeleri içeren *"442 sayılı Köy*

[45] Bakırcı, **a.g.e. ,** s.56.
[46] Oya Silier, **Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi 1923 – 1938**, Boğaziçi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 1981, s.12.
[47] Sadi Uzunoğlu, **Tarım Kesiminde Yeniden Yapılanma**, İTO Yayın No:2000-52, İstanbul, s.22.

Kanunu"; köylerin mahalli idari birim düzeyinde müstakil bir kimlik kazanmasında önemli mihenk taşı olmuştur.

Köyler için hızlı bir kalkınma hamlesi öngören kanun, köy idaresinin kuruluşu, organları, görevleri ve merkezi idareyle ilişkilerini çok açık ve anlaşılır bir ifadeyle belirtmiştir. Köy kanunun kabul edilmesinin yanında 1924 yılında gerçekleştirilen tarım ve kırsal alanı ilgilendiren diğer bir yasal düzenleme ise 1924 yılında çıkarılan 432 sayılı kanun ile yalnızca tarım sektörüyle ilgili ilk bakanlık olan *Ziraat Vekaleti* kurulmuş olması bu konuya atfedilen önem açısından kayda değer bir gelişme olmuştur.[48]

Cumhuriyet'in kurulduğu ilk zamanlarda *Ziraat Bankası* ülkenin çiftçisi ve tarımsal üretimi için adeta lokomotif görevi görmüştür. Kuruluşu 1883'e dayanan *Menafi Sandıkları'nın* yerine, 1888'de kurulan ve 1889'da *Ticaret Ve Ziraat Nezarite'ne* bağlanarak sadece tarım sektörüne hizmet veren *Ziraat Bankası***,** 1924 tarihli bir yasayla 30 milyon lira sermayeli ve 99 yıl süreli bir anonim şirket olmuştur. *Ziraat Bankası***,** bankacılık alanı dışında tarımın geliştirilmesine yönelik değişik görevler üstlenmiştir. Tarımda makineleşmeyi sağlamak amacıyla 1923'te tarım araçlarının *Ziraat Bankası* eliyle ithali ve üreticiye gümrüksüz dağıtılması kanunlaşmış, banka ayrıca devlet hesabına buğday alım satım işlemlerini yürütmüştür.[49]

1929 yılında *Amerika Birleşik Devletleri'nde* büyük bir ekonomik buhran başlamış ve etkisi tüm dünyaya yayılmış aynı şekilde ülkemiz de bu buhranın olumsuz etkilerden ne yazık ki nasibini almıştır. Ekonomik sarsıntılar ile birlikte fiyat dalgalanmaları baş göstermiş, tarımsal ürünlerin fiyatları düşmüş, ithal edilen ürünlerin fiyatlarında ise artışlar görülmüştür.

Bu durum dış ticaretin seyrini ülkemiz aleyhine etkilediği gibi tarımla uğraşan çiftçinin de durumunu güçleştirmiştir. Buhran, bozulan mali dengenin toparlanması için yeni vergilerin konmasına sebep olmuştur. İki önemli yasal düzenleme 1931-1932'de yürürlüğe konmuştur. Bunlar sırasıyla *İktisadi Buhran Vergisi* ve *Muvazene*

[48] Bakırcı, **a.g.e.**, s.61-62.
[49] Zafer Toprak, **Türkiye'de Tarımsal Yapılar 1923- 2000**, Yurt Yayınları, Ankara, 1988, s.24.

Vergisi'dir. Global dünyada meydana gelen olaylar devletin ekonomik hayattaki aktif rolünü daha da artmış ve devletçilik ilkesinin uygulama alanı bulmasına daha çok katkıda bulunmuştur.

Destekleme çalışmalarını uygulamak üzere 24 Haziran 1938 tarih ve 3491 sayılı Kanunla *Ticaret Bakanlığı'na* bağlı olarak *Toprak Mahsulleri Ofisi* kurulmuştur. Kurulduğu dönemde sadece buğday üreticisine destek olmak ve buğday piyasasını düzenlemekle mesul olan *TMO* gelişen ve değişen şartlar neticesinde zamanla arpa, çavdar, yulaf, mısır, patates, pirinç, çeltik, fasulye, nohut, mercimek gibi bakliyatlar ile yağlı tohumları da faaliyet alanı içine almıştır.[50]

1933 yılından itibaren uygulanmaya başlanan iktisat politikalarında sanayinin geliştirilmesine yönelik hamleler ön plana çıkmıştır. Ağır sanayiinin ve endüstrinin gelişmesi önemli görüldüğü için tarım ikinci planda kalmıştır. Devlet öncülüğünde ve uygulamasıyla ilk olarak 1933 yılında *Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı* ve sonrasında 1938 yılında *İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı* hayata geçirilmiştir. Bununla birlikte *İkinci Sanayi Planı*, *İkinci Dünya Savaşı'nın* başlaması nedeniyle uygulama imkânı bulunamamıştır. Savaş sonrası 1947 yılında beş yıllık bir *Türkiye İktisadi Kalkınma Planı* hazırlanmış olmasına karşın bu da uygulamaya geçirilememiştir.

1930 ve sonrasında tarımsal eğitim faaliyetleri kapsamında yapılan çalışmaların ilki 1930'da Ankara'da açılmış olan *Yüksek Ziraat Mektebi'dir*. 1933 yılında *Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne* çevrilmiş olan ve içinde çeşitli alanlarda eğitim verilmeye başlanan bu enstitüde ziraat, orman ve veterinerlik konularında Almanya'da yetişmiş öğretim üyeleri tarafından dersler verilmiştir. [51]

1930'lu yıllarda tarım ve kırsal kalkınmaya yönelik olarak girişilen faaliyetlerden bir diğeri ise 1938 tarihinde Ankara'da toplanan *Birinci Köy Ve Ziraat Kalkınma Kongresi* teşkil etmektedir. Kongrede tarım ve hayvancılıkla ilgili teknik konular yanında köy yaşantısının sosyal ve ekonomik sorunları geniş ölçüde ele alınmış, alanında uzman kişiler kırsal alana yönelik fikir ve önerilerini tartışma fırsatı bulmuşlardır.

[50] Bakırcı, **Türkiye'de Kırsal Kalkınma**, s.73
[51] Bakırcı, **a. g. e**. , s.79.

1930'lu yıllarda toplam nüfusun resmi kayıtlara göre %76'ı kırsal alanda yaşamaktadır bunun yanında çalışabilir işgücünün %86'sı tarımda istihdam edilen ve büyük bir bölümü okuma yazma bilmeyen ülke insanının okur yazarlık düzeyi kalkınma yolunda büyük önem atfedilen konu olmuştur.

Savaş dönemi ve sonrası yıllar tarım sektörünün önem kazandığı, sanayileşme ve ulaştırma ile birlikte kalkınma çabalarına öncelik verildiği bir dönem olmuştur. Bu yıllarda çiftçilerin makine, gübre gibi önemli üretim kalemlerine olan ihtiyaçlarını makul maliyetlerle karşılamak için 1943 yılında *Zirai Donatım Kurumu* kurulmuştur. Yine aynı dönemde, daha öncede sık sık gündeme gelen çiftçiyi topraklandırma reformu düşüncesi 1945 yılında "*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*" ile tekrar tartışılmaya başlanmıştır. Kanunun temel amacı toprak sahipliğini, tarımsal üretimi ve topraksız çiftçiyi güçlendirecek biçimde yeniden ele almayı ve türlü nedenlerle üretim dışında kalmış tarım arazilerini yeniden ekilebilir duruma getirmeye çalışmış ama neticede topraksız köylüye devlet mülkiyetinde bulunan topraklar dağıtılabilmiştir.

Bu kanun ile birlikte aile işletmelerini Türkiye tarımının üretici yapı taşı yapmak, tarım mülk ve işletmelerinin üretim hacimlerini, işletme büyüklüklerini belirlemek suretiyle mülkiyet dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmak, ilkel bir işletmecilik sistemi olan ortakçılık ve kiracılığı sınırlamak, topraksız köylüleri toprak sahibi yapmak amacıyla sosyal düzeni, iktisadi ve politik sarsıntılara dayanıklı hale getirmek gibi hedefler belirlenmiştir.[52]

1950'li yıllarda insan ve hayvan gücüne dayanan tarımsal üretimden, ilk olarak traktör olmak üzere teknolojik değişmenin ortaya çıkardığı makineli tarım faaliyetlerinin ağırlık kazandığı bir döneme geçiş yapılmıştır. Türkiye'nin tarımsal üretimi %69 oranında artış kaydetmiştir. Hektar başına verim aynı olmasına rağmen böyle bir artışın ziraat sahalarının genişlediğine dair bir çıkarım yapmak yerinde

[52] Reşat Aktan, "Türkiye'de Toprak Reformu Çalışmaları", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:3, Ankara, 1971, s.42.

olacaktır. Nitekim bu dönemde(1950- 1960) ekili, dikili topraklar % 60 oranında artış göstermiştir.[53]

Yine 1950'li yıllar kırsal kalkınmayı destekleyecek yeni kurumların kurulduğu yıllar olmuştur. 1952'de *Toprak - Su Genel Müdürlüğü*, 1953'te *Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü* kurulmuştur.

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de nüfus, hızla şehirleşme yönünde bir evrim geçirmiştir. Bu durum, kırsal alanların sosyal bilimler açısından ele alınma biçimini değiştirmiş ve kenti popüler bir araştırma konusu haline getirmiştir. Türkiye'deki kırsal sosyoloji araştırmalarının yetersizliği ve bu çalışmalarda sıkça karşılaşılan temel sorun, pozitivist metodolojik yaklaşımlar dışında, gelişmeci paradigma tarafından ortaya konan sorunların ve çözüm önerilerinin evrensel olarak kabul edilerek Türkiye'de de aynı şekilde geçerlilik kazanacağına dair yaygın bir inançtır. Kırsal sosyolojideki bu bakış açısı, tarım ve köy üzerindeki toplumsal değişim süreçlerinin anlaşılmasını zorlaştıran önemli bir etken olmuştur.[54]

Kırsal kalkınma, günümüzde önemli bir konu olmuştur**.** Bu süreçteki temel amaç, milli geliri ve üretimi artırmak, toplumsal ve ekonomik yapıyı iyi yönde değiştirmektir. Türkiye'de kırsal kalkınma politikaları, beş yıllık kalkınma planlarıyla dikkate alınan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Kırsal alandaki yoksulluk, şehirlerdeki yoksulluktan daha belirgindir. Kırsal yoksulluğu azaltmak için tarıma yönelik çeşitli destek ve politikalar uygulanmaktadır. Bu yardımlar ile kırsal yoksulluk arasında sıkı bir ilişki vardır. Ancak tarımsal desteklerin, çiftçi refahını ve kırsal yoksulluğu çözmede tek başına yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Bugün Türk tarımı, dünya genelinde izlendiği üzere hızlı bir değişim sürecindedir. Kırsal alanın anlaşılması, mevcut toplumsal gerçeği anlamak için önemlidir. Kırsal yapıların sosyolojik olarak yeniden değerlendirilmesi**,** Türkiye'nin toplumsal durumunu

[53] Gülten Kazgan " 2000 Yılında Türk Tarımı Biyoteknoloji Ve GAP Ne Getirebilecek", **Türkiye'de Tarımsal Yapılar 1923-2000**, Yurt Yayınları, No:18, Ankara, 1988, s.264

[54] Ertan Özensel, **Türkiye'de Kırsal Yapıların Dönüşümü Kır Sosyolojisi,** Çizgi Kitabevi 2015, s.173.

anlamak açısından büyük önem taşır. Uzun süre ihmal edilen kırsal sosyoloji çalışmaları, yeniden ciddi biçimde ele alınarak sürdürülmelidir.[55]

2.2. Kalkınma Planlarında Kırsal Kalkınma Konusu

1960'lı yıllardan sonra kalkınmanın planlı bir yaklaşımla sağlanabileceği düşüncesinden hareketle, beş yıllık kalkınma planları hazırlanması ve buna göre gelişme perspektiflerinin belirlenmesi amacıyla planlı bir kalkınma hamlesi başlatılmıştır. Kalkınma planlarının hukuki dayanağının ilk kez 1961 Anayasası'nda yer bulmasından sonra 1982 Anayasası ile de iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek için kalkınma planlarının hazırlanması hükme bağlanmıştır. Düzenlenen ilgili maddeler ile 1961 Anayasası tüm sektörlerde olduğu gibi tarım sektörünün de ekonomik ve sosyal açıdan ele alınmasına olanak sağlamıştır. Anayasa hem toprak reformunun yapılmasını öngören hem de reformun yapılabilmesi için verilecek toprakların kamulaştırması konusunda hükümler içermiştir.[56]

Özellikle 1950 sonrası dönemde endüstrileşme ile birlikte Türkiye'de hızlı şekilde kentleşme süreci yaşanmıştır. Kentsel ve kırsal alanlar arasındaki dengesiz gelişme özelliklerinden kaynaklanan bir göç sorunun ortaya çıkması bir yana, ayrıca hızlı kentleşme sürecinin gerek kırsal gerek kentsel alanda yarattığı sorunlar planlı dönemle birlikte kırsalın kalkınması konusundaki arayışları hızlandırmıştır. 30 Eylül 1960 tarih ve 91 sayılı kanunla başbakanlığa bağlı *Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)* kurularak faaliyete başlamıştır. Yasaya göre Devlet Planlama Teşkilatı'nın amacı:

> Madde 1 "Bu Kanunun amacı, kaynakların verimli kullanılması ve kalkınmanın hızlandırılması maksadıyla ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel planlama hizmetlerinin bir bütünlük içerisinde müessir, düzenli ve süratli olarak görülebilmesi için Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasına, teşkilat ve görevlerine dair esasları düzenlemektir."*

Özellikle 1960'lı yıllardan başlayarak köy kalkınmasına yönelik olarak kuramsal ve pratiğe dönük uygulamaların giderek artması ile beraber birtakım kamusal

[55] **A.g.e**. ,s.176.
[56] Bakırcı, **Türkiye'de Kırsal Kalkınma** ,s.101.

örgütlenmelerin teşkil edilerek köylere daha çok kaynak sağlanmıştır. Merkezci bir kalkınma fikri yanında, *köy kalkınması* anlayışının daha çok gündeme alınarak ayrı bir önem verilmeye başlanması kalkınma konusuna daha bütünsel bir bakış açısı kazandırmıştır.[57]

1963 yılından itibaren beş yıl için uygulanmak üzere kalkınma planları hazırlanmaya başlanmış ve bunlar yıllık programlarla da desteklenmiştir. "*Kamu için emredici özel sektör için ise yönlendirici"* olan bu planların günümüzde onikincisi hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Planlarda temel olarak toplum refahının artırılması ve sosyal adaletin temin edilmesi amaçlanmış olup ekonominin tüm sektörler itibariyle istikrarlı büyümesi, devletin eğitim, sağlık, ulaştırma, enerji, sulama gibi temel kamu hizmetleri için yatırım yapması, yatırımlarda bölgeler arası dengenin sağlanması, verimlilik artışına odaklanan daha teknik ve iyi tarım üretiminin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir.

Planlı dönemde kırsal alanlardaki ekonomik yaşamın geliştirilmesine yönelik hamleler gerek teorisyenler gerekse uygulayıcılar tarafından sıklıkla ele alınmış, çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden bazılarında köyler tek başına ele alınırken, bazıları belirli alanda kümeler halinde tasarlanıp geliştirilmeye çalışılmıştır.[58]

2.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963- 1967)

1963- 1967 yıllarını kapsayan *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ının* 3 Aralık 1962 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla birlikte planlı ekonomik kalkınma dönemine aktif olarak geçilmiş ve benimsenen yeni modelde sosyal ve ekonomik gelişmenin etkin şekilde hayata geçmesi amaçlanmıştır.

Birinci Kalkınma Planı'nda köy ve kırsal yaşamı dolayısıyla kırsal alanların kalkınmasını sağlamaya matuf olarak "*toplum kalkınması"* ana başlığında özellikle

*05.10.1960 tarihli, 10621 sayılı Resmi Gazete, https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10621.pdf ,(02.01.2025)

[57] Yücel Çağlar, **Köy, Köylülük Ve Türkiye'de Köy Kalkınması Sorunu,** Türkiye Ziraatçılar Derneği, Ankara, 1986, s.99.

[58] Bakırcı, **a.g.e.** , s. 104.

köy ve köy topluluklarının kalkınması için alınması gereken önlemlere vurgu yapılmıştır. Yine planda "*toplum kalkınması"* anlayışının hangi temel saikleri referans aldığını şu ifadelerden anlayabiliyoruz: "*Toplum kalkınması kalkınma yolunda gerçekleştirilen çeşitli türde proje ve faaliyetlerin gerçekleştirilmesi maksadıyla sivil toplum kuruluşları ve kooperatif gibi üretici örgütlerin kamusal otoriteyi temsil eden birimleri ile eşgüdüm içinde ortak girişimlerde bulunmasını ifade eden bütüncül bir yaklaşımdır ."*

Diğer bir deyişle toplum kalkınması devletin tek aktör olarak kalkınmayı sağlayan itici bir güç olmasından ziyade, toplumsal sinerjinin kullanılmasına imkân verecek, vatandaşların da kalkınma hareketinde asıl itici güç olarak süreçte yer almasını isteyen *tabandan tavana* bir anlayıştır. Demokratik toplumlarda yaygın olan katılımcılık, gönüllülük gibi nosyonların ülkemizde de aktif bir şekilde kalkınma süreçlerine dahil edilmesi gereği ortaya konmuştur. Bu metotla insan ve kaynak israfının önüne geçmek suretiyle daha çok kişiye daha iyi standartlarla hizmet götürerek, hizmetlerin en acil olanından başlamak suretiyle köyün temel ihtiyaçları göz önünde tutularak yapılması amaçlanmıştır.

"Toplum kalkınması" hamlesi hayata geçirilirken üzerinde önemle durulan diğer önemli konulardan hızla artan ülke nüfusuna paralel olarak istihdamda gerekli artışın sağlanamaması neticesinde köyden kente geçim sıkıntıları sebebiyle göç yaşanacağı vurgusu yapılmış ve bu durumun önüne geçmek amacıyla en zaruri olarak köylerde en temel geçim kaynağı olan tarım dışında, gelir sağlayan ekonomik faaliyetlerin artırılması gereği üzerinde önemle durulmuştur. Ayrıca plan uyarınca 1960' ların başında yapılan öngörülere göre on beş yıl sonra yeterli iş alanı oluşturulamadığı için işgücü fazlalığı yedi yüz bin civarında olacaktır. Yani tarım sektörünün ilerleyen yıllarda daha az sayıda insanın tarım sektöründe istihdam edilebileceği dile getirilmiştir. Nitekim günümüze kadar gelen süreçte tarım, sanayi ve hizmet olarak ana sektörlerde istihdam oranlarına, çalışan kişi sayısına baktığımızda tarımdaki istihdamın yıllara sari olarak düşüşler kaydettiği gözlenmiştir.

Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde uygulanan usul, planın yapılmasına kadar devletin tek taraflı hareketi şeklinde olmuştur. Toplum kalkınması yaklaşımında

hedeflenen şey ihtiyaçların ve sorunların tespit edilerek, iktisadi kalkınmayı sağlayarak potansiyel gücü harekete geçirmektir. Mesele sadece o günün koşullarında dahi nitelikli hizmet sunacak bir insan kaynağı sorunu değildir. Planda da belirtildiği üzere çeşitli çalışmaları yürütmek üzere köylerle ilişkisi olan devlet memurlarının sayısı yetmiş binin üzerindedir. Asıl meselenin bir yöntem meselesi olduğu gerçeği fark edilmiş bulunmaktadır. "*Bunun yanı sıra yeni bir teşkilâtın kurulması önemli tekrarlara sebep olacaktır"*. Bu ifade yeni anlayışın daha rasyonel daha fazla işbirliğine önem veren, devleti planlayan- uygulayan tek aktör olmaktan çıkarmak benimsenen temel fikir olmuştur. Öte yandan tarımda beklenen gelişme, toplum kalkınması programlarının uygulanmasına bağlı olduğu da sürekli belirtilmiştir.

Plan kapsamında, 1977 yılında yedi yüz bin civarında olacak işsiz sayısının da ortadan kaldırılmasında toplum kalkınması programlarının büyük faydasının olacağının altı çizilmiştir. İstihdam artışından daha fazla nüfusun şehirlere göç edeceği olgusu dikkate alınarak tarım bölgelerinde tarım dışı istihdam olanaklarının artırılması ve bu çalışmalara halkın katılımının sağlanması için alınacak en önemli tedbiri toplum kalkınması programlarının hayata geçirilmesi olarak görülmüştür. Bu minvalde köylünün tarım dışı çalışmaların gerektirdiği koşullara alıştırılması, üretim tekniğinin düzeltilmesi, sosyal standartların yükseltilmesi gibi yukarıda belirtilen başka yararlar da toplum kalkınmasından beklenen çıktılar olmaktadır.

Planda bir yol haritası çizilerek, toplum kalkınması programının tüm illeri kapsayacak şekilde genişletilmesi hedeflenmişse de her ilde hayata geçirilememiştir. 1967- 1977 döneminde toplum kalkınması programlarının tüm köyleri kapsar biçimde uygulanacağı kararı alınmıştır.[59]

2.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968- 1972)

Köy ve kırsala yönelik konularda dolayısıyla kırsal alanları ilgilendiren konularda gelişme önündeki engellerin aşılması için uygun çözümler üretilmesi hususlarını içeren İkinci kalkınma planında (1968-1972) ; birincisi "*Köy ve köylü sorunu"*, ikincisi **"***küçük toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi programları"* başlıklarında iki temel bölümde durum tespitleri yapılıp, uygun politika önerileri sunulmuştur.

Köy ve köylü sorunu adlı başlıkta; köylülerin yaşam standartlarının geliştirilmesine yönelik ilk olarak köye götürülmesi planlanan yol, su, elektrik, sulama suyu gibi kamu hizmetlerinin, alt yapı yatırımlarının ve sosyal nitelikli yatırımların yurt genelinde dengeli şekilde yayılmasına ve çeşitli sebeplerle geri kalmış yerlere ağırlık verilerek, köylerin mahrumiyet durumları ve ihtiyaçlarının ivediliği göz önünde tutularak öncelik verilmesi planlanmıştır.

> "Köylü nüfusun yakından ilişkili olduğu tarım sektöründe verimliliği ve toplam üretim miktarını artıracak bir ortam yaratılacak, bu amaçla toprak insan ilişkileri düzenlenecek, istikrarlı bir fiyat politikası güdülecek, tarıma ucuz girdiler sağlanacak, uygun bir pazarlama düzeni kurulacak, etkili bir kredi politikası uygulanacak ve böylece köylerin gelir seviyesi yükseltilecektir. Tarım sektöründeki böyle bir gelişme toplam nüfusun beslenme şartlarını iyileştirecek, tarımın ihracat kapasitesini artıracak ve sanayinin hammadde ihtiyacını karşılayarak sanayileşmeye yardımcı olacaktır."[60]

Köylünün istekleri dikkate alınarak hizmetler halkın gönüllü katılımını artıracak şekilde düzenlenecektir. Gelişmeye yönelen tüm hedef ve unsurların tam bir bütünlük içinde hareket edildiğinde verimli bir netice elde edildiği göz önünde tutularak, köylerin kalkınmasına yönelmiş tüm hizmet sağlayan idari birimler tam bir koordinasyon halinde hareket edeceği belirtilmiştir.

Planda köylünün ve özellikle köy çocuklarının yararına olarak, eğitim ve sağlık hizmetlerinden en iyi şekilde faydalanmaları temin edileceği vurgulanmıştır. Memleketimizde ekonomik ve toplumsal yapının kalkınmasına yönelik en önemli görülen hamle; tarıma bağlı istihdamın tarım dışı ekonomik faaliyetlerde bulunma esnekliğine kavuşturulmasıdır. Bunu gerçekleştirirken tarım dışı sektöre kayan ve

---

[59] Devlet Planlama Teşkilatı, **Kalkınma Planı(Birinci beş yıl) 1963- 1967**, Ankara, 1963, s. 101.
[60] Devlet Planlama Teşkilatı, **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1968-1972),** Ankara, 1967, s.235.

yine köy yaşamını sürdürmeyi seçen insanların da sosyal statülerini geliştirmek gerektiği üzerinde durulmuştur. Milli kalkınma hedeflerine ulaşmada köy topluluklarında gerçekleştirilecek kalkınmanın adeta bir ön koşul olarak kabul görmesi gerektiği not düşülmüştür. Planda belirtildiği itibarıyla yazıldığı dönemde köyün ve köylünün durumu ile ilgili olarak; büyük bir çoğunluğunun okuma yazma bilmediği, eğitim imkânından sınırlı düzeyde yararlanabildiği, yıllık geliri mevsimsel değişikliklere bağlı olan ekonomik imkânları sınırlı, yeterli beslenme olanaklarına sahip olmayan, yaşanılan çevrede altyapı hizmetlerinin eksik ve yetersizliği üretim olanaklarını sınırlayan, yetersiz ve dengesiz ekonomik-sosyal koşullarda yaşamaya çalışan bir topluluk olarak köy ve köyde yaşayanlar tasvir edilmiştir. Sayılan tüm bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması içinse insanlık onuruna uygun düşecek yaşam düzeyine ulaştırmaya odaklı politikalar geliştirilmesi olacaktır.[61]

Planın kırsal alan sorunlarına ve çözümlerine yönelik yol haritalarından bahsedildiği bölümde yer alan yukarıda da zikredildiği gibi *"Küçük toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi programları"* adlı alt başlıkta; Birinci beş yıllık kalkınma programının temel aldığı toplumsal kalkınma anlayışı yine bu planda da benimsenmiş bulunmaktadır. Küçük toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi programlarında halka verilecek eğitimlerde ileri düzeyde yayım teknikleri ve uygulamalı eğitim benimsenerek etkili bir eğitim metodu izlenmesi kararı alınmıştır. Yapılacak çalışmalarda etki düzeyi yüksek yerel aktörlerle işbirliği yapılacaktır. Toplum kalkınması programlarının adeta bir paydaşı olarak görülen halkla beraber çalışan, her düzeyde görev yapan teknik ve idari personelin hizmet içi eğitimlerle ve merkezi olarak verilmesi planlanan eğitimlerle, toplumsal kalkınma proje ve programlarının sahada uygulayıcısı olacaktır.[62]

2.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973- 1977)

Türkiye'de tarım işletmelerinin yapısı ve bu yapının oluşturduğu ilişki biçiminin düzenlenmesi köylerin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasında çok önemle role sahiptir. Kırsal bölgelerde mevcut olan toprak dağılımının yapısı, köyden kente

[61] Devlet Planlama Teşkilatı, **A.g. e**. , s. 236.
[62] Devlet Planlama Teşkilatı, **A. g.e**. , s. 253.

göçün de önemli bir nedeni olmuştur. Bu durum sadece tarımdan elde edilen gelir dağılımı dengesizliğine yol açmakla kalmamış, diğer yandan da tarım üretiminin düşmesine yol açmıştır.

Planda köyün sorunlarıyla ilgili özellikle üzerinde durulan konular; üretim olanaklarının geliştirilerek daha çok katma değerli ürünlerin ortaya çıkarılması, yine üreticilere tarımsal faaliyetlerinde finansman desteği imkânlarının artırılması, üretilen ürünlerin pazarla buluşturulmasının kolaylaştırılması, kooperatifçilik mantığının yaygınlaştırılması ve süregiden pek çok sorunun çözülmesi gerektiği ortaya konmuştur. Bunlara ilave olarak sunulan temel altyapı hizmetlerinin yapılan yatırımlar ile entegreli biçimde sunulamaması çözümlenmesi gereken başlıca hususlar olarak belirtilmiştir.[63]

Köylünün yaşam düzeyinin yükseltilmesi, kalkınma için uzun vadede temel argüman olarak kabul edilmiştir. Tasarlanan politika ve planlar ilk olarak tarım ve toprak reformu, tarımda üretimin iyileştirilmesi, kooperatifleşme, kredi ve pazarlama üzerine yoğunlaşılması planlanmıştır. Bu sayılan hususları destekler nitelikte altyapı ve sosyal hizmetlerin bir bütün olarak köye ve köylüye ulaştırılması hedeflenmiştir.

Genel itibariyle kırsal yerleşim birimleri dağınık ve sayısal olarak da çok olduğundan buralara hizmetlerin yeknesak bir biçimde ulaştırılmaya çalışılması ortaya çıkan hizmet maliyetlerini artırdığı gibi hizmetlerin dengeli dağılımının önünde de engel teşkil etmektedir. Yapısal özelliklerden kaynaklanan tüm olumsuzlukları bertaraf etmek ve hizmetin tüm köylüye ulaştırılması için merkez köyler oluşturulması kararı verilmiştir. Köylere farklı kriterler göz önüne alınarak pilot olarak seçilen merkez köyler aracılığı ile temel sağlık, ilköğretim düzeyinde eğitim, tarımsal üretime destek sağlayan kurslar vb. götüren sağlık ocakları, yatılı okullar, güvenlik ve iletişimi sağlayacak birimler kurulmuştur. Köyün ve köylünün sorunlarının ortadan kaldırılarak ulusal kalkınmayla eşzamanlı ilerlemesi için gerçekleştirilmesi öngörülmüş temel hedefler vardır bunlar;

[63] Devlet Planlama Teşkilatı, **Üçüncü Beş Yıllık Yeni Strateji ve Kalkınma Planı(1973-1977)**, s.861.

Köyün sosyo-ekonomik düzeyinin yükseltilmesi için gerekli olan, altyapı yatırımlarının ve çağın gereklerine paralel olarak köye götürülmesi elzem olan hizmetlerde halk katkısından yararlanılacaktır. Köyü üretim, tüketim, pazarlama, kredilendirme gibi yönlerden destekleyecek çok yönlü bir kooperatifleşme geliştirilecek. Tarım, hayvancılık, ormancılık ve su ürünlerinin mahallinde değerlendirilmesi için bu üretimi destekleyecek eğitim verilmesi ve pazarlamayı kolaylaştıracak kooperatifler kurulacaktır. Kapalı bir yapı sergileyen orman köylerinin kalkınması sağlanacak. Çiftçinin tarımsal üretim değerinin korunması için sigortalama uygulamalarının hayata geçirilmesi planlanmıştır.[64]

2.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979- 1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında; kırsal yerleşmelerin kalkınması konusunda önceki planlara nazaran daha detaylı uygulamaların gündeme geldiğini görmekteyiz. Tarımsal destekleme yapılması bunlardan birisidir. Tarımsal üretim hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik özellikle dar ve orta gelirli tarım üreticisinin desteklenmesi kararı benimsenmiştir. Ayrıca her plan yılında fiyat desteklemesi kapsamına girecek tarımsal ürünler, ekim ve hasat döneminden önce ilan edilerek üretim hedeflerine daha kolay ulaşılmasına çalışılacaktır. Fiyat tayini ve müdahale alımlarına ek olarak tarımsal yayım faaliyetlerine, teknolojiye, ucuz girdiye ve uygun kredi olanaklarına erişilmesi kolaylaştırılacaktır. Üreticiyi iç ve dış fiyat dalgalanmalarından korurken tüketicilerin maruz kaldığı enflasyon baskısı da ihmâl edilmeyecektir. Kurulması düşünülen *Tarım Ürünlerini Destekleme Kurumu* ve *TMO* aracılığıyla tarımsal üretime katkı sağlanacağı bildirilmiştir. Öte yandan bu plan döneminde hayata geçirilecek olan plan ve programların *Tekel, Türkiye Şeker Fabrikaları ve Et - Balık Kurumu* gibi kurumların destekleri ile sürdürüleceği beyan edilmiştir.[65]

Öte yandan yine bu plan döneminde önceki planlarda olduğu gibi köye ve köylüye yönelik pek çok önlemler sıralanmıştır; toplumsal yapıda var olan gelir dengesizliklerini azaltmak ve tarımsal üretim olanaklarının geliştirilmesi yolu ile

[64] Devlet Planlama Teşkilatı, **a.g.e.** , s.86.

köylünün kalkınmasını sağlamak öncelikli hedefler olarak belirlenmiştir. Köylünün gelir düzeyini tarımsal gelirlerle artırmak suretiyle yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve kırsal alanda gelişmenin hızlandırılması amaçlanmıştır.

Kırsal alanlara yönelik olarak Planda yer alan bir diğer alt başlık olarak "*Köylüye Yönelik Politikalar"* kısmında dört temel ara hedef belirlenmiştir. Şöyle ki; "*toprak reformu, kooperatifleşme, tarımda köylüye dönük devlet düzenlemesi ve desteği, kırsal yerleşim düzeni"*.

Toprak reformu kapsamında yapılması planlananlar; toprak reformu yurt genelinde özellikle toprak sahipliği oranınım adaletsiz olduğu yörelere öncelik vermek suretiyle geçimini toraktan temin edenin kendi toprağını işlemesi ve teknolojik gelişmelerden yararlanarak çiftçilik yapması sağlanacaktır. Toprağı kendisinin olup tarımsal üretim için işlemeyen, belirli büyüklüğün üzerindeki toprakların kamulaştırılması öngörülmüştür.[66]

Bir diğer politika aracı olarak benimsenen kooperatifleşme; tarımın ve kırsal alanın geliştirilmesinde temel araç olarak yaygınlaştırılıp etkin hale getirilecektir. Plan döneminde öngörülen kredilendirme sistemi ve hizmet anlayışı kapsamında *Ziraat Bankası'na* kooperatifçiliğin yaygınlaştırılması için önemli bir misyon yüklenmiştir. Tarım ve hayvancılık ile ilgili faaliyetlerden geçimini sağlayanlara verilecek destekler bilhassa üretici örgütlenmeleri etrafında birleşen çiftçi ve daha küçük çapta üretimde bulunan köylülerin ön planda tutulacağı ifade edilmiştir.[67]

"Tarımda köylüye dönük devlet düzenlemesi ve desteği" kapsamında belirlenen politikalar; tarımda üretimi artırıcı ekonomik ve teknolojik katkıların artırılması, nüfusun daha dengeli beslenmesi, tarımın sanayinin ihtiyaç duyduğu hammaddelerin karşılanması yanında, küçük ve orta düzey tarım işletmelerinin üretimlerinde teknolojik kolaylıklardan azami faydalanmaları sağlanacaktır. Üreticiler kooperatifleşme fikri ile uyumlu biçimde yetiştirdikleri tarım ürünlerinin sigorta

[65] Devlet Planlama Teşkilatı, **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979- 1983)**, Ankara, 1979, s.281-282.
[66] D.P.T. , **A.g.e**. , s.289.
[67] D.P.T. , **A.g.e.**, s.290

kapsamına alınmasını sağlayarak olası maddi kayıplarının önüne geçebileceklerdir. Milli servet olmasının yanı sıra, orman köylüsünün de temel geçim kaynağı olan orman varlığının korunması ve değerlendirilmesi, orman ürünlerinin pazar ile buluşturulması, sevkiyatı, orman ürünlerine dayalı endüstrinin tesisi maksadıyla orman köylülerinin kurduğu kooperatiflerin ayrıca desteklenmesi kararı alınmıştır.[68]

Kırsal yerleşim düzeninin iyileştirilmesine yönelik köylerin elektrik, yol, su gibi temel altyapı ihtiyaçlarına ağırlık verilecek. Köykentler düzenlemesiyle, kamu hizmetlerinin köylülere bulundukları yerden erişmeleri kolaylaştırılacaktır. Kırsal alanlarda tarımsal mahsulün katma değerli ürün niteliği taşıması ve ekonomik manada değer üretebilmesi için tarımsal endüstri yapılarının ve modern üretim tekniklerinin kırsalda yaşayan üreticilerle buluşturulması elzem görülmüştür. Tarıma dayalı sanayi yatırımları köykentler öncülüğünde tarım, hayvancılık ve ormancılık faaliyetleriyle ilgili sanayi kurularak geliştirilecek; kooperatif ve halk girişimleri bu yönde destek görecektir. Plan kapsamında çiftçilerin temel altyapı sorunları ile ekonomik ve sosyal kalkınma yolunda karşılarına çıkan engellerin ele alınacak tüm konular ile birlikte değerlendirilip çözüme kavuşturulması gerektiğinin üzerinde durulmuştur.[69]

2.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985- 1989)

Bu planda da tarımsal destek politikalarına devam edilmesi yönünde prensip kararlar alınmıştır. Tarımsal gelir ve fiyatlarda istikrar sağlanacak, pazarlama olanakları geliştirilecek, ekilebilir arazilerin özelliklerine göre, iç ve dış talebi karşılayan bir üretim yapısının hâkim kılınması temel amaçlardan olmuştur. Planın tarımla ilgili kısmında belirtildiği üzere; tarımsal üretim teşvik edilerek fiyat politikasının destekleyici bir unsur olarak yer alması sağlanacak. Uygun maliyetlerle girdi elde edilmesi hedeflenecek, tarımsal eğitim ihtiyaca cevap verebilecek niteliğe kavuşturulacak, tarımsal teşkilatlanma ve teknolojik gelişmeler verimli bir tarım üretimi için seferber edilecektir. Tabii koşullardan kaynaklı olarak tarım üretiminde ortaya çıkan kayıpların sigorta sistemi ile tazmin edilmesi güçlendirilecek.

[68] **A.e.**
[69] **A. e.** , s. 291.

Desteklenen ürünler için, çiftçiye doğrudan *Ziraat Bankası* tarafından ve geciktirilmeksizin ödeme yapılması öngörülmüştür.[70]

Kırsal kesimin gelişmesine yönelik politikalardan bahsedildiği *köye götürülen hizmetler* başlığı altında ise şu hedefler belirlenmiştir; köylere götürülen temel hizmetlerden en önemlileri olarak içme suyu, elektrik, haberleşme, sağlık ve eğitim olanakları köyle şehir yaşamı arasındaki dengesizliği azaltmaya yönelik olarak köyün lehine artırılacaktır. Bu planda elektriksiz olan tüm köylerin elektriğe kavuşturulması hedeflenmiştir. Kırsal kesimin haberleşme olanaklarını artırmak maksadıyla bu plan döneminde 12900 köye daha telefon bağlantısı kurulması kararlaştırılmıştır.[71]

Köylünün refah seviyesini yükseltmek, bulundukları yerde kalkınmalarını sağlamak için köye götürülen hizmetlerde entegrasyon sağlamak hedeflenmiştir. Köye götürülen hizmetleri geliştirerek kırsaldaki kalkınmayı kolaylaştırıp köylünün gelirlerini artırmak, sosyo–ekonomik durumlarını geliştirmek suretiyle kalkınmalarına hız vermek için "*Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri"* uygulanması kararlaştırılmıştır. Köylünün temel uğraşı alanı olan tarımdan arta kalan zamanını el zanaatları öğrenip geliştireceği alanlara ayırması sağlanacaktır. Köylü ve çiftçinin gelirini artırmaya yönelik olarak yerli üretim teşvik edilerek üretilen malın değerlendirilmesi noktasında üreticiye destek olunacak. Kırsalda alt yapı hizmetleri daha iyi hâle getirilecek. Temel geçim kaynağı olan tarım üretiminde doğal zenginlikler ziyan edilmeden dikkatli kullanılması vurgulanırken etkin ve verimli bir üretim yapısı hedeflenmiştir. Ayrıca bölünen tarım topraklarının önüne geçmek için miras hukukunda ve mülkiyet konusunda yasal düzenlemeler yapılması planlanmıştır.[72]

2. 2. 6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990 – 1994)

Altıncı Kalkınma Planı'nda önceki planlara nazaran kırsala ve köye dair kalkınma hedeflerinde biraz daralma görülmektedir. Dönemin ekonomi anlayışında yaşanan farklılığın bu değişimde rol oynadığı düşünülmektedir. Bu planda, kırsalda çağdaş

[70] Devlet Planlama Teşkilatı, **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)**, Ankara, 1984, s.37.
[71] **A. e.** , s.157.
[72] **A. e.** , s.158.

ihtiyaçlara uygun bilgi akışının olması temel hedef olarak benimsenmiş olup köyün modern bilgi çağına ayak uydurması gerektiği bilgisi verilmiştir. Kırsal alanları kalkınma yolunda harekete geçirmek, köylünün potansiyelini ortaya koymasına imkân tanımak için kırsal alanların planlanması görüşü kapsamında sunulan kamu hizmetlerinin ve tarımsal ağırlıklı endüstriler için yapılacak yatırımların belirlenecek pilot köy ve yerleşimlere kaydırılmasının teşvik edilmesi kararlaştırılmıştır. Temel geçim kaynağını topraktan sağlayan köylüye toprağını daha rasyonel kullanması için tarımsal araştırma kurumları tarafından destek olunacaktır. Kırsal alanda istihdam artışı sağlayacak ölçüde hem köylünün gelirini çeşitlendirecek hem de ekonomik faaliyet kollarının çoğaltılıp yeni tarım dışı alanlar oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Kırsalda yaşayan ailelerin eğitim seviyesini artırmak için yaygın eğitim faaliyetleri erişilir kılınıp projeler geliştirilecektir. Kırsala götürülecek sağlık hizmetleri kalitesi ve üniteleri artırılacak. Köye hizmet götüren kamu kurum ve kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak birbirleriyle uyum içinde hizmet vermeleri hedeflenmiştir.[73]

2.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996 – 2000)

Bu planda kırsal kalkınmaya ilişkin olarak kırsal alanların kalkınmasında en öncelikli konu olarak görülen altyapı direkt olarak plan metninde bir alt başlık olarak yerini almış ve altyapısal hizmetlerin çok önem verileceğinin altı bir kez daha çizilmiştir. Bu planda özellikle toprak ve su kullanımı konusunda döneme ait eksikliklerden bahsedilmiş ve bu sınırlı kaynakların kullanımı konusunda bir planlama eksikliğinden söz edilmiştir. Toprak ve su kaynaklarının potansiyelinin tespitine yönelik veri toplama, etüt ve araştırma çalışmalarının yetersizliğinden dem vurulmuştur.

Kaynakların etkin olarak kullanılması ve tahsisini düzenleyecek hukuki altyapının yetersizliğinden dolayı bu konuda ekonomik ve doğal kaynaklar israf edilmektedir. Yine bir başka önemli durum tespitinde; programda yer alan projelere ek olarak uygulanmayı bekleyen proje stokunun yanında tarımsal altyapının gerektirdiği acil ihtiyaçların mevcut imkânlarla karşılanmasının zorluğu vurgulanmıştır.

[73] Devlet Planlama Teşkilatı, **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994),** Ankara, s.321.

Teknolojideki yeniliklere köylünün uyumu için yeterli eğitimin verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Kırsala tarımsal altyapılar konusunda hizmet götüren kurumlar arasında koordinasyon olmayışından dolayı kaynakların rasyonel kullanılamadığı bunun da verimsizliğe yol açtığı vurgulanmıştır.[74]

Tarımsal üretimde azami düzeyde verim alınabilmesi için ihtiyaç duyulan sulamanın daha dikkatli ve tekniğe dayalı olarak gerçekleştirilmesi yanında tasarrufu artıracak tedbirlerde hayata geçirilecektir. Ayrıntılı toprak etütleri yapılacak ve elde edilen analizlere göre arazi kullanım planlaması ve sulanan topraklar için temel veri olarak kullanılabilecektir. Sulamaya açılmış alanlar için toplulaştırma faaliyetlerine hız verilecektir. Tarım arazilerinin tarım dışı işlerde kullanılması önlenecektir. Kamunun tarımsal altyapı yatırımları ile maliyetlerin azaltılmasına katkı sunulacak bir yandan da kırsaldaki vatandaşların birim alandaki üretimlerinden daha fazla verim elde etmeleri sağlanacaktır. Kurumlar arasındaki eşgüdüm ve proje yapma kültürünün geliştirilmesi, *Güneydoğu Anadolu Projesi* çatısı altında gerçekleştirilen sulama sistemlerine yönelik yatırımlara ivme kazandırılması çorak arazilerin su ile buluşması açısından önem arz etmektedir.

Yukarıda da aktarılmaya çalışıldığı gibi bu planda özellikle kırsal alanların ve köylünün en temel ekonomik faaliyetlerinden olan tarımsal üretim ve tarımda sulama konusu üzerinde bilhassa durulmuştur. Planın ilgili bölümünde tarımda sulamanın ve rasyonel olarak toprak ve su kullanımının hayata geçmesi için mevzuatta yapılması elzem değişiklikler sıralanmıştır. Özellikle su kaynaklarının tahsis ve kullanımına yönelik mevzuatın olmayışı kaynakların verimli kullanılmasının önüne geçmektedir. Bu sebeple *167 Sayılı Yeraltı Suları Yasası* güncelleştirerek kapsamlı bir su yasası çıkarılacaktır. Öte yandan *Köy Hizmetleri ve Tarım Reformu Genel Müdürlüğü* tarafından yapılan arazi toplulaştırma hizmetlerinin etkin şekilde sürdürülmesi için bu hizmetlerin çıkarılması planlanan "*toprak yasasına"* işlenerek, yönetmelikler kapsamında düzenlemeler yapılarak tarımsal altyapı hizmetlerinden faydalananların her aşamada katılımını mümkün kılacak ve yatırımlara kaynak yaratılması sağlanacaktır. Plan hayata geçtiği dönemde *Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü*

[74] Devlet Planlama Teşkilatı, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996 – 2000)**, Ankara, s.158.

tarafından yürütülen "*sulama, toprak koruma, arazi toplulaştırma, tarımsal arazi oluşturma ve altyapısal eksikliklerin tamamlanması"* vb. hizmetlerin yerine getirilmesi için yeni bir genel müdürlük kurulması tasarlanmıştır.[75]

2.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Bu planda ülkemizde kırsal alanların dönem itibariyle genel yapısından, sorunlarından ve buna mukabil alınması gereken önlemlerden bahsedilmiştir. Bölgeler arası eşitsizliğin azaltılması için yapılacak çalışmalara ayrıca vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesi ve kırsal alandaki kalkınma için *7. Beş Yıllık Plan* döneminde "*Bingöl, Muş ve Yozgat Kırsal Kalkınma Projeleri'nin"* uygulanmasına devam edilerek "*Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi"* başlatılmıştır. "*Sivas-Erzincan ve Gümüşhane-Bayburt-Rize Kırsal Kalkınma Projeleri"* ise planlama aşamasındadır. Kırsal kalkınmanın yaygınlaştırılarak ivme kazanmasını sağlayacak olan kırsal alandaki idari örgütlenme yapısı henüz istenen düzeyde değildir. Çağın gereklerine uygun olarak mevcut yapının geliştirilmesinin kaçınılmaz olduğunun altı bu planda bir kez daha çizilmiştir.[76]

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı kapsamında yerel aktörlerin harekete geçirilerek gelir ve istihdamın artırılması temel hedef olarak belirlenmiştir. Kırsal altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve etkinliğinin artırılmasında merkezi kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının koordineli bir şekilde çalışması gerektiği belirtilmiştir. Tarıma dayalı sanayi geliştirilerek paketleme, muhafaza ve pazarlama yöntemleri konusunda gerekli teknik desteğin verileceği vurgulanmıştır. Kırsal bölgelerde yaşayan insanların gelir seviyesini artırmak ve işsizliği azaltmak için yöresel potansiyeli bulunan; turizm, el sanatları, hayvancılık, dokumacılık gibi alanlarda girişimciler desteklenecektir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde

[75] D. P. T. **A. g. e. ,** s. 159-161.
[76] Devlet Planlama Teşkilatı, **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)**, Ankara, 2000, s. 71.

terörün yok edilmesine yönelik çabalar yanında, bu bölgelerde yerini yurdunu terk edenlerin geri dönüşü teşvik edilecektir.[77]

2.2.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007- 2013)

"Kırsal Kesimde Kalkınmanın Sağlanması" aynı adıyla planda iki kez alt başlık açılmıştır. Buna göre; AB'ye üyelik süreci ve kırsal kesimde bir zaruret olarak meydana çıkan uyum sorununu gidermek ve kalkınma proje ve eylemlerine yol haritası olması için 2006 yılında "*Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi"* hazırlanıp uygulamaya konmuştur. Kırsal kalkınmanın etkinliğinin artırılması için karar alma süreçlerinde ilgili kurum temsilcilerinin yer aldığı kırsal kalkınmayla ilgili finansal destek sağlayacak olan kırsal kalkınma kurumunun kurulması çalışmalarına devam edildiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca kırsal kesimin ekonomik faaliyetlerindeki en önemli konulardan olan verimsizlikler azaltılmaya çalışılacaktır. Öte yandan diğer planlarda da ısrarla üzerinde durulduğu gibi arazi toplulaştırma çalışmalarına hız verilmesi, eğitim ve yayım etkinliklerini artırma ve üretici örgütlerini güçlendirmek konusunda kararlılığın sürdürülmesi benimsenmiştir.[78]

Kapatılan *KYGM*'nin iskânla ilgili görevleri *Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na***,** köylere ilişkin olan diğer görevleri ise İstanbul ve Kocaeli illerinde büyükşehir belediyelerine, diğer illerde ise il özel idarelerine devredilmiştir. Bunlara ek olarak 2005–2006 yıllarında köy altyapılarının iyileştirilmesi amacıyla il özel idarelerine ve mahalle idare birliklerine doğrudan kaynak tahsis edilmiş ve "*Köylerin Altyapısını Destekleme Projesi" (KÖYDES)* uygulamaya konmuştur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden terör tehdidi yüzünden göç etmek zorunda kalmış olan vatandaşlardan dönüş yapmak isteyenlerin bu kararını hayata geçirmek amacıyla sosyal ve ekonomik altyapının güçlendirilmesi planlanmıştır.[79]

"Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi" doğrultusunda kırsal kalkınma planı hazırlanarak yürürlüğe konulacaktır. Üretici örgütlenmeleri güçlendirilecek ve kırsal kesimin örgütlenme kapasitesi artırılacak. *AB* tarım bütünleşmesi kapsamında, farklı

[77] **A. e.**
[78] Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 2013)** , 2006, s. 48.
[79] **A. e.** , s.49.

türde faaliyet gösteren üretici örgütlerinde koordinasyon sağlanması öngörülmüştür. Toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı teşvik edilerek, kırsalda e-ticaretin yaygınlaşması teşvik edilecektir. Tarım, orman ve coğrafi işaretli ürünlerin tanıtım ve pazarlanması sağlanacaktır. Turizm, el sanatları geliştirilecek, tarıma dayalı sanayi güçlendirilirken aynı zamanda tarım dışı üretim faaliyetleri de desteklenecektir. Planda kırsal kesimdeki merkezi yerleşim birimleri öncelik verilmek suretiyle temel altyapı gereksinimleri karşılanacak, ekonomik ve sosyal gelişmeye yönelik projelere hız verilerek, eğitim ve sağlık hizmetlerinin daha kaliteli sunulması desteklenecektir. Kırsal kesimin kaynak ihtiyacını destekleyen tedbirler geliştirilecek, başta il özel idareleri olmak üzere, belediyeler ile birliklerin kırsal kalkınma konusundaki rolü mali, teknik ve kurumsal olarak güçlendirilecektir. *AB* kırsal kalkınma programları ile bütünlük sağlamak için gerekli olan yapısal reformlar hayata geçirilecek, kırsal kalkınma fonlarının etkin şekilde kullandırılmasında gerekli olan idari kapasite güçlendirilecektir.[80]

2.2.10. Onuncu Kalkınma Planı (2014 - 2018)

Bu planda kırsal kalkınma başlığı altında önce kırsal kesimdeki durumun genel bir tespiti yapılmış ve sonra kırsal kalkınmaya yönelik politika ve amaçlar belirlenmiştir. Bir önceki *Dokuzuncu Kalkınma Planı* kırsal kalkınma politikalarının önemli ölçüde kırsal altyapının geliştirilmesinde ve tarım dışı gelir sağlayan işlerin çeşitlendirilmesi projeleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Kırsal kalkınma politikalarının daha verimli yönetimi için *UKKS* ve *Kırsal Kalkınma Planı* dokümanları yayımlanmış, programın takip edilmesi adına çok taraflı bir izleme kurulu teşkil edilmiş, uygulama fonksiyonu büyük oranda yerel paydaşlara devredilmiştir. Yerelin kalkınması için kurumsal kapasite güçlendirilmiştir. Bu kapasitenin artırılmasında kilit rol oynayan kurumlar; *Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu*, *kalkınma ajansları, il özel idareleri ve köylere hizmet götürme birlikleri* gelmektedir. Bahsi geçen yasal düzenlemeyle birlikte otuz ilin büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyeleri kırsal kalkınma konusunda mühim görev ve yetkiler üstlenmişlerdir.[81]

[80] **A. e.** , s. 94.
[81] Kalkınma Bakanlığı, **Onuncu Kalkınma Planı (2014 -2018)**, 2013, s.134.

2005 yılında pilot uygulama olarak başlatılan *KÖYDES*, 2010 yılında küçük ölçekli tarımsal sulama ve 2011 yılında atık su arıtma sistemlerinin birleştirilmesi ile uyumlu bir kırsal kalkınma alt yapı programına dönüştürülmüştür.

Plan döneminde tarımsal üretimde istihdamının artmasına karşılık kırsal yoksulluk önemli bir sorun olarak devam etmektedir. Eğitim imkânlarının artırılması kırsal yoksullukla mücadelede en etkili ve sürdürülebilir yollardan biridir. Bilgi ve teknolojinin hatta yapay zekânın pek çok meseleye ışık tuttuğu çağımızda kırsal nüfusun bilgiye ulaşmasında bilişim altyapısının önemi ve bilgiye erişmede mobil uygulamaların rolü giderek artmaktadır**.** *Dokuzuncu Kalkınma Planı* döneminde bireysel internet erişimi kırsal alanda % 15'ten % 26'ya, bilgisayar sahibi olan haneler oranı ise % 11'den % 28'e yükselmiştir. Kırsal kesimdeki refah seviyesini ülke ortalamasına yaklaştırmak temel hedef olmuştur. Kırsal kalkınma politikalarının ana hedefi kırsalda yaşayan insanların iş ve hayat koşullarını bulundukları yerde geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Kırsal destekler tarımda rekabeti güçlendirecek şekilde verilecektir. Sosyal hizmet ve yardımlar köylere idare tarafından tespit edilerek sunulacak, öncelik en ücra kırsal birimler olacaktır.[82]

Kırsalda yaşayan vatandaşların bilişim hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak için "*Evrensel Hizmet Fonu"* kapsamında belirlenmiş bulunan bilişim altyapısı türleri geliştirilerek daha çok ihtiyacı olan vatandaşların kullanması sağlanacaktır. Kırsal yörelerin farklı sektörlerle ilgili ihtiyaçları göz önünde tutularak programlanmasıyla oluşacak ilçe bazlı yerel kalkınma programı hazırlanacaktır. Kırsal yerleşimlerin yatırım ve hizmet ihtiyaçları tespit edilerek etkin şekilde işleyecek olan sistem kurulacak ve yereldeki halk tarafından sahiplenilmesi sağlanacaktır. Kırsal kesimin sorunların üstesinden gelme kapasitesi artırılarak yerel kalkınma girişimleri desteklenecektir. Büyükşehirler başta olmak üzere ilçe düzeyinde kırsal alana hizmet sunan birimlerin kapasitesi güçlendirilerek kurumsallaşma sağlanacaktır. Kırsal alan tanımı günün şartlarına göre değerlendirilecek, temel nitelikte ulusal verilerin kır-kent ve il bazında değerlendirilmesi yapılacaktır.[83]

[82] Kalkınma Bakanlığı, **A.g.e.** , s. 136.
[83] **A.e.**

2.2.11. On Birinci Kalkınma Planı (2019 - 2023)

Kırsaldaki kalkınma faaliyetlerinin sürdürülebilirlik ilkesi öncülüğünde gerçekleştirilmesi öngörülen bu plan döneminde önceki plan dönemlerine benzer pekçok hedef yer almıştır. Kırsal yerleşimlerdeki yoksulluk ile mücadele edilerek aile çiftliklerinin ve üretici örgütlerinin üretim imkânları artırılarak iş olanakları geliştirilmesi planlanmıştır. Öte yandan köylerin alt ve üst yapı gibi fiziki koşullarının yanında yol, temiz su, su arıtma, atık tesisi inşası gibi hizmetlerin sunulmasında büyükşehir belediye idari sistemi dışında yer alan illerde *Köydes,* büyükşehir belediyesi kapsamında bulunan kırsal alanlar için ise "*Kırsal Altyapı Projesi" (Kırdes)* finansal imkânları kullanılması planlanmıştır. [84]

Kırsal kalkınma desteklemeleri çeşitlendirilerek sürdürülecek, bu kapsamda kaynak tahsisindeki çok aktörlü yapıdan daha sade kurumsal bir yapılanmaya gidilmesi benimsenmiştir. *IPARD* ve *KKYDP* çerçevesinde kırsal turizmin geliştirilmesi, zanaatçılık vb. çalışmalara destekler verilmeye devam edilecektir. Üretim kapasitesi sınırlı düzeyde olan çiftçi ve üreticilerin üretici birlikleri çatısı altında toplanmaları teşvik edilecektir. Kırsaldaki doğal güzellik ve zenginliklerin korunarak üretim aktiviteleri çeşitlendirilecek, kırsalda yaşayan inanların refah seviyelerini yükseltmeleri için farklı ekonomik faaliyet alanları teşvik edilecektir. Küçük aile işletmesi düzeyinde çiftçilik yapanların ürettikleri ürünlerin kalitesinin iyi noktaya getirilerek daha fazla gelir elde etmeleri için kırsalda özellikle kadın ve gençlere pozitif ayrımcılık yapılması, yaygın eğitim olanaklarının kırsaldaki vatandaşlara ulaştırılması ve yoksullukla mücadele konusunda dezavantajlı gruplara ayrı bir önem verilerek durumlarının iyileştirilmesi gibi sosyal yönü ağır basan politikalar benimsenmiştir. Kırsaldaki geleneksel, kendine özgü yaşam tarzının devamlılığı teşvik edilecek, yöresi ile özdeşmiş coğrafi ürünler öne çıkarılarak marka değeri olmasına çalışılacaktır. Diğer yandan kırsal alanlara yönelik sağlıklı politika ve

[84] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı**, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023),** s.166.

durum tespitleri yapılabilmesi adına güncel veri akışı sağlayan istatistik ve envanter sistemi kurulması gerekliliği vurgulanmıştır.[85]

2.2.12. On İkinci Kalkınma Planı (2024 - 2028)

Güncel olarak içinde bulunduğumuz, uygulanma aşamasında olan planda da temel amaç önceki hemen her planda olduğu gibi kırsalda yaşayan insanların yaşamış oldukları yöreleri terk etmemelerini sağlamaya çalışmak olmuştur. Bu minvalde yapılması gerekenler; verimli üretimi sağlayacak beşeri sermayeyi geliştirmek suretiyle ekonomik hareketliliği artırmak, yine sürdürülebilirlik temelinde doğal kaynakların rasyonel kullanılmasını sağlamak, refah düzeyini yükseltmek olarak sıralanmaktadır. Kırsal alanlar ve kentler arasındaki ilişkiyi güçlendirmek maksadıyla ulaşım ve iletişim ağlarının iyileştirilmesi tasarlanmıştır. *Köydes* programı aktif biçimde sürdürülerek özellikle içme suyu başta olmak üzere altyapısal tüm eksikliklerin giderilmesine çalışılacak. 2023 yılının Şubat ayında ülkemizde çok sayıda ilde yıkıcı olan depremin etkileri kırsal kesimlerde de görülmektedir. Bu nedenle kırsal alanlarda bölgelerin sahip olduğu karakteristik unsurlar hesaba katılarak nitelikli ve yeniden dönüştürücü yerleşim alanları inşa edilmesi gerektiği ortaya konulmaktadır. Kırsal alanlardaki ekonomik faaliyet çeşitliliği ve iş olanakları artırılarak insanlar için buralar daha cazip hâlâ getirilecek ve tersine göç akını teşvik edilecektir. Üretici birlikleri ve kooperatif yapılarının daha verimli şekilde üretim süreçlerine dâhil olmasında karşılaştıkları güçlükler bertaraf edilecektir. Çiftçilik yapan aile işletmelerine destekler verilerek tarım dışı gelir getiren aktiviteler çeşitlendirilerek kırsal yoksulluğun azaltılması planlanmıştır.[86]

Yine bu plan döneminde IPARD-III programı destekleme mekanizması ile tarım, hayvancılık, balıkçılık gibi konularda üretim, işleme, pazarlama süreçlerine katkı sunulmasına devam edilerek kalkınma faaliyetleri geliştirilecektir. Kırsal ekonominin güçlendirilmesine yönelik olarak üretici ve girişimciler teşvik edilerek kırsaldaki canlılık sürdürülecektir. İklimde görülen değişiklikler göz önünde tutularak kırsalda

[85] **A. e.** , s.167.
[86] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı**, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028),** s.219.

var olan doğal zenginliklerden; orman varlığı, bitki ve hayvan çeşitliliği gibi yapının korunmasına devam edilmesi için kırsalda yaşayan insanlarda çevre hassasiyeti geliştirilmelidir. Bu çerçevede çevreye duyarlı, geri dönüşüm süreçlerini barındıran modern üretim teknikleri üretici ve çiftçiler arasında kullanılması yaygınlaştırılmalıdır. Kırsal alanlardaki mevcut koşulların tespiti yapılıp, yeni ve etkili yol haritası çıkarmak amacıyla güvenilir verilere dayanan istatistik ve envanter sisteminden yararlanmaya devam edilmesi gerektiği salık verilmiştir.[87]

2.3.1. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi-I (2007-2013)

Bu strateji; kırsal kalkınma çalışmalarında kapsayıcı bir politika anlayışını hâkim kılarak 2006 yılında yayımlanıp faaliyete girmesi tasarlanan "*Ulusal Kırsal Kalkınma Planı'na"* temel teşkil edecek, yurtiçi ve yurtdışından sağlanan finansal kaynaklar ile kırsal kalkınma odaklı program ve politikaların hazırlanması ve hayata geçirilmesinde ilgili taraflara perspektif sağlamak için hazırlanmıştır. Türkiye'nin geçmişten bugüne yaptığı kalkınma hamleleri serüveninde sanayileşme ve bölgesel ekonomik gelişim farklarının kaçınılmaz sonucu olarak kent ve kırsal alanlar arasındaki gelişmişlik düzeyi eşitsizliği önemli bir sorun olarak durmaktadır. Bu süreç boyunca kırsal alanlar ile kentler arasında yeterli koordinasyon kurulup işbirliği geliştirilemediğinden dolayı kırsal kesimde istenen sonuç elde edilememiştir. Yakın dönem Türkiye ekonomisi tarihine baktığımızda sanayi ve hizmet sektörlerinin ekonomideki ağırlığının sürekli artması ancak bu artışın bölgelerde üretim sahalarının dengeli bir biçimde dağıtılamaması nedeniyle gelişme farklarını artırmış ve kırdan kente doğru sürekli olarak göç akını yaşanmıştır.[88]

Türkiye'nin uzun vadeli kalkınma anlayışına uygun olarak kırsal kalkınmada temel hedef; yerel potansiyelin ve kaynakların değerlendirilmesi, doğal ve kültürel varlıkların korunması esas alınarak kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır.

---

[87] **A. e. ,**s. 220.
[88] Devlet Planlama Teşkilatı, **Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007-2013),** s.4.

Bugüne kadar uygulanan kırsal kalkınma projelerinde göze çarpan önemli bir diğer husus ise tarım kesiminde faaliyette bulunan özellikle küçük aile işletmesi düzeyindeki üreticilerin bu alandan çekilerek geçimlerini temin etmek için diğer sektörlerde çalışmaya çabaladıkları gözlemlenmiştir. Bu insanları kırsalda tutacak tarım dışı ekonomik faaliyetlerin her bölgede dengeli şekilde çeşitlendirilmesine ve geliştirilmesine yeterince önem verilmemiştir. "*Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi"* kalkınma politika ve programları için bir yol haritası olması adına şu dokümanlar öncülüğünde hazırlanmıştır: *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP2001-2005) Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP2004-2006), Orta Vadeli Program(OVP2006-2008).* 2006 yılına gelindiğinde ise kırsal kalkınma için temel strateji niteliği taşıyan bu belge "*Kırsal Kalkınma Planı'nın"* hazırlanmasında ve kırsal kalkınmayla ilgili tüm çalışmalarda yol gösterici olmuştur. Öte yandan söz konusu strateji belgesi diğer plan ve programların yapılmasında dikkate alınacağı gibi kırsal alanı ilgilendiren mevzuata ilişkin düzenlemelerde referans alınacağı kararlaştırılmıştır.[89]

Temel Amaç
Temelde yerel potansiyelin ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak; kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır.
Stratejik Amaç Ve Öncelikler
Stratejik Amaç 1: Ekonominin Geliştirilmesi ve İş İmkânlarının Artırılması
Öncelik 1.1: Tarım ve Gıda Sektörlerinin Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulması - Üreticilerin Örgütlenme ve Bilgi Düzeyinin Yükseltilmesi - Su ve Toprak Kaynaklarının Etkin Kullanımı - Tarım ve Gıda Sanayii İşletmelerinin Rekabet Gücünün Artırılması - Gıda Kalitesi, Tüketicinin Korunması ve Gıda Sağlığına Yönelik Kontrol Yapılarının Güçlendirilmesi Öncelik 1.2: Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi
Stratejik Amaç 2: İnsan Kaynaklarının, Örgütlenme Düzeyinin ve Yerel Kalkınma Kapasitesinin Geliştirilmesi
Öncelik 2.1: Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi Öncelik 2.2: Yoksullukla Mücadele ve Dezavantajlı Grupların İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması Öncelik 2.3: Yerel Kalkınma Kapasitesinin Güçlendirilmesi

[89] **A. e. ,** s. 12.

Stratejik Amaç 3: Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaşam Kalitesinin Artırılması
Öncelik 3.1: Kırsal Altyapının Geliştirilmesi Öncelik 3.2: Kırsal Yerleşimlerin Geliştirilmesi ve Korunması
Stratejik Amaç 4: Kırsal Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi
Öncelik 4.1: Çevreci Tarım Uygulamalarının Geliştirilmesi Öncelik 4.2: Orman Ekosistemlerinin Korunması ve Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımının Sağlanması Öncelik 4.3: Korunan Alanların Yönetimi ve Geliştirilmesi

Tablo2.1.Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Çerçevesi[90]

2.3.2. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi-II (2014 -2020)

Kırsal kalkınma konusunun sistematik ve etraflıca ele alındığı ilk kalkınma planı olan *9.Kalkınma Planı* ve yine bu alandaki ilk girişim olan *UKKS-I Belgesi* hazırlanmış ve büyük oranda hedeflere ulaşılmaya çalışılmıştır. Kırsal kalkınma özelinde planlı kalkınma çalışmaları tecrübesine yeni bir çalışma anlayışı getirmesi amacıyla *10. Kalkınma Planı'nd*a da öngörüldüğü üzere ikinci bir strateji belgesi yazılmıştır. Aynı zamanda bu strateji belgesinin *AB* adaylık sürecinde değişiklik ve düzenleme yapılması gereken alanlarda da Türkiye'nin elini güçlendirebileceği öngörülmüştür. Kamu ve ilgili diğer paydaş kurumların işbirliğiyle hazırlanan bu *Strateji Belgesi* özellikle şu amaçları gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır; kır ve kent niteliği taşıyan birimler arasında öteden beri var olagelen kalkınma düzeylerindeki dengesizlikleri düzeltmek, göçün kırsal yörelerdeki menfi etkilerini en aza indirmek, kırsal politika oluşturma süreçlerinde her bir paydaşın etkin biçimde katkı sunmasını sağlamak, Türkiye'nin *AB'ne* katılım öncesi adaylık dönemi içinde olduğundan kırsal kalkınma ve tarım sektörü ile ilgili fasıl müktesebatına uyum sağlamaya çalışılacaktır. Ayrıca *Kırsal Kalkınma Eylem Planı, IPARD-II* gibi programların başarıya ulaşmasında önemli bir yol haritası niteliği taşımıştır.[91]

Ülkemizde kırsal yerleşim yerlerindeki durumun genel fotoğrafını çeken ve tarım-hayvancılık sektörü başta olmak üzere pek çok alanda çarpıcı tespitler sunan kamu,

[90] **A. e.** ,s.40.

özel ve sivil toplum kuruluşlarının ortak çalışma ürünü olan "***Swot analizi"*** çalışması *GTHB* riyasetinde (Bugün *Tarım ve Orman* olan bakanlığın adı bahsi geçen tarihlerde *Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'*dır) Ankara'da Ağustos 2013'te düzenlenen çalıştaylar sonucunda ulaşılan analizler ışığında derlenmiştir. Belirlenen konu başlıkları çerçevesinde, katılımcılar tarafından ülkemiz ile çeşitli toplumlardaki durum analiz edilerek bir metin ortaya konmuştur.[92]

2.3.3. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi-III (2021 -2023)

Kır ve kentin sahip oldukları imkânlar arasında var olan dengesizlikleri ortadan kaldırarak kırsalın daha iyi koşullara ulaşmasını sağlamaya çalışırken çeşitli konular gündeme gelmektedir. Hissedilen ihtiyaç üzerine hazırlanan bu "*Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin"* temel amacı; 11. Kalkınma Planı hedef ve programı doğrultusunda kırsal alanların insani ve doğal zenginlik olanaklarını milli ve bölgesel gelişme yönünde en etkili biçimde seferber edilmesine imkân sağlayacak kırsala yönelik proje ve programlar tayin etmek, belirlenmiş olan politikalarla müşterek hedef ve amaçlara ulaşmaya çalışmak. Bu bağlamda verimli ve etkili kırsal kalkınma politikaları oluşturup, uygulamaya koyup ve sonra çıktılarını yakından takip ederek durum değerlendirmesi yapabilmek için bir kırsal kalkınma stratejisine ihtiyaç duyulmaktadır. İhtiyaç duyulan bu durumdan yola çıkarak kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri, mahalli idareler ve kamu dışındaki aktörlerin kırsal kalkınma faaliyetleri etraflıca değerlendirilmiş. UKKS-I ve II belgelerinin uygulandığı zaman aralığındaki ortaya konan çalışmalar sonucu elde edilen neticeler incelenmiş, dünyada kırsal kalkınmanın sağlanması için kullanılan yöntemler ve Türkiye'nin AB'ye katılım öncesi ilgili faslın gerekliliklerinin yerine getirilmesi konusu da dikkate alınarak UKKS-III dokümanı ile kırsal kalkınma çalışmaları için kapsayıcı bir yol belirlemeye çalışılmıştır.[93]

---

[91] GTHB**, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014- 2020),** Ankara, 2014, s.13-14.
[92] **A. g. e. ,** s. 29.
[93] Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, **Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi (2021-2023*),*** 2021, s.4-5.

Fırsatlar	Tehditler
Dışsal Faktörler	
• AB mevzuatına uyum • Basınçlı sulama desteklerinin artması • Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması • Doğa turizmine artan ilgi • Geleneksel köy yaşamına duyulan özlem • Hazine arazileriyle ilgili yeni yasal düzenlemeler • Hizmet talebi ve duyarlılığının artması • İç talebin büyüklüğü ve yakın dış pazarların varlığı • Kadın emeğinin ücretlenmesi • Kır-kent etkileşiminin artması • Kırsal alanlar için yasal düzenlemelerin artması • Kırsal yatırımlara yönelik hibe programlarında çeşitlenme • Kırsala hizmet sunumunda yenilikçi yaklaşımlar • Kurumların proje yapma ve uygulama kapasitesi • Nitelikli tarımsal ürünlere artan talep • Tarımsal üretimde markalaşma • Uluslararası destek kaynakları • Uluslararası kuruluşlarla deneyim paylaşımı ve işbirliği • Yenilenebilir enerjiye yönelme	• Altyapıyı tahrip eden doğal felaketlerin artması • Bitki hastalıklarının çeşitlenmesi • Bölgelere göre kırsal alanların kalkınma düzeylerinin farklılaşması • Enerji ihtiyacı artışının doğal kaynaklar üzerinde oluşturduğu baskı • Geçimlik aile işletmelerinin tarımdan kopması • Gençlerin çiftçiliğe ilgisinin azalması • İklim değişikliğinden kaynaklanan kuraklık riski • İmalat sanayi tesislerinden kaynaklanan çevre kirliliği • Kentli nüfusun rekreasyon taleplerinin doğal kaynaklar üzerinde oluşturduğu baskı • Kentsel alan odaklı sosyal politika uygulamalarının kırsal alanı ihmal etmesi • Kentsel alanların genişlemesinden kaynaklanan çevre kirliliği • Kırdan kente göçün devam etmesi • Kırsal nüfusun yaşlanması • Küçük nüfuslu yerleşimlerin sayıca artması • Su kaynaklarındaki yayılı ve noktasal kirlenmeler • Girdi maliyetlerinin yüksek olması • Verimli tarım arazilerinin amaç dışı kullanımının artması • Yerel yönetimlerle ilgili düzenlemelerin uygulama için taşıdığı belirsizlikler

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
İçsel Faktörler	
• Ağaçlandırmanın artması • Altyapı yatırımlarının artması • Arazi toplulaştırmasının artması • Çevre ve halk sağlığı hizmetleri • El sanatları ve yerel ürün çeşitliliği • Göçe rağmen genç nüfus varlığı • Hane gelirlerinin çeşitlenmesi • KA'lar ve BKİ'lerin kurulması • Kirlenmemiş tarım alanları • Kooperatifleşme deneyimi • Korunan alanların artması • Köylerdeki geleneksel yaşam • Meraların genişliği • Organik tarım potansiyeli • Örnek işletmeler ve uygulamalar • STK'ların kırsal alana artan ilgisi • Sulama yatırımlarının artması • Tarım dışı ekonomik faaliyetlerde çeşitlenme • Tarım havzalarındaki çeşitlilik • Tarım kültürünün yaygın olması • Tarımda makineleşmenin artması • Tarımsal amaçlı örgütlenme konusunda artan bilinçlenme • Tarımsal ürün çeşitliliği • TKDK'nın kurulması • Yaşam maliyetinin görece düşük olması • Zengin doğal kaynak varlığı	• Artan nadas alanları • Dağınık ve küçük tarım parselleri • Dağınık ve parçalı yerleşme deseni • Kırsal alan istatistiklerinin yetersiz olması • Köylerin çoğunlukla sert topoğrafya ve iklim koşullarında konumlanması • Kurumlar arası koordinasyon eksikliği • Modern tarım bilgisinin eksikliği • Sosyal donatıların ve faaliyetlerin eksikliği • Tarımda ücretsiz aile işçiliği ve sosyal güvenlik sorunu • Tarımsal işletmelerin sermaye birikimi yapamaması • Tarımsal sulamalarda bilinçsiz uygulamaların ve izinsiz yeraltı su kullanımının artması • Tarımsal üretimde düşük verimlilik • Toprak erozyonunun sürmesi • Üretici örgütlerinde profesyonel yönetimlerin bulunmaması • Ürün depolama ve pazarlama altyapısındaki yetersizlikler • Yaşlı bakım hizmetlerine erişim güçlüğü • Yatırımcı ve girişimci eksikliği

Tablo 2.2. Kırsal alanlar için GZFT analizi[94]

[94] **A. e.** , s. 30-31.

2.3.2. Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014-2023)

Kalkınmada planlı dönemde, Türkiye'de var olan dağınık kırsal yerleşim yapısı kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde hep bir engel olarak kabul edilmiştir. Kırsal yerleşim birimlerinin dağınık, parçalı ve küçük olması özellikleri nedeniyle bu konuda istenen başarı elde edilemediği ifade edilmektedir. Bu sebeple, kırsalda mekân konusu öne çıkarılarak, yerleşimlerin daha düzenli, planlı bir görünüme kavuşması en önemli hedef olarak benimsenmiştir. Hem tarımsal üretim ilişkilerinde ortaya çıkan değişim hem de kırsaldan şehirlere gerçekleşen göç dalgasının sonucu kırsal ve kentsel yapıdaki demografik sistemin dengesizliği kalkınma sürecini sekteye uğratarak çalışmaların işlevini azaltmaktadır. Bölgeler arası gelişmişlik seviyeleri arasında var olan dengesizlikle birlikte nüfusun büyük kısmı batı bölgelerindeki şehirlerde yaşamayı seçmektedir. Türkiye'de batı ve kıyı şeridinde nüfus yoğunluğu artarken iç ve doğu bölgelerde azaldığı görülmektedir. İstanbul'da kilometre kareye 2560 kişi, Tunceli ilinde ise bu sayı 10'dur. Büyükşehir Belediye Kanununda yapılan düzenleme ile beraber kırsal yerleşimlere hizmet götürecek organizasyonlarda değişikliklere gidilmiştir. BŞB olan otuz ildeki köy tüzel kişilikleri kaldırılıp mahalleye çevrildiğinden bahsedilmişti. Değişikliğe gidilen yerleşimlerde 10,4 milyon insan yaşamaktadır. Mart 2014 tarihi ile bu köylere hizmet ilçe ve büyükşehir belediyelerince sunulmaktadır. Öte yandan diğer BŞB olmayan 51 şehirde takribi 6,8 milyon köy nüfusu vardır. Bu şehirlerde köylere hizmet sunulmasında ana işlevi yürüten il özel idareleri ve kaymakamlıklar olmaya devam edecektir. Köylerde altyapı hizmetleri gerçekleştirilirken bir diğer sürdürülen önemli faaliyet de son dönemde kırsalda hayata geçirilen projelerden olan Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesidir.[95]

[95] Kalkınma Bakanlığı, **Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023**, 2016, s.94-95.

2.3.3. Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2024-2028)

Kırsal Kalkınma ve Bölgesel Gelişme Stratejileri Çerçevesinde; istatistiki veriler, kırsal nüfusun ve yerleşimlerin ülke genelinde eşit dağılmadığını, kırsal bölgelerde hane gelirlerinin de düşük seyrettiğini göstermektedir. Bu nedenle, dönüşüm illeri ve gelişmekte olan yerel ekonomilere yönelik kırsal politikalar büyük önem taşımaktadır. Ancak kırsal alanlar artık sadece durağan tarım bölgeleri değil, ekonomik çeşitliliğin artırıldığı ve kaynaklarından maksimum yararlanılan alanlar olarak kabul edilmektedir. Bölgesel gelişme politikalarıyla bölgeler arasındaki ve bölge içindeki eşitsizliklerin azaltılması hedeflenmiştir. Ekonomi, çevre ve toplumu odak alan bu politikalar, On İkinci Kalkınma Planı çerçevesinde kırsal-kentsel kapsayıcılık ve sürdürülebilirlik hedefleriyle biçimlendirilmiştir. Öncelikler arasında kırsal gelirlerin artırılması, hizmet kalitesinin iyileştirilmesi ve dijital-yeşil dönüşüme odaklanılması bulunmaktadır. Kırsal ekonomide üretkenliği ve katma değeri artırmaya yönelik faaliyetler desteklenecek; özellikle tarımda verimlilik artırılacaktır. Dijital uygulamalar, altyapı geliştirmeleri, lojistik maliyetleri düşürme ve e-ticaret teşvikleri öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. Yenilikçi yöntemler özendirilecek, kuluçka merkezleri kurulacak, kırsalda örgütlenme teşvik edilecektir. Coğrafi işaretli ürünlerin pazarlama kabiliyetinin artırılmasına çalışılacaktır. Gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesine yönelik adımlarla tarımdan bağımsız sanayi ve hizmet sektörleri desteklenecektir. Eko turizm faaliyetleri öne çıkarılacak, genç girişimcilik teşvik edilecektir. Kamu yatırımları ve özel sektör projeleriyle düşük gelirli bölgelerde kırsal hanelerin ekonomilerinin güçlendirilmesi planlanmaktadır. Kırsal ve kentsel alanların bağlantısı tamamlayıcılık temelinde kuvvetlendirilerek iş birlikleri geliştirilecektir. Kaynak tedariki ve lojistik zincirlerle kentsel gelişim desteklenecek, belediye-kooperatif ve market-kooperatif ortaklıkları teşvik edilecektir. Kırsal-kentsel alanların tamamlayıcılığını esas alan programlarla kırsal bölgelerde ulaşım, eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerinde iş birlikleri artırılacaktır.[96]

[96] Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2024-2028**, s.120.

Kırsal alanlarda yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla kamu hizmetlerinin niteliğine odaklanan yenilikçi politika ve tedbirler hayata geçirilecektir. Eğitimin, sağlığın, ulaşımın ve iletişimin modern yöntemlerle sunumunun sağlanması, kırsalda refah artışı üzerinde doğrudan etkili olacaktır. Kırsal nüfus dinamiklerini iyileştirmeye yönelik stratejilere de öncelik verilecektir. Dünyanın pek çok bölgesinde olduğu gibi, Türkiye'de de kırsal bölgelerde nüfusun seyrekleşmesi ve yaşlanma olgusu önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere özel uygulamalar geliştirilecek ve kırsal niteliği baskın olan ilçelerde "gümüş ekonomi"* (Gümüş Ekonomi, 50 yaş ve üzeri bireylerin ihtiyaçlarına yönelik tüm ekonomik etkinlikleri kapsayan bir yaklaşım olarak tanımlanır. Bu kapsamda, yalnızca doğrudan satın alınan ürün ve hizmetler değil, aynı zamanda bu harcamaların tetiklediği yan ekonomik faaliyetler de yer alır) adı verilen faaliyetler teşvik edilecektir. Bunun yanında, kırsalda yaşayan çocuklar ve gençlerin gereksinimlerine yönelik adımlar da atılacak, onların yaşam standartlarını artıracak çözümler ortaya koyulacaktır. Kırsal alanlarda sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla karbon nötr ekonomiye geçiş hızlandırılacaktır. Yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaştırılması öncelikler arasında yer alacaktır. Fosil yakıtların yerine temiz ve sürdürülebilir enerji kaynaklarına geçiş sağlanarak çevre dostu enerji yatırımları teşvik edilecektir. Doğal kaynakların korunması ise kırsal kalkınma politikalarının temel taşlarından biri olacak. Artan nüfus ve kentleşme baskısı, kırsal alanların doğal kaynaklarını büyük bir tehdit altında bırakarak bu kaynakların çoğu zaman geri döndürülemez biçimde tüketilmesine neden olmaktadır.[97]

* European Commision, ***Growing The European Silver Economy Background Paper,*** 23 February 2015, s.7.

[97] * **A.y**, s.121.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye'nin AB Adaylık Süreci Ve Kırsal Kalkınma

3.1.1. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Kapsamında Almış Olduğu Mali Destekler

AB, üye ülkelerin ekonomik ve sosyal yönden gelişmelerine destek sağlamak ve üye ülkelerin kendi aralarında da uyumu temin etmek amacıyla ayırmış olduğu fonları üye ülkelere aktarmaktadır. Benzer biçimde *AB* gelecekte birliğe üye olmaya aday ülkelere sosyal ve ekonomik açıdan öncelik verilen sektörlerin gelişmesine yönelik de mali yardımlarda bulunmaktadır.

Şekil 3.1. : Türkiye – AB Mali İşbirliği Dönemleri[98]

Adaylık öncesi dönemin ilk periyodu olarak kabul edilen ve 1995 yılında *Gümrük Birliğinin* yürürlüğe girmesine kadar geçen sürede, Türkiye'ye *AB* tarafından sağlanan fonlar özellikle sosyal ve ekonomik gelişmeye dönük faaliyetler için kullanılmıştır. *AB* ile imzalanan dört *mali protokolün* kredi ve hibelerden yararlanılması için oluşturulduğu bu süreçte *Avrupa Yatırım Bankası* kaynaklı kredilerin daha fazla kullanıldığı görülmektedir. *Gümrük Birliğinin* yürürlüğe girmesinden önce geçen zamanda 1,433 milyon avro tutarında yardım öngörülmesine rağmen kullanılan yardım yaklaşık 830 milyon avro düzeyinde olmuştur.[99]

[98] "Türkiye Avrupa Birliği Mali İşbirliği") https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=42, 30 Mayıs 2024, (10.12.2024)
[99] **"**Türkiye-AB Mali İşbirliği", https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=42, 27 Haziran 2024, (12.12.2024)

Türkiye'nin *AB*'nin tam üyesi olmamasına karşın *AB* çatısı altında 1Temmuz 1968 yılından buyana var olan *Gümrük Birliğine* 1Ocak 1996 tarihinde *1/95 no'lu Ortaklık Konseyi* kararı ile katılmış bulunmaktadır. Ülkemizin *Gümrük Birliği* sistemine dâhil edilmesiyle beraber *Avrupa Komisyonu* özellikle sanayi sektörünün rekabet şartlarına uyum sağlamasını güçlendirmeye yönelik adımların atılmasını teşvik etmiştir.[100]

Diğer yandan Türkiye 1995-1999 yılları arasında adaylık statüsünü kazanana kadarki geçen sürede *AB* tarafından önemli bir miktarı kredi olmak üzere 755,3 milyon avro tutarında finansal katkı elde etmiştir. Bahsi geçen dönemde yine Türkiye, *AB* bütçe imkânlarından ve Avrupa-Akdeniz ortaklık yapısı uhdesinde yer alan ***MEDA (Mediterranean Economic Development Area)*** çerçevesinde geri ödemesiz mali destek programlarından *Gümrük Birliği* sistemi içinde yararlanmıştır.[101]

AB tarafından Türkiye'ye verilen hibelerin daha rasyonel ve kurumsal hale getirilmesine yönelik olarak 1999 senesinde adaylık statüsünün resmi olarak elde edildiği ***Helsinki Zirvesi'nd***e katılım öncesi strateji kapsamında yeni bir aşama kaydedilmiştir. Bu strateji imkânıyla Türkiye diğer aday ülkeler ile aynı statüye erişmiş olup ek olarak Aralık 2001'de hayata geçirilen *Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Yardıma Yönelik Çerçeve Tüzüğü* ile verilecek mali destekler tek elde birleştirilmiştir.[102]

AB'den 2002-2006 döneminde 1,32 milyar avroluk fon desteği alan Türkiye elde ettiği bu kaynağın yaklaşık üçte birlik kısmını kurumsal yapılanma faaliyetlerinde üçte birlik kısmını *AB* müktesebatına uyum için, kalan miktarı da ekonomik ve sosyal açıdan uyum çalışmaları kapsamında değerlendirmiştir.[103]

3.1.2. AB Ortak Tarım Politikası

1962 yılında uygulanmaya başlanan Ortak Tarım Politikası; tarım ile toplumu, çiftçi ile birlik arasındaki ilişkileri düzenleyen bir ortaklık modelidir. Bu ortaklığın temel

[100] Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 9. Baskı, İstanbul, Beta yayınları, 2007, s.97.

[101] Rıdvan Karluk, Betül Yüce Dural, **Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayın No:2994, 2013, s.93.

[102] İktisadi Kalkınma Vakfı, "Türkiye'ye Yönelik Avrupa Birliği Fonları ve Kullanım Koşulları", No:180, İstanbul, 2004, s. 8-9.

[103] Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye–AB Mali İşbirliği",(Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/p.php?e=5, 27.03.2024

varlık sebebi de tarımsal üretimdeki verimlilik artışının sağlanarak, hem tüketicinin makul fiyatlarda gıda talebini karşılamak hem de üreticilerin refah seviyelerini iyi bir noktaya taşımalarını temin etmektir. Birlik seviyesinde tüm üyelerce kabul edilen politikaların uygulanması için AB'nin bütçesinden kaynak ayrılmaktadır. Ortaklık teşkil edildikten yarım yüzyıl sonra birliğin yeni sorunlar ile karşılaştığı görülmüştür. Sorunlardan ilk öne çıkanı gıda güvenliği meselesi olmuştur. 2050 yılında 9 milyara ulaşması beklenen dünya nüfusunu beslemek için gıda üretiminin artırılmasının zorunlu olduğu ortadadır. Öte yandan karşılaşılan diğer sorunlar: küresel iklim değişikliği, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanılması, AB içinde çiftçilerin korunması ve kırsal alanlardaki ekonomik akvitelerin diri tutulmasıdır. Birlikte 2013 yılında belirlenen politikaların ana ekseni yeşil tarım çalışmaları, araştırma-geliştirme, bilginin paylaşılması, üreticiler için destekleme mekanizmalarının daha adil hâle getirilmesi ile çiftçilerin gıda arzındaki konumunu güçlendirmeye yönelmiştir. Ortak Tarım Politikası'nın ikinci temel bileşeni olarak kabul edilen "AB'nin kırsal kalkınma politikası" AB'nin günümüzde değişen durumlara daha etkin çözümler bulunması maksadıyla öncelik verdiği konular çerçevesi revize edilerek 2014-2020 döneminde uygulanmak üzere daha geniş perspektif benimsenmiştir. Çiftçilerin üretim yöntemlerini edindikleri yeni bilgiler ışığında geliştirmeleri, tesislerini modernize ederek daha verimli üretim yapmalarının yanında çıktı odaklı proje kültürü hâkim kılınmıştır. Son olarak 2023-2027 dönemininde geçerli olacak OTP, 1 Ocak 2023 tarihinde uygulanmaya başlanmıştır. Birlik içinde üye devletlerde kırsalda yaşayan çiftçi ve diğer paydaşlara yol gösterici olması bakımından kabul edilen diğer stratejiler ile beraber onaylanan planlar, "Avrupa Yeşil Mutabakatı, Tarladan Sofraya Stratejisi ve Biyoçeşitlilik Stratejisi " amaçlarını gerçekleştirmeye dönük hazırlanmıştır.[104]

Türkiye, Avrupa Birliği'ne yaptığı tam üyelik başvurusu kapsamındaki hedefleri ve Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması'nın hükümleri doğrultusunda; tarımsal yapı ve uygulamalarını AB standartlarına uyumlu hale getirmek amacıyla bir tarım

[104] https://www.eeas.europa.eu/delegations/t%C3%BCrkiye/tar%C4%B1m-ortak-tar%C4%B1m-politikas%C4%B1_tr?s=230#top (Erişim 9.01.2025)

politikası reformu gerçekleştirmektedir. Bu reform kapsamında alınan kararlar arasında, Ziraat ve Halk Bankası'nın çiftçilere sağladığı kredilerin kamu maliyetlerini azaltmak için kredi sübvansiyonunun kademeli olarak kaldırılması da yer almaktadır.[105]

3.1.3. IPARD Programı Kapsamında Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun Kırsal Kalkınmaya Yönelik Destekleri

Türkiye 2007-2013 periyodunu kapsayan *IPARD-I* programının uygulanmaya başlamasından itibaren itibaren çeşitli sektörler için katılım öncesi yardımlardan istifade etmeye çalışmıştır. Sözü edilen mali desteklerden daha iyi yararlanmak ve bu destekleri profesyonel ve kurumsal bir çatı altında yönetmek için 2007 yılında *Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu* (*TKDK)* 5648 Sayılı Kanun ile kurulmuştur. *TKDK, AB* ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakları da içerecek şekilde, kırsal kalkınma programlarının uygulanmasını hayata geçirmek üzere kurulmuştur. Yine 5648 Sayılı *TKDK* kuruluş kanununda, *TKDK'nın* kamu tüzel kişiliği haiz, idarî ve malî özerkliğe sahip, özel bütçeli ve kanunda hüküm bulunmayan hallerde özel hukuk hükümlerine tâbi ve *Tarım ve Orman Bakanlığı'nın* ilgili kuruluşu olduğu belirtilmektedir. *Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun* ana görevleri; *IPARD* çerçevesinde proje başvurularının kabulü, prosedürleri gereğince projelerin seçimi, bütçe ayrılması, ödemelerin gerçekleştirilmesi ve takibi şeklindedir. Kurum, merkez ve taşrada örgütlenmiştir. Merkez birimleri; "*iç denetim, hukuk ve personel birimi, uygulama birimi ve ödemeler biriminden"* oluşmaktadır. 42 ilde taşra örgütlenmesi bulunan kurumun güncel olarak 81 ile yaygınlaşıp her ilde söz konusu hibelerden üreticilerin yararlanması için çalışmalar devam ettirilmektedir. Bu kapsamda ilk etapta 42 il dışında kalan diğer tüm illere irtibat ofisi açılmış olup proje başvurusu kabullerine başlanmıştır. *Avrupa Komisyonu* tarafından akredite edilen Türkiye'nin ilk idari kuruluşu olması açısından önemli bir yere sahip olan *TKDK,* ilk aşamada 20 il (birinci faz iller) daha sonra kurulan 22 il (ikinci faz iller) için 2013 yılında *AB*

[105] Abdulvahap Baydaş, Murat Bayat, **Kırsal Kalkınma Perspektifinden Sektörel Pazarlama**, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2016, s.378.

Komisyonu'ndan yetki devrini almayı başarmış ve *IPARD* hibelerini kullandırmaya yetkili kılınmıştır.[106]

TKDK projeleri çağrı ilanları ile projeleri kabul etmektedir ve projelerin belirli süreler içerisinde hazırlanıp kuruma sunulması gerekmektedir. *TKDK* kuruluşundan beri *IPARD-I* programı kapsamında on beş başvuru çağrı ilanına çıkmıştır. On beşinci çağrı ilanı, *Ipard-I* için son çağrı ilanı olmuş ve kurum *IPARD-I* kapsamında toplam 10.693 yatırımcı ile sözleşme imzalamıştır. Yaklaşık 6,7 milyar TL'yi bulan yatırım kapsamında, *TKDK* tarafından yatırımcılara 3,15 milyar TL hibe ödenmiştir. Bu yatırımlar ile yaklaşık 57 bin kişiye istihdam sağlanmıştır. [107]

Tarımsal üretimi ve ortak tarım politikasının devamlılığını sağlamak için katılım öncesi aday ülkelere mali destek olarak verilen *IPARD* fonunun dağıtım ve koordinasyonundan sorumlu olan kuruluş *TKDK'dır*. Katılım öncesi ayrılan bu fon ile üreticilere hibe şeklinde sunulan desteğin kaynağını büyük oranda *AB* ve bir kısmını da kamu katkısı oluşturmaktadır. Kırsalda üretim faaliyetleri ile ilgilenen çiftçiye ve ayrıca tarım-hayvancılık ile ilgili diğer sektörlerde üretilen ürünlerin işlenmesi ve pazarlamasını yapan girişimcilere verilen hibeler geri ödemesizdir. Söz konusu fondan yararlanarak yatırım projelerini hayata geçirmek isteyen gerçek ve tüzel kişiler yapacakları yatırımların finansmanını %50-%70 dolaylarında karşılamaktadırlar. Kırsal alanlarda hayata geçirilecek tarım ve hayvancılık, turizm, yenilenebilir enerji vb. yatırımlara sağlanan destekler ile bu sektörlerdeki iş kurma, sürdürme becerisinin geliştirilmesi sağlanacaktır. Ayrıca proje kültürünün yaygınlaşması ile birlikte kırsaldaki gelir getirici aktivitelerin artarak çeşitlenmesi ve dolayısıyla bağlantılı diğer endüstrilere de olumlu bir ivme kazandırdığı gözlenmektedir.[108]

IPARD'ın birinci faz hibe dağıtım sürecinde destek kapsamında yer alan 42 ilde ağırlıklı olarak bitkisel üretim, et ve süt üretimi; işlenip katma değerli mamul ürünler

[106] Seyfettin Aslan, Yılmaz Demirhan, Muhyettin Ertaş, "Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD I) Ve Mardin İline Etkileri", **Akademik Yaklaşımlar Dergisi,** İlkbahar 2016,Cilt:7, sayı:1, s.245.
[107] TKDK, "TKDK'nın Koşu Mesafeleri", **Kırsal Kalkınma Dergisi**, Sayı:1, Ekim-Kasım-Aralık, 2015, s.4-5.
[108] TKDK, **Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Stratejik Planı 2017-2021**, Ankara, 2017, s.14.

haline getirilmesi ve nihayet pazarlama faaliyetlerini de içeren destekleme modeli kurulmuştur. Öte yandan temel besin kaynağı da olan bu ürünlere ek olarak kırsalda yetiştiricilere "*arıcılık, seracılık, tıbbi ve aromatik özellikli bitkisel üretim, katma değerli el işleri, coğrafi işaretli ürünlerin üretimi, satışı, kırsal turizm, su ürünleri yetiştirilmesi* "gibi zanaat ve üretim faaliyetlerinde bulunmak isteyenlere yapım işi ve makine-ekipman temininde hibeler verilerek çiftçilerin gelirlerini artırmalarında katkıda bulunulmuştur.

IPARD-I döneminin kapanmasının ardından *IPARD-II* fon döneminde destek verilen mevcut sektörlere ilave olarak kırsalda kurulup faaliyet sürdürebilecek, yerel işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan gruplar ile doğa ve ekolojik yapının korunarak üretim yapıldığı tedbirler de sürece dahil edilmiştir. Örnek olarak I. Faz döneminde yer verilmeyen *manda sütü üretimi, kaz yetiştiriciliği, yumurta tavukçuluğu, mantar üretimi, makine parkları kurulması, yenilenebilir enerji* gibi alt sektörlerde yatırım girişiminde bulunacak yatırımcılara mali destek sağlanması *II. Ipard* hibe döneminde programa eklenmiştir.[109]

Bu dönemde toplam 13 ayrı çağrıya çıkılmış olup bugün itibarıyla desteklenen yatırım sayısı 15000'e yaklaşmıştır. Verilen hibelerin rakamsal karşılığı ise 21,3 milyar lira olarak kayıtlara geçmiştir.[110]

Aşağıda IPARD-II dönemi içinde verilecek hibe miktarlarının tedbirlere göre ayrılan toplam bütçesi görülecektir. Program kapsamında verilen destekler tedbir olarak isimlendirilen ana konular ve kendi içinde alt sektörlere ayrılarak verilmektedir. Programlar büyük oranda hedefine ulaşmaktadır.

IPARD-II kapsamında projelere verilen hibelerin son aşamasına bugünlerde gelinmiş bulunmaktadır. Uygulanma döneminin sonuna gelinen Ipard programı tamamen bitmeden bir sonraki program devreye alınmaktadır. Nitekim *IPARD-III Programı* yürürlüğe girmiş olup üretici ve yatırımcılara hayata geçirmeyi planladıkları projeleri için destekleme süreci başlatılmıştır. Bu yönde yukarıda ilk iki programda sayılan

[109] **A. y.** , s.17.

[110] Anadolu Ajansı, "IPARD-II Programı kapsamında verilen hibe tutarı 21,3 milyar liraya ulaştı",(Çevrimiçi), https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ipard-ii-programi-kapsaminda-verilen-hibe tutari-21-3-milyar liraya-ulasti-/3341884, 12.10.2024

hemen hemen tüm sektörler için hibe verilmesine bu üçüncü dönemde de devam edilecektir. *IPARD-III* döneminde yaklaşık yedi yıllık bir süreçte 785 milyon avrolu finansal kaynağın sözü edilen kırsal kalkınma faaliyetleri için kullandırılacağı bildirilmiştir.[111]

Tedbir	**AB Katkısı (Avro)**	**Ulusal Katkı (Avro)**	**Toplam (Avro)**
Tarım İşletmelerinin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar	**336.420.000**	**112.140.000**	**448.560.000**
Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek	-	-	-
Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Konusunda Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar	**176.220.000**	**58.740.000**	**234.960.000**
Tarım Çevre İklim Değişikliği ve Organik Tarım	**16.020.000**	**2.827.059**	**18.847.059**
Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması	**24.030.000**	**2.670.000**	**26.700.000**
Kırsal Altyapı Yatırımları	**80.100.000**	**14.135.294**	**94.235.294**
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme	**152.190.000**	**50.730.000**	**202.920.000**
Eğitimin Geliştirilmesi	-	-	-
Teknik Destek	**16.020.000**	**2.827.059**	**18.847.059**
Danışmanlık Hizmetleri	-	-	
Toplam	**801.000.000**	**244.069.412**	**1.045.069.412**

Tablo 3.1. IPARD-II Programı Bütçesinin Tedbirlere Göre Dağılımı[112]

[111] TKDK, "IPARD-III Programı 2024 Yılı Çağrı Takvimi Yayımlandı", https://www.tkdk.gov.tr/Haber/ipard-iii-programi-2024-yili-cagri-takvimi-yayimlandi-11438(12.10.2024)

[112] TKDK, **Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Stratejik Planı 2017-2021**, Ankara, 2017, s.20.

3.2. AB İlerleme Raporlarına Göre Türkiye'nin Tarım ve Kırsal Kalkınma Konusunda Katettiği Yol (11. Fasıl)

AB Komisyonu her bir aday ülkenin katılım yönünde kaydettiği ilerleme üzerine ilk düzenli raporlarını 1998 yılı sonunda yayımlanması kararı almıştır. Türkiye ile ilgili olarak *AB Konseyi "Raporun Ortaklık Anlaşması'nın 28. maddesine ve Lüksemburg AB Konseyi sonuç bildirgesine dayalı olacağı"* ifade edilmiştir.

1998 yılında ***Avrupa Komisyonu*** tarafından yayımlanan "*Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyonun 1998 Düzenli Raporu"* adlı ilk kez kaleme alınan raporda; "*üyelik yükümlülüğünü üstlenme yeteneği" üst başlığı ve "topluluk müktesabatının Avrupa stratejisi kapsamına giren unsurları"* adlı alt başlığında Türkiye'deki tarımın yapısal özelliklerinden ve *Avrupa Topluluğu* ülkeleri ile olan ticari münasebetinden bahsedilmiştir. Genel hatlarıyla raporda; Türkiye'deki arazi mülkiyet yapısının dağınık olduğu belirtilmiştir. 1995 yılında tarımsal üretimin toplam değeri, *AB* üretiminin % 11'ine karşılık geliyordu. *Avrupa Topluluğu'nun* Türkiye'nin başlıca tarımsal ürünler piyasası olduğundan bahsedilmiştir. Türkiye'nin tarım politikasının müdahaleci bir yapıda olduğunun altı çizilmiştir. Fiyatları desteklemek için müdahale alımlarına başvurulduğu gözlenmiştir. Çok belirgin olarak artırılan müdahale fiyatları, bütçe harcamalarında ve tüketicinin gıda harcamalarında büyük artışlara sebep olduğundan söz edilmiştir. Öte yandan kalite ve sağlık denetimlerinin etkili olmayışından ve laboratuvarların yetersizliğinden söz edilmiştir. Yine *AB* Türkiye'ye strateji teklifi olarak, hem *Ankara Anlaşması'nda*, hem de *Gümrük Birliği* kararında, Topluluk olarak Türkiye'den gelecek tarımsal ürünlerin serbest dolaşımını taahhüt etmiş ancak Türkiye'nin kendi tarımsal politikasını *OTP(Ortak Tarım Politikası)* ile uyumlu hale getirilmesinden bahisle bu konuda yol alması gerektiği belirtilerek pek az ilerleme kaydedildiğinden yakınılmıştır.[113]

---

[113] Avrupa Komisyonu, **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyonun 1998 Düzenli Raporu**, s.30-31.

1998 yılı rakamları itibarıyla *AB* ve Türkiye arasındaki tarım ve gıda ticareti konusu ile ilgili olarak Türkiye'nin ihracatının sabit kalması ve *AB'*den ithalatın azalması sonucunda, Türkiye'nin *AB* karşısındaki pozitif tarım ve gıda ticaret fazlası 980 milyon avro olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan, *AB'den* canlı büyükbaş hayvan ve sığır eti ithalatında Türkiye tarafından konulan kısıtlamaların Türkiye ile *AB* arasındaki tarımsal ticaret ilişkilerine engel olduğundan bahsedilmiştir. Bir başka önemli başlık olarak, tarımsal ürünlerin pazarlanması ve işlenmesinde devletin sektördeki ağırlığının azaltılmasıdır. *Alkollü içecekler, tütün, tahıllar, çay, şeker ve kırmızı et* gibi ürünlerde devlet faaliyetinin yoğun şekilde devam ettiğinden bahisle komisyon bir önceki rapora da gönderme yaparak bu konuda ilerleme yaşanmadığı görüşünü ileri sürmüştür. Komisyon tarafından kendi tarım politikasını *OTP* ile uyumlu hale getirmesi için Türkiye'ye yardım etmek üzere, Orta ve Doğu Avrupalı aday ülkeler için izlenen modele benzer bir program teklif edilmiştir.[114]

Türkiye için ilk öncelik, *Ortak Tarım Politikasının* temel yönetim mekanizmalarını ve idari yapılarını güçlü bir şekilde oluşturmaktır. Daha net olarak söylenirse özellikle Türkiye'nin bir arazi sicil sistemi kurması, tarımsal istatistikleri daha da iyi hale getirmesi, dış sınırlar dâhil muayene ve kontrol sistemlerini ıslah etmesi elzem görülmüştür. Topluluk müktesebatına uygun biçimde üretici örgütlerinin geliştirilmesi teşvik edilmelidir. Türkiye'de tarımsal ürünlerin genel kalite standartlarını ve güvenliğini iyileştirmek de büyük önem arz etmektedir.[115]

Uluslararası Tarımsal Gelişme Fonu (IFAD) ile birlikte geliştirilen bir dizi klasik kalkınma projeleri mevcuttur. Bu projelerle hedeflenenler kırsal alanların altyapısını geliştirmek ve yaşam standartlarını yükseltmektir. *Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP*) tarımsal yapıları iyileştirmeyi amaçlayan bir dizi sektörel programın geliştirilmesine destek olmuştur. Çölleşmeyle mücadele programları sürdürülmüştür.

[114] Avrupa Komisyonu, **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu**, s.33.
[115] Avrupa Komisyonu, **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyonun 2000 Düzenli Raporu**, s.33.

Bir diğer önem verilmesi gereken konu olarak da raporda; orman köylerinin sosyal ve ekonomik şartlarının iyileştirilmesi vurgulanmıştır.[116]

2002 yılı raporunda kırsal kalkınma ve ormancılık alanında hiçbir ilerleme kaydedilmediği ifade edilmiştir. Kırsal kalkınma destekleri kapsamda olmakla birlikte tarıma devlet desteği 2002 yılında devlet bütçesinin yaklaşık % 1,3'üne tekabül etmektedir. Organik tarımla ilgili olarak tüm müktesebat hükümlerini karşılamamakla birlikte, olumlu bir adım olarak görülebilecek bir uygulama yönetmeliği yayımlanmıştır. Genel itibariyle kırsal kalkınma, tarımsal çevre tedbirleri ve ormancılığa ilişkin müktesebatın iç mevzuatla uyumlaştırılması çalışmalarının beklenen düzeyde yerine getirilmediği ifade edilmiştir. [117]

Kalkınmaya katkı sunacak çok sayıda girişimde bulunulmasına karşın, kırsal kalkınmada gözle görülür bir ilerleme kaydedilemediği ve kırsal kalkınma stratejisinin hayata geçirilememiş olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte raporun yazıldığı tarihteki adıyla *Köyişleri Bakanlığı* tarafından gerçekleştirilen başlıca faaliyetler; "*arazi düzenleme, köy ve orman yollarının iyileştirilmesi, temiz içme suyu sağlanması ve ağaç dikim çalışmaları* gerçekleştirilmiştir". [118]

Türkiye 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren geçerli olarak *Katılım Öncesi Yardım Aracının (IPA)* kırsal kalkınma bileşeni çerçevesinde *AB* tarzı bir ödeme kuruluşu kurma girişimlerine başlamıştır. *Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatıyla* koordineli olarak bir kırsal kalkınma stratejisi hazırlamış olup, *AB* fonlarınca desteklenen bir proje çerçevesinde ulusal kırsal kalkınma programına ilişkin çalışmalar başlatılmıştır. Ayrıca Türkiye, Ocak 2007 tarihinden itibaren destek almaya başlayacağı *IPA'nın* kırsal kalkınma boyutu olan *IPARD'ın* uygulanmasına yönelik adımlar atılmıştır. Öte yandan önceki yıllarda raporlarda olduğu gibi tarım

[116] Avrupa Komisyonu, **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine ilişkin 2001 İlerleme Raporu**, s.58.
[117] Avrupa Komisyonu, **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu**, Ankara, Ekim 2002, s.69.
[118] Avrupa Toplulukları Komisyonu, **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu**, 2004,s. 82.

istatistiklerinin geliştirilmesi ve güncelleştirilmesi noktasında tavsiyelerde bulunulmuştur.[119]

Kırsal kalkınmada sınırlı gelişmenin olduğu vurgulanan 2006 Raporunda; "*Eylem Planı ve Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Aracı'nın"* uygulanmasını destekleyecek "*Ulusal Stratej"i* kabul edilmiş ve *Ipard* programını uygulamaya koyma çalışmaları başlatılmıştır. *Tarım ve Köyişleri Bakanlığı IPARD* programı için *Yönetim Otoritesi* olarak belirlenmiştir. *IPARD* programının uygulanabilmesi için gerekli idari yapıların oluşturulması ve mevzuatında gerekli değişikliklerin yapılması tavsiye edilmiştir.[120]

Kırsal kalkınma alanında kaydedilen ilerleme başlangıç düzeyinde olduğundan, *Ipard* için ödemelerin yapılacağı ajansın kurulması hakkında kanun çalışmasının yapılmış olmasıyla birlikte, Türkiye'nin *IPARD* fonlarından tam olarak yararlanabilmesi için, kabul edilebilir bir *IPARD* programının *komisyona* zamanında sunulması gerektiğinin altı çizilmiştir.[121]

Ipard Programı kapsamında hazırlanan; tarım ve kırsal kalkınma alanında politikalar geliştirilmesi ile *Ortak Tarım Politikası'nın* yönetimi ve uygulama çalışmalarını desteklemek amacıyla oluşturulan 2007-2013 dönemini kapsayan "*Türkiye Kırsal Kalkınma Programı"* 2008 Şubat ayında *AB Komisyonunca* kabul edilmiştir. İdari yapılarla ilgili olarak ***IPARD Ajansı*** başkanı atanmış ve akreditasyon süreci için plana göre Komisyona etkili bir faaliyet planı sunulmuştur. Plana göre *komisyon* tarafından idari yetkilerin verilmesi Haziran 2009 olarak öngörülmüştür.[122]

Türkiye kırsal kalkınmaya yönelik olarak *IPARD Programı* çerçevesinde etkin bir izleme ve değerlendirme mekanizmasının kurulması noktasında daha fazla ilerleme sağlayarak gerekli mevzuat da kabul edilmiştir. *IPARD Programının* uygulanması için gereken bütün yapıların ulusal akreditasyonu bir yıldan fazla süre geciktiğinden bu konuda daha çok çabaya ihtiyaç olduğu vurgulanmıştr. Mevcut tarımsal destek politikaları daha etkili bir stratejisi oluşturma bakımından gittikçe *OTP'den* uzaklaşılmakta ve *Ipard* programını yürütecek olan kurumsal yapıların akreditasyonu

[119] Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2005 İlerleme Raporu**, Kasım 2005, s.90-91.
[120] Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2006 İlerleme Raporu**,2006, s.43.
[121] Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2007 İlerleme Raporu**, 2007, s.44.
[122] Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2008 İlerleme Raporu**, 2008, s.52.

için öngörülen zamandaki gecikmeler, kırsal kalkınma için ayrılan *AB* fonlarının dağıtılmasına başlama takvimini geciktirmektedir.[123]

2010 yılına ait ilerleme raporunda ise kırsal kalkınmaya il ilişkin olarak şunlar kaydedilmiştir *IPARD'ın* uygulanmasına yönelik detaylı kurallar öngören "*Sektörel Anlaşma"* imzalanmış ve onaylanmıştır. "*Tarım ve Kırsal Kalkınma Faslı"(11. Fasıl)* katılım müzakereleri bakımından anahtar unsur olan *Ipard ajansının* akreditasyonu ve personelinin istihdamı ve eğitimine ilişkin olarak ilerleme sağlanmıştır. *IPARD* ile ilgili ulusal yapıların akreditasyonu işlemleri Temmuz 2010'da tamamlanmıştır. *IPARD Programının* başlayabilmesinden önce, bu yapıların *Avrupa Komisyonu* tarafından akreditasyon kriterleri süzgecinden geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Türkiye'nin ulusal kırsal kalkınma planını oluşturacak olmasının *Ipard* desteğinin tamamlayıcı bir unsuru olacağı ifade edilmiştir.[124]

Kırsal kalkınma konusunda kayda değer ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye *IPARD* bağlantılı unsurları güçlendirerek Ağustos 2011'de on yedi ilde üç tedbir için *AB* fonlarının kullanılmasıyla ilgili akreditesini almıştır. Bu minvalde *Yönetim Otoritesi IPARD Programı'nın* ikinci fazında yer alan tarım-çevre tedbirlerinin geliştirildiği ve aşağıdan yukarıya olacak biçimde yerel kırsal stratejilere dayanarak yatırım girişimlerinde bulunma kültürünün güçlendirildiği hususu belirtilmiştir.[125]

Mevzuatın *ortak tarım politikaları* ile uyumlaştırılması sınırlı kalmıştır. Ayrıca Türkiye hala tarımsal destek politikalarını *ortak tarım politikasıyla* uyumlu hâle getirmek için bir strateji hazırlamamış olduğu beyan edilmiştir. Öte yandan *IPARD*kapsamında *AB* fonlarının yönetimine ilişkin yetki üç ilde daha alınarak toplam yirmi ile çıkarılmıştır. Katılım öncesi kırsal kalkınma programının uygulanmasında iyileşme sağlanmasına karşın, bu alandaki hazırlıkların kabul görecek düzeyde olmadığı tespiti yapılmıştır.[126]

Türkiye, *Katılım öncesi yardım aracı – kırsal kalkınma bileşeni (Ipard)* çerçevesinde, *AB* fonlarının kullanılması için yetki devrini, 6 tanesi koşullu olmak

[123] Avrupa Toplulukları Komisyonu, **2009 Türkiye İlerleme Raporu**, 2009, s.52-53.
[124] Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu**, 2010, s.58.
[92] Avrupa Komisyonu, **2011 Yılı İlerleme Raporu**, 2011, s.66
[126] Avrupa Komisyonu, **2012 Yılı İlerleme Raporu**, 2012, s.69-70.

üzere 22 ilde daha almıştır. Netice olarak, *IPARD Programının* öngördüğü üzere artık 42 ilde uygulanmaktadır. Bu fonların kullanılma oranının artması beklenmektedir. 2013 yılı sonunda fon kaybını önlemek için işlemlerin hızlandırılması gerektiği ve proje havuzunun oluşturulmasının lüzumlu olduğu kaydedilmiştir. *IPARD* projelerinin hayata geçirilmesinde daha ulaşılabilir kredi imkânlarının sunulması ve proje döngüsü süreçleri ile ilgili basitleştirilmenin gerekliliği üzerinde durulmuştur.[127]

IPARD uygulamasının gelişmesiyle birlikte, 2013 yılında 134 milyon avro *AB* fonunun faydalanıcılara ödenmiş olması, *AB* fon kayıplarının önüne geçildiğinin işaretidir. Her bir çağrı döneminde, destek için çok sayıda proje başvurusu yapıldığından proje stokunun artmasından övgüyle söz edilmiştir. *IPARD'ın* uygulanmasında ileri düzeyde gelişme sağlanmıştır. "*Çiftlik Muhasebe Veri Ağı"* kapsamı genişlemekle birlikte etkin bir yapıya kavuşamadığından dem vurulmuştur. Ayrıca canlı sığır, sığır eti ve türev ürünler üzerindeki fiili ithalat yasağının kaldırılmadığından yakınılmaktadır.[128]

Sürekli artan başvuru sayısı, sorunsuz sözleşme aşamaları ve artan destekler sayesinde, Türkiye'nin *IPARD* programı kapsamında fon hazmetme kapasitesi daha da artmıştır. 2014'te yararlanıcılara *AB* fonundan 250 milyon avro ödenmiştir. 2014–2020 *IPA-II* kapsamındaki *IPARD* programı ocak ayında kabul edilmiştir. *IPARD Yönetim Otoritesi (Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü) Leader* tedbiri için kapasite artırım dâhil olmak üzere Ipard'ın etkin yönetimi için *Teknik Yardım* tedbirini uygulamaya başlamıştır.[129]

AB'nin aday ülkelere katılım öncesi tarım ve kırsal kalkınma konusunda mali destek verdiği *IPARD Programı'yla* ilk fazda toplamda 11000 proje ve 50000 üzerinde insan iş sahibi olmuştur. Programın ikinci faz desteklemeleri kapsamında *Sektörel Anlaşma* imzalanmış ve bu minvalde ikinci fazın ilk destekleme duyurusu yapılmıştır. *TKDK* tecrübe anlamında önemli mesafe almıştır. *IPA-II Tüzüğü* gereğince *Yönetim Otoritesi'nin* kurumsal kapasitesinin geliştirilmesinin zorunlu

[127] Avrupa Komisyonu, **2013 Yılı İlerleme Raporu**, 2013, s.33.
[128] Avrupa Komisyonu, **2014 Yılı İlerleme Raporu**, 2014, s.34.
[129] Avrupa Komisyonu, **2015 Türkiye Raporu**, 2015, s.48.

olduğu belirtilmiştir. Ayrıca *IPARDProgramı* alt başlık destekleri içinde olan *Tarım Çevre ve Leader Tedbirini* uygulama safhasında olup azda olsa hibe verme faaliyetlerine başlanmış bulunmaktadır.[130]

IPARD-II uygulama döneminde *IPARD-I* döneminde verilen desteklerin temaları genişletilerek hibe verilmesi planlanan başka tedbirler için onay verilmiştir. Öte yandan AB Komisyonu tarafınca verilen onayla hibe dağıtım yetkisinin "*tarım, çevre iklim ve organik tarım tedbirlerinde"* de geçerli olacağı açıklanmıştır. Programın ikinci faz ilk destekleme çağrısı kapsamında 1600 civarı başvuruda bulunan yatırım sahibine destek verileceği bilgisi yer almıştır. Yapılan çalışmalara ek olarak Leader Tedbirinin daha fazla uygulama alanı bulduğu ve özellikle bu tedbirle en çok ilintili "Ulusal Kırsal Kalkınma Ağ" kurulduğu bilgisi raporda kayda geçmiştir. [131]

Tarımda etkili bir istatistik sisteminin henüz istenilen düzeyde kurulmadığı bu ilerleme raporunda yinelenmesiyle birlikte bu konuda ve tarımsal destek mekanizmalarının eşgüdümü konusunda strateji belgesi hazırlanmasının beklendiği bildirilmiştir. Ayrıca çiftlik muhasebe sisteminin tüm illeri kapsayarak çiftçilik ile ilgili üretim ve kayıt sistemleri ile uyumlu hale getirilmiştir. IPARD programının tarım içinde pek çok sektöre verdiği destekler ile çok sayıda üreticinin yatırımlarını gerçekleştirmesini kolaylaştırmıştır. AB'nin coğrafi işaretler ile ilgili müktesebatına uyum kapsamında 2017 yılında Fikri Mülkiyet Kanunu akabinde alakalı düzenlemeler yapılmıştır. Coğrafi işaretlerin korunması ve tescilinin gerçekleşmesi maksadıyla karşılıklı işbirliği ve bilgi aktarımına dayanan güçlendirilmiş Türkiye-AB ortaklığı tekrar canlandırılmıştır. Organik tarım üretimini düzenleyen mevzuatın AB'nin gereklilikleri ile tam bir uyum içinde olduğu ve Türk Akreditasyon Kurumu'nun organik tarım ile ilgili denetim yapılarının akreditasyonunu başarıyla sürdürdüğü belirtilmiştir. [132]

Bu raporda; Komisyonun bir önceki raporuda atılması gerekli adımların beklenen düzeye ulaşamadığının vurgusu yapılmıştır. Buna ek olarak tarımsal istatistik için

[130] Avrupa Komisyonu, **2016 Türkiye Raporu**, 2016, s.50.
[131] Avrupa Komisyonu, **2018 Türkiye Raporu**,2018 s. 73-74.
[132] Avrupa Komisyonu**, 2019 Türkiye Raporu,** Brüksel**,** 2019,s.83-84.

henüz bir strateji belgesi hazırlanmadığından bahsedilmiştir. Gıda arz güvenliğini artırmak ve üreticileri destekleyerek kırsal yoksulluğu azaltmayı hedefleyen Tarım Bakanlığı'nın destekleme konusunda alan/havza odaklı benimsenen sisteminin *'ortak tarım politikası'* ile uyuşmadığı görüşü öne sürülmüştür. Raporda ayrıca Türkiye'nin AB'den canlı hayvan ve benzeri şekilde işlenmemiş olarak ithal ettiği ette düşüşler yaşandığı, özellikle bu tür ithalatında koyulan kotaların kaldırılması gerektiği, daha şeffaf bir ithalat rejimini ortaya koyması konusunda tavsiyelerde bulunulmuştur. Coğrafi işaretlerin korunması ile ilgili mevzuatın AB müktesebatı ile önemli ölçüde benzer olduğu ve kullanılmasına devam edildiği ifade edilmiştir. 'Çiftlik danışmanlık sisteminin' AB sistemi ile benzer hâle getirilmemiş olmasıyla birlikte birlik tarafından finansman sağlanan etkin çalışan bir "Entegre İdare ve Kontrol Sistemi'nin" devreye alınarak önümüzdeki süreçte sonuçlarının takip edileceği kaydedilmiştir. [133]

Türkiye'nin özellikle tarım istatistiklerinin oluşturulması adına bir strateji belgesi hazırlaması ve bu belgeyi uygulamaya koyması gerekmektedir. Aynı şekilde, tarımsal destekleme politikalarını uyumlaştırmak amacıyla bir strateji geliştirip uygulaması beklenmektedir. Bu bağlamda, Ekim 2019'da Türkiye, kırsal bölgelerin refahını artırmayı, tarımsal üretimin verimliliğini ve kalitesini yükseltmeyi, ayrıca istikrarlı bir gıda arzını sağlanmasına odaklanan 2019-2023 Tarım Politikası Stratejik Planı'nı kabul etmiştir. Plan çerçevesinde belirlenen politikalar, Kasım 2019'da gerçekleşen Tarım Orman Şurası'nda alınan kararlarla birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'nin tarımsal destekleme modelinde önemli değişikliklerin sinyaline dair işaretler alınmıştır. Özellikle üretime dayalı destekleri artırma ve bölge ya da havza bazlı bir yönetim modeline geçiş planları, Türkiye'nin ortak tarım politikası prensiplerinden uzaklaşma riski taşıdığını göstermektedir.[134]

Kovid-19 salgını döneminde sürecin getirdiği olumsuz koşulları bertaraf etmek için kamusal otoritenin pek çok tedbir almış olduğundan bahsedilmiştir. Bu minvalde, tarım satışlarında dijital imkânlardan faydalanma, zirai arge ve inovasyon

[133] Avrupa Komisyonu**, 2020 Türkiye Raporu,** 2020,s.84-85.

[134] **A. y**. , s.84.

çalışmaları, gıdada kayba uğratılan miktarın ortadan kaldırılması için yapılan kamusal çalışmalar, eğitim ve yayım çalışmalarının teknolojik olanaklar kullanılarak daha geniş kitleye ulaştırılması gibi faaliyetlerdir. Türkiye'nin dolaylı destek modelini sürdürmesi ile ortak tarım politikasından gittikçe uzaklaştığından söz edilmiştir. Önceki raporlarda da sıklıkla dile getirildiği gibi AB'den canlı sığır alımındaki azalışın sürdüğü ve Türkiye tarafından kotalara yönelik kısıtlamaların devam ettirildiği vurgulanmıştır. AB tarafından finans desteği sağlanan katılım öncesi tarım ve kırsal kalkınma desteklerinin küresel salgın sürecinde de ara vermeden aktif şekilde devam ettirildiği ve ayrıca biyolojik çeşitliliğin muhafaza edilmesi kapsama dâhil edilmiştir. Öte yandan IPAPRD-III çalışmalarına yönelik hazırlık çalışmalarının başarılı biçimde sürdüğü belirtilmiştir.[135]

Türkiye, kalite politikası çerçevesinde, coğrafi işaretlerin korunmasına yönelik mevzuatı büyük ölçüde Avrupa Birliği müktesebatıyla uyumlu şekilde uygulamayı sürdürmüştür. Organik tarımın esasları ve uygulanmasına dair AB müktesebatına uyum ise oldukça ileri düzeydedir. Türk Akreditasyon Kurumu, organik tarım kontrol kuruluşlarının akreditasyon işlemlerini başarılı biçimde yürütmesinden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.[136]

Türkiye *"Yeşil Mutabakat Eylem Planı*" ile çerçevesi çizilen amaçlar için sürdürülebilir zirai üretim konusunda faaliyetler gündeme alınmıştır. Bir kez daha önceki raporlarda olduğu gibi tarımsal üretimde doğrudan katkı sunulması yerine havza temeline dayanan destekleme sisteminin birlik tarım politikalarından ülke tarımını uzaklaştırdığı vurgusu yapılmıştır. Türkiye tarafından adaylık sürecinde kabul ettiği tarım ürünleri alım satımının kurallarının belirlendiği mevzuatın yürürlükte kalması istenmektedir. Kırsal kalkınmaya ilişkin olarak 2021-2027 yılları süresince uygulama alanı bulacak olan katılım öncesi kırsal destekleme programı için ayrılan fon 430 milyon avrodur ve komisyon tarafından onaylanmıştır. IPARD-II içinde istikrarlı bir uygulama dönemi geçirildiğinden bahsedilmiştir. Bununla birlikte organik tarım faaliyetleri *AB* kriterleri ile tam bir bütünlük içinde olup yeni dönemde

[135] Avrupa Komisyonu**, 2021 Türkiye Raporu,** 2021,s.112.

[136] **A. y.** , s.112-113.

sunulacak kırsal destekleme programının bu alanın daha ileri noktaya taşınması için iyi bir fırsat olarak görülebileceği bildirilmiştir. [137]

Türkiye, Entegre İdare ve Kontrol Sistemi'nin etkin bir şekilde uygulanabilmesi adına daha fazla ilerleme kaydetmek durumundadır. Mevcut durumda, Çiftlik Muhasebe Veri Ağı ülkenin tümünü 81 ilini kapsamış olup tarımsal üretim kayıtları sisteme başarıyla entegre edilmiş durumdadır. Ancak, genel bir tarım sayımı henüz gerçekleştirilmemiş, bu alandaki strateji belgesi de hala onaylanmamıştır. Avrupa Birliği politikalarıyla uyumu artırmak için, ödemelerin üretime dayalı yapıda olmasından vazgeçilmesi ve arazi tabanlı ödemelerin şeffaf olarak tanımlanmış çapraz uyum standartlarıyla ilişkilendirilmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır.[138]

Güncel olarak Türkiye'ye sunulan son rapor olan bu dokümanda; yakın tarihli geçmiş raporlarda bahsedilen ana başlıklar bir kez daha ortaya konulmuştur. Sözü edilen ve daha kararlı adımlar atılması beklenen konular şu şekilde sıralanmıştır. Tarımsal varlığın doğru tespiti için henüz bir sayım yapılmadığı, istatistikler için strateji oluşturulmadığı yazılmıştır. Kırsaldaki üretim faaliyetlerinin desteklenmesi yöntemlerinde AB'nin belirlediği stratejiler ile paralel uygulamalar yapılması gerektiği belirtilmiştir. Türkiye kırsal kalkınmanın sağlanması yönünde aktif olarak sürdürdüğü IPARD programında yeni bir evreye girmiştir. Diğer yandan yaşanılan depremlerin olumsuz sonuçlarından zarar görmüş olmakla birlikte programın düzenli biçimde destek sunması sürdürülmüştür. Bunlara eklenebilecek diğer bir konu ise idari ve kontrol mekanizmalarda somut ilerleme kaydedilmesi beklenen gelişme olarak "*Türkiye Entegre İdare ve Kontrol Sistemi"* ile beraber *"Çiftlik Muhasebe Veri Ağı"* sistemlerinin tüm ülkede başarılı bir şekilde uygulamaya konmasının beklendiği ifade edilmiştir. [139]

Türkiye, kalite politikası kapsamında, coğrafi işaretlerin korunmasına dair mevzuatı AB müktesebatıyla büyük ölçüde uyumlu şekilde uygulamayı sürdürmektedir. Ancak

[137] Avrupa Komisyonu**, 2022 Türkiye Raporu,** 2022,s.119-120.

[138] **A.y**. , s.120.

[139] Avrupa Komisyonu**, 2023 Türkiye Raporu,** 2023,s.122-123.

organik tarım alanında AB müktesebatına daha fazla uyum sağlanması beklenmektedir. Söz konusu alanda ilerleme kaydedebilmek adına IPARD III programı desteklerinden istifade edilmesi bu alandaki potansiyeli artıracaktır.[140]

[140] **A. y.** , s.123.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. 6360 Sayılı Yasanın Yerel Yönetimler İle İlgili Getirdiği Düzenlemeler

6360 Sayılı 12.11.2012 tarihinde TBMM'de kabul edilen ve 06.12.2012 tarihinde 28489 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak mevzuattaki yerini alan "6360 Sayılı 14 İl'de Büyükşehir Belediyesi ve 27 İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile idari yapıda mühim değişiklikler getirmiştir. Yasanın gerekçesinde çıkarılış amacını göstermeye yönelik şu ifadeler yer almaktadır:

> " Büyükşehirlerin temel niteliklerinden birisi, sınırları içinde birden çok yerleşim merkezi ve yönetim birimi bulundurmasıdır. Büyükşehir sınırları içinde yer alan yerel yönetimler küçük ölçekli planlar yapabilseler de bu planların geniş bir çerçeve içinde bütüncül olarak tüm büyükşehir bölgesini kapsayan ve makro politikaları belirleyen bir çerçeve içinde ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Büyükşehirleri zorunlu kılan temel hususlardan bir başkası, belli bir coğrafi alanda çok sayıda yerel yönetimin yetkili olması halinde planlama ve koordinasyonun sağlanamayışı ve ölçek ekonomisinden yeterince yararlanılamaması nedeniyle kaynak israfına yol açılmasıdır. Sanayileşme, ulaşım ve çevre gibi artan sorunların hizmet üretme kapasitesi ve yeterli mali kaynaktan yoksun küçük ölçekli mahalli idarelerce çözülmesi mümkün görünmemektedir. Bu durum, kaynakların etkin ve yerinde kullanımını engellemekte, küçük yerleşim birimlerinin yanı sıra nüfusun yoğun olduğu büyükşehirlerde de ciddi yönetim sorunlarına yol açmaktadır. Uygun büyüklükte hizmet üretecek güçlü yerel yönetimlerin olmayışı, halkın yerel yönetimlerden beklediği kamu hizmetlerinin kaliteli biçimde karşılanamaması ve kamu hizmetlerinin sunumunda koordinasyon eksikliği sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede yönetim, planlama ve koordinasyon açısından belediye sınırı mülki sınır olacak biçimde optimal ölçekte hizmet üretebilecek güçlü yerel yönetim yapılarının varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Büyükşehir alanında sunulan hizmetlerin tek merkezden yürütülmesi ile ortaya çıkan ölçek ekonomileri sayesinde hizmetlerde etkinlik, koordinasyon ve kalite yükselecek, daha az kaynak ile daha çok ve daha kaliteli hizmet sunulması mümkün hale gelebilecektir. Halihazırda birden fazla merkezden verilen hizmetlerin daha büyük ve ideal ölçekteki bir merkez tarafından verilmesi birim maliyetler ve kişi başına kamusal harcamaları da azaltacaktır. Sonuç olarak kanun tasarısıyla mevcut yerel yönetim yapısı ile yerel nitelikteki kamu hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde sunulması olanağı kalmayan bazı illerde, bu hizmetlerinin vatandaşlarımızın artan beklentilerini karşılayabilecek nitelik ve kabiliyetle donatılmış, ideal ölçekte etkin hizmet sunma potansiyeline sahip yerel yönetimlerce sağlanması öngörülmekte ve bu doğrultuda düzenleme yapılmaktadır."[141]

Burada temel gerekçe olarak öne çıkarılan durumların başında küçük ölçekli yerel yönetim birimlerinin vatandaşa hizmet sunulmasından planlamaya değin gerçekleştirdiği faaliyetlerin yetersiz kalan bütçe imkânları sebebiyle layıkıyla yerine

[141]https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c032/tbmm24032016ss0338.pdf,s.7. , 9.

getirememesi ile birlikte kimi zamanda yerine getirdiği hizmetlerin makro hedeflerle uyumlu olmadığı gibi deyim yerindeyse atılan taşın ürkütülen kuşa değmediği gerekçesiyle ideal büyüklükte hizmet sunma olanakları geliştirilmiş yerel yönetim idarelerini öne çıkarmanın ölçek ekonomisi olanaklarından isitifade edileceği gibi, vatandaşların beklentilerinin de yerine getirileceği belirtilmiştir.

Kanunun meclise getirilip görüşüldüğü sıralarda yerel yönetim olarak yöresindeki ihtiyaç duyulan kamu hizmetlerinin işlevsel ve etkin bir biçimde sunulmasından geride kalınan birtakım illerde, hizmet beklentisi içinde bulunan vatandaşların taleplerini karşılayabilecek özelliklerle donatılmış, istenen düzeyde etkili hizmet verme kapasitesine sahip yerel yönetimlerin ikâme edilmesi iddiasıyla çok sayıda düzenleme öngörülmüştür.[142]

1982 Anayasası'nın yerel yönetimleri düzenleyen 127. maddesinde: *"Mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir. Mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir.[143]"* ifadesi yer almaktadır.

Anayasa'da yer alan bu hükme bağlı olarak ülkemizde büyükşehir belediyelerinin teşkil edilmesi amacıyla ilk aşamada 1984 yılında "3030 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Bu kanun ile büyükşehir belediyelerinin hukuki temelinin oluşturulmasının yanında etkin biçimde işleyen bir yapıya kavuşmalarının önü açılmıştır. Öte yandan söz konusu yasa ile aynı yılda ilk olarak Ankara, İstanbul ve İzmir illerinde büyükşehir belediyesi kurulmuştur. Sonra izleyen yıllarda peyderpey 19/06/1986 tarih ve 19139 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 3306 sayılı Kanunla Adana, 27/06/1987 tarih ve 19500 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 3391 sayılı Kanunla Bursa, 27/06/1987 tarih ve 19500 sayılı Resmi

[142] Ahmet Mutlu, "6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Yasası Yasada Kıra Kırda Yasaya Bakış", **Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi**, Yıl:4, Sayı:21, Mayıs-Haziran 2013, s.8-9.
[143] 18/10/1982 tarihli ve 2709 Sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası", Resmi Gazete ile ilânı: 9/11/1982-17863.(Mükerrer)

Gazetede Yayımlanan 3398 sayılı Kanunla Gaziantep, 27/06/1987 tarih ve 19500 sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan 3399 sayılı Kanunla Konya ilinde, 14/12/1988 tarih ve 20019 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 3508 sayılı Kanunla Kayseri, 09/09/1993 tarih ve 21693 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 504 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İzmit, Mersin ve Samsun, 06/03/2000 tarih ve 23985 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 593 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile de Sakarya ilinde büyükşehir belediyesi kurulmuştur.[144]

Yeni bir büyükşehir belediyesi kurulmayıp geçen 12 yılın ardından 6360 Sayılı Yasa ile getirilen düzenlemede Türkiye'de büyükşehir kapsamına alınan il sayısı Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van illerinin eklenmesi ile 30 olmuştur. Yasanın getirdiği en önemli düzenlemelerden bir tanesi de büyükşehirlerin yönetsel sorumluluk sınırları ilin mülki sınırı olarak kabul edilmiştir. Yine yasayla birlikte mahalli idare yönetimlerinde pek çok düzenleme yapılmıştır. Büyükşehir belediyesi sınırları içinde yer alan belde belediyeleri ve il özel idareleri lağvedilmiş ve köy tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalle şeklinde düzenlenmiştir. Bu sözü edilen 30 büyükşehir belediyesinde valiliklerin idari alt birimleri olarak *"yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıkları"* açılmıştır. Büyükşehir kapsamında yer almayan diğer illerde özellikle nüfusu 2000'den az olan mahalli idari birimlerden belde belediyeleri kaldırılıp köye çevrilmiştir. Diğer taraftan *6360 Sayılı Yasa* ile getirilen en kapsamlı düzenleme yukarıda ifade bulduğu üzere, nüfusu az olan mahalli idare yönetim birimlerinin sayıca ve nitelikçe sadeleştirme veya tamamen kaldırılması yönünde olmuştur. Yapılan düzenlemeleri genel hatları ile anlatmak gerekirse; büyükşehir ilçe belediyesi sayısı 749'dan 400'e, belde belediyesi 1997'den 396'ya indirilmiştir. Genel olarak belediye idareleri sayısı 2950'den 1396'ya çekilmiştir. En eski ve sayıca çok yerel yönetim birimi özelliği taşıyan köy sayısı 34283'den 17720'ye, 81

[144]https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c032/tbmm24032016ss0338.pdf

olan il özel idaresi sayısı da büyükşehir kabul edilen 30 ilde bu birimler kaldırıldığı için 51 olarak güncellenmiştir. [145]

6360 Sayılı Yasa ile getirilen önemli düzenlemelerden birisi de mevcut büyükşehir belediyelerine yenilerinin eklenmiş olmasıdır. Bu şehirler; "*dır. Büyükşehir Belediye Kanunu* uyarınca il mülki sınırının aynı zamanda belediye sınırı olması durumu sadece İstanbul ve Kocaeli illeri için geçerli iken yeni düzenleme ile bu kural tüm büyükşehir belediyeleri için söz konusu olmuştur. Büyükşehir belediye sistemine dâhil edilmiş olan belediyelerdeki köy ve belde belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılarak hukuki anlamda varlıkları sona erdirilmiştir. Benzer durum il ve ilçe özel idare yapıları içinde geçerli olmuştur.[146]

Kritik değişiklik ise belediyelerin gelirlerini ilgilendiren konular ile ilgili olmuştur. Yeni düzenlemelere göre genel bütçe içinde toplanan vergi hasılatının %1,5'i büyükşehir olmayan belediyelere, % 4,50'si büyükşehirlerdeki ilçe belediyelerine, %0,50'si ise il özel idarelerine aktarılacağı kabul edilmiştir. Büyükşehir belediyeleri sınırları içinde toplanan vergi gelirleri, Ötv geliri hariç olmak üzere %6'lık kısmına ek olarak yine genel bütçe vergi gelirleri toplamının büyükşehir ilçe belediyeleri için ayrılacak miktarın %30'luk kısmına isabet eden rakamı ilgili büyükşehir belediyesine gelir olarak aktarılacaktır. Büyükşehir için toplanan vergiden ayrılan oran şu şekilde taksim edilmektedir; yukarıda bahsedilen %6'lık oranın %60'ı doğrudan ilgili büyükşehire, %40'lık bölümü ise %70'i nüfusa göre, %30'u coğrafi olarak sahip oldukları alana göre büyükşehir belediyeleri arasında pay edilmesi öngörülmüştür.[147]

6360 Sayılı Yasa'nın yerel yerinden yönetim idareleri sayılarında sadeleştirmeye gidildiği söylenebilir. Zira 6360 Sayılı Yasa'nın 30 ilde yerel yönetim sisteminin parçası olan il özel idareleri, belde belediyeleri ve köyler kaldırılmıştır. Esasen yasanın büyükşehir belediyelerini güçlendirdiğinden bahsetmek daha doğru olur.

---

[145] Mustafa Ökmen, Recep Arslan, "Türkiye'de 6360 Sayılı Yasa İle Yeni Kurulan Büyükşehir Belediyeleri: Marmara Büyükşehir Belediyesi Örneği", **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Özel sayı, s. 90.

[146] Gülce Olgun Susta, Bülent Gülçubuk, "Kırsalın Dönüşümünde Fırsat ve Tehditleriyle Yeni Büyükşehir Yasası'nın Analizi", **Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, XII. Tarım Ekonomisi Kongresi**, s. 1062.

[147] **A. y.** , s.1064.

Düzenlemeyle özellikle yerel yönetim tercihlerinin büyükşehirlerden yana kullanılmasından söz edilebilir. 30 ilde *BŞB* sınırları içinde il özel idareleri belde belediyeleri ve köylerin kapatılarak görev, yetki ve imtiyazlarının BŞB'e bırakıldığı değerlendirildiğinde yerelleşmekten daha çok yerel yetkilerin bölgeselleştirildiği ve il kapsamında merkezileştirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Sözü edilen sebeplerle *6360 Sayılı Yasa'nın* yerelleşme ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gibi genel bir amaçtan ziyade büyükşehir belediyelerini desteklediği ifade edilebilir.[148]

Günümüzde halen sürmekte olan tartışmalar sonrasında 6360 Sayılı Yasa Mart 2014 Yerel seçim sonrasında yürürlüğe girmiştir. Ülkemiz nüfusunun büyük bir bölümünde yani yaklaşık %77'si ve yüzölçümünün %5'inde bu yasa ile ilgili hükümler geçerlidir. Bu yasa ile birçok yeni düzenleme getirilmiştir. İmar planı yapma ve onama yetkisi büyükşehir belediyesine geçmiştir. İlçe belediyelerinin maddi ve teknik konulardaki yetersizlikleri nedeniyle yapamadıkları yatırımların ve projelerin büyükşehir belediyelerince gerçekleştirilecek olması bu yasanının en önemli pozitif yanlarından biri olarak görülmektedir.[149]

Yine söz konusu yasa ile getirilen diğer yenilikler; büyükşehir belediyesi olan illerde mahalle kurmak için 500 nüfus şartı getirilmektedir. Mahalleye çevrilen köylerde 29.7.1970 tarihli ve *1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu* uyarınca alınması gereken emlak vergisi ile 26.05.1981 tarihli ve *2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'na* göre alınması gereken vergi, harç ve katılım payları beş yıl süreyle alınmayacaktır. Bu yörelerde içme ve kullanma suları için alınacak ücret aynı şekilde beş yıl süreyle en düşük tarifenin %25'ini geçmeyecek şekilde belirlenmesi kararı alınmıştır. Çıkarılan yeni yasayla büyükşehir belediyesinin tanımı ve büyükşehir belediyesi olma ölçütleri

[148] Hüseyin Başol Güleç, "6360 Sayılı Yasanın Büyükşehir Belediyelerine Tarımsal ve Kırsal Hizmetler Konusunda Verdiği Görevler: Büyükşehir Belediyeleri Tarımsal ve Kırsal Hizmetlere Hazır mı? Eskişehir BŞB örneği", **10. Kamu Yönetimi Sempozyumu Büyükşehir Yönetimi ve İl Yönetiminin Yeni Yüzü,** 5-7 Mayıs 2016, İzmir, s. 36.

[149] Levent Hansu, "Antalya Büyükşehir Belediyesi Plan Kararlarının 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası Kapsamında Değerlendirilmesi," **Planlama**, TMMOB Şehir Plancıları Odası, cilt:25, sayı:2, s.86.

değişmektedir. Yeni getirilen düzenleme ile bir ilin belediyesinin büyükşehire dönüştürülmesi için sağlanması gereken koşullarda kolaylıklar getirilmiştir. Kentlerin merkezlerinden on kilometre çevresi içinde yer alması gereken asgari nüfus şartı koşulunda 10 kilometre sınır kaldırılmış olup 750 bin nüfus kriteri il genelinde sağlanması yeterli görülmüştür. Yine *5216 Sayılı Yasa'da* bulunması gereken şartlar ile ilgili şehrin yerleşim alanı, fiziki durumu, ekonomik açıdan gelişmişlik düzeyi ve asgari nüfus kriteri dışında kalan kriterler kaldırılmıştır. Belediye gelirleri ile ilgili olarak yapılan düzenlemelerden bir diğeri ise otopark hizmetlerinin sunulmasından elde edilen gelirler ile ilgili olmuştur. Bu değişiklik uyarınca belediyelerin otoparklardan dolayı tahsil ettikleri gelirleri 45 gün içinde büyükşehir belediyesine aktarmaları düzenlenmiştir.[150]

4.2. Belediyelerin Yerel Kalkınmadaki Rolleri

Aslında Türkiye'de yerel düzlemde faaliyet yürüten belediye idareleri *sui-generis (kendine has)* özellikleri nedeniyle diğer kamu idarelerine göre hareket kabiliyetleri daha yüksek ve bazı olanaklar yönünden de daha kuvvetlidirler. Bununla birlikte doğası gereği organizasyonel kapasitelerini aşan yatırımları da merkezi hükümetler ile vatandaş arasında köprü görevi görerek gerçekleşmesine zemin sunmaktadırlar. Planlı dönem ile beraber kalkınmada gündeme gelen teşvik ve desteklerin yerelde yaygınlaşmaya başlaması AB sürecinin etkisi ve kamu yönetiminde benimsenen yeni bakış açılarının bir getirisi olarak fon, hibe, eğitim, girişimcilik gibi konuların yerelde hayata geçmesinde belediyeler yön verici ve özendirici konumlarını güçlendirebilirler. Yerel yönetim birimleri olarak belediyeler sivil toplumun gücünden yararlanarak, yerel dinamikleri ortaya çıkararak, merkezi yönetime bağlı girişimcilere yönelik hibe ve çeşitli düzeyde destekler sunan kamu kuruluşları ile işbirliği geliştirebilir, vatandaş odaklı girişim ruhunu canlı tutulmasını sağlayarak kalkınmada öncü bir rol oynayabilirler.[151]

---

[150] Mithat Arman Karasu, "6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve Olası Etkileri Şanlıurfa Örneği", **Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** 15(1), 2013, s.5-6

[151] Akif Çarkçı, **Ulusal Kalkınma İçin Yerel Teklifler**, Şehir Yayınları, İstanbul 2008, s.118.

Yerel kalkınma yönetimi anlayışında; fiziksel, kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda kalkınmanın gerçekleştirilmesi için belediyelerin aktif bir rol üstlenmesi anlayışı temel alınmıştır. Bir kentin ve o kentte yaşayanların temel olarak ihtiyaçları fiziksel, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal olarak sayılabilir. Modern bir kentte karşılanması gerektiği kabul edilebilecek bu beş ihtiyacın bir bütünlük içinde karşılanması merkezi yönetimlerin görevlerini bir yana koyarsak güçlü ve başarılı her belediyeden beklenebilir. Yine sayılan bu beş ihtiyacın doğrultusunda kalkınma ve sosyal belediyeciliği merkeze alan bir yerel yönetim anlayışında fiziksel, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal kalkınma bütün olarak ele alınmalıdır. Her bir başlık diğerinden ayrı düşünülemeyeceği gibi herhangi birinde istenen düzeye ulaşılamaması, diğerlerini de sekteye uğratacaktır. Misal verilecek olursa Kentsel altyapı sorununu halledememiş, ulaşım yetersizliklerinin ortaya çıktığı, düzensiz şehirleşmenin yaygın olduğu kentlerde, ekonomik kalkınma plan ve programlarının başarıyla hayata geçirilmesinin önünde engel oluşturacaktır.[152]

6360 Sayılı Yasa ile büyükşehirlerde varlıklarına son verilen il özel idarelerine ait hak, görev ve yetkiler 4 Nisan 2014 tarihli 28962 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı Görev, Yetki ve Soruml ukları İle Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik" ile ihdas edilerek valilik kurumsal yapısı içine dahil edilmiştir. Büyükşehirlerde kamu kurumlarının yatırımlarının işlevselliğinin takibini yaparak, eş güdüm sağlamak maksadı ile tesis edilen yapının görev ve yetkileri yukarıda ismi geçen yönetmelik ile tertip edilmiştir.

6360 Sayılı Yasa yürürlüğe girmesinden sonraki ilk mahalli seçimlerde uygulanmaya başlanmış olup, belediyelerin sorumluluk alanlarının artması, küçük yapıda yerel yerleşimlerin azaltılması, il özel idarelerinin varlığına son büyükşehirlerde son verilmesi, taşrada mülki idare sisteminde düzenlemeler getirmesi ve yeni ilçelerin kurulması şeklinde çeşitli değişimleri beraberinde getirmektedir. Çalışmamızın konusuyla da yakından ilgili olması açısından 6360 Sayılı Yasa'nın büyükşehir

[152] Erol Kaya, **Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşım Yerel Kalkınma Yönetimi**, Okutan Yayıncılık, 2007, s.60.

belediyesinin görev ve sorumluluklarını işaret eden 7. maddesinde *"Büyükşehir ve ilçe Belediyeleri tarım ve hayvancılığı desteklemek amacıyla her türlü faaliyet ve hizmette bulunabilirler." Hükmü ile yeni bir misyon yüklenmiştir.[153]

Son dönemde 'yerel kalkınma' konusu ile işaret edildiği üzere gittikçe kuvvet kazanan yerel yönetim anlayışı, ülkemizde ilk önemli adım olarak kalkınma ajansları ve nihayet 6360 Sayılı Yasa ile birlikte daha gözle görünür bir hüviyet kazanmıştır. Doğaldır ki yasa büyükşehir belediyeleri sorumluluk alanında yer alan köy ve il özel idarelerini kaldırmak şeklindeki düzenlemesi kırsal yerleşim alanlarını doğrudan etkileyecek bir olaydır. Bu sebepten ötürü büyükşehir belediyeleri yasanın getirdiği yeni düzenlemeler ile kırsal kalkınma konusundaki çalışmaları teşvik etmek üzere daha çok görev yüklenmiş bulunmaktadır. Bu çerçevede belediye idareleri yerel kalkınmayı gerçekleştirme faaliyetlerinde kooperatiflere önem vermiş ve pek çok destekleme çalışmalarını kooperatifçilik örgütleri üzerinden hayata geçirmeye başlamıştır. Yerel yönetimlerden özellikle belediye idareleri kalkınma çabalarının harekete geçirilmesinde etkin bir yapı olarak yükselmektedir. Son dönemde yerel yönetimlerin en önemli unsuru olan belediyeler şeffaflık, demokratik katılımcılık, hesap verme gibi ilkeler üzerine yönetim anlayışını inşa ederek değişim sürecine girmiştir. Alışılageldik klasik yönetim anlayışından ziyade daha yenilikçi yönetim yaklaşımının yerleşmesiyle beraber yerel idareler önemli politikalar üreten yapılar olarak idari sistem içinde faaliyet sürdürmektedir.[154]

6360 Sayılı Yasa, özellikle büyükşehir belediyeciliğinde kapsamlı değişiklikler yapılması neticesinde siyasi, idari, yerindenlik gibi pek çok husus bakımından eleştri oklarının hedefi olmuştur. Öte yandan olumsuz sayılabilecek çok sayıda düzenlemeye maruz kalan büyükşehir belediye idareleri yerel dinamikleri harekete geçirip kalkınmanın sağlanmasında kilit bir aktör olarak vazgeçilmez bir konumda olduğu da kabul gören bir gerçektir. Bu sürecin yerel kalkınmaya yönelik sağlıklı bir şekilde işlemesi için karar alma mekanizmalarına aktif katılım kültürünü oluşturarak katkıda bulunulması son derece önemlidir. Kooperatifler bu katılım dinamizmini

[153]https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm, (11.02.2025)
[154]Editörler(Ayşegül Mengi, Deniz İşçioğlu), **Kırsal Kalkınma ve Kooperatifçilik**, "*Büyükşehir Belediye Yönetimleri İçin Yerel Kalkınma Modeli: Kooperatifler"*, Murat Tek, İbrahim Çelebi, Ankara 2019, Ankara Üniversitesi Yayınları, s.659.

yaratma potansiyeli en yüksek araçlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Kooperatifçiliğin Türkiye ve gelişmiş toplumlarda yerel kalkınmaya olan katkısı ve ekonımiye sağladığı dinamizmi anlamak için başarılı uygulamaları incelemek oldukça değerlidir. Bu tür bir değerlendirme, yerel idareler ile yerel kalkınma ve kooperatifçilik arasındaki ilişkinin ehemmiyetini daha iyi kavrayabilmemize yardımcı olacaktır. Yine 6360 Sayılı Yasaya dönülecek olursa belediyelerin, kırsal bölgelerin kalkınmasına dayanan ekonomik aktiviteleri desteklemek ve kaynak oluşturma konusunda daha etkin bir yapıya kavuştuğundan bahsedilebilir. Kırsal bölgelerde yerel yönetimlerle kooperatifler arasında gerçekleştirilecek sinerji aracılığıyla sahip olunan varlığın verimli şekilde kullanılması ekonominin canlandırılması, yeni iş ve gelir olanaklarının oluşturulmasıyla mümkün hale gelecek ve kırsal ile şehir arasında var olan kalkınma eşitsizlikleri aşağıya çekilebilecektir.[155]

4.3. 6360 Sayılı Yasa'nın Yerelde Getirdiği Düzenlemelere Yönelik Çeşitli Görüşler

Türkiye Ziraat Odaları Birliği koordinasyonunda ziraat odaları vasıtasıyla yapılan çalışma kapsamında il ve ilçe belediyelerinin tarım sektörüne yönelik çalışmalarının ve üreticilerin beklentilerinin ne olduğunun değerlendirmesi masaya yatırılmıştır. Buna göre, büyükşehir belediyelerinin yer aldığı şehirlerde tarım arazilerinin yeterince korunmadığı ve sunulan desteklerin çiftçiler tarafından yetersiz bulunduğu beyan edilmiştir. Büyükşehirlerde son on yılda ekilen tarım arazileri 2,5 milyon dekar azalmış durumdadır. Ülke çapında işlenen tarım arazisi toplamı 2023 itibarıyla 23,9 milyon hektardır. Bu alanın yarıdan fazlası yani 13,3 milyon hektarlık bölümü 30 büyükşehir içinde yer almaktadır. Aslında bu alanların yüzölçümü 2014'te 13,6 milyon hektar iken %1,85 azalış göstermiştir.Yukarıda sözü edilen yasanın büyükşehir belediye yönetimi sisteminde çeşitli düzenlemeler getirmesinden bu yana ciddi bir tarımsal ekilebilir alan kaybı yaşandığı ileri sürülmüştür. Sanayi ve turizmin ön plana çıktığı bazı büyükşehirlerde, verimli tarım alanlarının tarım dışı amaçlı kullanım riski giderek arttığından yakınılmaktadır. Kırsal nüfus oranının da giderek azaldığı hususu ifade edilen açıklamada 2014'te yüzde 27 olan bu oran, 2022'de yüzde 23'e gerilemiş olduğu bildirilmektedir. Kırsaldan kentlere göç hareketi

[155] A.g.e. ,s.665.

artarken, bu bölgelerin sosyal ve kültürel hizmet olanklarının geliştirilmesi önemli bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır. Belediyelerin kırsal yaşamın doğal yapısını muhafaza ederek bu alanları daha tercih edilebilir şekle getirmesi beklendiği konusu vurgu yapılan bir diğer hükümler arasındadır.[156]

Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) Genel Başkanı Şemsi Bayraktar, 31 Mart 2024 yerel seçimleri gerçekleştirilmezden kısa bir süre önce çiftçilerin belediyelerden beklentileri ve taleplerine ilişkin olarak Ziraat Odaları aracılığıyla yapılan çalışmanın sonuçlarını ortaya koymak amacıyla basın ile bir buluşma gerçekleştirilmiştir. Yapılan açıklamarda çeşitli konular üzerinde durulmuştur. Bu konulardan biri 6360 Sayılı Kanun ile büyükşehir belediyelerinin tarım sektörüne yönelik sorumluluklarının artırıldığına dikkat çeken Türkiye Ziraat Odaları Birliği tarımın başat bir sektör olması nedeniyle dünya genelinde korunduğunu ve desteklendiğini ifade etmiştir. Ülkemizde de kamu tarafından sağlanan desteklerin yanı sıra farklı mekanizmalarla tarım ve hayvancılık alanında çeşitli teşvik ve destekler yapıldığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin bilhassa belediyelerin de tarımsal üretimi destekleme noktasında önemli bir misyona sahip olduğu ifade edilmiştir. 2014'te uygulamaya geçen 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir ve ilçe belediyelerine tarım ve hayvancılık faaliyetlerine yönelik hizmet sunma konusunda görev ve yetkiler verildiğinin anımsatıldığı toplantıda, kırsal alanlara hizmet götürme sorumluluğunun yerelde öncelikle 30 büyükşehirde büyükşehir belediyelerine, diğer 51 ilde ise il özel idarelerinde olduğu vurgulanmıştır. Bu düzenlemeyle beraber büyükşehir belediyeleri, 2014 yılından itibaren tarımsal ve hayvansal üretim çalışmalarının aktif bir öğesi haline gelmiş durumdadır. İlerleyen süreçte belediyeler organizasyonel yapılarında kırsala yönelik hizmet birimleri kurmuşlar ve bu birimler yörelerinde tarım ile kırsal alanlara dönük çeşitli projeler yürütmekte ve destekler sağlamaktadır.[157]

[156]https://www.webagron.com/kirsal-nufus-yuzde-23-azaldi/"Kırsalda Nüfus %23 Azaldı",15.03.2024, (17.01.2025)

[157]"Çiftçilerimizin Belediyelerden Beklentileri",https://www.tzob.org.tr/ciftcilerimizin-belediyelerden-beklentileri/15.03.2024, (17.0.1.2025)

Büyükşehir belediyelerinin çiftçilere çoğunlukla tohum ve fide desteği verdiği görülmektedir. Tarımsal üretimde bulunan çiftçilere temel girdi kalemlerinden; tohum, mazot, gübre gibi yardımlar sağlanıyor ancak çoğu belediyede bu gibi çalışmaların ya hiç yapılmadığı yada yetersiz bulunduğu ifade edilmektedir. Bazı belediyeler, ziraat odaları ve kooperatiflerle iş birliği geliştirirken diğerleri bu konuda herhangi bir girişimde bulunmadığı tespiti yapılıyor. Tarımsal faaliyetlerin ağırlığı büyükşehirlerde yoğunlaşmış durumdadır. Ülke genelindeki tahılların yüzde 56'sı, sebzelerin yüzde 68'i, meyvelerin yüzde 75'i büyükşehir sınırları içinde üretilmektedir. Hayvan yetiştiriciliği konusunda da benzer bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısının yarısından fazlası büyükşehirkaynaklı. Otuz büyükşehirde bu faaliyetlere daha fazla destek verilmesi ve kaynakların etkin kullanılması oldukça önemlidir. İhtiyaçların doğru tayin edilip buna paralel çözümler geliştirilmeli ve belediyelerin bu alanda daha aktif rol üstlenmesi gerektiği üzerinde ısrarla durulmakta ve belediyelerden talep edilenler ana temalar halindeşu şekilde sıralanmıştır: "Tarım arazilerinin korunması öncelikli hedef olmalıdır. Kırsal bölgelerde genç nüfusun yerinde kalabilmesi için sosyal alanlar çoğaltılmalı ve cazip hale getirilmelidir. Belediyeler ile ziraat odaları uyum içinde çalışarak ortak projeler geliştirmelidir. Pazarlama kooperatiflerinin kurulması teşvik edilmeli ve bu girişimlere aktif destek sağlanmalıdır. Semt pazarlarında üreticilere daha geniş alanlar tahsis edilmeli ve her ilçede düzenli olarak üretici pazarları oluşturulmalıdır. Tarımla ilgili teşviklerin kapsamı genişletilmeli ve uygulamaları güçlendirilmelidir. Kırsal bölgelere altyapı hizmetleri artırılmalı, tarımsal ürünlerin işlenmesine yönelik modern tesisler inşa edilmelidir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı teşvik edilmeli, bu tür yatırımlara uygun imkânlar sunulmalıdır. Ayrıca kırsal turizmin geliştirilmesiyle bölgedeki gelir düzeyi yükseltilmeli ve sürdürülebilir kalkınma sağlanmalıdır.[158]

6360 Sayılı Kanunla yeni değişiklikler içeren yönetim anlayışını kavramak için ilk olarak düzenlemenin nedenlerini açığa çıkarmak gerekir. Bu bağlamda, ekonomik,

[158] Çiftçilerimizin Belediyelerden Beklentileri,https://www.tzob.org.tr/ciftcilerimizin-belediyelerden-beklentileri/ 15.03.2024, (17.01.2025)

siyasal, kentsel ve idari unsurları kapsayan geniş bir analiz yapmak konuyu anlamak açısından yerinde olacaktır. Temel nedenler arasında şunlar öne çıkar: Büyükşehir belediye modelinin geliştirilme ihtiyacını ortaya çıkaran unsurlar; küçük belediyelerin kapasite yetersizlikleriyle ilgili sorunlar, il özel idarelerinin etkin bir yerel yönetim birimi olamaması, yerel yönetimler arası koordinasyon eksiklikleri,kalkınma ajanslarının illerin bütüncül kalkınmasında yetersiz kalması, belediye birliklerinin hizmet sunma gücünün sınırlılığı, hükümetin hızlı kalkınma hedefi,büyükşehir belediyesi sisteminin itibari etkisi ve yeni kamu yönetimi anlayışınınTürkiye'deki reform sürecinde kabul görmesi olarak ifade edilebilir. Sözü edilen kanunun uygulamaya geçirdiği düzenlemeler doğrultusunda, yeni illerde büyükşehir belediyesi olarak güçlü kurumsal yapılar yaygınlaştırılmıştır. Bu bağlamda, merkezi yönetimin taşra yerleşimlerinde sunduğu hizmetlerin etkinliği bakımından söz konusu yapıların potansiyelinden daha fazla yararlanılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Merkezi yönetimin taşradaki yatırım ve hizmet süreçlerinde, büyükşehir belediyeleri ile işbirliğinin artırılması; bazı hizmetlerin büyükşehir belediyelerine devredilmesine veya bu belediyeler aracılığıyla gerçekleştirilmesine olanak tanıyacak esnek düzenlemelerin ihdas edilmesi, bu doğrultuda atılabilecek stratejik adımlar olarak öngörülebilir. Büyükşehir belediyelerinin 6360 sayılı Kanun ile kazandığı artan kurumsal kapasiteler, bu tür bir görev ve yetki devrine hiç olmadığı düzeyde daha uygun ortam hazırlamaktadır.[159]

Büyükşehir belediye sisteminde ortaya konulmuş olan yeni modelde, il düzeyinde yerel kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlayan bir bakış açısıyla tasarlanmış olmasına karşılık, modeli destekleyecek gerekli mali reformların hesaba katılmaması, bu yapının en zayıf yönlerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle, uzun yıllardır giderek artan yerel hizmet ihtiyaçlarıyla karşı karşıya kalan yeni büyükşehir ve ilçe belediyeleri, geçiş sürecinde ek mali kaynaklara duyulan gereksinim nedeniyle önemli zorluklarla mücadele etmektedir. Bu doğrultuda, merkezi bütçeden transfer edilen paylarda genel bir artış sağlanmasının yanı sıra, modelin verimli bir şekilde

[159] Tarkan Oktay,"6360 Sayılı Kanuna Dayalı Büyükşehir Belediye Reformunu Anlama ve Anlamlandırma",Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, I/1 (2016), s.112.

sürdürülebilmesi için ek mali kaynaklar sağlanması kaçınılmazdır. Yerel kalkınma konusunda etkinliğin artırılmasında çoğu kez belediyelerin rolü, merkezi yönetimin bu alandaki girişimlerine kıyasla daha belirgin ve etkili bir şekilde ortaya çıkmaktadır.[160]

Yerel yönetimlerin hem özerkliği hem de yerel demokrasinin işlerliği, hukuki bir araç olan tüzel kişiliğe dayanır. Eğer tüzel kişilik ortadan kalkarsa, ne özerklikten ne de demokrasiden söz edilebilir. Demokrasi en yalın tanımıyla, insanların kendilerini doğrudan etkileyen kararları kendisinin alabilmesi manasına gelmektedir. Eğer bir köyün tüzel kişiliği kaldırılırsa o topluluğun hak ve fiil ehliyetini, yani karar alma ve haklara sahip olabilme yeteneği de ortadan kaldırılmış olmaktadır. Bu düzenleme karar alma ve yürütme yapıları olarak faaliyet sürdüren köy derneği ile köy ihtiyar heyetinin de varlığına son vermek demektir. Karar organlarının ortadan kalktığı bir düzende, halk kendi kaderiyle ilgili kararları nasıl alabilecektir?[161]

Bir köyün tüzel kişiliği ortadan kaldırılır ve o köy şehirden 60 kilometre uzakta bir mahalle olarak düzenlenirse, ilgili köydeki karar alma ve uygulama kabiliyeti artık köyün kendi yönetim birimi olan ihtiyar heyetine değil, 60 kilometre uzaklıkta bulunan belediye meclisine geçmektedir. Bu durumda, o köyle hiçbir fiziksel veya sosyal bağı olmayan, hatta hayatında bir kez bile o köye adım atmamış kişilerin bir araya geldiği belediye meclisi, büyük olasılıkla köy halkının seçtiği ve o yörenin ihtiyaçlarını yakınen bilen ihtiyar heyetinin alacağı kararlardan daha hatalı kararlar alabilir. Öte yandan alınan kararları hayata geçirmeye çalışırken 60 kilometrelik uzaklıktan gönderilecek personel ve araçlara bağımlı kalmak, hem hizmet süreçlerini aksatabilir hem de maliyetleri katbekat artırabilecektir. Yerel yönetimlerin zayıflatılması değil, bilakis güçlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim eleştiri konusu yapılan 6360 sayılı Kanununa yakından bakıldığında hazırlanma sürecinde gerekçelerde bu görüş desteklenmektedir. Ancak, düzenlemenin konusu olan 30

[160] **A. y**. , s.122-123.

[161] *Kemal Gözler, "6360 Sayılı Kanun Hakkında Elestiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Haline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun Mudur?", **Legal Hukuk Dergisi**, Cilt 11, Sayı 122, Şubat 2013, s.28. (www.idare.gen.tr/6360-elestiriler.pdf)

büyükşehirde il özel idarelerinin ve köy yönetimlerinin lağvedilmesinin bahsi geçen amaca nasıl katkı sunabileceği meselesi oldukça tartışmalıdır. Bir köyde, o köye ait bir kararın, o köyde yaşayanlar tarafından belirlenen ihtiyar heyeti yerine, köyden onlarca kilometre uzaklıkta bulunan bir belediye meclisi tarafından alınmasının yerel yönetimlere ne şekilde güç katacağı şüphelidir ve makul bir temele dayanmamaktadır. Benzer biçimde, büyükşehir merkezinden 60-70 kilometreuzaklıkta, 5-10 bin insanın yaşadığı bir ilçede belediye statüsünün, büyükşehir ilçe belediyesi biçimine dönüştürülmesi; bu dönüşümle beraber yetkilerinin bir bölümünün büyükşehir belediyesine geçmesi ve bazı konularda büyükşehir belediyesinin vesayeti altına girecek olması, yerel demokrasinin prensipleri ile ters düşmesi açısından kritik bir durumdur. Bu tür düzenlemelerin yerelleşme ilkesine ve demokratik katılımcılığa katkı sunduğu iddiası, uygulamaların ortaya çıkardığı neticeler yakından incelendiğinde pek ikna edici görünmemektedir.[162]

Türkiye'de yerel idareler ile merkezi yönetim arasındaki görev ve yetki dağılımının, modern ve medeni dünya standartlarına ulaşmaya çalışırken yerelleşmeyi geliştirmeye dönük düzenlenmeler yapılmış olması büyük önem arz etmektedir. Ancak sözü edilen yasal düzenleme bu minvalde belirgin bir ilerleme sağlayamamış, hatta geriye gitmenin önüne geçmek için ek düzenlemeler yapılması ihtiyacı hasıl olmuştur. Yasa kapsamında, merkezi idareye bağlı olarak ve onu tamamlayıcı şekilde hizmetlerin sunulmasını teminen, büyükşehir belediyesi bulunan illerde bir yatırım izleme organı kurulmuştur. Aslında bu birim doğası gereği tamamen merkezi yönetime ait bir yapı olarak fonksiyon ifa etmektedir. Bu durum, yerine getirilecek hizmetlerin yerelleşmesini zorlaştırmış, dolayısıyla yerel dinamiklerin farkında olarak faaliyet yürütebilme kabiliyetini kısıtlamıştır. Bununla beraber, hizmet sunumunda esneklik azalırken yerel problemlere has çözüm üretme kapasitesi de ciddi manada sekteye uğramıştır. Yatırım izleme başkanlıklarının insan kaynağı

[162] **A.y.** , s.37-40.

bakımından daha güçlü ve nitelikli bir yapı olarak tasarlanması, üstlenilen görevlerin başarıyla yerine getirilmesi bakımından hayati önem arz etmektedir.[163]

Diğer yandan, büyükşehir belediyesi sınırlarının il sınırlarına genişletilmiş olmasına karşın ilin hem yerel düzeyde hem de genel olarak temsil edecek bir il meclisinin tesis edilmemiş olması önemli bir handikap olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu temsiliyet konusu, mevcut yapıya duyulan güveni aşındıran bir unsur olup, giderilmesi kritik bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda, atılması gereken adımlarla ilgili olarak ilk akla gelen husus karma bir il meclisi modeli oluşturulabilir. Böylesi bir modelde, büyükşehir belediye meclisinin bir bölümü halihazırda olduğu gibi ilçe belediye başkanları ve meclis üyelerinden oluşurken, diğer kısmı her ilçenin nüfusu esas alınarak tespit edilecek şekilde doğrudan seçilen azalardan oluşabilir. Bu biçimde, hem ilin tamamını içeren temsil sağlanmış olacak hem de büyükşehir belediyesi ile yerel olgular arasında daha güçlü bir bağ kurulacaktır. Ayrıca, büyükşehir belediye başkanlarının iş yükünün son dönemde belirgin şekilde artmış olması nedeniyle, meclis başkanlığı ile belediye başkanlığı görevlerinin ayrılması anlamlı bir düzenleme olarak değerlendirilebilir. Bu tür yapısal değişiklikler, daha etkin ve işlevsel bir yerel yönetim mekanizmasının inşasına katkı sunabilir.[164]

6360 Sayılı Kanun ile büyükşehir statüsüne kavuşan illerin sayısı 30'a ulaşmıştır. Bu düzenleme kapsamında, ilgili illerdeki köyler idari olarak yerel yönetimlere bağlanmış ve bu doğrultuda söz konusu yerleşimlerin kalkınma amacıyla gerçekleştirilecek çalışmaları bağlısı olduğu mahalli idarenin(büyükşehir belediyesi) mesuliyet alanına dâhil edilmiştir. Böylece, ülke yüzölçümünün ve nüfusunun büyük bir bölümünü barındıran bu iller yerel yönetimleri, kırsal kalkınma çalışmalarının en önemli aktörleri konumuna gelmiştir.[165]

---

[163] Prof. Dr Adem Esen, Ömer Faruk Güneş, Ümit Ünal,"İl Özel İdarelerinin Kapatılmasına İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri, **Türkiye Belediyeler Birliği İller ve Belediyeler Dergisi**, sayı: 790, 2014, s.71.

[164] **A.y.** , s.71.

[165]Muzaffer Bakırcı, "Kırsal Kalkınma", **Türkiye Belediyeler Birliği İller ve Belediyeler Dergisi**, sayı: 790, 2014, s.9.

Büyükşehir belediyeleri, üstlendikleri yeni fonksiyonlar doğrultusunda, klasik belediye organizasyon yapısının bir adım önüne geçerek yeni hizmet birimlerini kurumsal çatıları altında oluşturma sürecine girmişlerdir. Bu minvalde kurulmuş olan birimler arasında, ilin kalkınmasında stratejik bakımdan öneme sahip olan tarım sektörüne yönelik planlama ve destek çalışmalarını koordine edecek idari yapılar da bulunmaktadır. Ekseriyetle daire başkanlığı seviyesinde kurulan bu yapılar, her büyükşehir belediyesinde farklı adlar ama benzer fonksiyonlara sahip olarak yapılandırılmıştır.[166]

6360 Sayılı Kanunun 06.12.2012 tarihinde yürürlüğe girmesiyle, sonraki ilk yerel seçimlerden itibaren 28 büyükşehirdeki il özel idareleri kaldırılmıştır. Ek olarak, 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na eklenen düzenlemeyle, büyükşehir ve ilçe belediyelerine tarım ve hayvancılığı destekleyecek faaliyetlerde bulunma yetkisi tanınmıştır. Bu sayede, belediyelerin tarım ve hayvancılıkla daha yakından ilgilenmesi mümkün hale gelmiştir. Belde ve köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılarak mahalleye dönüştürülmesi, mevcut uygulama ve üretim alışkanlıklarının terk edilmesine yol açmamalıdır. Tarıma dayalı bir yapıyı kentsel kurallarla yönetmek yerine, mevcut ihtiyaçları iyileştirmek ve geleceği planlamak öncelik olmalıdır. Kırsal yerleşim alanlarına sunulan sosyal ve teknik altyapı hizmetlerinin bu bölgelerdeki yaşam kalitesini artıracağı su götürmez bir gerçektir. Sosyo-ekonomik yaşam koşullarının iyileştirilmesiyle birlikte yükseltilen yaşam standartlarının kırsalda yaşayan bireylerin tüm faaliyetlerine olumlu biçimde aksedeceği açıktır. Ancak, artan konforun doğrudan kentleşme ile bir tutulmaması gerektiğine dikkat edilmelidir. Ne var ki, pratikte durum genellikle böyle işlememekte; konforun yükselmesi kentleşmeyi hızlandırmakta, bunun bir sonucu olarak imar mevzuatının uygulanması kaçınılmaz olmakta ve kırsal alanlar kısa sürede kentsel alanlara evrilmektedir. Bu dönüşümü durdurmak için kırsal alanların kentleşmesinin önüne geçecek yeni ve kapsamlı yasal düzenlemelere acilen ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, ülke çapında gerçekleştirilecek mekânsal planlamalar sadece ekonomik ve sosyal kalkınmayı hedeflemekle kalmamalı, aynı zamanda doğal, ekolojik, kültürel ve

[166] "Balıkesir'de Kırsal Alana Destek Hamlesi" **Türkiye Belediyeler Birliği İller ve Belediyeler Dergisi**, sayı: 790, 2014, s.19.

geleneksel değerlerin muhafaza edilmesini de içermelidir. Böylelikle hem kaynakların sürdürülebilirliği temin edilebilecek hem de hizmet ve üretim faaliyetlerinin kapsamı kırsal ve kentsel tüm yerleşim alanlarını içine alarak tasarlanan tedbirlerin uygulamaya konulması daha etkili ve kolay bir biçimde mümkün olabilecektir.[167]

6360 Sayılı Yasa, "merkeziyetçi yerelleşme yasası" ve "alansal yönetim yasası" isimleriyle tanımlanabilir. "Merkeziyetçi yerelleşme" hem yeni hem eski bir kavramdır. Muhalefet, yasayı merkeziyetçi bulurken iktidar mahalli yönetimleri güçlendirdiğini ileri sürmektedir. Tanımlamada öne çıkan nokta, merkeziyetçi ve yerel yönetimi güçlendirici öğelerin bir araya getirilmesidir. Bu yasa, dikotomik bir şekilde, yerel yönetimleri merkeziyetçi bir anlayışla düzenlemeyi amaçlamaktadır. Yasanın mülki idareyle ilişkisi yetkilerden ziyade etkiler üzerinden düzenlenmiştir. Daha evvel çok sayıda yerel idarenin kullandığı yetki ve kaynaklar artık az sayıda birime (büyükşehir ve ilçe belediyeleri) aktarılmıştır. Ancak, yetkilerin kullanımı açısından yeni kademelere geçilmiştir. Mali kaynaklar da az sayıda birim tarafından yönetileceği bir durumda, mahalli idarelerden ziyade içindeki belirli makamların yetkileri artmıştır. Örneğin, büyükşehir belediye başkanlarının yetki ve temsiliyet sahası genişlemiş ve tüm il seçmenlerinin oy kullandığı bir pozisyon durumuna gelmiştir. Özellikle büyükşehirlerde başkanlık görevinin sembolik etkisi artmış ve ilin seçilmiş temsilcisi konumu güçlenmiştir.[168]

Büyükşehir belediyelerinde altyapı hizmetlerinin koordinasyonu, büyükşehir belediye idareleri tarafından sağlanmaktadır. Bu fonksiyon Altyapı Koordinasyon Merkezi (AYKOME) vasıtasıyla ifa edilmektedir. Ulaşım konusuna gelince ise UKOME (Ulaşım Koordinasyon Merkezleri) sürece dahil olarak; büyükşehir belediyesi, ilçe belediyeleri, devlet karayolları, deniz ulaşımı, metro, tramvay gibi çeşitli kuruluşların toplu ulaşım alternatiflerinin tek elden iş birliğiyle ulaştırma hizmetlerinin büyükşehir belediyesi sınırları dahilinde uyum içinde yürütülmesini

[167]Ayşe Ünal, "Kırsal ve Kentsel Alan Tartışmasında Belediyeler", **Türkiye Belediyeler Birliği İller ve Belediyeler Dergisi,** 2016, Sayı:821-822, s.51.

[168] Erbay Arıkboğa,"Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Belediye Modeli",Yerel Politikalar,2013,Sayı:3,s.71-72.

sağlamaktadır. Son yıllarda Türkiye'deki büyükşehir yönetiminde dikkate değer değişiklikler yaşanmıştır. Mevcut durumda ülke nüfusunun yaklaşık yüzde sekseni büyükşehir belediyesi ile yönetilen illerin sınırları içinde yaşamaktadır. Çokta uzak olmayan bir geçmişte 30 il ve bu illere bağlı köyler tekil bir yerel idari mekanizma etrafında toplanarak iki kademeli bir yaklaşımın uygulandığı büyükşehir yönetim biçimine evrilmiştir.Büyükşehir yönetişim yaklaşımı bağlamında mahalli idareleri bir araya toplayan bu yaklaşım, esas olarak ekonomik ölçeğin arırılması, kaynak tasarrufu ve etkililik amaçlarına odaklanmayı kabul etmiş görünmektedir.[169]

4.2. 6360 Sayılı Yasa'nın Kırsal Alanlara Dolayısıyla Kırsal Kalkınmaya Etkisi

Bu yasanın kırsal kesime dolayısıyla ana konumuz olan kırsal kalkınmaya etkisinin önemli olduğu malumdur. Bu çerçevede kırsal alanlarda belli başlı hizmetlerin belediyeler tarafından yerine getiriliyor olması kırsal alan açısından müspet bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Burada en önemli olumsuzluklardan biri hizmet gerçekleştirilecek olan kırsal alanın bağlısı olduğu belediye merkezine bir hayli uzak oluşudur. Bu husus kırsala sunulacak olan hizmetin nasıl gerçekleştirileceği konusunda merak uyandırmaktadır. Endişe oluşturan bu durumu karşılayabilmek adına büyükşehir ve ilçe belediyeleri bünyesinde doğrudan kırsal alana yönelik çalışmalar yürüten birimler oluşturarak bütçe imkânları artırılmalı, kırsala yönelik hizmetlerinde hareket kabiliyeti geliştirmeleri sağlanmalıdır.

Büyükşehir belediyelerinin sorumluluk alanlarının il sınırlarını kapsayacak şekilde genişletilmesi, 6360 Sayılı Yasa ile şekillenen önemli bir yerel yönetim reformu olarak dikkat çekmektedir. Bu düzenlemeyle, büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerde il özel idareleri tamamen kaldırılmış, köy yönetimleri ve bazı belde belediyeleri mahallelere dönüştürülmüştür. Böylece kırsal alanlar yönetsel açıdan kentsel alanlara dâhil edilmiş, Türkiye genelinde kentsel nüfus oranı yaklaşık %94'e

[169]Adem Esen,"Türkiye'de Büyükşehir Yönetişimin Gelişimine Kısa Bir Bakış-2", **UCLG-MEWA Newsletter (Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Ortadoğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı Dergisi),** 2016, Sayı:12, s.48-50.

yükselmiştir. Ancak bu durum, kırsal bölgelerin sosyo-ekonomik, toplumsal ve kültürel özelliklerini koruduğu gerçeğini değiştirmemiştir. Köylerin geleneksel yapıları, sosyolojik olarak büyük oranda varlığını sürdürmekte ve bu farklılıklar, yerel yönetim uygulamaları açısından çeşitli tartışmalara yol açmaktadır. Köylerin kendine özgü ekonomik ve toplumsal yapıları nedeniyle ayrı bir yerel yönetim birimi tarafından yönetilmeleri gerektiğini savunan görüşler artmaktadır. Bu bakış açısına göre, köy halkı ile kent toplumunun farklı ihtiyaç ve önceliklere sahip olduğu ve bu durumun ayrı yerel yönetim birimleriyle karşılanması gerektiği vurgulanmaktadır. Büyükşehir belediyelerinin kırsal alanların ihtiyaçlarını, özellikle de tarım ve hayvancılıkla ilgili konuları yeterince karşılayamayacağı yönündeki eleştiriler, bu bağlamda önem kazanmaktadır.[170]

Büyükşehir belediyelerinin yetki alanlarının genişlemesiyle, tarım arazileri, otlaklar, mer'alar ve orman alanları da bu belediyelerin yönetimi altına girmiştir. Bu durum, büyükşehir belediyelerine tarım ve hayvancılıkla ilgili yeni sorumluluklar yüklemiş ve 5216 sayılı Kanun ile 6360 Sayılı Yasa'da bu görevleri kapsayan düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, 3194 Sayılı İmar Kanunu'nun 8/ğ maddesi uyarınca; "*Büyükşehir belediyesi sınırının il sınırı olması nedeniyle mahalleye dönüşen ve nüfusu 5.000'in altında kalan yerlerin, kırsal yerleşim özelliğinin devam edip etmediğine büyükşehir belediye meclisince karar verilir*"*. Bu yeni görevlerin yerine getirilebilmesi için birçok büyükşehir belediyesi bünyesinde yeni birimler kurulmuştur. Kırsal Hizmetler Daire Başkanlığı, Tarımsal Hizmetler Daire Başkanlığı, Tarım ve Hayvancılık Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Mahalle ve Tarım Hizmetleri Başkanlığı, Muhtarlık İşleri Daire Başkanlığı ile Tarımsal Hizmetler ve Gıda Dairesi Başkanlığı gibi birimler, kırsal hizmetlerin etkin bir şekilde yürütülmesi amacıyla faaliyet göstermektedir. Ancak kentsel temelli bu organizasyonların kırsal ihtiyaçlara tam olarak yanıt verip veremediği tartışılmaya devam etmektedir.[171]

---

[170] Prof. Dr. Ruşen Keleş, Prof. Dr. Ayşegül Mengi, **Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları,** İmge Kitabevi, 3. Baskı 2024, s.86-87.

*Resmî Gazete Tarihi: 09.05.1985, Resmî Gazete Sayısı: 18749,md.8/ğ, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3194&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, (16. 01 2025)

[171] Keleş, Mengi, **Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları** , s.88.

Kırsal alanların temel ekonomik faaliyetleri tarım ve hayvancılık olduğundan, kırsal alana temel hizmetleri sunan belediyelerin de bu alanlara yönelik hizmetlerinin odak noktalarının, tarım ve hayvancılık işleri ile meşgul olan kırsal alanlarda yaşayan insanların bu yasa sonrasında da hiçbir olumsuz etkiye maruz kalmadan faaliyetlerini sürdürmelerini temin etmek öncelikli olacaktır. Belediyelerin bu yeni durumun gereklerini karşılayabilmesi adına yapısal dönüşümler geçirmesi kaçınılmazdır. Köy tüzel kişiliğine ait olan *mera, çayır, tarla* gibi alanların belediyelerin mülkiyetine geçerek belediyelerce alınacak kararlara tabi olması sonucu köyde hayvancılık yapanların olumsuz etkilenmemesi için önlemler alınması zaruridir. Öte yandan düzenlenen imar planlarında yukarıda bahsi geçen konuların göz önünde tutulması yörede gerçekleştirilecek hayvancılık yatırımlarını mali açıdan zorlayıcı etkilerden kurtaracaktır. Hayvancılık yatırımlarının olumsuz etkilenmemesi için alınması elzembir diğer önlem ise belediyelerin imar ile ilgili verdiği izin ve tahsil ettiği resim ve harçlara ilişkin olarak, mahalleye dönüşmüş ama kırsal nitelik taşıyan yerleşim yerlerinin diğer yerleşim yerleriyle aynı muameleye tabi olması gerek hayvancılığa gerekse kırsaldaki diğer ekonomik faaliyetlere menfi yönde etkisi muhtemeldir. *6360 Sayılı Yasası'nın* yürürlüğe girmesinden beş yıl sonra kırsal yörede yaşayanların su ücreti, emlak vergisi, çevre temizlik vergisinin getirileceği bilinmektedir. Sayılan bu ödemelerin artması ve çeşitlenmesi kırsalda yaşamanın cazibesini de azaltacağı bir gerçektir. Bu bağlamda kırsalda yaşayan insanları yerinde tutacak ve kırdan kente göçü zorlayıcı unsurları bertaraf etmek ve daha makul politika çözümleri üretmek büyük önem arz etmektedir. Kırsal bölgelerde yaşayan insanların tarımsal faaliyetlerini yürüttüğü alanların belediyelerin mülkiyetine geçmesi bu alanlarda tarımsal ekonominin sürdürülmesini ve tek gelir kaynağı tarım olan çiftçinin yaşayabileceği mali zorlukların önü alınacak yasal ve idari önlemlerle kesilmelidir.[172]

Köy tüzel kişiliğine ait mera, yaylak, otlak vb. hayvancılıkla ilgili araziler büyükşehir belediyelerinin mülkiyetine geçmiştir. Belirtilen alanların köylünün

[172] Merve Ayyıldız, Adnan Çiçek, Bekir Ayyıldız, "6360 Sayılı Büyükşehir Yasasının Kırsal Kesime Olası Etkileri", **Nevşehir Bilim Ve Teknoloji Dergisi Targid Özel Sayısı**, 2016, s.284-285.

kullanımında olduğu yasayla da vurgulanmıştır. Ancak ileri yıllarda bahsi geçen alanların kiralama ya da satışa konu olması kırsaldaki hayvancılık faaliyetlerinin azalmasına neden olabilir. Diğer taraftan bazı bölgelerde tarımsal alanların imara açılma riski vardır. Tarımsal alanların imara açılmasında belediye meclisi kararı ve toprak koruma kurulunun izni gerekli olsa da konut, ticaret ve çeşitli kamu yatırımlarının gerçekleştirilmesi için inşa edilmesi elzem yapılar sebebiyle bu alanların imara açılması riski bulunmaktadır. Tarımsal sulama çalışmalarının (sulama kanalı sistemleri vb.) süreçten etkilenmesi olasıdır. Yasa yürürlüğe girmezden evvel bu çeşit faaliyetlerin köy hizmetleri ve il özel idareleri tarafından yerine getirildiği düşünüldüğünde bu faaliyetleri gerçekleştirme konusunda belediyelerin hazır olduğunu söylemek pek de kolay değildir. Hayvancılık yatırımlarının içerisinde yer alan ahır, ağıl, samanlık, gübre ve yem depolama alanları için proje ve imar izni gerekeceğinden hayvancılık aktivitelerinin menfi etkilenmesi söz konusudur. Dahası çevresel kaygılar nedeniyle köy yerleşimleri içinde kalan ahırların yerleşim yeri dışına çıkartılacak olması hayvancılıkla uğraşan insanları zora sokacak bir durumdur. 6360 Sayılı Yasa mevcut hayvancılık yapılarına müsaade etse bile destekleyici ek önlemler alınmazsa olumsuz neticeler kaçınılmaz olacaktır. Büyükşehir Yasası 7. Maddesinin 'f' bendinde "*Büyükşehir ve ilçe belediyeleri tarım ve hayvancılık destekleri için her türlü faaliyette bulunabilirler"* ifadesi yer almaktadır.

Yasanın yürürlüğe girmesinden öncede, kırsal alanda tarımsal hizmetlerin sağlanmasına yönelik il özel idaresinin çok sayıda çalışmaları bulunmaktaydı. Yine bu minvalde faaliyet yürüten köy hizmetleri de özel idarelerin yanında gerçekleştirilen çalışmalara destek olmaktaydı. Sözü edilen bu hizmetler köy hizmetleri yapısının kaldırılmasından sonra il özel idareleri tarafından yerine getirilmekteydi. Ancak günümüzde il özel idareleri kaldırılmış olan illerde (30 büyükşehirde) köy hizmetleri marifetiyle yürütülen hizmetler büyükşehir ve ilçe belediyelerine yüklenmiştir. Birkaç büyükşehir belediyesi kırsal altyapı ve tarımsal hizmetleri sunmak, çeşitli tarımsal desteklerde bulunmak üzere bünyelerinde şube müdürlüğü veya daire başkanlığı gibi birimler oluşturmuştur. Ancak 30 büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyelerinin büyük bir kısmında kırsala yönelik hizmet

sunumunda bulunabilecek teknik kapasiteye sahip yapılanma mevcut olmadığı görülmektedir.

6360 Sayılı Yasa ile birlikte köylerin yaklaşık yarısının tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür. Mahalleye dönüştürülerek tüzel kişiliği kaldırılan bu yerel yönetim birimlerinin daha evvel mülkiyetine sahip oldukları mera ve orman alanları ellerinden çıkarılmıştır. Köy tüzel kişiliğinin bağımsız özelliğinden kaynaklanan çeşitli ayrıcalıkları da son bulmuştur. Bu yeni durum kırsal yörelerin en temel ekonomik faaliyetlerinden olan tarımsal çalışmaları olumsuz etkileyecek bu durum neticesinde de dışa göçün artmasının yanında sosyo–ekonomik yapının bozulması olasılığı ilk yaşanacak tecrübeler olacaktır. Ayrıca tarımsal alanların, doğal ve ekolojik yapının kentsel büyüme karşısında savunmasız kalacağı, kırsal yaşantıyı olumsuz etkileyeceği öngörülmektedir.

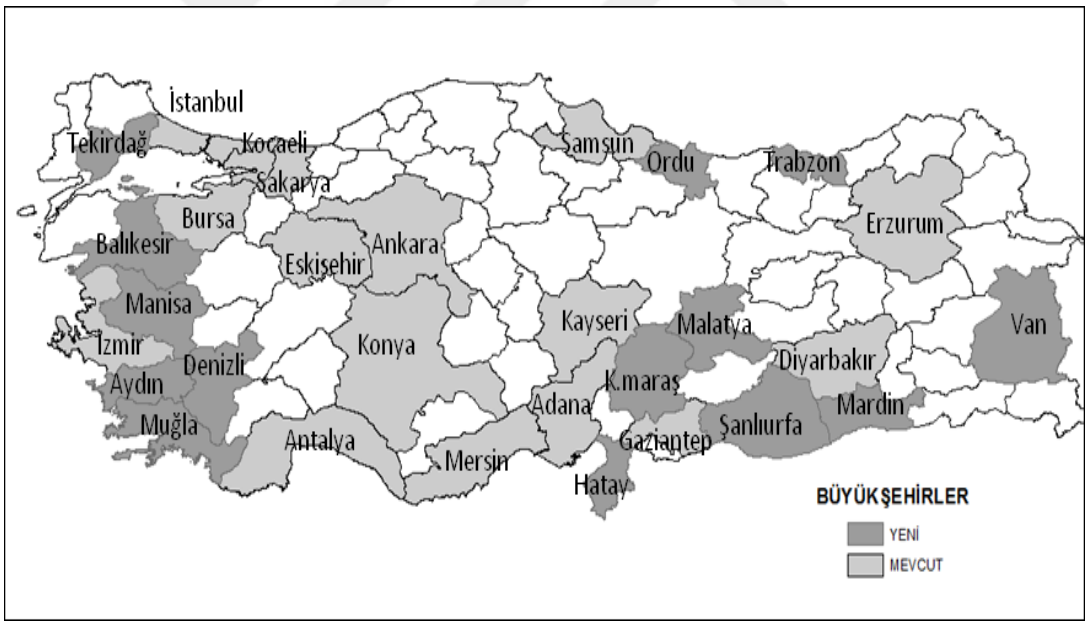

Harita 4.1. Türkiye'de Büyükşehir Statüsündeki İller[173]

Yerel yönetimlerin temel işlevlerinden biriside yerel ve müşterek ihtiyaçların karşılanması yönünde hizmetlerin sunulmasıdır. Fakat büyükşehir belediyelerinin sınırlarının genişletilmesi ile hizmet sağlanacak alan ve nüfusun artarak hâkimiyet imkânının azalması bilhassa kırsal alana sunulacak hizmetlerin yeterli ve zamanında

[173] Büyükşehir Belediyesi Olan İller,(Çevrimiçi), https://yereldemokrasi.net/haritalarla-kamu-idaresi/139-buyuksehir-belediyesi-olan-iller, 17.08.2024.

verilememesine neden olacaktır. Yeni yasa çerçevesinde büyükşehirler kırsal alan bakımından değerlendirildiğinde önemli ölçüde kırsalda yaşayan ve tarımda çalışan nüfus varlığına ve buna ek olarak hatırı sayılır büyüklükte tarımsal, doğal arazi varlığına sahip olacağı aşikârdır. Bu kırsal alanların yasal olarak kentsel hüviyet kazanması sonrasında kırsal yaşantının ve ekonomisinin zamanla kayıp yaşayacağı anlamına gelmektedir. [174]

Olumsuz durumların etkisini ortadan kaldırmak veya azaltmak için özellikle kırsal alanların sahip olduğu tarımsal alanların ve ekolojik değerlerin korunmasına ve kırsal alanların kentsel baskı ve kentsel rant karşısında muhafaza edilmesi için tedbirler alınması kaçınılmazdır. Yerelde merkezileşmeye neden olabilecek bu yeni yasal değişiklikler sonrasında vaziyeti pozitif olarak kırsal alanların lehine çevirmek büyükşehir belediyelerimizin elindedir. Yerellik ve katılımcılık ilkelerini de göz önünde tutarak daha aktif ve dönüştürücü yönetim anlayışını hayata geçirmeleri zaruridir.

4.3. Yasa Sonrası Kırsal Yerleşim Yerlerine Hizmet Sunulmasında Yaşananlar

Büyükşehir belediyelerince *6360 Sayılı Yasa* ile kentsel alanlar dışında kalan alanların da büyükşehir alanı içine katılması imar açısından '*planlı kentleşme ve gelişme, kanalizasyon, yol, su, ulaşım ve çevre hizmetlerinin'* tek elden yürütülmesi ve bütünlük sağlanması yönünden önemli görülmektedir. Ancak büyükşehir belediyelerinin kırsala hizmetlerinin ifasında başarılı olmasını sağlayacak teşkilatı tam anlamıyla oluşturamadıklarından dolayı bu anlamda sorunlarla karşılaşabilecekleri öngörülebilir. Bu konuda incelenen büyükşehir belediyelerinden biri, büyükşehir belediyelerince kırsala ve uzak mesafelere hizmet götürmenin ekonomik olarak rasyonel olmadığı bu nedenle de yerinden yönetim esası gözetilerek hizmetlerin ilçe belediyeleri tarafından yerine getirilmesinin daha akıllıca ve ekonomik olacağı yönünde görüş bildirmiştir. Esasında büyükşehir belediyeleri kırsal yerleşim yerlerine istenen düzeyde ulaşamadığından hizmetlerde aksamalar

[174] Aslı Gürel Üçer, Sevinç Bahar Yenigül, Çiğdem Varol, "Büyükşehir'den Bütünşehir'e: Yerel Yönetim Politikalarındaki Değişimin Kırsal Alana Etkileri", **İdealkent**, Sayı 12, Nisan 2014, s.55-56.

yaşanmaktadır. Büyükşehir belediyesi görev alanına giren '*ulaşım, itfaiye, yolların bakım ve onarımı'* hizmetlerinde aksama olduğu özellikle kırsal yerleşimlerde kar ile mücadelede belediyenin yetersiz kaldığı gözlenmiştir. Büyükşehir belediyelerinin hizmet alanına giren merkezden uzak yerleşim yerlerine de yakın gelecekte teknik, mali ve insan kaynağını geliştirmiş aynı zamanda ihtisaslaşmış büyükşehir belediyesi olarak daha iyi hizmet sunması beklenebilir.[175]

Getirilen düzenlemeler sonrası kırsalda var olan olumlu manada geleneksel alışkanlıkların ve imece kültürünün giderek ortadan kalkabileceği riski oluşmuştur. On altı bin civarında köy tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür. Mahallelerin tüzel kişiliği ve kendi başlarına karar alıp hayata geçirme imkânlarının köyler gibi olmadığı bilinmektedir. Tüzel kişiliği kaldırılan bu köylerin kendilerine has bir kültürel yapıları vardır. Mahalleye dönüşen köylerin yeni büyükşehir belediyesi yönetim sisteminde eskisi kadar karar mekanizmalarında etkili olamayacağı kaygısı taşınmaktadır. Büyükşehirlerin sorumluluk alanlarının il sınırına genişletilmesi sonucu kurulmuş olan birliklerin de faaliyetleri de son bulmaktadır. Bu durum yerel yerinden yönetim uygulamasına hâkim olan ***subsidiarité*** (yerindenlik) ilkesinin de göz ardı edildiği izlenimini vermektedir. Neticede bu yasanın katılımcılık anlayışına darbe vurduğu kanısı yaygındır.[176]

Mesuliyet alanı genişleyen büyükşehir ve ilçe belediyeleri yasadan evvel kentsel alan ve çevresinde uygulana gelmiş hizmetleri kırsal alanda da vermek durumunda kalmıştır. Bu kapsamda en sık başvurulan hizmet sunma biçimi ilçe merkezlerinde büyükşehir belediyesine ait bir hizmet biriminin kurulması olmaktadır. İlk etapta içme suyu ücretleri ile çevre temizlik vergisi toplama işlemi gören ilgili birimin lüzumu durumunda büyükşehirden altyapı (yol, su, kanalizasyon vb.) hizmetleri için intikal eden ekiplerce de kullanıldığı gözlenmektedir. *GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nce* hazırlanan "*Eğitim İhtiyaç Analizi ve Eğitim Eylem Planı"* adlı raporda

[175] Selim Çapar, Recep Demir, "Türkiye'de Büyükşehir Yapılanması ve 6360 Sayılı Kanuna Uygulayıcıların Bakışı" , **Türk İdare Dergisi**, sayı:484, 2017, s.59-60.

[176] Yıldız Atmaca, "Optimal Belediye Büyüklüğü ve Yeni Büyükşehir Belediye Yasası", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2017, cilt:3, sayı:2, s.181.

bu kapsamda büyükşehir belediyelerinin kırsal alanlara hizmet sunmaktaki yetersiz kalan yönlerini inceleyen şu bulgulara rastlanmaktadır;[177]

" İl sınırları içindeki köylerde belediyelerin mahalleleri haline getirilmektedir. Yasaya uygun olarak il sınırları içinde en ücra noktada yer alan ve tümüyle kırsal niteliğe sahip köylerin bile ilgili ilçe belediyelerinin mahallesi haline dönüşmesi, kentsel çevrelere hizmet götürmek üzere tasarlanmış belediye anlayışında uyum güçlükleri yaratmaktadır. Yakın geçmişte gerçekleşen ve herhangi bir geçiş süreci öngörülmeden yürürlüğe giren bu köklü idari değişikliğin büyükşehir belediyelerine getirdiği sorunlar arasında; Bir bölümü kent merkezindeki yoğun kentsel yerleşimi oluşturan merkez ilçe belediyesi, diğer bölümü ise merkezden ayrı bağımsız kentsel yerleşime sahip çevre ilçe belediyesi arasında uyumlu bir belediye hizmetini gerçekleştirecek iş bölümü ve koordinasyonun sağlanması. Büyükşehir ve ilçe belediyeleri arasındaki görev ve yetki paylaşımının tek bir yasayla belirlenmek yerine farklı zamanlarda yasalaşmış çeşitli kanunlar; 3030(27.06.1984), 5019(11.12.2003), 5216(10.07.2004) ve 6360 (11.12.2012) tarafından karmaşık bir şekilde belirlenmektedir."[178]

4.3.1.Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin Tarımsal ve Kırsal Kalkınma İçin Vermiş Olduğu Destekler

1993 yılından beri büyükşehir belediyesi statüsünde varlığını sürdüren İzmit Büyükşehir Belediyesi'nin adı, 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Kanun ile Kocaeli Büyükşehir Belediyesi olarak değiştirilmiştir. Aynı kanun kapsamında, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin sınırları il mülki sınırı olarak düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile belediyenin sorumluluk sahası 32 km²'den 3.505 km²'ye artarak yaklaşık 110 kat büyümüştür. 22 Mart 2008 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 5747 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile Kocaeli'deki belde ve alt kademe belediyeleri kaldırılmış kalan belediyeler ise bir araya getirilerek bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Bu değişim sonucunda, şehirdeki belediye sayısı 44'ten 13'e indirilmiştir. Daha önce Derince, Gebze, Gölcük, Kandıra, Karamürsel ve Körfez olmak üzere 6 olan ilçe belediyesi sayısı, belde ve alt kademe belediyelerinin lağvedilmesi ve/veya bir araya getirilmesi ile kurulan Başiskele, Çayırova, Darıca,

---

[177] M. Alim Çopuroğlu, "Büyükşehir Belediye Sınırları İçinde Yeralan Kırsal Yerleşmelerin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme", **Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri Uygulamaları Dergisi**, 2017, cilt:2, sayı:2, s. 28.

[178]GAP Bölge Kalkınma İdaresi, **Eğitim İhtiyaç Analizi ve Eğitim Eylem Planı**, Haziran 2016, s.24.

Dilovası, İzmit ve Kartepe ilçelerinin eklenmesiyle 12'ye yükselmiştir. Günümüzde Kocaeli, bir büyükşehir belediyesi ve 12 ilçe belediyesi ile yerel yönetim hizmetlerini sürdürmektedir.[179]

Avrupa Birliği projelerinin geliştirilmesi sürecinde, yerel ihtiyaçlar dikkate alınarak projelerin bütüncül bir perspektifle ele alınmasına hassasiyet gösterilmiştir. Bu kapsamda, Kocaeli'nde hayata geçirilen "Tarımsal Sulama Yöntemlerinin Modernizasyonu Projesi", örnek teşkil eden başarılı bir girişim olarak öne çıkmaktadır. Projenin hazırlık aşamasında, Büyükşehir Belediyesi çatısı altında bulunan Köye Hizmet Müdürlüğü'nün koordinasyonunda ziraat mühendisleri, Kandıra köylerini ziyaret ederek tarımsal kalkınma gereksinimlerini belirlemiştir. Ardından, Kandıra Belediyesi, Arıklar Göleti Sulama Birliği ve Kocaeli İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nün iş birliğiyle bölgenin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak damla sulama sistemine odaklanan bir AB projesi tasarlanmıştır. Proje, yabancı dil konusunda yetkinliği uzman çalışanların çabalarıyla Büyükşehir Belediyesi'nin AB Ofisi tarafından yazılmış ve sunulmuştur. Bu süreç sonunda AB'den 172.000 Euro tutarında hibe sağlanmış ve bu kaynak, bölgesel ihtiyaçların giderilmesinde, örneğin bir sera kurulumunda kullanılmıştır.[180]

Kocaeli, yüzölçümü açısından Türkiye'nin en küçük illerinden biri olmasına rağmen, %14,7'lik sanayi üretimi içindeki payıyla ülkemizin en önde gelen illeri arasında konumlanmıştır. İl sınırları içerisinde hatırı sayılır düzeyde tarım faaliyetleri yapılsa da ekonominin asıl lokomotifi sanayidir. Kocaeli'nin Türkiye imalat sanayisindeki üretim gücü %13 oranına erişmiştir. Ancak il merkezinde, verimli ovaların büyük bir bölümü sanayi tesisleri ve yerleşim alanları olarak kullanıldığından, tarıma elverişli bu topraklar giderek vasfını kaybetmiştir.[181]

---

[179] Prof. Dr. Yılmaz Bingöl, Ersin Yazıcı, Dr. Tahir Büyükakın, **İl Sınırında Büyükşehir Belediye Modeli Kocaeli Deneyimi,** Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları Yayın No: 38, 1. Baskı Nisan 2013, s.20.

[180] **A. y**. s.85.

[181] https://kocaeli.tarimorman.gov.tr/Menu/25/Sektorel-Yapi, (24.01.2025)

SEKTÖRLER	ORAN (%)
Tarım	% 3
Sanayi	% 70
Diğer Hizmetler	% 27
Toplam	100

Tablo 4.4.1. Kocaeli İlinde Tarımın İl Ekonomisi İçindeki Yeri[182]

Nüfus bilgisi (kişi)	2.102.90
Türkiye'de ÇKS ye Kayıtlı Toplam Çiftçi Sayısı (kişi)*	2.245.526
Kocaeli ili ÇKS ye Kayıtlı Çiftçi Sayısı (kişi)*	15.288
Yüzölçümü (da)	342.001
Toplam Tarım Alanı (da)	101.818
Mera Alanı (ha)	1.966
Nadas Alanı (da	118.273
Orman Alanı (ha)	143.205

Tablo 4.4.2. Kocaeli İline Ait Veriler[183]

Kocaeli İlinde tarım ve hayvancılık sektöründe üretim faaliyetinde bulunan ya da bu alanda yeni yatırım, girişimde bulunmayı tasarlayanlar için ilin bu anlamda öne çıkan özellikleri oldukça fazladır;

- İlin iklim koşulları ve yer şekili yapısının pek çok tarım ürününün yetiştirilmesine olanak tanıması.

- İlde geniş alanlarda sera yetiştiriciliğinin gerçekleştirilmesi ve bu konuda tecrübeli çiftçilerin bulunması.

- İlin geniş pazarlarla yakın mesafede bulunması.

- Kocaeli'nin sanayide geldiği noktanın ileri düzeyde olması.

- Deniz, hava, kara ve demiryolları ile ulaşım hattının ili çevrelemiş olması.

- İlde birçok özel ve devlete ait liman, antrepo ve 3 adet gümrük geçiş alanının mevcut olması.

[182] https://kocaeli.tarimorman.gov.tr/Menu/25/Sektorel-Yapi, (24.01.2025)

[183] Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, **Kocaeli Tarımsal Yatırım Rehberi 2024,** s.2

- İlin gelişim ölçütleri açısından iyi bir konumda bulunması.
- İstenen oranda nitelikli iş gücünün sağlanabilmesi.
- İlde hatırı sayılır miktardaki arazilerde çoklu tarım uygulamalarının bulunması.
- Kandıra ilçesinde inşa çalışmaları devam eden "Gıda Organize Sanayi Bölgesi'nin tarım odaklı endüstrinin gelişimi için önemli bir rol oynaması.[184]

Kocaeli, oldukça sınırlı tarımsal üretim alanına sahip, yüzölçümü küçük ve ana geçim kaynağı olarak sanayiyi benimsemiş bir il olarak öne çıkmaktadır. Bir şehri sanayi şehri, turizm şehri veya tarım şehri olarak tanımlamanın ne kadar doğru olduğu tartışmalıdır. Tüm gelişmiş ülkeler, tüm sektörleriyle birlikte ilerleme kaydetmiştir. Dünyada sanayi ve teknoloji alanında hatırı sayılır bir ilerleme kaydeden ve aynı zamanda tarımı da geri planda bırakan bir ülke yoktur. ABD, Rusya, İsrail, Fransa, Hollanda gibi ülkeler bu durumu en iyi şekilde örneklendirmektedir. Bu farkındalıktan hareketle Kocaeli'nde, sanayi ile birlikte tarım da ön plana çıkabilir. Öte yandan tarım alanlarının dar olması bir engel teşkil etmemelidir. Örneğin, Hollanda'nın toplam tarım arazisi 2,2 milyon hektardır. Bu rakam, ülke yüzölçümünün %54'üne denk gelmektedir. Ülkemizle karşılaştıracak olursak, Konya ilinin tarım alanı 1,88 milyon hektar olup, neredeyse Hollanda'nın tarımsal alanıyla eşdeğerdir. Esasen Hollanda'nın başarısını, arazilerini daha verimli bir şekilde kullanmasında aramalıdır. Kocaeli için de bu bir model teşkil edebilir. Bunu gerçekleştirmek için dikkat edilmesi gereken noktalar ve alınması lüzumlu görülen tedbirler şöyle sıralanabilir;[185]

- Yüksek katma değere sahip ürünler yetiştirmek ve bu ürünlere de katma değer sağlamak mühimdir. Çünkü Kocaeli'nin tarıma elverişli sahaları oldukça azdır.

- Tahıl, hububat vb. ürünlerden çok meyve, sebze ve süs bitkileri gibi mahsulleri üretmeyi tercih etmelidir.

[184] **A. y**. , s.4.

[185] Prof. Dr. Mehmet Ufuk Kasım, Prof. Dr. Rezzan Kasım, "Kocaeli Tarımı, Türkiye'deki Yeri ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler", **Şura Akademi Dergisi** 2023-(4),s.29**.**

- Arazilerin etkin bir şekilde işleyebilmesi için örtü altı (seracılık) üretim faaliyetlerine önem verilmelidir.

- Ekonomik getirisi fazla ve piyasada talebi çok ama üretim miktarı görece daha az olan çilek, böğürtlen, yaban mersini ve mavi yemiş gibi gıda endüstrisinin de ihtiyaç duyduğu ürünlere odaklanılmalı; ayrıca bu ürünleri hızlı bir şekilde işleyebilen dondurma, konserve ve kurutma tesislerinin sayısı çoğaltılmalıdır.

- Su kaynaklarından daha rasyonel ve sürdürülebilir bir şekilde yararlanmak için daha az su sarfiyatı ile yönetilen sulama sistemleri tercih edilmelidir.

- Üretici birlikleri kurularak desteklenmelidir.

Kırsal alanlarla ilgili sunulacak hizmetleri gerçekleştirmekle birlikte verilecek olan destekleri kurumsal çerçevede etkin bir biçimde yürütmek amacıyla 14.03.2019 tarihli ve 105 Sayılı Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Meclis kararı ile "Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Muhtarlık İşleri Dairesi Başkanlığı Görev Ve Çalışma Yönetmeliği" kabul edilmiştir. Buna göre daire başkanlığı bünyesinde üç alt şube müdürlü ihdas edilmiştir. Bu şubeler; Muhtarlıklar Şube Müdürlüğü, Tarımsal Hizmetler Şube Müdürlüğü ve Kırsal Hizmetler Şube Müdürlüğüdür. Bu şubelerden konumuzla ilgili olması bakımından ikisine ait görev ve yetkilere değinmek yerinde olacaktır. Kırsal Hizmetler Şube Müdürlüğünün Görevleri;[186]

- "Talepler doğrultusunda; ibadethane, köy konağı, wc - şadırvan, gasilhane, sosyal tesis, köy çeşmeleri, mezarlık çevreleri, muhtarlık binaları, minare, istinat duvarları, köy fırını ile benzer tesislerin bakım, onarım, tamir ve yapımlarını gerçekleştirmek,
- Kocaeli ili genelindeki tüm mahallelerde bulunan ibadethane, kuran kursu, eğitim tesisi vb. diğer binaların tüm malzeme (beton, demir, çatı müştemilatı, kereste, çimento, tuğla, kireç, boya vb.) desteğini sağlamak,
- Kırsal alanlarda tarla ve orman yollarının hizmet vermesi için bakım veya onarım yapmak ya da diğer birimlerce yapılmasını sağlamak,
- Kırsal alanlarda tarım ve hayvancılık üretimini artırmak için yapılan projelere gerekli inşaat desteğini sağlamak,
- 4734 sayılı Kamu ihale kanuna göre yapım, onarım, mal ve hizmet alımı işlerinin; yaklaşık maliyetlerinin hazırlanması, sözleşmesi sonrasında tüm kontrol (takip, hakediş, kesin hesap, vb..) ve kabul işlemlerinin yürütülmesi.

[186] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Muhtarlık İşleri Dairesi Başkanlığı Görev Ve Çalışma Yönetmeliği 10. Madde

- Müdürlüğe gelen malzeme yardım dilekçe taleplerinin incelenerek gerekli keşiflerin çıkarılması, resmi yazışmalar yapmak, takip etmek, havale edilen evrakları cevaplandırmak,

- 2510 sayılı kanunun 6. maddesini A. fıkrası mucibince Türk vatandaşlığına alınan 1989-1992 yılları arası Bulgaristan'dan zorunlu göç ile gelen soydaşlarımıza resmi makamlarda kullanılmak üzere isim denklik belgelerini vermek ve emeklilik işlemleri için gerekli olan evrakları düzenleyip sahibine teslim etmek,

- Faaliyet raporları ve performans bilgilerini hazırlamak, bütçe çalışmalarını yapmak, Müdürlük bünyesinde taşınır kayıt kontrol sisteminde kayıtları tutmak."

Tarımsal Hizmetler Şube Müdürlüğünün Görevleri;

1. " Tarım ve Hayvancılıkla İlgili veri tabanı oluşturmak, güncellemek ve raporlamak, verileri harita üzerine işlemek, toprak tekstürü ve tarımsal sulama haritası oluşturmak, her türlü toprak, yaprak, su kalıntı analizleri yapmak,

2. Birlik, Kooperatif, oda vs. çiftçi örgütleri ile ortak çalışmalar yapmak, geliştirmek ve yaygınlaştırmak; modern tarım ve Hayvancılık konularında çiftçilere uygulamalı eğitim ve seminerler düzenlemek, tarımsal amaçlı yayım projeleri ile Tarım Danışmanlığı ve koruyucu hekimlik çalışmaları yapmak,

3. Yem Bitkileri ve gübre desteği sağlamak; ekim ve yaygınlaştırma projeleri yapmak ve uygulamak, yerel tohum üretilmesi çalışmalarına yardımcı olmak,

4. Meyve Fidanı, Sebze Fidesi ve Tohumu Destekleme ve seracılık projeleri yapmak ve uygulamak,

5. Büyükbaş, küçükbaş, kanatlı hayvancılık ve arıcılık projelerine destek sağlamak; ahır, ağıl ve kümes revizyon projeleri yapmak ve uygulamak, iyileştirme ve ıslah çalışmalarına katkı sunmak,

6. Tarım fuarı, çiftçi şenlikleri ve Ar-Ge çalışmalarına destek vermek, diğer tarım ve hayvancılık kuruluşlarıyla ortak projeler gerçekleştirmek,

7. Modern tarımı geliştirmek amacıyla tarımsal sulama malzemesi vermek; tarımsal amaçlı sulama depoları, his göletleri ve sulama bentleri yapım bakım ve onarımı işlemlerini ile belediyemize bağlı göletlerin tarımsal amaçlı sulama için bakım onarımı ve dağıtım organizasyonunu yapmak, kapalı ve açık sulama sistemleri konusunda proje ve uygulama desteği sağlamak."[187]

Kırsal alanlarda çiftçilere/üreticilere tarım, hayvancılık ve diğer çok sayıda başlık kapsamında sağlanacak destekleri düzenleyen ilgili yönetmelik olan "Türkiye Cumhuriyeti Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kırsal Kalkınma Ve Tarımsal Destek Yönetmeliği" 21.12.2021 tarihli ve 2021-638 Sayılı meclis kararı ile kabul edilmiştir. Bu yönetmelikte verilecek desteklerin amacı ve kapsamı şu şekilde ifade edilmiştir:

[187] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Muhtarlık İşleri Dairesi Başkanlığı Görev Ve Çalışma Yönetmeliği 11. Madde

(1)“İş bu Yönetmeliğin amacı, doğal kaynaklar ve çevrenin korunmasını dikkate alarak Kocaeli il sınırları dâhilinde tarımsal üretimin desteklenmesine, tarımsal pazarlama altyapısının geliştirilmesine, kırsal ekonomik alt yapının güçlendirilmesine, tarımsal faaliyetler için geliştirilen yeni teknolojilerin üreticiler tarafından kullanımının yaygınlaştırılmasına, kırsal alanda alternatif gelir kaynaklarının oluşturulmasına, hayvancılık ve su ürünleri üretim faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik olarak Büyükşehir Belediyesi tarafından sağlanacak desteklere ilişkin usul ve esasların belirlenmesidir-

(2) İş bu Yönetmelik, Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin; Kocaeli ili sınırlarında gerçekleşen bitkisel, hayvansal ve su ürünleri üretimi ile son ürün çıkana kadar ki her aşamada ve pazarlamada çiftçileri, üreticileri, kadınları, genç girişimcileri, kooperatifleri, birlikleri, tarım ve hayvancılık amaçlı çalışan tüzel kişilikleri desteklemek amacı ile yapacağı her türlü faaliyet ve hizmetleri kapsar.”

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi yerel ekonomik kalkınmanın sağlanması amacıyla 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu m.7/Ek Fıkrasını “Büyükşehir ve ilçe belediyeleri tarım ve hayvancılığı desteklemek amacıyla her türlü faaliyet ve hizmette bulunabilirler” hükmünü esas alarak tarım ve hayvancılık konusunda ve kırsalda diğer faaliyetleri desteklemek üzere strateji oluşturmuştur. Kentin ekonomik faaliyetlerine destek olmak için tarımsal üretim aktiviteleri desteklerini artırmak amacıyla Muhtarlık İşleri Daire Başkanlığı aracılığıyla verilmesi planlanan destekler belediye tarafından stratejik planlara işlenmiştir.

Destek Verilen Konular	Plan Dönemi Başlangıç Değeri (2024)	2025	2026	2027	2028	2029
Destek Olarak Verilen Fidan Sayısı (Adet)	254.000	261.000	268.000	275.000	282.000	289.000
Destek Olarak Verilen Fide Sayısı (Adet)	5.850.000	5.900.000	5.950.000	6.000.000	6.050.000	6.100.000
Destek Olarak Verilen Gübre Miktarı (Ton)	11.225	11.725	12.225	12.725	13.225	13.725
Destek Olarak Verilen Tohum Miktarı (Ton)	10.900	11.900	12.900	14.150	15.400	16.650
Seracılık Desteği Verilen İşletme Sayısı (Adet)	3.650	4.000	4.350	4.700	5.050	5.400
Tarımsal Yayın ve Yayım Çalışmaları Kapsamında Eğitim Verilen Çiftçi	1.000	1050	1050	1050	1050	1050

Sayısı (Kişi/Yıl)						
Yapılan Kapalı Sistem Sulama Kanalı Sayısı	2	3	4	5	6	7

Tablo 4.4.3. 2024-2029 yıllarında verilen ve verilmesi planlanan çeşitli türde tarımsal destekler[188]

Yukarıdaki tabloda yer alan tarımsal destekleme konularında 2024-2029 döneminde verilmesi planlanan tarımsal desteklerin parasal karşılığı yaklaşık 1.412.231.046 TL olarak tahmin edilmektedir. Destekleme döneminde ortaya çıkabilecek risk faktörleri; iklim değişikliğinin etkisiyle su kaynaklarının azalması, kimyasal maddeler ve tarım ilaçlarının su döngüsüne karışması sonucu çevresel sorunlara yol açabileceği. Desteklerin yanlış alanlara tahsis edilmesi veya sağlanan desteklerin yetersiz düzeyde kalması, öne çıkan tespitlerdendir. Bununla birlikte yakın gelecekte ihtiyaç olarak öne çıkan başlıklar; tarımsal desteklerin genişletilmesi, çiftçilere yönelik eğitim programlarının kapsamının geliştirilmesi ve modern tarımsal sulama sistemlerinin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.[189]

Destek Verilen Konular	**Plan Dönemi Başlangıç Değeri (2024)**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**
Arıcılık Desteği Verilen Çiftçi Sayısı (Adet/Yıl)	---	**750**	**750**	**750**	**750**	**750**
Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği İçin Destek Verilen İşletme Sayısı (Adet)	**560**	**660**	**760**	**860**	**960**	**1060**
Tavukçuluk Desteği Verilen İşletme Sayısı (Adet)	**270**	**300**	**330**	**360**	**390**	**420**
Yapılan Koruyucu Veteriner						

[188] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2025-2029 Stratejik Planı

[189] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2025-2029 Stratejik Planı, 2024, s.107.

Hekimliği Faaliyet Sayısı (Adet)	**10.500**	**11.000**	**11.500**	**12.000**	**12.500**	**13.000**
YapılanYem Kırma ve Karma İmalatı Sayısı (Adet)	**---**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**

Tablo 4.4.4. 2024-2029 yıllarında verilen ve verilmesi planlanan çeşitli türde hayvancılık desteklemeleri[190]

Hayvancılık alanında 2024 yılının son üç ayı hariç olmak üzere verilen ve verilmesi tasarlanan hayvancılık konusundaki desteklere ilişkin olarak tahmini mali kaynak 177.236.034 TL olarak ayrılmıştır. Öte yandan söz konusu periyotta 'Muhtarlık İşleri Daire Başkanlığı' sorumluluğunda sürdürülecek olan çalışmalarda uygulamalara dair kanaatlar şu yöndedir; kuraklık veya aşırı yağışların hayvancılık üzerinde olumsuz koşullar ortaya çıkarması, hayvan hastalıklarının yaygınlaşması ve bu durum karşısında gerekli tedbirlerin uygulamaya sokulamaması, destek sağlanan küçükbaş, büyükbaş hayvanlar ile arıların çevresel etkenler nedeniyle kayba uğraması, verilen desteklerin etkin bir şekilde amacına hizmet edip sürdürülebilirliğinin sağlanması olarak sayılabilir. Verilmesi planlanan destekler bağlamında yapılan tespit ve gereklilik olarak da hayvancılık sektörüne ayrılan bütçenin yetersizliği, desteklemelerin artırılması ve veterinerlik hizmetlerinin daha kapsamlı hale getirilmesinin gerektiği vurgusu yapılmıştır.[191]

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin 2020-2024 Stratejik Planı'nın oluşturulmasında temel politika belgelerininin kapsamlı bir incelemesi yapılmıştır. Bu kapsamda "11. Kalkınma Planı, Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, Yeni Ekonomi Programı (Orta Vadeli Program)" ve çeşitli sektörel strateji belgeleri ile bölgesel ve kentsel planların kapsamlı bir değerlendirme süzgecinden geçirilerek stratejik hedef ve amaçlar belirlenmiştir. Bahsi geçen belgelerle stratejik planın bütünlük içinde olmasına önem verilmiştir. 11. Kalkınma Planında yerel yönetimlere ilişkin öne çıkan temel

[190] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2025-2029 Stratejik Planı

[191] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2025-2029 Stratejik Planı, 2024, s.108.

stratejilerden olan kırsal kalkınma konusunda söz konusu dönem için yapılan desteklemeler aşağıda tablo ile gösterilmiştir.[192]

Büyükşehir belediyesi 2020-2024 Stratejik Planında üç esas dönüşüm alanı belirlemiştir. Kısaca bahsetmek gerekirse bunlar; kentsel dönüşüm, toplumsal dönüşüm, kurumsal dönüşüm. 'Kırsal ve Tarımsal Hizmetler' bu alanlardan toplumsal dönüşüm alanı içine dahil edilmiş ve bu doğrultuda kırsal kalkınma stratejisini; kırsal alanda istihdamın artırılması, yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve nüfusun kırsalda kalmasının sağlanması üzerine kurarak kırsal alanlarda neler yapılabilir sorusuna cevap aranmış ve bu minvalde şu şekilde bir istikamet belirlenmiştir: çiftçilerin gelişimini desteklemek adına kapsamlı bir kırsal kalkınma programı oluşturulmalı. Su kaynaklarının daha verimli kullanılması için kapalı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması hedeflenmeli. Ekoturizm ve permakültür tesisleri ülke genelinde artırılarak hem çevresel hem de ekonomik katkı sağlanmalı. Tarım ürünlerinin pazarla buluşturulması için organik tarım satış birimleri oluşturulmalı ve bu doğrultuda altyapı güçlendirilmelidir. Ayrıca, tarım ürünlerine yönelik destekler ve hibe programları artırılarak çiftçilerin üretim süreçleri kolaylaştırılmalıdır.[193]

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin son yıllarda tarım ve kırsal hizmetler ile ilgili olarak, 2023 Yılı Performans Bütçesinden itibaren toplam gerçekleştirilen harcamaların içinde ne kadarının bu alana sarf edildiğine son beş yıllık veriler ışığında yakından bakmaya çalışalım.

[192] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı, 2019, s.38

[193] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı, 2019, s.55.

	2023 Yılı (TL) İçin Ayrılan Bütçe	2023 Yılı Harcaması (TL)
Kırsal ve Tarımsal Hizmetler Kapsamında Harcanan Bütçe	**699.058.000**	**514.567.790**
Harcama Bütçesi Genel Toplam	**23.000.000.000**	**20.125.168.748**

Tablo 4.4.5 2023 toplam harcama bütçesi içinde kırsal hizmetler için harcamalar miktarı[194]

Tarımsal sulama kanalları yapımı kapsamında 2023 yılında, Kocaeli'nde bakımı gereken sulama kanalları için araç gereç tedarik edilmiş, sulama kanallarının kapalı şekle dönüştürülmesi için Kocaeli Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü ile proje ve yaklaşık maliyet etütleri başlatılarak bu yönde 105 kilometrelik tarımsalsulama maksatlı kullanılan hattın tamiri ve temizliği yapılmıştır. ***Modern sera yapımı ve sera naylonu geliştirme projesi*** çerçevesinde, fırtına, kar ve dolu gibi olumsuz hava koşullarından etkilenen üreticilere belediyenin yapmış olduğu tespitler doğrultusunda sera naylonu yardımı sağlanmaktadır. Bu bağlamda, 2023 yılında; 125 çiftçiye 3 yıla kadar kadar kullanım imkânı tanıyan %50 hibe ile 160 rulo sera naylonu desteği verilmiştir. Yine bu proje doğrultusunda çiftçilere her biri 512 m2 olan 30 adet modern sera inşa desteği sunulmuştur. ***Tamamen hibeli mazot desteği projesi kapsamında***; 2023 yılı itibarıyla çiftçilere Kocaeli ilinde Tarım ve Orman Bakanlığı sistemine göre faal olan olan bitkisel, hayvansal ve arıcılık faaliyetleri yürüten 16.500 üreticiye belirli kıstaslar göz önünde bulundurularak (arazi durumu, küçükbaş ve büyükbaş hayvan sayısı, kanatlı hayvan varlığı ve arı kovanı sayısı) toplamda 2.900.000 litre mazot hibe edilmiştir.[195]

[194] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, **2023 Yılı Faaliyet Raporu**

[195] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Mali Hizmetler Dairesi Başkanlığı Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü, **2023 Faaliyet Raporu**, s.142-143.

Tarımsal üretimde kullanılmak üzere zirai gübre destek projesi, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini sağlamak, çiftçilerin yüksek katma değerli ürünler yetiştirmesine öncülük etmek ve gübre gibi önemli tarımsal girdi maliyetlerini azaltmak amacıyla, 2023 yılında meyve yetiştiriciliği yapan 7.000 çiftçiye %50 hibe ile toplam 1.950 ton (78.000 paket) organomineral gübre katkısı sağlanmıştır. Ayrıca, "2023 Yılı Sonbahar Yem Bitkisi Tohumu Projesi" kapsamında yararlanan 1.500 üreticiye %50 hibe ile 1.100 ton (45.000 paket) katı organomineral gübre katkısında bulunulmuştur. ***Yem bitkisi tohumu destekleme projesi*** hayvan yetiştiriciliğiyle uğraşan üreticilerin üretim maliyetleri içinde önemli bir yer tutan kaba yem gereksinimini tedarik etmesine yardımcı olmak amacıyla 2023 yılında hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında, ilkbahar mevsiminde 1.700 çiftçiye %50 hibeli 75 ton yem bitkisi tohumu (dane mısır ve silajlık mısır), sonbahar mevsiminde ise 3.200 çiftçiye %50 hibeli 1.240 ton yem bitkisi tohumu (arpa, sütotu, tritikale, yem bezelyesi ve yonca) sağlanmıştır. Böylece toplamda 4.400 çiftçiye 1.315 ton yem bitkisi tohumu desteği verilmiştir. Bu projeyle birlikte, 120.000 dekar alanda yem bitkisi üretme faaliyeti desteklenmiştir. Kocaeli sınırları içinde aktif olan kooperatifleri kapsayan "fikir sizden destek bizden" projesi çerçevesinde 7 kooperatif hibe desteği alma hakkı elde etmiştir. Bu destekler, %75 oranında hibe ile arılı kovanlar, arıcılık ekipmanları, tohum, fide ve sulama malzemeleri gibi çeşitli ekipmanları içermektedir. ***Meyve fidanı desteği projesi*** de meyve yetiştiriciliği yapan üreticilere %50 hibe ile toplamda 10.000 Trabzon hurması, 4.000 ahududu ve 4.000 kivi fidanı hibe edilmiştir. Ayrıca, ***alternatif ürün yetiştiriciliğini destekleme projesi*** kapsamında karpuz ve çilek üreticilerine %50 hibe ile tohum ve fide desteği verilmiştir. Bu projelerin genel amacı, tarım çeşitliliğini artırmak ve çiftçilerin ekonomik gelir seviyelerini yükseltmektir.[196]

Üretilecek mahsulu almak üzere kurgulanan ***tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği projesi*** kapsamında, kırsal bölgelerde iş olanaklarını geliştirmek, çiftçilerin refah düzeylerini artırmak, birim alandan yüksek katma değer özelliği taşıyan ürünler elde etmek ve geniş bir kullanım alanına sahip alternatif bitkilerin üretimini teşvik ederek

[196] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Mali Hizmetler Dairesi Başkanlığı Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü, **2023 Faaliyet Raporu**, s.144.

bölgesel ekonomiyi güçlendirmek hedeflenmektedir. Bu doğrultuda 2023 yılı itibarıyla Kandıra, İzmit, Kartepe, Karamürsel, Körfez ve Derince ilçelerinde toplam 848,2 dönüm arazi üzerinde 53 çiftçi ve 2 kuruma (Kocaeli Üniversitesi ve Ormanya) destek sağlanmıştır. Bu destek çerçevesinde 5 milyon adet biberiye, tıbbi nane ve oğulotu fidesi dağıtılmıştır. Bununla birlikte projenin devamı olarak, üretim süreçlerini desteklemek amacıyla çeşitli hibe imkânları sunulmuştur. Bu minvalde %75 hibe oranıyla 160 top damla sulama borusu ve 1.500 adet PE borusu teslimi yapılmıştır. Bu desteklere ek olarak 15 adet ilaçlama makinesi, 53 çapa motoru ve çiftçilerin üretim alanlarına göre %100 hibe oranında toplam 12.968 litre mazot desteği katkısı verilmiştir.. Bu yardımlar, yerelde tarımsal üretim kapasitesinin ve verimliliğinin artırılmasına önemli katkılar sunmaktadır.[197]

Yukarıda bahsi geçen tüm yatırımlar dolaylı olarak ilde hayvancılığın gelişmesine katkı sunuyor olsa da büyük oranda bitkisel üretime verilen destekler olarak öne çıkmaktadır. Hayvancılık faaliyetlerini geliştirmek üzere doğrudan verilen desteklerden söz etmek gerekirse ilk olarak; ***arı yetiştiriciliği yapan üreticilere yönelik projeler kapsamında*** 2023 yılı içerisinde önemli destekler sağlanmıştır. Fondan şeker desteği projesi çerçevesinde, arı kolonilerinin beslenmesi amacıyla, arıcılık faaliyetinde bulunan 386 üreticiye %50 hibe desteğiyle toplamda 55 ton fondan şeker (arı yemi olarak tarif edilebilir) verilmiştir. Bunun yanı sıra, ***beyaz toz şeker desteği projesi*** ile arıcıların; arı şerbeti ve fondan şeker yapımında ihtiyaç duydukları şekeri temin ederek, kış mevsiminde meydana gelebilecek arı kayıplarını azaltmaları ve ilkbahar mevsiminde nektar biriktirme sürecine dirençli kolonilerle üretim yapabilmeleri hedeflenmiştir. Bu proje sayesinde 2023 yılı boyunca, arı yetiştiriciliği yapan 705 çiftçiye %50 hibe desteği ile toplamda 175 ton beyaz toz şeker katkısında bulunulmuştur. Her iki proje de arıcılıktaki karlılığı ve verimliliği artırarak üreticilerin faaliyetlerindeki sürdürülebilirliğe katkıda bulunmuştur.[198]

[197] **A. y**. , s.144.

[198] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Mali Hizmetler Dairesi Başkanlığı Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü, **2023 Faaliyet Raporu**, s.146.

Damızlık manda destek projesi ile Kocaeli bölgesinde manda yetiştiriciliğiyle uğraşan üreticilere yönelik, et, süt ve döl verimini yükseltmek gerekçesiyle damızlık boğa desteği sunulmuştur. Proje özelinde toplamda 18 üreticiye 18 adet damızlık manda teslimi yapılmıştır. ***Süt soğutma tankı destek projesi*** kapsamında süt üretiminde soğuk zincir uygulamalarına katkı sunmak ve hijyen standartlarının yaygınlık kazanması amacıyla, 57 üreticiye yüzde 50 hibe desteği ile 57 adet süt soğutma tankı verilmiştir. ***Doğal salma yumurta tavukçuluğu destek projesi*** uyarınca kırsal yörelere yerleşimi teşvik etmek, iş olanaklarını çeşitlendirmek ve temel besin gereksinimlerinin temin edilmesi için doğal salma yumurta tavukçuluğu projesi hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında, toplamda 40 çiftçiye yüzde 50 hibe desteğiyle 8.500 adet gezen tavuk, 1.200 paket (50 kg'lık torbalar şeklinde) yumurta verimini yükseltmeye yönelik tavuk yemi ile birlikte 350 takım kümes araç-gereci hibesi verilmiştir.[199]

	2022 Yılı (TL) İçin Ayrılan Bütçe	2022 Yılı Harcaması (TL)
Kırsal ve Tarımsal Hizmetler Kapsamında Harcanan Bütçe	**360.040.000**	**261.389.172**
Harcama Bütçesi Genel Toplam	**11.700.000.000**	**10.672.842.336**

Tablo 4.4.6. 2022 toplam harcama bütçesi içinde kırsal hizmetler için harcamalar miktarı[200]

2022 yılı içerisinde de yukarıda aktarmaya çalıştığımız başlıklarda kırsal alanda yaşayan ve üretimde bulunan çiftçilere verilen desteklerin sürdürüldüğü görülmektedir. Seracılığı geliştirme olumsuz hava koşulları sebebiyle seraları zarar gören çiftçilere belediye ekiplerinin yaptığı değerlendirme doğrultusunda sera çadırı desteği sağlanmaktadır. Bu kapsamda 281 üreticiye 36 aya kadar dayanma niteliğine

[199] **A. y.** , s.147-148.

[200] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Mali Hizmetler Dairesi Başkanlığı Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü, **2022 Yılı Faaliyet Raporu**

sahip malzemelerin %50 hibe oranı şeklinde dağıtımı yapılmıştır. Bununla birlikte çalışma kapsamında 50 çiftçiye her biri 512 metrekare alana sahip 50 adet modern sera kurulumu için destekte bulunulmuştur. ***İstatistik veri toplama ve tarım haritası çalışmaları ile*** Kocaeli'de tarımsal faaliyet gerçekleştirilen yerleşimlerde, her yıl düzenli olarak yürütülen tespit çalışmaları sonucunda edinilmiş bulunan tarımsal bilgiler kayıt altında tutulmaktadır. Bu kapsamda Kocaeli tarım ve hayvancılık haritası da periyodik olarak yeni kayıtlar ile güncellenmektedir. Toprak, su, yaprak ve kalıntı analiz hizmetleri çiftçilere yönelik toprak analizi çalışmları aktif bir şekilde sürdürülmektedir. Toprak, su ve yaprak kalıntıları incelemeleri bedelsiz olarak İZAYDAŞ (İzmit Atık ve Artıkları Arıtma Yakma ve Değerlendirme A.Ş.) ve Kandıra Ziraat Odası'na ait laboratuvarlarda gerçekleştirilmektedir. 2022 yılı içerisinde 575 üreticinin toplamda 1.295 toprak analiz talebi karşılanmış ve bu doğrultuda gübreleme ve bitki beslemesi konularındaki farkındalıkları artırılmaya çalışılmıştır. Çiftçi eğitim ve yayım faaliyetleri kapsamında 50 kırsal yerleşim biriminde uygulanan tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği projesi ile tarımsal katkı elde etmek için müracat eden 300 kadar üreticinin bulundukları mahallerde zirai teknik konularda bilgilendirmeler yapılmıştır. Bu eğitimler kapsamında çiftçilere toplamda 10.000 bilgilendirici doküman ulaştırılmıştır. Ayrıca, il sınırları içinde faaliyet gösteren üreticiler ve ilgili tarımsal kurumlarla işbirliği toplantıları gerçekleştirilerek sektörel iletişimin artırılmasına gayret edildiği vurgulanmıştır.[201]

Kocaeli bölgesindeki üreticilerin yeni nesil üretim metotlarının entegrasyonu yoluyla yüksek kalite ve katma değer içeren tarımsal ürünler elde etmeleri hedeflemekte olup, bu sayede gelirlerinin artırılması amaçlanmaktadır. Sistem, tarladan sofraya kadar uzanan izlenebilir üretim süreçlerinin oluşturulması ve tarımsal verilerin kullanılması ile akıllı tarım karar destek mekanizmalarının geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Bu yenilikçi yaklaşımla, zaman tasarrufu sağlanmakta, erken hastalık uyarı sistemi sayesinde ilaçlama ihtiyacı ve ürün kaybı en aza indirilmektedir. Ayrıca "Kocaeli Çiftçisi" markası üzerinden pazar payının genişlemesi ve istihdamın artırılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen tanıtım ve eğitim faaliyetleri sonucunda 7.300 üretiici platforma entegre edilmiş, böylece markalaşma

[201] **A. y.** s.145.

çerçevesinde pazarlama avantajı elde etmeleri sağlanmıştır. Kooperatiflere hibe desteği projesi ile kırsal kesimde refah düzeyini artırmak ve tarımsal üretim kapasitesini yükseltmek amacıyla hayata geçirilen "Fikir Sizden Destek Bizden" projesi kapsamında kooperatiflere hibe desteği sağlanmıştır. Kadın, genç çiftçiler ve engelli üyeler gibi gruplar öncelikli olarak değerlendirilmiş ve bu kapsamda 6 kadın kooperatifi ile 1 tarımsal kalkınma kooperatifi olmak üzere toplamda 7 kooperatif hibe desteğinden faydalanma imkânı bulmuşlardır. Projenin içeriğinde arıcılık ekipmanları, sulama sistemleri, gübre, sera malzemeleri, fide ve tohum desteği gibi gereksinimler dahilinde %75 oranında nakdi hibe verilmiş; kalan %25'lik kısmı ayni olarak kooperatiflerden temin etmeye yönlendirilmişlerdir. Uygulama sürecinde toplamda 20.000 sebze fidesi ile 12.500 kilogram yem bitkisi ve tohum dağıtımı gerçekleştirilmiştir.[202]

	2021 Yılı (TL) İçin Ayrılan Bütçe	2021 Yılı Harcaması (TL)
Kırsal ve Tarımsal Hizmetler Kapsamında Harcanan Bütçe	**81.226.000 |**	**74.880.881**
Harcama Bütçesi Genel Toplam	**4300.000.000**	**4.089.352.037**

Tablo 4.4.7. 2021 toplam harcama bütçesi içinde kırsal hizmetler için harcamalar miktarı[203]

Tarım ve hayvancılık alanında faaliyet gösteren veya bu sektörlere hizmet sunan tüm üreticilerin karşılaştığı sorunları derinlemesine incelemek ve "mutlu şehir" vizyonu doğrultusunda gelecekteki tarımsal üretim politikalarına yön vermek amacıyla tarım

[202] **A. y.** , s.148.

[203] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Mali Hizmetler Dairesi Başkanlığı Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü, **2021 Yılı Faaliyet Raporu**

şurası düzenlenmiştir. Bu şura Muhtarlık İşleri Dairesi Başkanlığı ile Kent Politikaları ve Araştırma Merkezi'nin iş birliğiyle gerçekleştirilmiş olup, Kocaeli Sürdürülebilir Tarım Eylem Planı için önemli adımların atıldığı bir platform olmuştur. Kocaeli Tarım Şurası ve çalıştayı çerçevesinde, tarımsal mevzuat ve imar planları, bitkisel üretim faaliyetleri, hayvancılık uygulamaları, su ürünleri ve balıkçılık, tarımsal sulama ve su yönetimi, kentsel ve alternatif tarım, tarım turizmi, akıllı tarım ve dijital pazarlama, tarımda eğitim ve çevre bilinci ile tarım sosyolojisi konularında kapsamlı değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda elde edilen veriler ışığında, yetkin bilim insanlarının katkılarıyla Kocaeli'nin "Sürdürülebilir Tarım Eylem Planı"nın hazırlanmasına yönelik incelemeler başlatılmıştır. İlin kırsal alanlarında faaliyet gösteren çiftçilerin, geliştirilen yeni teknolojilerin tarımda kullanımının teşvik edilmesi ile nitelikli ve ekonomik getirisi yüksek ürünler üretmesi amaçlanmaktadır. Tarladan sofraya takip edilebilen bir üretim süreci tasarlanmıştır. Tarımsal üretim bilgileri bir araya getirerek 'Akıllı Tarım Karar Destek Sistemi' kurulmaktadır. GSM veri servisi yardımıyla rastgele toprak ve hava değerlendirmesi yapmak yerine, toplanan bilgiler geliştirilen yazılım uygulamasına aktarılacak ve buradan da nihai kullanıcılara değerlendirilmiş ve tasnif edilmiş veri şeklinde hizmete sunulacaktır.[204]

[204] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Mali Hizmetler Dairesi Başkanlığı Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü, **2021 Faaliyet Raporu**, s.152.

	2020 Yılı (TL) İçin Ayrılan Bütçe	2020 Yılı Harcaması (TL)
Kırsal ve Tarımsal Hizmetler Kapsamında Harcanan Bütçe	**23.415.200**	**20.070.207**
Harcama Bütçesi Genel Toplam	**2.775.000.000**	**2.124.109.301**

Tablo 4.4.8. 2020 Toplam Harcama Bütçesi İçinde Kırsal Hizmetler İçin Harcamalar Miktarı[205]

	2019 Yılı (TL) İçin Ayrılan Bütçe	2019 Yılı Harcaması (TL)
Kırsal ve Tarımsal Hizmetler Kapsamında Harcanan Bütçe	**20.850.000,00**	**19.642.752,85**
Harcama Bütçesi Genel Toplam	**3.390.000.000,00**	**2.297.115.055,86**

Tablo 4.4.9. 2019 Toplam Harcama Bütçesi İçinde Kırsal Hizmetler İçin Harcamalar Miktarı[206]

Büyükşehir Belediyesi'nin tarım ve kırsal hizmetler olarak nitelendirdiği ve kırsal alanlarda yaşayan çiftçilere sağladığı destekleri bir bütün olarak özetlemek gerekirse çeşitli başlıklar altında her yıl devam eden projelerden şu şekilde bahsedilebilir: "sera yapımı ve sera naylonu destekleme projesi, tarımsal sulama kanalları yapımı, tarımsal sulama göletlerinin kontrolü işi, istatistik veri toplama çalışmaları ve tarım haritası, toprak, su, yaprak, kalıntı analiz hizmetlerimiz, çiftçi eğitim ve yayım faaliyetleri, afetten zarar gören çiftçilere (il içi meydana gelen afetler) destek projesi,

[205] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Mali Hizmetler Dairesi Başkanlığı Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü, **2020 Faaliyet Raporu**

[206] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Mali Hizmetler Dairesi Başkanlığı Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü, **2019 Faaliyet Raporu**

meyve yetiştiriciliğini destekleme projesi, tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği projesi, ziraat mühendislerimiz ile teknik danışmanlık hizmetleri koruyucu veteriner hekimlik hizmetleri, permakültür ve organik tarımı geliştirme projesi, arıcılık malzemeleri destek projesi–ruşet kovan destekleme projesi, kümes ekipman malzemesi ile tavuk ve yem desteği projesi, tarımsal yapıların modernizasyonu ve kırsal alanlarda yaşayan vatandaşların yaşam kalitelerini yükseltmek için özellikle altyapısal faaliyetler şeklinde gerçekleştirilen; kırsal mahallelerde fiziksel çevre ve sosyal altyapı donatılarının yapım, bakım ve tadilat işi, kırsal mahallelerde köy fırını yapımı, kırsal mahallelerde sosyal tesis yapımı, eski okul dönüşümleri, köy konağı yapımı, muhtarlık ofisi destekleri, ibadethane destekleri yapı destekleri, kırsal mahallelerde köy çeşmesi yapımı, kırsal mahallelerde mezarlık destekleri, kırsal mahallelerde su deposu yapımı".[207]

	2019	2020	2021	2022	2023
Kırsal ve Tarımsal Hizmetler Kapsamında Harcanan Bütçe	**19.642.752,85**	**20.070.207**	**74.880.881**	**261.389.172**	**514.567.790**

Tablo 4.4.10. Kırsal Ve Tarımsal Hizmetler Kapsamında 2019-2023 Yıllarında Harcanan Bütçe[208]

4.5. Konya Büyükşehir Belediyesi'nin Tarımsal ve Kırsal Kalkınma İçin Vermiş Olduğu Destekler

Konya ili, engin tarım sahalarına, pek çok agro-ekolojik alt bölgelere, sulama imkanlarına ve stratejik coğrafi konumuna bağlı olarak Türkiye'nin tarım başkenti olarak nitelendirilmektedir. Bu bölge, özellikle buğday, arpa, şeker pancarı, kuru fasulye, patates, ayçiçeği, haşhaş, kimyon ve aspir gibi tarla bitkilerinin yanı sıra çok çeşitli sebze ve meyve türlerinin üretim merkezi olarak öne çıkmaktadır. Son yıllarda, Türkiye'nin toplam tohumluk üretiminin yaklaşık yüzde 40'ını sağlayan

[207] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Mali Hizmetler Dairesi Başkanlığı Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü, **2020 Faaliyet Raporu**, s.161-162.

[208] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, **2019-2023 Faaliyet Raporları**

Konya, aynı zamanda organik tarımın gelişim gösterdiği önemli bir tarım bölgesi haline gelmiştir. Konya'da tarımın temelini bitkisel üretim oluşturur. Bölgedeki bitkisel üretim yapısı doğal koşullar ve arazinin yer şekilleri özelliğine bağlı olarak form kazanmış olup, tahıl tarımı başı çeken faaliyetler arasındadır. Son yıllarda sulama imkânlarının genişlemesiyle birlikte endüstriyel bitkiler ile sebze ve meyve üretiminde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Tarımsal üretim yapısında hayvancılık da dikkate değer bir öneme sahiptir. Geniş arazi yapısı, hayvancılığa elverişli bir ortam sunarken, yağışların yetersiz kalması nedeniyle bitkisel üretim yapan çiftçiler genellikle hayvancılığı ikinci bir uğraş olarak benimsemiştir. Bu durum, Konya'nın Türkiye'deki hayvan varlığı açısından dikkate değer bir konuma erişmesini sağlamıştır.[209]

Türkiye'de tarımsal üretimde adeta bir merkez konumunda bulunan Konya, ülkemizin tahıl ambarı olma niteliğini büyük bir başarıyla sürdürmektedir. Toplam tarımsal faaliyet alanı ve tahıl üretiminde ülke lideri olan il, aynı zamanda süt, un, şeker, buğday, arpa, şeker pancarı, ayçiçeği, lale, dane mısır, havuç, vişne, Macar fiği (yeşil ot), kuşyemi, bezelye, korunga (tohum) ve acıbakla gibi ürünlerin üretiminde ilk sırada yer almaktadır. Konya, yonca (yeşil ot), silajlık mısır, kurutmalık-çekirdekli üzüm, kırmızı lahana, haşhaş (tohum), kimyon, bayır turpu, pepino, kavun, yeşil mercimek ve nane üretiminde ise ülke genelinde ikinci sırada bulunmaktadır. Patates (diğer), yağlık ayçiçeği, kanola, çerezlik kabak, rezene, yonca (tohum), aspir, Granny Smith elması ve lavanta üretiminde ise Türkiye'de üçüncülüğü korumaktadır. Hayvancılık alanında da önemli bir yeri olan Konya'nın toplam hayvan varlığı, hayvansal ürünler değeri, büyükbaş hayvan sayısı ve kültür sığırı varlığında Türkiye'de zirvede yer almaktadır. Bunun yanı sıra toplam küçükbaş hayvan varlığı ve yerli koyun sayısı bakımından ikinci sırada gelen şehir, yumurta tavuğu varlığında ise üçüncülüğü elinde bulundurmaktadır.[210]

[209] Konya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı https://www.kto.org.tr/bilgi-bankasi/konya/konya-sosyo, (17.01.2025)
[210] Türkiye'nin Merkezine Bir Yatırım Yolculuğu: Konya, http://www.konya.gov.tr/anadolunun-kalbinde-bir-yatirim-merkezi, (18.01.2025)

Sektörlerin Konya Ekonomisi İçindeki Ağırlığı	Oran (%)
Tarım	% 18,8
Sanayi	% 30,8
Hizmet	% 39,8
Diğer Sektörler	% 10,6
Toplam	100

Tablo4.5.1. Derlenen Tüik 2022 Verileri[211]

40.813 km² yüzölçümü ile Türkiye'nin en geniş arazisine sahip olan Konya, 1.890.829 hektarlık devasa bir alanda tarım yapılabilmesine olanak tanımaktadır. Sahip olduğu uygun iklim ve toprak özellikleri sayesinde meyvecilik, tarla ziraatı ve organik tarım gibi konularda üretim yapmaya olanak tanımaktadır. Ayçiçeği ve mısır gibi yabancı döllenmeye ihtiyaç duyan bitkiler için korunaklı uygun büyük üretim sahaları vardır. İli özellikle büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde öne çıkaran unsur, yetiştiricilik faaliyetlerini kârlı ve verimli bir şekilde sürdürebilmek için ihtiyaç duyulan geniş yaylım alanları ve yem bitkileri üretimi için zengin araziler mevcuttur. Karayolları ağı bakımından stratejik konumuyla 7 farklı ile duble yollarla bağlanmakta olup, yüksek hızlı tren hatları, uluslararası havaalanı ve Batı Anadolu'yu Güneydoğu Anadolu'ya bağlayan demiryolu ağı sayesinde ulaştırma ve lojistikte önemli bir avantaja sahiptir. Kısa süre içinde tamamlanması beklenen Konya-Mersin hızlı tren projesiyle de lojistik olanaklarını ileriye taşıyacaktır. Kuvvetli ve üretken tarımsal üretim yapısı sayesinde tarımsal endüstriye ham madde ve yarı mamul tedariki sağlayan altyapıya sahiptir. Öte yandan rekabetçi yapıya sahip 5 üniversite ve Türkiye'nin tek "Gıda ve Tarım" İhtisas Üniversitesine ev sahipliği yapmasıyla dikkat çekmektedir. Tarımsal üretimde kullanılan makine-ekipmanı üreten firmaların %65'ini bünyesinde barındırarak bu alandaki liderliğini sürdürmektedir. Sulama imkânlarının ilin pek çok alanında bulunması ve KOP

[211] Türkiye'nin Merkezine Bir Yatırım Yolculuğu: Konya, http://www.konya.gov.tr/anadolunun-kalbinde-bir-yatirim-merkezi, (18.01.2025)

(Konya Ovası Projesi) kapsamında toplam 544.926 hektarlık alanın daha suyla buluşturulacak olması, tarımsal ürün çeşitliliğini ve verimini de destekleyecektir. Bununla birlikte Konya Ovasının sahip olduğu iklimsel özellikler nedeniyle yüksek kaliteli tohum üretimi yapılabilmektedir. Tarım sektöründeki kamu, üretici örgütleri, firmalar arasında yerleşmiş olan işbirliği sayesinde Türkiye'nin en önemli tohumluk üretim merkezlerinden biri durumuna ulaşmıştır.[212]

Nüfus bilgisi (kişi)	**2.320.241**
Türkiye'de ÇKS ye Kayıtlı Toplam Çiftçi Sayısı (kişi)*	**2.245.526**
Konya ili ÇKS ye Kayıtlı Çiftçi Sayısı (kişi)*	**91.245**
Yüzölçümü (da)	**40.813.000**
Toplam Tarım Alanı (da)	**18.586.92**
Mera Alanı (ha)	**834.219**
Nadas Alanı (da	**2.976.031**
Orman Alanı (ha)	**634.129**

Tablo 4.5.2. Konya İline ait veriler[213]

Konya Büyükşehir Belediyesi 2025-2029 dönemine ilişkin hazırlamış olduğu Stratejik Planı'nda yürüttüğü hizmet ve görevleri iki ana amaç şeklinde; yatay amaçlar ve mekânsal amaçlar olarak tasnif ederek vizyon belirlemiştir. Söz konusu bu iki amaç doğrultusunda kendi içinde ayrıca yedi adet alt amaç düzenlenmiştir. Yatay amaçlar içinde dördüncüsü olan "bölge içindeki gelişmişlik farklarını azaltmak ve kırsal yaşamı canlandırmak için tarım, gıda ve hayvancılık faaliyetlerinde iyileştirme, geliştirme ve dönüşüm hedeflenmektedir. Ayrıca, turizmin geliştirilmesi yoluyla bölgenin turizm potansiyelleri değerlendirilecek ve kırsal alanda alternatif

[212] Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, **Konya Tarımsal Yatırım Rehberi 2024**, s.4.

[213] TÜİK 2023 Verileri ve Tarım ve Orman Bakanlığı 2023 üretim yılı ÇKS(Çiftçi Kayıt Sistemi) Verileri

gelir kaynakları oluşturulacaktır. Benzer şekilde, tarımsal potansiyellerden faydalanarak kırsalda farklı gelir imkânlarının sağlanması amaçlanmaktadır."[214]

Konya Büyükşehir Belediyesi kırsal alanlardaki faaliyetleri canlandırıp yerel ekonominin kalkınması için hayata geçireceği projeleri ve kırsala dair hizmet ve görevlerin etkili bir biçimde ifa edilebilmesi amacıyla daha evvelden büyükşehir belediye meclisi tarafından 14.11.2014 tarih ve 772 Sayılı karar ile kabul edilen "Konya Büyükşehir Belediyesi Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Görev, Yetki ve Çalışma Yönetmeliği" ve sonrasında 15.07.2016 tarih ve 726 sayılı kararı ile aynı yönetmeliğe eklenen başkaca hükümler 28.11.2022 tarih ve belediye meclisi tarafından alınan 2022/1125 Sayılı karar ile "Konya Büyükşehir Belediyesi Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Görev, Yetki ve Çalışma Yönetmeliği" ile yeni bir yönetmelik oluşturularak önceki yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. İlgili Genel Sekreter Yardımcılığına tabii olarak görev yapan Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı; Muhtarlık İşleri ve Koordinasyon Şube Müdürlüğü, Tarımsal Destekleme Şube Müdürlüğü, Tarımsal Eğitim Şube Müdürlüğü, İlçe Hizmetleri Şube Müdürlüğü şeklinde dört ayrı şubeden ve bağlı şefliklerden oluşmaktadır.[215]

Madde-6- Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığının görev, yetki ve sorumlulukları:

> "a.KÖSİP (Küçük Ölçekli Sulama Projeleri) kapsamında mülkiyeti Konya Büyükşehir Belediyesinde olan tarımsal sulama tesisleri ile ilgili iş ve işlemleri yapmak ve yaptırmak.
>
> b.Tarımsal Kalkınma plan ve programlarında yer alan ilke ve politikalara uygun bir şekilde, toprak, meyve, bitki çeşitliliğinin korunmasını, geliştirilmesini sağlamak, çiftçilerin hizmetine götürmek üzere gerekli araştırma, eğitim, hizmet, yatırımlara ait programları, projeleri yapmak ve yaptırmak, bunlardan uygun olanları uygulamak ve uygulattırmak,
>
> c. Yağışların ve sel sularının zararlarını önleyici ve depolayıcı tarım arazileri için sulama suyu ve hayvanlar için içme suyu sağlanmasına yönelik gölet ve diğer tesisleri yapmak ve yaptırmak,
>
> ç. Sulama suyu ihtiyacı saniyede 500 litreye kadar olan suların tesislerini kurmak ve işletilmelerini sağlamak, aynı mahiyette evvelce yapılmış tesisleri ikmal, ıslah ve tevsi etmek ve işletilmelerini sağlamak, (Baraj ve elektrik istihsaline matuf regülatör inşası bu hükmün dışındadır. Saniyedeki sarfiyatı 500 litreden fazla olan sular üzerinde yapılacak tesisler için Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün muvafakati gerekir.)
>
> d. Stratejik plan çerçevesinde İlin tarımsal faaliyetlerine katkıda bulunmak,

[214] Konya Büyükşehir Belediyesi, **Stratejik Plan 2025-2029**,s. 17.
[215] "Konya Büyükşehir Belediyesi Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Görev, Yetki ve Çalışma Yönetmeliği", Kabul Sayısı: 2022/1125, Kabul Tarihi: 28.11.2022, md.4-19.

e. Devletin hüküm ve tasarrufu altında veya özel mülkiyetinde bulunan taşlı, asitli, alkali veya turbiyer toprakları ve kurutulmuş sahaları tarıma elverişli hale getirmek,

f. Hizmet için lüzumlu her türlü harita, istikşaf, araştırma, etüt ve proje, rasat, istatistik, envanter, birim fiyat ve analiz gibi işleri yapmak, yaptırmak,

g. Devletçe ikmal edilmiş sulama tesislerinden alınan veya her ne suretle olursa olsun tarım alanlarında bulunan suyun tarımda kullanılması ile ilgili arazi tesviyesi, tarla başı kanalları, tarla içi sulama ve drenaj tesisleri gibi tarım sulaması hizmetlerini ve bu konularda gerekli diğer işleri yapmak,

ğ. Toprak etüdü ve her türlü toprak analizleri, sınıflandırmaları ve toprak harita raporlarını yapmak, yaptırmak, h. Tarımda örgütlenmeyi desteklemek, kooperatif ve birliklerin kurulmasını sağlamak ve işletilmelerini desteklemek, gerekli kontrol ve denetimlerini yapmak.

ı. Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı faaliyet alanları ile ilgili AR-GE destekleme, üretim kaynaklarının geliştirilmesi, pazarlama ve tarımsal ekonomi, su kaynaklarının korunması geliştirilmesi, sürdürülebilir ve alternatif tarım ürünlerinin üretilmesi ve pazarlanması ile ilgili projeler hazırlanması-hazırlatılması, uygulanması konularında; kamu kurumları, özel sektör, üniversiteler, araştırma enstitüleri, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları gibi kuruluşlarla işbirliği sağlamak, kaynak temin etmek ve desteklemek,

i. Tarım ve Kırsal Kalkınmaya yönelik Büyükşehir Belediyesi kaynakları dışında olan iç kaynaklı (Kalkınma Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı vs.) ve dış kaynaklı (AB ve Dünya Bankası vs.) projelerini hazırlamak, hazırlatmak, gerektiğinde Büyükşehir Belediyesi adına müracaatta bulunmak, ortak projeler yapmak, uygulamak, uygulattırmak,

j. Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı doğrultusunda muhtelif konularda çiftçilere eğitim programları düzenlemek, başarılı çiftçiler için yurt içi ve yurt dışı teknik geziler organize etmek,

k. Organik Tarım ve İyi Tarım uygulamaları ile kırsal kalkınmayı temin etmeye yönelik bitkisel ve hayvansal her türlü faaliyeti yapmak, yaptırmak ve destek sağlamak,

l. Bitkisel ve hayvansal üretimde kaliteyi artırmaya yönelik her türlü faaliyette bulunmak, bu amaçla hazırlanan projeleri uygulamak ve uygulatmak,

m. Kuru tarımda üretimi artırmaya yönelik her türlü eğitim, alet, donanım ve tohum desteği sağlamak,

n. Her türlü meyvecilik, sebzecilik, hayvancılık etüt ve projeleri yapmak, yaptırmak, uygulamak ve uygulattırmak,

o. Küçük ölçekli tarım alet ve makinaları ile ilgili her türlü desteği sağlamak,

ö. Sözleşmeli Tarım Modelinin uygulatılması ile ilgili faaliyetlerde bulunmak,

p. İlçelerde Marka Tarım Ürünleri'ni öne çıkarma amaçlı her türlü faaliyette bulunmak,

r. Çiftçilerimizin sahada karşılaştıkları sorunlarla ilgili danışmanlık ve teknik destek sağlamak amacı ile (çiftçi bilgi sistemini) kurmak, işletmek ve yönetmek.

s. 31 İlçe Mahalle Muhtarlarının talep ve şikâyetlerine çözüm üretmek,

ş. 31 İlçe Mahalle Muhtarlarına yönelik eğitim programları yapmak,

t. Büyükşehir Belediye Başkanlığının 31 İlçede gerçekleştirdiği tüm yatırım ve faaliyetleri Koordinasyon Bilgi Sistemi (KOBİM)'de toplamak, güncel takibini yapmak ve her türlü rapor hazırlamak,

u. 31 İlçe Mahalle Muhtarlarının taleplerini anlık olarak girebildikleri Muhtarlık Bilgi Sistemi (MUBİS)'i, Muhtarlık çağrı merkezi ve SMS hattını kurmak, işletmek ve yönetmek.

ü. Büyükşehir Belediye Başkanlığınca ilçelerde kaliteli, süratli ve verimli bir şekilde hizmet sunulmasını temin etmek üzere Belediye birimleri arasında koordinasyonu sağlamak,

v. Büyükşehir Belediye Başkanlığınca ilçelerde sunulan hizmetlere ilişkin karşılaşılan aksaklıkları ilgili birimlerine iletmek,

y. Büyükşehir Belediye Başkanlığının görev alanına giren konularda, ilçe belediyelerinin başvuru ve taleplerini, yerinde incelemek, ilgili birimlerle istişare etmek ve çözüm üretmek,

z. Büyükşehir Belediye hizmetlerine ilişkin olarak bölge sorumluları ile işbirliği içerisinde çalışmak, ilçe yatırım ve faaliyetlerine dair öneri hazırlamak ve üst yönetime sunmak"[216]

Tarımsal Destekleme Şube Müdürlüğü'nün görev, yetki ve sorumlulukları madde 10:

"a. Kırsal kalkınmayı temin etmeye yönelik bitkisel ve hayvansal her türlü faaliyeti yapmak, yaptırmak ve destek sağlamak,

b. Bitkisel ve hayvansal üretimde kaliteyi artırmaya yönelik her türlü faaliyette bulunmak, bu amaçla hazırlanan projeleri uygulamak ve uygulatmak, her türlü meyvecilik, sebzecilik, hayvancılık etüt, projeleri yapmak, yaptırmak, uygulamak ve uygulattırmak,

c. Küçük ölçekli tarım alet ve makinaları ile ilgili her türlü desteği sağlamak,

ç. Sözleşmeli tarım modelinin uygulatılması ile ilgili faaliyetlerde bulunmak,

d. İlçelerde marka tarım ürünleri'ni öne çıkarma amaçlı her türlü faaliyette bulunmak,

e. Tarımsal desteklemelerle ilgili, İlçe belediyeleri, üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşları, odalar, birlikler, kooperatifler vb. kurumlarla ortak projeler hazırlamak, desteklemek ve yürütmek,

f. Sera ve seracılık alanında, klasik yöntemler dışında kullanılacak modeller ve projeler oluşturmak, talep halinde teknik destek sağlamak, gerektiğinde proje ortakları ile ilgili birimlerle işbirliği ve koordinasyon dahilinde, gelir arttırıcı faaliyetlerde bulunmak,

g. Tarımsal ürünlerin değerlendirilmesine yönelik tesislerin tarım sektörüne kazandırılması için projeler hazırlamak, hazırlatmak, proje ortaklıkları kurmak ve koordinasyonu sağlamak.

ğ. Tıbbi ve aromatik bitkiler üzerine çalışmalar yapmak, örnek bahçeler kurmak, üretmek, ürettirmek, işlenmesi ve pazarlanması için tesisler kurmak veya kurdurtmak,

h. Destekleme veya sosyal yardım amaçlı tarımsal ve hayvansal üretimler yapmak & yaptırmak".[217]

Tarımsal Eğitim Şube Müdürlüğü'nün görev, yetki ve sorumlulukları şunlardır(Madde 12):

[216] Konya Büyükşehir Belediyesi Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Görev, Yetki ve Çalışma Yönetmeliği", Kabul Sayısı: 2022/1125, Kabul Tarihi: 28.11.2022, 6. Madde

[217]* Konya Büyükşehir Belediyesi Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Görev, Yetki ve Çalışma Yönetmeliği", Kabul Sayısı: 2022/1125, Kabul Tarihi: 28.11.2022, 10. Mad.

"a. Çiftçilerden gelen talepler doğrultusunda karşılaşılan sorunların çözümü amacıyla kurum ve kuruluşlarla iletişim sağlamak, sorumlu personelin hizmet içi eğitimlerini koordine etmek,

b. Eğitim ve yayım konularında programlar hazırlamak ve hayata geçirmek,

c. İlin tarımsal verilerini derlemek, gerekli istatistiki bilgilerinin kayıt altına alınmasını, envanterin oluşturulmasını ve yayınlanmasını sağlamak,

ç. Kadınların tarımsal üretime katılımını sağlamak, eğitim ihtiyacına dayalı plan ve programlar hazırlamak, projeler geliştirmek ve uygulamak,

d. Tarım ürünlerine katma değer kazandıracak, ürünlerin pazarlanmasını kolaylaştıracak projeler hazırlamak, Birlik ve kooperatifçiliği teşvik etmek,

e. Tarımsal ürünlerin işlenip değerlendirmesine, pazarlamasına ve bunun için gerekli tesislerin kurdurulmasına yardımcı olacak araştırma ve incelemeler yapmak, bunlarla ilgili olarak üreticilere eğitici bilgiler vermek,

f. Her türlü tarımsal bilgi ve yeni teknolojiler konusunda çiftçilere eğitim vermek, tanıtıcı broşür, kitapçık, Eğitim amaçlı sunu, slayt, film gibi görsel materyali, basılı malzemeleri hazırlamak, çiftçilere ulaştırmak,

g. Tarımsal faaliyetleri teşvik edici, eğitim amaçlı proje yarışmaları düzenlemek,

ğ. Tarımla ile ilgili her türlü sosyal projeleri hazırlamak geliştirmek ve uygulamak". [218]

Tarımsal Üretim Projesi'nde; Konya Büyükşehir Belediyesi ile Karatay Belediyesi'nin ortak çalışması ile hayata geçirilen Saraçoğlu Mahallesi'nde geniş kapsamlı tarımsal üretim odaklı bir kalkınma girişimidir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından kullanıma verilen 14 milyon metrekarelik arazide faaliyete geçirilen projede tarımsal üretimde yenilikçi ve sürdürülebilir yöntemlerin uygulanması hedeflenmektedir. Proje dâhilinde, geçtiğimiz sezonda buğday, nohut ve tohumluk patatesin ilk yetiştirimi ve ürün elde edilmesi başarıyla gerçekleştirilmiştir. 2023-2024 dönemine öncelikle ekimi yapılan buğday ürünü ile başlanmıştır. Bu doğrultuda, 5 milyon 840 bin metrekarelik alana yerli nitelikte 'Bayraktar' buğday tohumu ekilmiştir. Az yağış düşmesi ihtimaline karşı dirençli ve yüksek verim potansiyeli ile öne çıkan bu buğday çeşidinden imal edilecek un, ekmek yapımına tahsis edilerek gıda tedarikine katkı sağlanması planlanmaktadır. Diğer yandan, bitkisel üretimde ihtiyacı hissedilen yerli ve milli tohum için 2 milyon 300 bin metrekarelik sahada tohumluk buğday yetiştirme çalışmaları devam etmektedir. Bu çalışmalara ek olarak, önceki sezonda iyi düzeyde verim

[218] Konya Büyükşehir Belediyesi Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Görev, Yetki ve Çalışma Yönetmeliği", Kabul Sayısı: 2022/1125, Kabul Tarihi: 28.11.2022, 12. Mad.

sağlanmasından hareketle, 3 milyon 400 bin metrekarelik alanda yerli sertifikalı patates tohumu üretimi devam etmektedir. Böylece bütünüyle yerli ve milli buğday ve patates tohumu yetiştirilmesi amacıyla toplamda 5 milyon 700 bin metrekarelik alan tahsis edilmiştir. Proje diğer bir paydaş olan Karatay Belediyesi'nin etkin iş birliği ile yürütülmekte olup, sözleşmeli üretim yöntemi çerçevesinde 'TORKU' firması da paydaş olarak faaliyetlerini sürdürrmektedir. Bu kapsamda, ekmeklik buğdayın yanı sıra yerli tohumluk buğday ve patates tohumu üretimi yapılmaktadır. Bu geniş ölçekli girişim, bitkisel üretim ve hayvancılık sektörlerine sunduğu katma değerle hem şehir hem de ülke ekonomisi için stratejik bir öneme sahiptir. Proje, istikrarlı üretim süreçleri ile tarım sektörünün gelişimine öncülük etmeyi amaçlamaktadır.[219]

Konya'da tarımsal faaliyetlere destek verilmesi faaliyetleri İlçe Hizmetleri Daire Başkanlığı aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Sulama göletlerinin inşasından bitkisel ve hayvancılıkla uğraşan çiftçilere destek verilmesine değin gerçekleştirilen çok sayıda proje bu birimin koordinasyonunda gerçekleştirilmektedir. Bu sözü edilen çalışmaların önümüzdeki beş yılda ne miktar ve biçimde gerçekleştirileceği stratejik planda belirlenmiştir. Stratejik amaç olarak "Tarım sektörünün gelişmesine, büyümesine yönelik destek ve eğitim vermek ve ilçe yatırımlarını etkinleştirmek. Hedef: Tarımsal üretimi desteklemek, eğitimler vermek ve ilçelerimizde hizmet kalitesini arttırmak". İşbirliği Yapılacak Birimler Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İlçe Belediyeleri, Muhtarlıklar, Ziraat Odaları, Birlikler, MEVKA, KOP, Milli Eğitim Bakanlığı, KBB Tüm Daire Başkanlıkları" şeklinde belirtilmiştir.[220]

[219]Konya Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı 2025-2029, s.31.

[220] **A. y.** ,s.101.

Destek Verilmeye Devam Edilen Konular	Plan Dönemi Başlangıç Değeri 2024	2025	2026	2027	2028	2029
Fide Miktarı (adet)	211.000	250.000	200.000	225.000	250.000	300.000
Fide Desteklemesinden Faydalanacak Çiftçi Sayısı	20	25	25	25	30	35
Fidan miktarı (adet)	77.970	150.000	120.000	110.000	120.000	130.000
Fidan Desteklemesinden Faydalanacak çiftçi Sayısı (adet)	576	1.150	1000	950	1000	1050
Tohum Miktarı (Kg)	254.325	435.000	400.000	350.000	420.000	450.000
Tohum Desteklemesinden Faydalanacak Çiftçi Sayısı (Adet)	1334	1800	1650	1550	1700	1800
Tarımsal Makine Desteğinden Faydalanacak Mahalle Sayısı (Adet)	43	15	20	20	20	30
Desteklemesi Yapılacak Tarımsal Makine Sayısı (Adet)	2	15	10	10	10	15
Arıcılık Desteklemesinden Faydalanacak Üretici Sayısı (Adet)	0	0	1000	0	400	0
Desteklemesi Yapılacak Arıcılık Ekipman Sayısı (Adet)	0	0	3000	0	6000	0
Hayvancılık Desteklemesi Yapılacak Çiftçi Sayısı (Adet)	0	300	0	400	0	50
Hayvancılık Destekleme Ve Ekipman Sayısı (Adet)	0	100	0	800	0	1000
Tarımsal Üretimle İlgili Çiftçilere Verilecek Eğitim Sayısı (Adet)	4500	4275	4500	4725	4960	5210
Hayvansal Üretimle İlgili Çiftçilere Verilecek Eğitim Sayısı (Adet)	1250	1188	1250	1310	1375	1445
Yapılacak Proje Sayısı (Adet)	10	9	10	11	11	12
İl Genelinde Tarımsal Amaçlı Sulama Gölet Ve Kapalı Sistem Sulama Tesisi Sayısı (Adet)	2	2	3	3	3	3
Büyükbaş Ve Küçükbaş Hayvan İçme Suyu Tesisleri Sayısı (Adet)	1	1	1	1	1	1

Tablo 4.5.3. 2025-2029 Döneminde Konya Büyükşehir Belediyesi Tarafından Verilmesi Planlanan Destekler[221]

Tarımsal Destekleme Şube Müdürlüğü'nün koordinesinde yürütülen çalışmalarda %50 hibeli olarak çiftçilerin üretim süreçlerine destek vermek amacıyla "üretmek sizden, destek bizden" anlayışı doğrultusunda Konya Büyükşehir Belediyesi

[221] **A.y.** , s.101-102.

tarafından çalışmaların sürdürüldüğü bildirilmektedir. 2023 yılı içinde fidan-fide destekleri kapsamında elma, asma, badem, ceviz, kayısı, ahududu, böğürtlen, vişne, aronya, adaçayı, kekik, tıbbi nane ve lavanta gibi ürünler için katkıda bulunulmuştur. Yarısı belediye tarafından karşılanan bir hibe modeli şeklinde düşünebileceğimiz bu desteklerde toplamda 2.844.551 TL'lik bütçe ile 359.814 adet fidan ve fide üreticilerin kullanımına sunulmuş, ilde yer alan tüm ilçelerdeki çiftçilere destek verilmiştir. Bu tür desteklerin, üreticilerin gelirlerini artırması, köyden kente göçü azaltması ve arazilerin daha verimli kullanılmasına olanak sağlaması hedeflenmektedir.[222]

Destek Verilen Faaliyet	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**
Elma Fidanı	90	Vişne Fidanı	39	Aronya Fidanı	42	Tıbbı Nane Fidanı	9	Korunga Tohumu	78
Ceviz Fidanı	196	Ahududu Fidanı	31	Adaçayı Fidesi	6	Lavanta Fidesi	4	Aspir Tohumu	84
Kayısı Fidanı	40	Böğürtlen Fidanı	46	Kekik Fidesi	7	Macar Fiğ Tohumu	1278	Üzüm Sıkma Makinesi	1 İlçe / 2 Makine

Tablo 4.5.4. 2023 Yılında Verilen Destekler ve Kişi/ilçe/mahalle Sayısı

[222] **A.y.** , s.121.

Tarımsal Eğitim Şube Müdürlüğü il genelinde tarım, hayvancılıkla uğraşan çiftçilere üretim süreçlerini iyileştirmelerini sağlayacak çok sayıda eğitici, bilgilendirici çalışmalar yürütmektedir.

Eğitim Verilen Konu	Eğitim Verilen Kişi Sayısı
Kırsaldan Kente Güvenli Gıda Eğitimi	**279 Kadın Üretici**
Tarla Bitkileri Eğitimi	**351 çiftçi**
Bahçe Bitkileri Eğitimi	**964 çiftçi**
Hayvan Yetiştiriciliği Eğitimi	**378 hayvan yetiştiricisi**
Arı Yetiştiriciliği ve Bal Üretimi Eğitimi	**252 çiftçi**
Modern Sulama Sistemleri ve Gübreleme Eğitim	**907 çiftçi**

Tablo 4.5.5. 2023 Yılında Tarımsal Eğitim Şube Müdürlüğünce Verilen Eğitimler[223]

2023 yılında verilen desteklere ek olarak bazı projeler uygulamaya konmuştur. Bunlardan ilk olarak Yerli Ürün Pazarından bahsetmek gerekirse, Temmuz ve Kasım ayları arasında her cumartesi günü tertiplenen ***Yerli Ürün Pazarı Projesi*** kapsamında Meram ilçesi mahallelerinde faaliyet gösteren yerel üreticilerin iştiraki ile gerçekleştirilmiş ve 25 üreticiyi ürettiklerini satmak için alıcılarla buluşturmuştur. Proje yerel üretimin desteklenmesi ve kırsal ekonominin güçlendirilmesi noktasında önemli bir rol üstlenmiştir. ***Akşehir Jeotermal Ar-ge Serası Projesinde*** 2.000 m²'lik alanda yörede daha önce yetiştirilmemiş endüstriyel bitkilerin yanı sıra çeşitli türde bitkilerin tarımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Öte yandan hayvan yetiştiricilerinin yem ihtiyacının karşılanmasına yönelik yeni yem bitkilerinin üretimi ile kuraklık ve yetersiz su koşullarında dayanıklı türlerin yetiştirilmesi üzerinde çalışmalar sürdürülmektedir. Serada yetiştirilen bitkiler, seranın yanında yer alan 7.000 m² büyüklüğündeki deneme alanında ürünlerin gelişim süreçleri tecrübe edilerek Konya'nın iklim koşullarına adaptasyonları, verimlilik düzeyleri kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Ayrıca ***Tarımsal Üretim Sahaları Projesi*** ile belediyenin mülkiyetinde bulunan Kulu Acıkuyu Mahallesi'ndeki 700 dekarlık araziye ilkbahar mevsiminde aspir ekimi gerçekleştirilmiş ve yetiştirilen mahsuller başarıyla hasat

[223] Konya Büyükşehir Belediyesi, **2023 Yılı Faaliyet Raporu**, s.129.

edilmiştir. Elde edilen üründen aspir yağı çıkarılarak sosyal yardım faaliyetlerinde dağıtımı yapılmaktadır. Beş ilçede 20 okulda, 420 özel öğrencinin sosyal hayata katılımını artırıp uyum sağlamalarına destek olmak için ***Tarıma Engel Yok Projesi*** yürütülmüştür.[224]

2022 yılında da ağırlıklı olarak fide ve fidan destekleri yapılmıştır. Hibe biçiminde yürütülen bu desteklemelerde 781.408 adet fidan – fide desteklemesi gerçekleştirerek tüm ilçelerde çok sayıda çiftçiye katkı sunulmuştur.

Destek Verilen Faaliyet	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**
Elma Fidanı	51	Lavanta Hasat Makinesi	1ilçe/1 adet	Tohum Eleme Makinesi	3 ilçe/3 adet	Elektronik Rampalı Tip Tır Kantarı	1ilçe/1 adet	Macar Fiğ ve Korunga Tohumu	1553
Ceviz Fidanı	219	Ambalaj Paketleme Makinesi	1 ilçe/1adet	Adaçayı Fidesi	13	Lavanta Fidesi	17	Aspir Tohumu	147
5 tonluk Sabit Tohum Eleme Makinesi	2 ilçe/2 adet	Plastik Tabanlı Arı Kovanı ve Arılı Kovan	141	Kekik Fidesi	10	Yonca Tohumu	547	Üzüm Sıkma Makinesi	11ilçe/16 makine
Badem Fidanı	60	Zeytin Fidanı	14	Yem Ezme, Yem Kırma Makinesi	1 mahalle	Araç Üstü Katı Gübre Dağıtma Makinesi	1 ilçe/1 adet	Taş Toplama Makinesi	1 ilçe

*Tablo 4.5.6. 2022 Yılında Verilen Destekler ve Kişi/ilçe/mahalle Sayısı [225]

Mera alanlarında hayvanların suya kolayca ulaşabilmeleri, uzun mesafeler almalarına gerek kalmadan su ihtiyaçlarını karşılayarak et ve süt verimlerini artırmak, hayvanların idaresini daha kolay hale getirmek ve bulaşıcı hastalıklara yakalanmalarını önlemek amacıyla 5 ilçede toplamda 130 hayvan sulama sıvatı desteği sağlanmıştır. Bu uygulama aynı zamanda doğadaki diğer hayvanların suya erişimini kolaylaştırarak doğal çevreye önemli bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Hayvancılıkla uğraşanların kaba yem ihtiyacını karşılamak ve üreticilerin tarımsal

[224] **A.y.** , s.129.
[225] Konya Büyükşehir Belediyesi, **2022 yılı Faaliyet Raporu,** s.120.

üretim maliyetlerini aşağı çekmek maksadıyla büyükşehir belediyesi tarafından macar fiğ, yonca ve korunga tohumlarının dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Bu proje kapsamında 31 ilçede toplam 2.100 çiftçiye toplamda 336.880 kilogram macar fiğ, yonca ve korunga tohumu desteği sağlanmıştır.[226]

Konya Büyükşehir Belediyesi kırsaldaki ekonomik faaliyetlerin geliştirilerek kalkınmayı sağlamak bakımından yereldeki işbirliği ve ortak proje oluşturma kültürünün önemini kavramış bir belediye olduğunu göstermek açısından pek çok girişimde bulunmaktadır. Bu doğrultuda ***Konya İli Hububat ve Baklagil Alanlarının Etkinleştirilmesi Projesi***; temelinde atıl durumda bırakılmış, boş veya nadasa bırakılmış arazilerin ekonomiye kazandırılmasını amaçlayan bir girişimdir. Bu projede, hububat, baklagil ve yağlı tohumlu bitkilerin üretimini desteklemek amacıyla çiftçilere hibe desteği sağlanması öngörülmektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı ile Konya Büyükşehir Belediyesi iş birliği ve Konya Valiliği'nin koordinasyonu kapsamında, atıl vaziyette bulunan tarım arazilerinin yeniden üretime kazandırılması için Konyalı üreticilere yüzde 75 hibe oranıyla 736.500 kilogram sertifikalı arpa, nohut ve mercimek tohumu teslimi yapılmıştır. 2022 yılı koşullarında takribi 10 milyon türk lirası bütçeye sahip bu projede Konya Büyükşehir Belediyesi de diğer bir proje partneri olarak 2,5 milyon lira tutarında mali katkı sunmuştur. Bu bağlamda, Konya Ovası Projesi (KOP) Kalkınma Bölge İdaresi Başkanlığı ile Akören İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından yürütülen ***KOPla Tohum Eleme ve İlaçlama Merkezi Projesine*** de katkıda bulunulmuştur. Proje kapsamında kurulan anlaşmaya uygun olarak, büyükşehir belediyesi tarafından 340.000 TL destek verilmiş, bu sayede ildeki tarımsal üretim gücünün artırılmasına dönük olarak önemli bir adım mesafe katedilmiştir.[227]

[226] **A. y.** , s.132.

[227] **A. y.** , s.133.

Eğitim Verilen Konu	Eğitim Verilen Kişi Sayısı
Kırsaldan Kente Güvenli Gıda Eğitimi	**337 Kadın Üretici**
Tarla Bitkileri Eğitimi	**303 çiftçi**
Bahçe Bitkileri Eğitimi	**1368 çiftçi**
Hayvan Yetiştiriciliği Eğitimi	**404 hayvan yetiştiricisi**
Arı Yetiştiriciliği ve Bal Üretimi Eğitimi	**94 çiftçi**
Modern Sulama Sistemleri ve Gübreleme Eğitim	**1141 çiftçi**

Tablo 4.5.7. 2022 Yılında Tarımsal Eğitim Şube Müdürlüğünce Verilen Eğitimler[228]

Büyükşehir Belediye yönetimi 6360 Sayılı Yasanın getirdiği değişikliklere uyum sağlamak amacıyla kurmuş olduğu KOBİM(Koordinasyon ve Bilgi Merkezi) ile büyükşehir belediyesinin yürüttüğü faaliyetlerde ilde bulunan 31 ilçe ve 1154 mahalleyi ilgilendiren yatırımların hızlı, ekonomik ve zaman açısından verimli bir şekilde sürdürülmesini sağlamaktadır. Bu kapsamda, raporlama, analiz yapma ve istatistik bilgileri ortaya çıkarma gibi işlevleri içeren bir sistem geliştirilmiştir. Bahsi geçen bu sistem belediye yöneticileri, muhtarlar ve tüm vatandaşların yaşadıkları yerlerdeki sorunları aktarmaları için büyükşehir belediyesine fiziki olarak gelmelerine gerek olmadan taleplerini ve buna ilişkin sonuçlarını takip edebilmelerini sağlayacan bir araç niteliği taşımaktadır.[229]

Tarımsal Alan Analiz ve Raporlama Uygulaması ile Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından çiftçilerin tarımsal üretim süreçlerine katkı sunmak amacıyla faaliyete geçirilmiştir. İlk etapta bazı alanlarda yürütülen bu proje, coğrafi bilgi sistemleri altyapısından yararlanarak uydu görüntüleri üzerinden uzaktan algılama teknolojisi ve internet tabanlı bir sistem aracılığıyla işlemektedir. Bu uygulama sayesinde Konya genelindeki çiftçiler tasarrufları altında olan parsellerin üretim süreçlerini detaylı bir şekilde izleyebilmektedirler. Çiftçiler, günlük hava durumu, toprak koşulları gibi önemli verileri gözlemleyerek tarlalarındaki ürünlerin gelişimini yakından takip

[228] **A. y.** , s.133.
[229] **A. y.** , s.138.

edebilmekte ve elde edilen bilgiler üretim verimliliğini artırmaya yönelik kapsamlı veriler sunmaktadır çiftçilere. Uygulama yoluyla yetiştirdikleri ürünlerden yüksek düzeyde verim alabilmeleri için öneriler de iletilmektedir. Bu sayede, çiftçiler güçlü bir altyapıyla desteklenmiş teknolojik imkânlardan istifade ederek bilinçli bir sürdürülebilir tarım faaliyeti gerçekleştirebilmektedirler.[230]

Destek Verilen Faaliyet	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**
Ahududu ve Böğürtlen Fidanı	15	Güneş Enerji Panel Sistemi	126	Damızlık Koç Desteklemesi	99	Patates – Sarımsak Hasat Makinesi	1 ilçe/1 adet	Macar Fiğ Tohumu	1515
Ceviz Fidanı	24624	Sera Naylonu	16	Bal Dinlendirme Kazanı Desteği	97	Sarımsak – Soğan Ekim Makinesi	1ilçe/1 adet	Tohum Eleme(Selektör) Makinesi	3 ilçe/3adet
Asma Fidanı	100	Bal Sağım Çadırı Desteği	133	Kekik Fidesi	16	Yonca Tohumu	676	Üzüm Sıkma Makinesi	7ilçe/10 makine
Bal Süzme Makinesi	89	Korunga Tohumu	85	Katı Gübre Dağıtma Römorku	1 ilçe/1adet	Toz Kükürt Atma ve Serpme Makinesi	1 ilçe/1adet	Tam Otomatik Alt Poşet Yapma Bakliyat Paketleme Mak	1ilçe/1adet

Tablo 4.5.8. 2021 Yılında Verilen Destekler ve Kişi/ilçe/mahalle Sayısı *2021 yılı Faaliyet Raporu[231]

Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı olarak, üreticilere verilen fidan, fide ve tohum desteklerinin yanı sıra, çiftçilerin üretim maliyetlerini azaltıp daha fazla gelir elde etmelerini sağlamak amacıyla küçük çapta tarımsal makine ve ekipman desteği verilmeye devam edilmektedir. Destekte bulunulan makine-ekipmandan söz etmek gerekirse bunlar; üzüm sıkma makinesi, taş toplama makinesi, tohum eleme (selektör) makinesi, sarımsak ve soğan ekim ile hasat makineleri, konveyör bant, toz kükürt atma makinesi, katı gübre dağıtma römorku ve konteyner gibi çeşitli araçlar 10 ilçede faaliyetlerini sürdüren çiftçilere hibe edilmiştir.[232]

Konya Büyükşehir Belediyesi'nin öne çıkartığı bir girişim olarak Konya Ovası Projesi (KOP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Konya İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği arasında imzalanan bir protokol doğrultusunda ***"Sağlıklı Çiğ Süt Sağlıklı Nesiller Projesi"*** ile süt analiz cihazı büyükşehir belediyesi tarafından

[230] Konya Büyükşehir Belediyesi, **2021 Yılı Faaliyet Raporu**, s.188.

[231] **A. y.** ,s.188.
[232] **A. y.** ,s.235.

temin edilmiş ve Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği'nin Kaşınhanı'ndaki tesislerine kurulumu gerçekleştirilmiştir.Cihaz marifetiyle toplanan çiğ süt içerisindeki kuru madde, protein, yağ ve somatik hücre tespitleri kolayca yapılmakta ve elde edilen analiz bilgilerinin Tarım ve Orman Bakanlığı'nın sistemine entegre edilmesi sağlanmaktadır. Bu sayede, süt üreticilerinin çiğ süt desteklerinden daha etkin şekilde istifade etmeleri ve hayvanların durumları hakkında sürekli haberdar olmaktadırlar. Diğer yandan Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen kırsalı destekleme projelerinden biri olarak ***"Güneysınır İlçesinde Lavanta Yetiştiriciliği Projesi"*** hayata geçirilmiştir. Projenin başlangıç sürecinde, lavanta yetiştiriciliği üzerine gerekli eğitimler düzenlenmiş ve dikim yapacak üreticiler tespit edilmiştir. İkinci safhada çiftçilere lavanta fidesi desteği verilmiş; üçüncü aşamada bahsi geçen destekler sürdürülmüş ve bir damıtma tesisi kurularak süreç ilerletilmiştir. Projenin final bölümnde ise lavanta yağı elde edilerek değerlendirme sürecine geçilmiştir. Bilhassa ilk üç aşamanın son yıllarda gerçekleştirilmesinin ardından, nihai olarak lavanta yağının değerlendirilmesi sürecine girilmiştir. Bu üretimlerin devamlılığını sağlamak ve Konya'nın tanıtımına destek olması bakımından "Lavonya" markası, Konya Büyükşehir Belediyesi adına tescil ettirilmiştir. Bu marka adıyla lavanta kolonyası, kremi ve sabunu üretilerek ilk aşamada belediye misafirlerine ve personeline hediye edilmiştir.[233]

Eğitim Verilen Konu	Eğitim Verilen Kişi Sayısı
Kırsaldan Kente Güvenli Gıda Eğitimi	150 çiftçi
Tarla Bitkileri Eğitimi	345 çiftçi
Bahçe Bitkileri Eğitimi	832 çiftçi
Hayvan Yetiştiriciliği Eğitimi	385 hayvan yetiştiricisi
Arı Yetiştiriciliği ve Bal Üretimi Eğitimi	95 çiftçi
Modern Sulama Sistemleri ve Gübreleme Eğitim	584 çiftçi

Tablo 4.5.9. 2021 Yılında Tarımsal Eğitim Şube Müdürlüğünce Verilen Eğitimler[234]

[233] **A. y.** ,s.237-238.
[234] **A. y.** ,s.237-238.

""Milli Tarım Yerli Tohum Projesi" kapsamında Meram ve Akören ilçelerinde susam yetiştiriciliğini yaygınlaştırmak amacıyla 131 çiftçiye, toplamda 2.200 dekar alanın ekimi için gerekli olan 1.100 kilogram susam tohumu dağıtılmıştır. Bu girişimle, yurtdışından satın alınan ürünlerden biri olan susamın yerel üretimi artırılarak hem ülke ekonomisine katkı verilmesi hem de su imkânlarının nispeten az olduğu alanlarda daha yüksek gelir elde edilmesi hedeflenmektedir. İleriki süreçlerde bu türden destekleme faaliyetleri sürdürüleceği beyan edilmiştir.[235]

Destek Verilen Faaliyet	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**	**Destek Verilen Faaliyet**	**Destek Verilen Kişi Sayısı**
Ahududu ve Böğürtlen Fidanı	52	Yarı Bodur Elma Fidanı	123	Taş Kırma Makinesi	2 mahalle/2 adet	Patates Ekim Makinesi	3 mahalle/3 adet	Macar Fiğ Tohumu	552
Adaçayı Fidesi	2	Vişne Fidanı	102	Susam Tohumu	134	60 Tonluk Elektronik Kantar	2 mahalle/adet	Küçükbaş Hayvan Yıkama Makinesi	1 ilçe/1adet
Asma Fidanı	181	Çilek Fidesi ve Malç Naylonu	1220	Kekik Fidesi	1	Fide Dikim Makinesi	1 mahalle/1 adet	Üzüm Sıkma Makinesi	28 mahalle
Yarı Bodur Kiraz Fidanı	187	Taş Toplama Makinesi	1 ilçe/1 adet	Katı Gübre Dağıtma Römorku	1 ilçe/1adet	Balya Makinesi	1 ilçe/1adet	Kükürt Atma Makinesi	1mahalle/1adet

Tablo 4.5.10. 2020 Yılında Verilen Destekler ve Kişi/ilçe/mahalle Sayısı [236] *

Eğitim Verilen Konu	**Eğitim Verilen Kişi Sayısı**
Kırsaldan Kente Güvenli Gıda Eğitimi	567 çiftçi
Tarla Bitkileri Eğitimi	998 çiftçi
Bahçe Bitkileri Eğitimi	1241 çiftçi
Hayvan Yetiştiriciliği Eğitimi	580 hayvan yetiştiricisi
Arı Yetiştiriciliği ve Bal Üretimi Eğitimi	467 çiftçi
Modern Sulama Sistemleri ve Gübreleme Eğitim	701 çiftçi
Tarıma Engel Yok Projesi	619 öğrenci / 13 okul
Yerli Tohum Milli Tarım Projesi	614 öğrenci / 12 okul

Tablo 4.5.11. 2020 Yılında Tarımsal Eğitim Şube Müdürlüğünce Verilen Eğitimler[237]

[235] **A. y.** ,s.237-238.
[236] Konya Büyükşehir Belediyesi, **2020 yılı Faaliyet Raporu**, s. 379-383.

Destek Verilen Faaliyet	Destek Verilen Kişi Sayısı	Destek Verilen Faaliyet	Destek Verilen Kişi Sayısı	Destek Verilen Faaliyet	Destek Verilen Kişi Sayısı
Ahududu ve Böğürtlen Fidanı	46	Yarı Bodur Elma Fidanı	72	Yem Ezme Makinesi	1 mahalle
Üzüm Sıkma Makinesi	54 mahalle	Vişne Fidanı	210	Lavanta Fidesi	19
Asma Fidanı	158	Çilek Fidesi ve Malç Naylonu	2591	Selektör Desteklemesi	2 mahalle
Yarı Bodur Kiraz Fidanı	145	60 Tonluk Elektronik Kantar	1 mahalle	Jeneratör	1 mahalle

Tablo 4.5.12. 2019 Yılında Verilen Destekler ve Kişi/ilçe/mahalle Sayısı[238]

Öte yandan ilde süt üretiminin artırılmasına katkı sunulması bakımından Cihanbeyli İlçesinin iki farklı mahallesinde; Cihanbeyli Günyüzü Süt Toplama Merkezi ve Cihanbeyli Hodoğlu Süt Toplama Merkezi olmak üzere IPARD destekli yatırımlar için destekte bulunulmuştur.[239]

Konya Büyükşehir Belediyesi, 2018 yılından itibaren kırsal kalkınmayı desteklemek maksadıyla çiftçi ve üreticilere toplamda 808,4 milyon liralık katkı sunmuştur. Verilen destekler ağırlıklı olarak fidan, fide, tarım ekipmanları ve sulama çalışmalarını kolaylaştıran araçlar olarak ildeki tarımsal üretimin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. 2024 yılı itibarıyla büyükşehir belediyesi üreticilere 406,4 milyon lira tutarında mali kaynak sunarak fidan, fide, ekipman temini ve sulama altyapısında önemli bir ilerleme kaydedilmesine öncülük etmiştir. Esas itibarıyla bu doğrultuda yürütülen çalışmalar Konya'nın tarım ve hayvancılık konusunda Türkiye'nin en güçlü şehirlerinden biri olma pozisyonunu güçlendirmek amacıyla yapılmaktadır. Konya Büyükşehir Belediyesinin verdiği bilgilere göre 2024 yılında çiftçilere 211 bin fide, 85 bin fidan ve 128 bin metrekare balık ağı desteği sağlanmıştır. Ayrıca 2018 yılından itibaren sunulan fidan ve fide desteğinin toplamda 23 milyon 88 bin adede eriştiğini ve bu sayının 2024 yılı piyasa şartlarına göre 151,6 milyon lirayı bulduğunu ifade etmiştir. Başkan Altay, tarımsal üretimin

[237] **A.y.** , s.276.
[238]Konya Büyükşehir Belediyesi, **2019 yılı Faaliyet Raporu,** s.270-277.
[239] **A.y.** , s.243.

desteklenmesinin yanı sıra hayvancılığın gelişimini sağlamak amacıyla kaba yem ihtiyacını karşılamaya dönük tohum desteği de dâhil olmak üzere, tarımsal makineler, hayvancılık ekipmanları ve belediye tarafından hayata geçirilen projelere 254,8 milyon lira katkı verdiklerini belirtmiştir. Bununla birlikte Altay, 2018'den bugüne değin yürütülen tarımsal eğitimlerle yaklaşık 75 bin çiftçiye hem bilgi hem de teknik anlamda destek sağladıklarını beyan etmiştir. Bu eğitimlerin en temel gayesi modern üretim pratiklerinin yaygınlaştırılması ve üretimden elde edilecek verimin artırılması olarak belirtilmiştir. Belediyenin vermiş olduğu bu büyük çaplı destekler, bir taraftan Konya'daki tarımsal faaliyetleri güçlendirmeyi hedeflerken öbür taraftan üreticilerin sürdürülebilirlik ekseninde çalışmalar yürütmesine rehberlik edilmektedir. 2018'den beri sürdürülen projelerin güncel karşılığı 808,4 milyon liraya ulaştığı açıklanmıştır. Bu kapsamlı destekler, sadece tarımsal üretimin yükseltilmesini sağlamıyor aynı zamanda kırsal kalkınmanın ivme kazanmasına ve bunun doğal bir sonucu olarak üreticilerin refah düzeylerinin artmasına katkı sunmaktadır. Bu bağlamda belediye yönetimi tarafından ifade edildiği üzere: "üreticilerin emeklerinin hem şehir hem de ülke kalkınmasında belirleyici bir role sahip olduğunu, bu desteklerin devamlılığına dair kararlılıklarını" pek çok fırsatta yinelemişlerdir. Öte yandan Konya Büyükşehir Belediyesi, şehrin ekonomik hayatında geniş bir yer tutan tarım ve hayvancılık sektörü ile ilgili desteklemelerini önümüzdeki süreçte de artırarak sürdüreceğini vurgulamıştır. Yerel ekonominin canlandırılmasını ve kırsal alanların kalkınmasını amaçlayan faaliyetler doğrultusunda, sulama çalışmaları konusundaki yatırımların güncel rakamsal toplamının 402 milyon liraya ulaştığı kaydedilmiştir.[240]

[240] https://turkiyedeisdunyasi.com/konya-buyuksehir-belediyesinden-tarimsal-kalkinmaya-808-milyon-liralik-destek-23117/ (15.01.2025)

4.6. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin Tarımsal ve Kırsal Kalkınma İçin Vermiş Olduğu Destekler

Gaziantep ilinde 1989 yılında büyükşehir belediyesi kurulmuştur. "Dünya Bankası Rekabetçi Şehirler Bilgi Tabanı Projesi" çerçevesinde dünyada en rekabetçi yedi şehrinden biri seçilen Gaziantep ayrıca ekonomik performansı ile de ön plana çıkmıştır. Gelişme yolunda ilerleyen dünya kentlerine model olarak gösterilen Gaziantep, Türkiye'nin sürdürülebilir gelişme yolculuğunda sosyal ve ekonomik kalkınma araçlarını bünyesinde bulundurmaktadır. Ortadoğu ile Batı arasındaki ticari bütünleşmeyi sağlamasıyla birlikte farklı kültürlerin birbirlerini tanıması noktasında zemin oluşturması, bu şehri Türkiye'nin önemli merkezlerinden biri haline getirmektedir. Çin'den itibaren Avrupa'ya kadar varan ve tüccarların, düşünürlerin, inançların ve zengin kültürel çeşitliliğin kesişme noktası olan 2000 yıllık İpek Yolu üzerinde kurulmuş olması, Gaziantep'in gayret ve ticari ustalığının esin kaynağını daha iyi açıklamaktadır. İpek Yolu'nun Anadolu'ya açılan kapısı olarak kabul edilen şehir, coğrafi açıdan GAP'ın kilit noktasında bulunması ile birlikte sanayisi ve ticari hacmiyle de GAP'ın ağırlık merkezi olan Gaziantep çevresindeki birçok kentle de iktisadi etkileşim içinde bulunmaktadır. Öte yandan üretim gücü ve ticari hareketliliği ile de ülke ekonomisine yön veren başlıca şehirlerden biri haline gelmiş durumdadır.[241]

Gaziantep'in mevcut sosyo-ekonomik yapısı incelendiğinde, şehrin ağırlıklı olarak imalat sanayine yönelmiş, küçük ve orta ölçekli işletmelerin merkezi durumunda olduğu, ancak buna karşın sınırlı sayıda büyük ölçekli firmanın da ulusal çapta öne çıktığı görülmektedir. İmalat sanayiinde üretimde bulunan şirketlerin bütün işletmeler içindeki oranı, Gaziantep'te ülke ortalamasının üstünde bir seviyededir. İş olanakları sağlama kapasitesi, katma değer geliştirme ve verimlilik gibi temel unsurlar doğrultusunda küçük ve orta boy düzeyinde şirketlerin çoğunlukta olduğu bir ekonomik yapı sergileyen şehirde 1980 sonrası dönemde önemli atılım yaşandığı görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye ekonomisinin genelinde uzun süredir

[241]Ekonomi**,** https://www.gto.org.tr/tr/genel-sayfa/gaziantep/ekonomi-4.html, (23.01.2025)

aşılmaya çalışılan orta gelir tuzağı konusu Gaziantep için de açık ve ileriye dönük bir risk unsuru haline gelmiştir.[242]

Gaziantep, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomik açıdan en gelişmiş ili olduğunu ifade etmek abartı olmayacaktır. İl ekonomisinin yaklaşık %40'ı tarıma, %25'i ise sanayi sektörüne dayanmaktadır. Çalışan nüfusun % 60'ı tarım sektöründe istihdam edilmiştir. Ayrıca, Gaziantep bölgenin önde gelen ticaret merkezlerinden biri durumundadır. Gaziantep'in toprak niteliği çeşitli tarımsal ürünlerin yetiştirilmesine imkân tanımaktadır. Yaylalarda genellikle sulamanın az yapıldığı tarım yöntemleri tercih edilirken, ovalarda sulu tarım faaliyetleri yapıldığı görülmektedir. Kentin bilhassa Antep Fıstığı ve üzüm yetiştirilmesinde kayda değer bir konumu vardır. Bunlara ek olarak buğday, arpa, nohut, mercimek, sarımsak ve soğan gibi diğer ürünlerin de üretimi yapılmaktadır. Öte yandan il genelinde erik, nar, incir, ceviz ve zerdali gibi meyve türlerini içeren büyük çaplı bahçelere rastlamak mümkündür.[243]

Nüfus bilgisi (kişi)	**2.164.134**
Türkiye'de ÇKS ye Kayıtlı Toplam Çiftçi Sayısı (kişi)*	**2.245.526**
Konya ili ÇKS ye Kayıtlı Çiftçi Sayısı (kişi)*	**33.112**
Yüzölçümü (da)	**6.819.000**
Toplam Tarım Alanı (da)	**3.468.102**
Mera Alanı (ha)	**536.122**
Nadas Alanı (da	**12.481**
Orman Alanı (ha)	**1.129.230**

Tablo 4.6.1. Gaziantep İline ait bilgiler[244]

[242] Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu, **Kent-Bölge: Yerel Kalkınmada Yeni Dinamikler Türkiye'nin Kentlerinden Kentlerin Türkiyesi'ne**, Gaziantep: Sınır Ötesi Bir Bölgeye Doğru", İstanbul, 2017, s.112.

[243] https://www.sahinbey.bel.tr/idet/356/1054/ekonomi#, (23.01.2025)

[244] TÜİK 2023 Verileri ve Tarım ve Orman Bakanlığı ÇKS(Çiftçi Kayıt Sistemi) 2023 üretim yılına ait Veriler

Gaziantep İlinin genel bir fotoğrafını çekerken aynı zamanda tarım, hayvancılık sektörlerinde öne çıkan konulardan bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir: Orta Doğu pazarına olan coğrafi yakınlığı, ticaret ve lojistik açısından ilin merkez bir konumda yer alması öne çıkmasını sağlamakta; ayrıca ilin yüksek ihracat potansiyeli, uluslararası ticaret yapılarıyla devamlı irtibat halinde olması bir avantaj olarak öne çıkmaktadır. Hayvan yetiştiriciliğinde kentin hem süt hem de et üretiminde elde ettiği seri gelişim, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılıkla ilgili damızlık yetiştirmeye olan talebi artırmaktadır. Buna ek olarak, süt et ürünlerinin işlenmesini sağlayacak gelişmiş üretim yapılarına duyulan ihtiyacın giderek arttığı gözlenmektedir. Kent ile özdeşleşmiş nitelikli tarımsal ürünlerden biri olan antepfıstığının hem işleme hem de paketleme aşamalarının yerine getirilebilmesi için ileri tekniklerle donatılmış üretim yapıları kurmak gerekmektedir. Benzer şekilde, kaliteli zeytin ve zeytin ürünlerini üretmenin getirisinin önemi kavranmış olduğundan salamura ve zeytinyağı üretimine yönelik tesislerin inşası kaçınılmaz olmuştur.[245]

Diğer yandan zeytin işleme aşamalarında elde edilen yan ürünlere katma değer kazandırıp değerlendirmek de bu anlamda ilerleme kaydedilen konular arasındadır. İlin tarımsal ürün yetiştirme çeşitliliği kapsamında ilk göze çarpan ürünlerden biri olarak kırmızı biber üretme ve pazarlama potansiyeli oldukça güçlüdür. Buna ek olarak, un, makarna ve bulgur gibi temel bitkisel gıdaların işlenmesi konusunda ilin oldukça ilerlemiş bir endüstriyel yapıya sahip olduğu söylenebilir. Öte yandan pamuklu dokuma ürünlerinde ilk sıralarda yer alan; iplik, halı ve triko ürün çeşitleri açısından da bölge yatırımcılar için ilgi çeken olanaklar sunmaktadır. Şehir GAP kapsamında bulunması sebebiyle sulama projeleri ile ilgili gerçekleştirilen projeler kritik bir rol oynamakta; yeterli sulama imkanlarına sahip geniş tarım sahalarının varlığı tarımsal verimliliğin ileri noktalara taşınmasında önemli bir fırsat yaratmaktadır. Kentte bağcılık alanında son yıllarda yaşanan ilerleme ise yaş üzüm,

[245] Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, **Gaziantep Tarımsal Yatırım Rehberi 2024**, s.4.

kuru üzüm ve pekmez gibi üzüme bağlı katma değerli ürünlerin üretimi ve işlenmesinde güçlü bir potansiyel ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır.[246]

12.11.2012 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe giren 6360 Sayılı Kanunun 7. madde f bendinin verdiği yetki ile Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Türkiye'de bünyesinde tarımsal hizmetler ile ilgili kurumsal anlamda ilk birimi kuran büyükşehir belediyesi olmuştur. Tarımsal Hizmetler Daire Başkanlığı, belediye meclisinin 13.07.2020 Tarih ve 290 Sayılı kararı ile kurulmuştur. Daire başkanlığı çatısı altında; Tarımsal Hizmetler Şube Müdürlüğü, Tarımsal Projeler, Coğrafi İşaretler ve Markalaşma Şube Müdürlüğü ile Hayvancılık Hizmetleri ve Doğal Hayatı Koruma Şube Müdürlüğü olmak üzere üç adet şube müdürlüğü ihdas edilmiştir. Daha sonra 2024 yılı sonuna doğru bahsi geçen bu daire ile ilgili bir revizyona gidilerek dairenin yeni ismi "Sürdürülebilir Tarım ve Kırsal Kalkınma Dairesi" olmuş ve bu daire altında "Tarımsal Hizmetler ve Kırsal Kalkınma Şube Müdürlüğü ile Ürün Markalaşma ve Coğrafi İşaretler Şube Müdürlüğü" olmak üzere iki şubeden müteşekkil bir yapı haline getirilmiştir.

Tarımsal Hizmetler Şube Müdürlüğünün görevleri şunlardır;

> a) "Gaziantep'te tarım ve hayvansal üretimin artırılmasına yönelik araştırma-geliştirme stratejilerini ve önceliklerini belirlemek, bölge şartlarına uygun tarımsal yapı projeleri uygulamak, modern tarım ve hayvancılık yöntemlerinin kullanılmasını desteklemek, sözleşmeli çiftçi uygulamaları ile üretimi teşvik etmek, b) Tarımsal üretimde; çiftçilerin ihtiyaç duydukları fide, fidan, tohum ve diğer üretim materyalleri, seracılık, çiçek ve süs bitkileri üretimi, mantar, bağcılık, yem bitkisi, tarla bitkileri, endüstri bitkileri, tıbbi ve aromatik bitkilerin yetiştiriciliğini yapmak/yaptırmak, tür ve çeşitlerini geliştirmek ve ekonomik değeri yüksek ürünlerin tarımını teşvik etmek, destekleme projeleri uygulamak, örgütlü veya tüzel kişilere katma değeri yüksek tohum, fide ve fidan desteği projeleri çalışmaları uygulamak, yerel çeşitlerin geliştirilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapmak/yaptırmak, yöresel çeşitlerin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması için tohum, üretim materyallerinin vb.lerinin muhafazası ve gelecek nesillere aktarılması için gerekli tedbirler almak/aldırmak. c) Organik tarım ve iyi tarım uygulamaları ile kalkınmaya yönelik projeler uygulamak. Bu faaliyetler kapsamında araştırma, uygulama olanakları ve yaygınlaşmasına yönelik çalışmaları yapmak üzere, ilgili kamu kurumları, oda ve borsalar, üniversiteler, araştırma kuruluşları, Büyükşehir Belediyesi bünyesinde bulunan iştirakçi şirketleri ile iş birliği ve koordinasyonu sağlamak. d) Bitki hastalıklarında kullanılan tarım ilaçları hakkında ve bunların bileşimine giren etken maddeleri ile bitkisel hastalıklarının tedavisi, bakımı, yetiştiriciliği alanında teknolojik cihaz, makine ve ekipmanın geliştirilmesi konusunda araştırmalar yapmak ve konu ile ilgili

[246] **A. y.** ,s.5.

uygulamaları gerçekleştirmek. e) Gaziantep ili iklim şartlarına uyum sağlayacak, hayvan ırkları ile tarımsal ürünleri tespit, teşvik etmek ve üreticilerin rekabet koşullarının iyileştirilmesi için her türlü çalışmayı yürütmek, bunların demonstrasyonlarının, bölgeye adaptasyonlarının sağlanması için gerekli çalışmaları yapmak/yaptırmak f) Hayvansal üretimde; su ürünleri, arıcılık, kanatlı hayvan yetiştiriciliği; süt ve kırmızı et üretiminde vasıflı hayvan ırklarının yetiştiriciliğine kalite ve verim artırıcı yöntemleri teşvik etmek, destekleme projeleri uygulamak, işlerin yapımını ve/veya denetlenmesini sağlamak g) İleri tarım ve hayvancılık yöntemlerinin kullanılmasını özendirmek; hayvansal ve bitkisel atıkların değerlendirilmesi, örtü altı yetiştiriciliğinde ve tarımsal mekanizasyonda kullanılan alet ekipman ile ilgili projeler geliştirmek, desteklemek. h) Hayvan hastalıklarında kullanılan aşı, serum ile koruma ilaçları hakkında ve bunların bileşimine giren etkili ve yardımcı maddeler ile hayvan hastalıklarının tedavisi, hayvan bakımı ile yetiştiriciliği alanında teknolojik cihaz, makine geliştirilmesi konusunda araştırmalar yapmak ve konu ile ilgili uygulamaları gerçekleştirmek, i) Hayvansal üretim ve hayvan yetiştiriciliği için çayır ve mera ıslahı, hayvancılık tesisleri, işleme değerlendirme tesislerini teşvik etmek, desteklemek, yapmak/yaptırmak, j) Tarım ve hayvansal ürün yetiştiriciliği ile ürünlerinin işlenmesinde kullanılmak üzere tesisat alet, ekip ve ekipmanların alımını yapmak, yaptırmak, işletmek/işlettirmek, kiraya vermek/kiralatmak ve desteklemek k) Nehir, göl, gölet ve barajlarda balıkçılık faaliyetleri ile ilgili fizibilite çalışmaları yapmak/yaptırmak. İç sularda her türlü yetiştiricilik ve avcılık faaliyetleri ile ilgili tesis, makine, donanım kurulumu yapmak/yaptırmak. Bunun için ilgili Tarım ve Orman Bakanlığı ve ilgili kuruluşları, orman içi balıklandırmalarda Doğa Koruma Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, araştırma kuruluşları, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, kooperatif ve üretici birlikleri ile iş birliği yapmak ve bunlarla ilgili projeleri uygulamak l) Daire Başkanlığı bünyesinde bulundurmak üzere tarım alet ekipman satın almak, kiralamak. Çiftçiler, odalar, birlikler, kooperatifler, üniversiteler, ilgili kamu kurum ve kuruluşlar gibi kırsal kalkınma faaliyetleri gösteren birimlere imkân ve ihtiyaç doğrultusunda ortak projelerle kullandırılmasını sağlamak, m) Görev alanına giren konularla ilgili yurt içi ve yurt dışında düzenlenen platformlara, sempozyumlara, seminerlere, panellere, fuarlara vs. organizasyonlara katılmak, organize etmek. Belediye ve Daire Başkanlığı olarak görev alanına giren konularla ilgili Gaziantep'i dünyaya tanıtmak amacıyla organizasyonlar düzenlemek n) İlçelerde tarım ve hayvancılığı geliştirmek için birlik, kooperatifler ve derneklere her türlü tarımsal ve hayvansal makine, ekip ve ekipman desteklerinin verilmesi için çalışmalar yapmak ve verilecek destek projelerini sahadan uygulanmasını sağlamak, o) Kırsal ve bölgesel kalkınma alanında yapılan çalışmalarda Daire Başkanlığının iş birliği içinde olması gereken kurum, kuruluş, üniversite, sivil toplum kuruluşları, üretici ve destek kuruluşları ile iletişim ve iş birliğini sağlamak. Bu iş birliklerinden doğan çalışma konularında ortak projeler geliştirmek, fon sağlayan kuruluşlara projeleri sahada uygulanmasını sağlamak p) Konusu ile ilgili il yayım programlarını hazırlamak, faydalı bilgiler, broşür, el kitabı, gösteri ve benzeri yollarla çalışanlarına ve çiftçilere, girişimcilere ulaştırmak ve tarım teknolojilerine ait yeni bilgileri yayım yoluyla iletmek r) Sorumluluk alanındaki tüm araç ve tarım makinelerinin yaz, kış mevsimsel bakımlarının ve ihtiyaçlarının tespiti ve teminini yapmak. s) Belediye birimlerinin ihtiyaç duyduğu araç ve tarım makinelerini talep olurları doğrultusunda temin edilmesini sağlamak. t) Şube Müdürlüğüne tahsis edilen araçların araç görev ve çıkış formlarını düzenlemek. u) Sorumluluk alanındaki tüm araç ve tarım makinelerinin sigorta, muayene, ruhsat vb. tüm resmi işlemlerini takip etmek; bakım, onarım ve ikmal işlerini yürütmek. v) İlgili araçların kaza, hasar durumlarının tespiti, ceza işlemlerinin takibi ve varsa sorumlularla ilgili gereken tutanakları tutmak. y) Şube Müdürlüğünün yıllık programı doğrultusunda ihtiyaç duyulacak yeni araç ve tarım makinelerinin tespiti ve temini için ilgili birimlerle koordinasyonu sağlamak. z) Ekonomik ömrünü tamamlamış veya hurda durumuna düşmüş araç ve tarım makineleri ve ekipmanlarının tespiti ve gerekenlerin yapılması için ilgili birimlerle

koordinasyonu sağlamak. aa) Tarım ve Kırsal Kalkınmaya yönelik, Büyükşehir Belediyesi kaynakları dışında olan iç kaynaklı, dış kaynaklı kurum ve kuruluşlara sunulan projelerin sahada uygulanmasını sağlamak, gerektiğinde Büyükşehir Belediyesi adına müracaatta bulunmak, uygulamak/uygulatmak. bb) Daire Başkanlığının yetki ve görevleri ile ilgili diğer projeleri yürütmek cc) Toprak ve Su kaynakları potansiyeli ile kırsalda yürütülen tarımsal faaliyet ve tarımsal altyapı amaçlı çalışmaların envanter bilgilerini hazırlamak, güncellemek. dd) Toprak ve yaprak analizi laboratuvar faaliyetlerini sürdürmek, il sınırlarındaki üreticilere toprak etütlerini yapmak/yaptırmak ve analiz sonuçlarına göre gübreleme önerilerinde bulunmak ve gerekli teknik destek sağlamak, ee) Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı doğrultusunda muhtelif konularda çiftçilere eğitim programları düzenlemek, başarılı çiftçiler için yurt içi ve yurt dışı teknik geziler organize etmek/ettirmek, ff) Tarımı geliştirmek amacıyla ihtiyaç halinde toprak ve yaprak analizleri yapmak/yaptırmak ve desteklemek, gg) Tarımsal, hayvansal, yöresel ürünlerin ve geleneksel ürünlerin geliştirilmesi, tanıtımı için plan ve programlar hazırlamak. Bunlar için daha iyi fiziki ortam, makine, donanım ve gerekli malzemelerin sağlanması, desteklenmesi amaçlı projeler geliştirmek ve uygulamak. hh) Tarımsal, hayvansal, yöresel ürünlerin tanıtımı için afiş, bülten, el ilanı, broşür, dergi, gazete, bildiri, katalog vb. tanıtım materyallerini hazırlatıp ilgili birime teslim ederek dağıtılmasını sağlama. Fuar, sergi, kermes, panayır vb. organizasyonlar düzenlemek, düzenlenmesine destek olmak veya bu amaçla düzenlenmiş organizasyonlara katılmak. ii) Tarımsal, hayvansal, yöresel ürünler ve geleneksel ürünler için pazarlar kurmak, satışı için satış merkezlerinin ve stantların yerlerini belirlemek ve koordinasyonunu yapmak, belediye iştirakçi şirketleri ile satış işlerini yürütmek. jj) Gıda güvenliği ve güvenilirliğini esas alarak tüketiciyi ve halk sağlığını koruyucu tedbirleri almak ve hijyen konusunda çalışma yapmak/yaptırmak. İlgili kurum ve kuruluşlarla koordineli çalışmak. kk) İlde üretilen önemli gıda maddeleri ile ilgili üretim ve pazarlama aşamasında tasarım çalışmaları yapmak. ll) İldeki gıda üretim, satış ve toplu tüketim yerlerinin envanterini çıkarmak mm) İl düzeyinde gıda ve beslenme ile ilgili projeler uygulamak, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve kamu kuruluşları ile işbirliği yapmak, ortak projeleri desteklemek, nn) İlde üretilen önemli gıda maddeleri ile ilgili üretim ve pazarlama aşamasında tasarım çalışmaları yapmak, bu çalışmaları yapan özel sektör ve kamu kuruluşları ile işbirliği yapmak, yapılan çalışmaları desteklemek, oo) Kamu kurum ve kuruluşları, meslek odaları, kooperatifler ile işbirliği yaparak eğitim ve yayım çalışmaları yapmak, kurslar düzenlemek, pp) Hizmet içi ve sektöre yönelik eğitim ve yayım çalışmaları yapmak, kurslar düzenlemek, gerektiğinde özel sektör ve kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği yapmak, yurtiçi ve yurtdışı eğitim, gezi, fuar ve organizasyonlara katılımı sağlamak ve desteklemek, qq) Yerel çeşitlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması için halkın çeşitleri tanıması ve görmesini sağlamak amacıyla idari binada tohum bankası odası yapmak/yaptırmak rr) Baharat Kütüphanesi'nin insanlara baharat çeşitliliğini, nasıl kullanacaklarını anlatmayı ve bilinmeyen baharatları sofralarımızda buluşturmak amacıyla idari binada baharat müzesi odası yapmak/yaptırmak ss) Kurutmalık olarak kullanılan yerel ve yöresel ürünlerin " Freeze Dryer (renk ve besin değeri değişimi olmadan kurutma yöntemi) " kurutulup, toz haline getirilebilir ve çeşitli ürünler elde etmek. tt) Tarım ve Gastronomi okulunda yerel değerlerimiz olan pekmez, sucuk, nar ve sumak ekşisi vb. ürünlerin üretildiği "üretim atölyeleri" kurmak/kurdurmak uu) Tarımsal, hayvansal, yöresel ürünlerin ve geleneksel ürünlerin geliştirilmesi, tanıtımı için plan ve programlar hazırlamak. Bunlar için daha iyi fiziki ortam, makine, donanım ve gerekli malzemelerin sağlanması, desteklenmesi amaçlı projeler geliştirmek ve uygulamak. vv) Tarımsal, hayvansal, yöresel ürünler ve geleneksel ürünler için pazarlar kurmak, satışı için satış merkezlerinin ve stantların yerlerini belirlemek ve koordinasyonunu yapmak, belediye iştirakçi şirketleri ile satış işlerini yürütmek. ww) Tarımsal, hayvansal, yöresel ürünler ve geleneksel ürünlerin üretimini yapanları; üretim için birlikler, kooperatifler kurmasını teşvik etmek, kurulmasına yardımcı olmak, kurulmuş kooperatif ve birliklerin ürünlerine üretim, depolama,

ambalajlama ve pazarlama aşamasında destek vermek. xx) Tarımsal faaliyetlerde kullanılacak olan suyun teminini sağlamak, su tesislerini geliştirmek ve bu alanda projeler yürütmek, yy) Gaziantep genelinde mevcut sulama kanallarının onarımı ve yeni kanal projelerini yapmak/yürütmek, zz) Toprak ve su kaynaklarının etkin kullanımı, geliştirilmesi, iyileştirilmesine yönelik analiz, projeleme ve işletim yöntemleri, sulama suyu sağlanması, yüzey yağmurlama ve damlama sulama sistemlerinin tasarımı, tarımsal drenaj sistemlerinin tasarımı, arazi tesviyesi, sulama suyu kalitesi, tuzluluk, arazi ıslahı, hidroloji ve hidrolik, tarımsal meteoroloji, bitkisel üretim yapıları (seralar), hayvan barınakları ve tarımsal ürün depolama yapılarının analizi ve projelenmesi, bu yapılarda optimum çevre koşullarının sağlanması, kırsal yerleşim planlaması yapmak ve yürütmek, aaa) Tarımsal sulamada su tasarrufu için eğitimler düzenlemek, projeleri yürütmek, bbb) Akıllı tarım uygulamaları yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi konusunda projeleri yürütmek."[247]

Tarımsal Projeler, Coğrafi İşaret ve Markalaşma Şube Müdürlüğünün görevleri şunlardır;

a) "Daire Başkanlığının stratejik plan, performans programı, yatırım -programı ve bütçede yer alan hedefler doğrultusunda kanun, tüzük ve yönetmeliklere uygun olarak hazırlanması sürecini koordine etmek, b) Başkanlığımızca yürütülen projelerin başvuru sürecinden raporlamaya kadar ki süreci ve yatırımları izleme, analiz etme ve raporlama sürecini koordine etmek, c) Belediyemiz İç Kontrol Eylem Planı ve Kalite Yönetim Sistemine yönelik çalışmaları koordine etmek, d) Gıda güvenliği ve güvenilirliğini esas alarak tüketiciyi ve halk sağlığını koruyucu tedbirleri almak ve hijyen konusunda çalışma yapmak/yaptırmak. İlgili kurum ve kuruluşlarla koordineli çalışmak. e) Daire Başkanlığının 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu, 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu, Belediyenin ilgili yönetmeliği ve ilgili mer'i mevzuata uygun olarak ihale edilen her türlü mal alımları, hizmet alımları ve yapım işleri ihtiyaçlarına ilişkin ihale işlemlerini yürütmek, ihale dosyaları ile ilgili gelen dilekçe, yazılara cevap vermek ve gerektiğinde ilgili Şube Müdürlüğüne yönlendirmek, f) İhale yapılan birimlerce hazırlanan üst yazı ile gelen Alım Olur Belgesi, "Tasfiye", "Ara Hakediş" "Kesin Hesap" "Fesih" vb. iş ve işlemlerin ilgili kanunlar, yönetmelikler, genelgeler ve şartnameler doğrultusunda uygunluğunu tetkik etmek, incelemek, düzeltilme gerektiren durumlarda ilgili birime iadesini yaparak düzeltilmesini sağlamak g) Sözleşmenin yapılmasının ardından ihale dosyalarını sözleşme sonrası işlemlerin (iş başlama yazılarının yazılması, taahhüt açılması, kontrol teşkilatı atanması, kabul işlemlerinin yapılması, SGK bildirim yazısı, ödeme evraklarının hazırlanması vb.) yapılması için ilgili Şube Müdürlüklerine göndermek, hak edişlerin ve diğer ödemelerin zamanında ve uygun olarak yapılmasını takibini ve koordinesini sağlamak, h) Daire Başkanlığına tahsis edilen ödeneğin, bütçe ödenekleri ve sarflarına ilişkin harcama kalemleri doğrultusunda yapılmasını takip etmek, i) Daire Başkanlığına havale edilen her türlü evrak işlerini ilgili Şube Müdürlükleri ile koordineli olarak yürütmek verilen cevabi yazıların, bilgi ve belgelerin yanısıra Başkanlığa ait her türlü evrakın arşivlenmesi işlemini yapmak/yaptırmak, j) Daire Başkanlığı personelinin özlük iş ve işlemleri, görevlendirme olurları, taşıt görev emirleri, puantaj vb. işlerin yanı sıra yayımlanan genelge ve emirlerin personele tebliğini yapmak/yaptırmak, takibini ve koordinesini sağlamak, k) Daire Başkanlığının her türlü demirbaş ve kırtasiye ihtiyaçlarının temini için gerekli çalışmaları yapmak, temin edilen ürünlerin depolanması, dağıtımı vb hususların mevzuat hükümleri doğrultusunda taşınır kayıt sisteminden takibine

[247] https://www.gaziantep.bel.tr/uploads/2024/11/tarimsal-hizmetler-sube-mudurlugu.pdf (17.01.2025)

ilişkin işlemleri ilgili Şube Müdürlüklerinin koordinasyonu ile sağlamak, l) Daire Başkanlığı'nın faaliyetleriyle ilgili hazırlanan iş raporlarını, iş bitiminde ilgili müdürlükten istemek ve arşivlenmesini sağlamak yanı sıra faaliyetlere ilişkin istatistiki verilerin toplanması, kayıtların tutulması ile ilgili verilerin tutulacağı veri tabanı bilgi sistemi kurmak/kurdurmak. m) Daire Başkanlığının stratejik planlama çalışmalarına yönelik bir hazırlık programı oluşturmak, idarenin stratejik planlama sürecinde ihtiyaç duyulacak danışmanlık hizmetlerini vermek veya verilmesini sağlamak. n) Dairenin faaliyet alanına giren konularda Ar-Ge çalışmaları yapmak ve yapılmakta olan çalışmaları koordine etmek. o) Kırsal kalkınma çalışmalarında ürün bazında markalaşmasını sağlamak amacıyla çalışmalar yapmak ve tarımsal, hayvansal ve diğer ürünlerde coğrafi işaretleme, TSE, logo ve marka tescil işlemlerini yürütmek, p) Gaziantep Mutfağı yemek kültürünün yanı sıra İlimizde bulunan kültürel ve sosyal değerlerin koruması ve kayıt altına alınması amaçlı Coğrafi İşaretleme Marka ve Tescil Çalışmalarını yürütmek, r) Ulusal ve uluslararası platformda coğrafi işaretleme çalışmalarına ilişkin tanınırlığımızı artıracak görsel projelerde yer almak, s) Kooperatiflerde istihdam alanı oluşturmak amacıyla yöresel ve kültürel ürünlerin markalaşma çalışmalarını planlamak. t) Coğrafi İşaret Tescili alan ürünlere ilişkin gıda denetimleri yapmak, y) Tarım Hayvancılık ve Kırsal Kalkınmaya yönelik, Büyükşehir Belediyesi kaynakları dışında Ulusal ve uluslararası fon sağlayan kuruluşlara proje başvurusunda bulunmak, takip etmek, yönetmek ve sağlanan fonları amacı doğrultusunda kullanılmasını sağlamak amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak, z) Kırsal hizmetlere yönelik yaşam kalitesinin ve refah seviyesinin artırılması, çevresel ve fiziksel koşulların iyileştirilmesi amacıyla tarım, hayvancılık, tarımsal eğitim, tarımsal sulama, tarımsal mekanizasyon, doğal kaynakları vb. konuları; belediye birimleri, bağlı kuruluşları ve iştirakleri ile doğrudan ya da özel ve kamu kurumları, odalar, birlikler ve borsalar, üniversiteler, araştırma kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve kooperatifler ile işbirliği içinde ortak projeler yapmak/yaptırmak aa) Tarım alet ve ekipmanları satın almak kiralamak işbirliği çerçevesinde çiftçiler, odalar, birlikler, kooperatifler, üniversiteler, ilgili kamu kurum ve kuruluşlar gibi kırsal kalkınma faaliyetleri gösteren birimlere imkân ve ihtiyaç doğrultusunda ortak projelerle kullandırılmasını sağlamak, bb) Gaziantep ilçeleri ile özdeşleşmiş ürünlere ekonomik değer katılması ve yetiştiriciliği yaygınlaşmamış, potansiyeli olan ürünlerin veya uygulamaların yaygınlaştırılması amacıyla projeler geliştirmek cc) Gaziantep ili sınırları içerisinde kalan tarımsal alanların iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla (mera, hazine arazileri ve toplulaştırma vb.) mevzuat gereği etkili ve ilgili olan kurum ve kuruluşlarla ortak projeler gerçekleştirmek, takip etmek, dd) Kırsal hizmetler kapsamında çiftçiler, üreticiler, öğrenciler ve topluluklarla birlikte gönüllülük esaslı beşikten mezara ortak sosyal projeler gerçekleştirmek, ee) Kırsal kalkınma kapsamında üretilen ürünlerin, belediye iştirakleri ile işbirliği içinde Gaziantep genelinde oluşturulacak satış noktaları ve marketlerde pazarlanmasına destek olmak, ürünün; üretim, ambalajlama, depolama, nakliye ve pazarlama aşamalarında paydaşlarla protokoller düzenlemek r) Tarım ve hayvancılık alanında arazinin iyileştirilmesi, ekonomik çeşitliliğin arttırılması, üretim, ürün işleme, muhafaza, pazarlama teknikleri gibi konularda; hibe ve fon sağlayan kuruluşlardan yararlanılması amacıyla eğitim, yayım, araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmak, yaptırmak, s) Organik tarım ve iyi tarım uygulamaları ile kalkınmaya yönelik projeler yapmak t) Hayvansal üretimde; su ürünleri, arıcılık, kanatlı hayvan yetiştiriciliği; süt ve kırmızı et üretiminde vasıflı hayvan ırklarının yetiştiriciliğine kalite ve verim artırıcı yöntemleri teşvik etmek, destekleme projeleri yapmak, yaptırmak, u) İleri tarım ve hayvancılık yöntemlerinin kullanılmasını özendirmek amacıyla hayvansal ve bitkisel atıkların değerlendirilmesi, örtü altı yetiştiriciliğinde ve tarımsal mekanizasyonda kullanılan alet ekipman ile ilgili projeler geliştirmek, desteklemek. v) Kırsal alanda yürütülen projelere ve

faaliyetlere ait bütçe teklifini, kalkınma plan ve program esaslarına göre hazırlamak, projelere ilişkin yatırım programını yapmak, izlemek ve değerlendirmek, w) Uygulanan tüm projelerin ve faaliyetlerin belirli aralıklarla fiziki ve nakdi performanslarını izlemek, gelişmelere ilişkin raporları ilgili birimlere göndermek, x) 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu uyarınca görev ve sorumluluk konuları ile ilgili yapım, mal ve hizmet alımları, danışmanlık hizmetleri ile doğrudan temin suretiyle yapılacak işlere ilişkin işlemleri yürütmek veya yürütülmesini sağlamak."[248]

Yukarıda görevleri detaylıca verilmiş olan tarım, hayvancılık ve kırsal kalkınma konsundaki tüm faaliyetleri yürüten daire başkanlığının stratejik raporda önümüzdeki yıllarda "Kaynak Verimliliğini Ve Sürdürülebilir Yenilikçi Teknolojilerin Benimsenmesini Teşvik Ederek, Kentin Tarımsal Üretkenliğini Geliştirmek; İklim Değişikliğine Dirençli Tarımsal Üretim Haritaları Oluşturmak ve BilgiTeknolojilerinden Yararlanmak, Hayvanat Bahçesi ve Doğal Hayatın Korunması, Devamlılığının Sağlanması için çalışmalar yapmak." hedeflerini yerine getirmek üzere ayıracağı miktar ve toplam harcama bütçesi kıyaslama açısından aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.[249]

	2025	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**
Tarımsal Hizmetler İçin Ayrılan Bütçe	**475.000.000,00**	**712.500.000,00**	**1.068.750.000,00**	**1.603.125.000,00**	**2.404.687.500,00**
Toplam Bütçe	**24.500.000.000**	**36.750.000.000**	**55.125.000.000**	**82.687.500.000**	**124.031.250.000**

Tablo 4.6.2. 2025-2029 yıllarını kapsayan hedef bütçe[250]

[248] https://www.gaziantep.bel.tr/uploads/2024/11/tarimsal-projeler-cografi-isaret-ve-markalasma-sube-mudurlugu.pdf (17.01.2025)

[249] Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Stratejik Plan (2025-2029), s.138.

[250] Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Stratejik Plan (2025-2029)

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, kırsal kalkınmayı desteklemek amacıyla tarım, hayvancılık, tarımsal sulama, tarımsal mekanizasyon, tarımsal eğitim ve doğal kaynakların korunması gibi alanlarda faaliyetler yürütmektedir. Bu çerçevede, belediye birimleri, bağlı kuruluşlar ve iştirakler aracılığıyla ya da özel ve kamu kurumları, meslek odaları, birlikler, borsalar, üniversiteler, araştırma kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve kooperatiflerle iş birliği yaparak ortak projelerin hayata geçirilmesi sağlanmaktadır. Bununla birlikte, tarım ve hayvancılık sektörlerine yönelik kalkınma vasıtalarının geliştirilmesi ve gerçekleştirilmesi teşvik edilmekte; araştırma-geliştirme faaliyetleriyle çabalar desteklenmekte ve paydaşlarla birlikte iş yapma kültürü güçlendirilmektedir. Sözü edilen faaliyetler birincil kaynak olarak belediye bütçesi, çeşitli hibe programları ve ulusal/uluslararası fonlardan elde edilen kaynaklarla finanse edilmektedir. Hedefler çerçevesinde kırsal kalkınmayı desteklemek üzere; tarım hayvancılık, su ürünleri yetiştiriciliği, arıcılık, yöresel ürünlerin işlenmesi, ambalajlanması, paketlenmesi, depolanması ve pazarlanmasına yönelik projeler yer almaktadır. Ayrıca bu çalışmalara ilave olarak yeni çeşitlerin denenmesi, yöresel ürünlere dönük farkındalığın ortaya çıkarılması ve yerel halkın tüm bu faaliyetlerin baş aktörü olması için eğitimlerle desteklenmesi önemli hedeflerdir. ATA tohumları ile yöreye has tohumların geliştirilmesi, yerel bitki türlerinin korunması, ürün yetiştirilmesinde kullanılacak deneme sahalarının oluşturulması ve üretimde kullanılan araçların tedariği gibi teknik çalışmalar da bu kapsamda değerlendirilmektedir. Öte yanda, kırsal kalkınma faaliyetlerinde kırsalda yaşayan kadınların ekonomik bakımdan iyi bir noktaya getirilmesi ve kooperatif çalışmalarına aktif biçimde katılımlarının artırılması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda sürdürülen faaliyetler sonucunda kentte kadınların daha aktif rol aldıkları bir kooperatif anlayışı geliştirilmiştir. Bu kooperatifler arasında; "Oğuzeli Ezogelin Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi, İslahiye Yesemek Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ile Yeşil Nizip Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi" bulunmaktadır.[251]

[251] Mali Hizmetler Daire Başkanlığı, **2023 Yılı Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu,** s.146.

Ürün Adı	Ürün Miktarı(Adet)
Antep Fıstığı	**30.000**
Nar	**6.000**
İncir	**1.600**
Bağ(Üzüm)	**11.500**
Toplam	**49.100 Adet**

Tablo 4.6.3. 2023 Yılında Üretimi Yapılan Fidan Türü ve Miktarı[252]

Gastronomi ve Tarımsal Eğitim Merkezi, Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanlığı ile İpekyolu Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen "Tarıma Değer, Kadına Değer, Topluma Değer" projesi çerçevesinde, sürdürülebilir kırsal kalkınmayı desteklemek için Oğuzeli ilçesi Sazgın Mahallesi'nde inşa edilmiş olup 2020 yılında çalışmalarına başlamıştır. Eğitim merkezi, toplamda 45.000 m²'lik bir alan üzerine kurulmuş ve içerisinde 28.000 m² sera alanı, 800 m² idari bina, 2.500 m² işletme binası, 13.500 m² açık arazi, çevre düzenlemeleri ve diğer yapı ünitelerini barındırmaktadır. Bu tesiste kadın kooperatiflerine yönelik bir model tasarlanmıştır; sera ve açık alanlarda tarımsal üretim sürdürülürken yapının diğer bölümlerinde katma değerli ürünlerin üretimi gerçekleştirilmektedir. Bunlara ek olarak, tarım ve gıda sektörü merkezli olarak teorik ve pratik eğitimleri kapsayan programlar başlatılmıştır. Ürün işleme, paketleme ve depolamaya yönelik yürütülen projelerle Gaziantep genelinde tarıma, kadın emeğine ve toplumsal kalkınmaya çok önemli katkılar sunulmaktadır. Merkezde her yaştan bireye hitap eden tarım eğitimleri verilmektedir. Anaokulu çağından başlayarak 12 yıllık temel eğitimdeki öğrencileri toprak ve tarımla tanıştıran özel eğitimler düzenlenmiş bununla beraber dezavantajlı gruplar, yaşlı bakımevlerinde yaşayan insanlar ve madde bağımlılığı geçmişine sahip gençler gibi özel gruplara rehabilitasyon amaçlı programlar sunulmuştur. Bölgede faaliyet gerçekleştiren gösteren çiftçilere yönelik teknik ve uygulamalı destekler verilerek bölgesel tarım teknolojisinin ve kapasitesinin artırılmasına katkı sağlanmıştır.[253]

[252] **A. y**. , s.147.
[253] **A. y**. , s.147.

Sertifikalı Fidan Üretimi çalışmaları kapsamında; gastronomi ve tarımsal eğitim merkezinin açık üretim sahaları ve seralarda her yıl devamlılığı sağlanarak hastalık ve zararlılardan ari fidanlar yetiştirilmekte ve sonra bu fidanlar sertifikalandırılarak çiftçilere dikmeleri için verilmektedir. ***Tarımsal Üretimi Destekleme Faaliyetleri;*** Milli Emlak'tan tahsis edilen; İbrahimşehir, Oğuzeli Sazgın, Şahinbey Cevizli, Nizip Samandöken ve Nizip Yunusemre yörelerinde toplam 388.621 dekar alan ile tarımsal üretim sürdürülmektedir. Atıl durumda olan bu araziler kullanılarak badem, alıç, kekik, zahter gibi çok yıllık bitkiler dikilmekte; mevcut fıstık, zeytin, bağ ve badem alanlarında ise bakım, yetiştirme ve yetişen ürünlerin toplanması gibi faaliyetler gerçekleştirilmektedir. ***Sebze ve Meyve Üretim Faaliyetleri;*** gastronomi ve tarımsal eğitim merkezinde yetiştirilen sebze ve meyveler toplandıktan sonra kadın kooperatifleri vasıtasıyla kapasiteleri ölçüsünde işlenmekte ve kurutma çalışmaları yapılmaktadır. Hasattan arta kalan ürünler ise hale gönderilerek bunların yerine ihtiyaca göre farklı meyve ve sebzeler alınmaktadır.[254]

Zeytin ve Kiraz Fidanı Desteği; Gaziantep il genelinde izeytin ve kiraz yetiştiriciliği yapan çiftçilerin mevsimsel hava şartlarından zarar gören ağaçları için tekraran dikim yapılması amacıyla %50 hibe desteği verilerek fidan dağıtımı yapılmıştır. Bu bağlamda 15.000 adet zeytin fidanı 217 üreticiye, 145 üreticiye ise 10.000 adet kiraz fidanı verilmiştir. ***Tarım Okulu Fidan Desteğ;***"Gaziantep Gastronomi ve Tarımsal Eğitim Merkezi" sera alanında 2022 yılında çelikleme ve tohum ekim metoduyla yetiştirilen toplam 20.678 adet Antep fıstığı, bağ, nar, zeytin ve incir fidanı, 2023 yılında %50 hibeli olarak 432 üreticiye dağıtılmıştır. ***Badem Fidanı Desteği;*** kentin gastronomi niteliğini öne çıkarmak, üretimde verimlilik ve kalite standartlarını muhafaza etmek için toplamda 1.065 üreticiye %60 hibeli olarak 5.000.000 domates, biber ve patlıcan fidesi dağıtılmıştır. Ayrıca Puma-Tilmen biber çeşitlerinden

---

[254] **A. y**. , s.148.

609.726 adet fide, Nurdağı ve İslahiye ilçelerinde %50 hibe desteğiyle 20 üreticiye dağıtımı yapılmıştır. ***Afet Bölgesi Ortak Makine Parkı Desteği;*** GAP ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi iş birliğiyle hayata geçirilen "Tohumla Yeşeren Umutlar" projesi çerçevesinde, 7 adet selektör makinesi Nurdağı, İslahiye, Araban, Yavuzeli, Oğuzeli, Şehitkâmil ve Şahinbey ilçelerinde ilgili belediyelere teslim edilmiştir. Bu makineler çiftçilerin ortak kullanımına sunulmuş olup, tohumlardaki farklı maddeleri ayıklama, boyutlandırma ve ilaçlama işlevlerini gerçekleştirme imkanı sağlamaktadır. Çiftçiler, kullandıkları bu makinelerle hububat tohumlarını sağlıklı bir şekilde ayıklayıp ilaçlayarak daha korunaklı muhafaza imkânına kavuşmuştur. Bu sayede hastalıktan dolayı ürün zaiyatının önüne geçmek hedeflenmiştir.[255]

6 Şubat'taki deprem felaketinden etkilenen Nurdağı ve İslahiye ilçelerinde çiftçilere destek için tarımsal üretimde gerekli olan araçlardan traktör ve ekipmanların bulunduğu bir makine park kurulmuştur. Ekipmanlarını kaybeden çiftçiler, tarlalarını işlemek için sunulan bu imkândan yararlanmaya başlamışlardır. Öte yandan yine depremden zarar gören meyve ve sebze yetiştiriciliği yapan ve en az 10 dekarlık tarımsal arazisi olan 200 çiftçiye yağmurlama ve damlama sulama sistemlerinde %85 hibe olanağı ile katkı verilmiştir. Proje doğrultusunda ayrıca yine depremden zarar gören ilçelerde 1.500 dekar arazi nem oranına duyarlı sulama sistemleri ile desteklenmiştir.[256]

Çiftçi Kart ve Mazot Desteği; 2022 yılında başlatılan program kapsamında, Gaziantep Çiftçi Kartlarının dağıtımı tamamlanmış ve Çiftçi Kayıt Sistemi'ne (ÇKS) kayıtlı çiftçilerin teslim edilen kartlarına faaliyetlerini sürdürdükleri tarlaların büyüklüğü baz alınarak mazot tanımlaması yapılmıştır. ÇKS'ye (Çiftçi Kayıt Sistemi) ilk kez kayıt yaptıranlar da mazot desteği kapsamına dahil edilmiştir. 2023 yılı itibarıyla 37.981 çiftçinin anlaşmalı akaryakıt istasyonları vasıtasıyla toplamda 4.411.275 litre mazot katkısından istifade etmeleri sağlanmıştır. ***Sulama Kanalları;*** Tarım ve Orman Bakanlığı, Gaziantep Valiliği ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi arasında düzenlenen protokol kapsamında sulama projelerinin geliştirilmesi

[255] **A. y**. , s.149.

[256] **A. y**. , s.149.

çalışmaları sürdürülmektedir. Bu bağlamda Devlet Su İşleri (DSİ) aracılığıyla 163.000 metre, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı desteği ile de 155.000 metre olmak üzere toplamda 317.000 metrelik bir sulama kanalı inşa edilmesi planlanmıştır. Projenin tamamlanmasıyla birlikte 68.010 dekar tarım arazisinin sulamaya açılması öngörülmektedir. Şu anda proje, uygulama aşamasında olup çalışmalar devam etmektedir. [257]

Sertifikalı Buğday Desteği; Gaziantep'te çiftçilere destek vermek ve sertifikalı tohum kullanımının yaygınlaşması amacıyla "Türköz" makarnalık buğday ile "Edessa" olmak üzere iki tür sertifikalı buğday tohumunun dağıtımı yapılmaktadır. Yörenin doğal koşullarına uygunluğu analizlerle ortaya konan "Türköz" türü tohumdan toplamda 1.100 ton, %50 hibe oranıyla 1.295 çiftçiye destek olarak verilmiştir. ***Hayvansal Üretim Geliştirme Faaliyetleri***; Tarım ve Orman Bakanlığı, Gaziantep Valiliği ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin ortak girişimleriyle 2022 yılında başlatılan "Ücretsiz Aşı Temini ve Uygulanması Protokolü" kapsamında büyükbaş ve küçükbaş hayvanlara dönük aşılama faaliyetleri başarıyla tamamlanmıştır. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın hayvan kayıt sisteminde kaydı yer alan yetiştiricilere destek vermek için yürütülen bu girişim, olumlu geri dönüşler elde edilmesi sebebiyle 2023 yılında sürdürülmüştür. Gerçekleştirilen çalışmalarla 1.473.346 adet büyükbaş ve küçükbaş hayvan aşılanmıştır. ***Yem Desteği;*** 2023 Şubat ayında meydana gelen deprem afetinde etkilenen İslahiye, Nurdağı ve Şehitkamil ilçelerinde hayvan barınakları hasara uğrayan ya da hayvanları telef olan üreticilere yem katkısı sağlanmıştır. Diğer ilçelerdeki hayvan yetiştiriciliğinde bulunanlara ise %50 hibe oranı ile yem desteği verilmiştir. Destek kapsamında toplamda 17.833 üreticiye 10.552 ton yem verilmiştir. ***Arı Yetiştiriciliği Destekleme Faaliyetleri***; doğal çevrenin muhafazası ve biyolojik zenginliğin devamlılığının temini amacıyla arıcılık çalışmalarına has destekleme programları devreye alınmıştır. Bu doğrultuda, Gaziantep'teki 767 arıcılıkla uğraşan yetiştiriciye faaliyetlerinde kullanmaları için maske, körük, eldiven, koruyucu kıyafetler, varroa(bal arıları üzerinde yaşayan bir tür parazit) önleyici ve nosema(bir çeşit arı hastalığı) önleyici malzemeleri içeren

[257] **A. y**. , s.152.

paketler hazırlanmıştır. Bu teşvikle arıcılık ve bal üretimi çalışmalarının sürdürülebilirliği desteklenmektedir.[258]

Gaziantep İlinde yetişen ve doğal niteliklerini yitirmemiş olan ata tohumları muhafaza edilerek Gastronomi ve Tarımsal Eğitim Merkezinde; acur, aspir, bamya, acı biber, kapya biber, dolmalık biber gibi üç çeşit, domates(deşti), fasulye(berrak),fasulye(teğmen), havuç(mızar), karpuz(11 çeşit),kavun(11 çeşit), kış kabağı, patlıcan(Nizip), patlıcan(Antep dolmalık), haylan kabağı(poşet),domates(susuz yetişen pembe),Antep Fıstığı, susam, sumak gibi ürünlerin tohumlarını çoğaltma faaliyetleri sürdürülmektedir. Gaziantep coğrafyasına uygun olan buğday türlerinin geliştirilmesi ve korunması için hayata geçirilen bir proje olarak ***"Yerel Buğday Çeşitlerinin Yerinde Korunması ve Pazarlanması Projesi***" Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü ile ortak yürütülen çalışmalarla Türköz buğday türünün yetiştirilmesi ve çoğaltılmasına gayret edilmektedir. Buğday tohumu isteyen çiftçilere verilerek ekimi sağlanmakta ve bir sonraki dönemde çiftçilerin hasat ederek elde ettiği üründen elde edilen tohumun başka çiftçilere verilmek üzere döngüsel biçimde üretim devamlılığını sağlayacak bir model geliştirilmiştir. Aynı yöntemle dağıtımı yapılan bir diğer buğday çeşidi Edassa olmuştur. Yetiştirilerek çiftçiye destek olarak verilen bu buğday tohumları, makarnalık buğday için oldukça verimi yüksektir.[259]

Ürün Adı	Ürün Çeşidi	Dağıtılan Miktar
Türköz	**Yerel**	**74.900 kg**
Edassa	**Yerel**	**532.914 kg**
Havrani	**Ata Tohumu**	**1.000 kg**
Karakılçık	**Ata Tohumu**	**300 kg**

Tablo 4.6.4. 20222 yılında üreticilere dağıtımı yapılan yerli ve ata buğday tohumları[260]

[258] **A. y**. , s.155.

[259] Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, **2022 Yılı Faaliyet Raporu**, s.151.

[260] **A.y.** , s.151.

Ürün Adı	Çeşit Adı	Üretilen Miktar (Adet)
Antep Fıstığı	Antep Fıstığı	12.500
	Siirt	25.000
	Bıttım	12.500
Zeytin	Nizip Yağlık	2.500
	Gemlik	1.250
Nar	Hicaz	3.000
	Devedişi	3.000
	Nuz Ekşi	3.000
İncir	Sultani	400
	Mevsime	350
	Lohan	400
	Kara İncir	2.000
Lavanta	-	2.000
Toplam		67.900 Adet

Tablo 4.6.5. Sertifikalı Tohum ve Fide/Fidan Üretilen ve Dağıtım Yapılan Miktarı[261]

2022 yılında, Tarım ve Orman Bakanlığı, Gaziantep Valiliği ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi iş birliğiyle uygulamaya konan "***Ücretsiz Aşı Temini ve Uygulanması Protokolü"*** Tarım ve Orman Bakanlığı'nın hayvan ve süt üreticisi yetiştiricilerin kayıt altına alındığı sistemine dahil olan yetiştiricilerin bu proje çerçevesinde 894.000 büyükbaş ve küçükbaş hayvanın aşılaması gerçekleştirilmiştir. 2022'de Milli Emlak'tan tahsis edilen 388.621 dekarlık arazinin yer aldığı; İbrahimşehir, Oğuzeli Sazgın, Şahinbey Cevizli ile Nizip Samandöken ve Yunusemre yörelerinde fıstık, zeytin, bağ ve badem yetiştirilmesi faaliyetleri sürdürülmektedir. Şehrin gastronomi ile öne çıkan kimliğini güçlendirmek ve üretimde çeşitlilik için 753 üreticiye %70 hibe desteğiyle 1.114.420 domates, biber ve patlıcan fidesi verilmiştir. Buna ek olarak, alternatif bir ürün olan Charmander türü acı Japon biberi, Nurdağı'nda deneme amaçlı yetiştirilmesi amacıyla 100.000 kadar fide çiftçilere dağıtılımıştır.[262]

2020 yılında kurulmuş olan Gastronomi ve Tarımsal Eğitim Merkezi çatışı altında yürütülen faaliyetlere 2021 yılında da devam edilmiştir. Bu merkezde kurulan kadın

[261] **A.y.** , s.152.
[262] **A.y.** , s.154-155.

kooperatifleri ile beraber açık alanda ve sera alanlarında tarımsal üretim çalışmalarına devam edilirken bir yandan da çiftçilere zirai üretim tekniklerine ilişkin eğitimler verilmektedir. Bu kapsamda merkeze bağlı seralarda 2021 yılında üretilen fide ve sebzelerle ilgili olarak şunlar bilinmektedir; 44000 adet Antep Fıstığı fidanı, 9500 adet bağ fidanı, 20000 adet nar fidanı,7000 adet zeytin fidanı,1000 adet incir fidanı, 5000 adet lavanta fidanı olmak üzere toplamda 85.500 fidan üretilmiş ve üreticilere dağıtılmak üzere hazırlanmıştır.[263]

2021 Yılı Toplam Üretim	
Üretilen Sebze	**Toplam Kg**
Salatalık	33844
Sof Domates	9783
Dolmalık Biber	9249
Kemer Patlıcan	5900
Şili Biber	3197
Çeri Domates	2252
Dolmalık Patlıcan	2328
Genel Toplam	66.553

Tablo 4.6.6. 2021 Yılında Serada Üretimi Yapılan Sebzeler ve Miktarları[264]

Şehitkâmil İlçesi'nde gerçekleştirilen alıç fidanı dağıtımı kapsamında, 44 çiftçiye toplam 10.000 adet alıç fidanı verilmiştir. Oğuzeli İlçesi'nde gerçekleştirilen nar fidanı dağıtımı çerçevesinde ise 114 çiftçiye 6.500 adet nar fidanı teslim edilmiştir. Bunun yanı sıra fide dağıtımı çalışmalarının devamında Oğuzeli, Araban, Karkamış, Nizip, Şehitkâmil, Nurdağı ve Yavuzeli İlçelerinde toplamda 6.500.000 adet domates, biber ve patlıcan fidesi, 586 üreticiye destek niteliğinde verilmiştir.

Sertifikalı buğday üretim projesi çerçevesinde ise Edassa, Taner ve Türköz türlerinden müteşekkil 267.700 kilogram dolayında sertifikalı buğday üretilmiş ve 311 çiftçiye dağıtımı yapılmıştır. Ata Tohumları ve Yerel Çeşitler Projesi

[263]Gaziantep Büyükşehir Belediyesi**, 2021 Yılı Faaliyet Raporu**, s.118.

[264] **A.y.** , s.119.

çerçevesinde de, 3.800 kilogram geleneksel Havrani buğdayı 14 üreticinin istifadesine sunulmuştur. Diğer yandan Gastronomi ve Tarımsal Eğitim Merkezi'nde 31 farklı çeşit ata tohumu üretilmiş ve çoğaltılmıştır.[265]

Süt üreticilerinin desteklenmesi çalışmaları kapsamında 9 ilçede 60 kişiye eğitim verilmiştir. Bu doğrultuda 30 mahallede her biri 300 lt kapasiteye sahip 30 adet süt soğutma deposu üreticilere teslim edilmiştir. Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Gaziantep Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Gaziantep İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Gaziantep Tarım ve Orman İl Müdürlüğü ile işbirliği yapılarak; tarım, gıda, hayvancılık ve yöresel ürünlerin yetiştirilmesi, üretimi, işlenmesi, paketlenmesi konularında gerekli olan eğitimlerin çiftçi ve üreticilere verilmesi için 2020 yılında bir protokol imzalanmıştır.[266]

Gıda ürünlerinin işlenmesiyle ilgili verilen destekler bağlamında; İpekyolu Kalkınma Ajansınca desteklenen sürdürülebilir kırsal kalkınma içi; "Tarıma Değer, Kadına Değer, Topluma Değer" projesi ile Gastronomi ve Tarımsal Eğitim Merkezinde faaliyete başlayan Frezeedryer (dondurarak kurutma) makinesi yoluyla dondurarak kurutma yöntemi tüm gıdaların(sebze, meyve, et, süt vb.) -40 dereceye dondurularak 20 yıla kadar raf ömrü olmasını sağlamaktadır. Yöresel ürünlerin işlenmesinde bu yöntemin kullanılacağı beyan edilmiştir. İslahiye yöresine ait olan acı biberinin kalitesi ve lezzeti korunarak Gün Kurusu Salça üretimi gerçekleştirmek amacıyla salça üretim tesisi inşa çalışmalarına başlanmıştır. Benzer biçimde Nizip yöresine özgü olan nanenin de aynı şekilde kalitesinden ödün vermeden uygun koşullarda kurutulması maksadıyla nane için de kurutma tesisi kurulum çalışmalarına başlanmıştır. Bu sözü edilen iki kurutma projesi de IOM(Uluslararası Göç Örgütü) ile imzalanan proje protokolü çerçevesinde faaliyet yürütmektedir.[267]

Yerel türleri koruma projesi çerçevesinde üretimi teşvik etmek amacıyla 2019 yılında Şahinbey ve Şehitkâmil İlçelerinde 160 kadar üreticiye 154.000 adet sof domates

[265] Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, **2021 Yılı Faaliyet Raporu**, s.119-120.

[266] Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, **2020 Yılı Faaliyet Raporu**, s.125.

[267] **A.y.** , s.128.

fidesi, Islahiye ve Nurdağı İlçelerinde 83 çiftçiye 3.916.800 adet kırmızı biber fidesi ve Oğuzeli İlçesinde ise 273 üreticiye 21.600 adet patlıcan fidesi destekleme kapsamında verilmiştir. ***Baklagil Üretimini Geliştirme Projesi*** çerçevesinde; 9 ilçeyi kapsayan 1.169 ton buğday ve arpa tohumu desteği verilmiştir. Verilen tohumlar 2837 çiftçiye ulaşmıştır. Öte yandan Şahinbey İlçesinde 339 üreticiye 70 ton nohut buğdayı, Oğuzeli ve Şahinbey İlçelerinde ise 60 ton mercimek tohumu 207 çiftçinin kullanımına sunulmuştur.[268]

Sarımsak İşleme ve Paketleme Tesisi Projesi ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi iş birliğiyle hazırlanan protokol doğrultusunda, Araban yöresi sarımsağının katma değerli ürüne dönüştürülmesini amaçlayan bir tesisin kurulması planlanmıştır. Proje kapsamında gerekli makine kurulumları tamamlanmış olup tesisin faaliyete geçmesi için Araban Belediyesi tarafından yürütülen bina tadilat ve inşa faaliyetlerinin tamamlanması beklenmektedir. ***Nane Eleme ve Paketleme Tesisi Projesi***; GAP ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ortak protokolü kapsamında, Karkamış ilçesinde nane işleme tesisi kurulması esasına dayanmaktadır. Projenin makine-ekipman, tesis inşası aşamaları tamamlanmış olup deneme üretimleri başarıyla gerçekleştirilmiştir. Tesis, üretim çalışmalarına hazır olup açılış için son hazırlıkların yapıldığı bildirilmektedir. ***Yaş Üzüm İşleme ve Paketleme Tesisi***: GAP ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi iş birliğiyle hayata geçirilen bu proje, üzüm üretiminin yoğun olduğu İslahiye ilçesinde üreticilere destek olmayı hedeflemektedir. Yaş üzümün işlenerek katma değerli ürünlere dönüştürülmesiyle ekonomik fayda sağlayacak tesisin inşa çalışmaları devam etmektedir.[269]

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Sürdürülebilir Tarım ve Kırsal Kalkınma Daire Başkanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren Gastronomi ve Tarımsal Eğitim Merkezi, bölgedeki ilk örneklerden biri olması ve başarılı bir model teşkil etmesi nedeniyle hem ulusal hem de uluslararası düzeyde belediyeler ile çeşitli kurum ve kuruluşlardan yoğun ilgi görmektedir. Bu merkez, kırsal kalkınma konusunda

[268] Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, **2019 Yılı Faaliyet Raporu**, s.95.

[269] **A. y.** , s. 95.

yapılan çalışmaların odak noktası olup, benzer oluşumların yaygınlaştırılmasını teşvik etmek amacıyla destek ve tecrübe paylaşımı isteyen kuruluşlarla her türlü teknik ve teorik bilgi paylaşılmaktadır. Bunun yanı sıra belirli dönemlerde farklı belediyeler, kaymakamlıklar ve benzer faaliyetler yürüten kuruluşlarla da çeşitli projeler çerçevesinde iş birlikleri geliştirilmektedir.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından kırsal kalkınmaya yönelik yürütülen destekler, bu alanda oluşturulan Daire Başkanlığı aracılığıyla önemli ölçüde artış göstermiştir. Söz konusu desteklerin artırılması ve yenilikçi projelerin hayata geçirilmesi, vatandaşlar tarafından olumlu geri dönüşlerle karşılanmıştır. Bu bağlamda, her yıl düzenli olarak tekrarlanan çeşitli proje ve destek programları bulunmaktadır. Bunlar arasında fide ve fidan desteği, yem desteği, mazot desteği ve hayvan aşılama projeleri dikkat çekmektedir. Ayrıca, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ile Gaziantep Tarım ve Orman İl Müdürlüğü arasında bir iş birliği protokolü tesis edilmiştir. Bu iş birliği sayesinde, projelerin ve destek faaliyetlerinin ortak bir plan çerçevesinde yürütülmesi sağlanmakta, böylece her iki kurumun faaliyetleri arasında iletişim eksikliği kaynaklı tekrar ve uyumsuzluk gibi sorunlar yaşanmamaktadır.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, tarımda üretimi artırmak, modern teknikleri yaygınlaştırmak ve çiftçilerin refah seviyesini yükseltmek amacıyla desteklerini sürdürmektedir. Türkiye'de belediyecilikte bir ilk olan Tarımsal Hizmetler Daire Başkanlığı aracılığıyla son 10 yılda çiftçiye önemli katkılar sağlanmış ve sürdürülebilir tarım hedefli çalışmalar hayata geçirilmiştir. Mazot desteği, mobil analiz laboratuvarları ve sulama projeleriyle dikkat çeken büyükşehir belediyesi, bölgenin iklim ve toprak yapısına uygun çözümlerle hareket etmektedir. Antep fıstığının değerini korumak için boz kavlak baklavalık fıstık alımı yapılmaktadır. Üreticinin zarar etmemesi adına bu faaliyetler yapılırken, ürün kalitesini artırmak için 10 bin Antep fıstığı üreticisine bitki besin desteği paketi dağıtılmıştır. Çiftçiler için en önemli desteklerden biri olan mazot yardımı kapsamında, 2022'de 43 bin 15 çiftçiye bedelsiz olarak 8 milyon 432 bin 925 litre mazot dağıtılmıştır. Türkiye Petrolleri ile yapılan anlaşmayla yüzde 6 ek indirim sağlanmıştır. Üreticilerin talebiyle, 2024'teki mazot desteği Ekim ayına çekilerek 43 bin çiftçiye 4 milyon 842

bin 800 litrelik mazot desteği verilmiştir. Kuraklık etkilerine karşı başlatılan ***Can Suyum Projesi*** ile toplamda 317 km sulama kanalı inşa edilmesi hedeflenmektedir. Bugüne dek 90 km'lik bir hat tamamlanarak, toplam 68 bin dekarlık tarım arazisinin suya erişimi kolaylaştırılacaktır. Diğer yandan Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, maliyetleri düşürüp elde edilecek gelirleri artırmak amacıyla çiftçilere fide, fidan ve tohum desteği yapmaktadır. Toplamda 33 milyon 889 bin 955 fide, 11.000 ton tohum ve 243 bin 877 fidan dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Bölgenin iklim şartlarına elverişli yüz binlerce fidan her yıl Gastronomi ve Tarımsal Eğitim Merkezi'nde yetiştirilip çiftçilere verilmektedir. Mobil Analiz Laboratuvarı ile toprak analizi çalışmaları devam etmekte, bitki besin öğeleri tespit edilip çiftçilere uygun üretim şekilleri ortaya çıkarılmıştır. Bunlara ek olarak, ürün kayıplarını önlemek amacıyla yaklaşık 60 bin hasat kasası çiftçilere ulaştırılarak tarımsal üretimin verimli şekilde yapılmasına destek verilmektedir.[270]

[270] https://www.gaziantep.bel.tr/tr/haberler/gaziantep-buyuksehirden-tarima-rekor-destek, Gaziantep Büyükşehir'den Tarıma Rekor Destek,23.08.2024, (17.01.2025)

4.7. Genelde Tarım Politikalarının ve Özelde Yerel Yönetimlerin Tarıma ve Kırsal Kalkınmaya Verdiği Desteklerin Yasal Dayanakları

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun Büyükşehir Belediyesinin Görev, Yetki ve Sorumluluklarını düzenleyen bölümünde yer alan 7. Maddesinin son fıkrasında "Büyükşehir ve ilçe belediyeleri tarım ve hayvancılığı desteklemek amacıyla her türlü faaliyet ve hizmette bulunabilirler"* hükmü yer almaktadır.

5488 Sayılı Tarım Kanununda Tarım politikalarının amaçları 4. Maddede şu şekilde tarif edilmiştir.

> "Tarım politikalarının amaçları; tarımsal üretimin iç ve dış talebe uygun bir şekilde geliştirilmesi, doğal ve biyolojik kaynakların korunması ve geliştirilmesi, verimliliğin artırılması, gıda güvencesi ve güvenliğinin güçlendirilmesi, üretici örgütlerinin geliştirilmesi, tarımsal piyasaların güçlendirilmesi, kırsal kalkınmanın sağlanması suretiyle tarım sektöründeki refah düzeyini yükseltmektir."*

Öte yandan Tarım Kanununda bu bağlamda kırsal kalkınma ile ilgili olarak yer verilen15. madde hükmü şöyledir:

> "Bakanlık, kırsal alanlarda tarım ve tarım dışı istihdamın geliştirilmesi, gelirlerin artırılması ve farklılaştırılması, kadın ve genç nüfusun eğitim ve girişimcilik düzeyinin yükseltilmesine yönelik tedbirleri alır. Kırsal kalkınma program, proje ve faaliyetlerine ilişkin düzenlemeleri yapar ve kamu kuruluşları arasında koordinasyonu sağlar. Kırsal kalkınma program, proje ve faaliyetlerinde; katılımcılık, tabandan yukarı yaklaşım, yerel kapasitenin geliştirilmesi ve kurumsallaşması temel ilkelerdir."*

Tarım politikaları ilkelerinin genel çerçevesinin çizildiği 5. maddesinde ise:

> "Tarım politikalarının ilkeleri şunlardır:
>
> a) Tarımsal üretim ve kalkınmada bütüncül yaklaşım.
>
> b) Uluslararası taahhütlere uyum.
>
> c) Piyasa mekanizmalarını bozmayacak destekleme araçlarının kullanımı.
>
> ç) Örgütlülük ve kurumsallaşma.
>
> d) Özel sektörün rolünün artırılması.
>
> e) Sürdürülebilirlik, insan sağlığı ve çevreye duyarlılık.
>
> f) Yerinden yönetim.
>
> g) Katılımcılık.
>
> ğ) Şeffaflık ve bilgilendirmek." *madde 5

Yukarıda sayılan politika ilkelerinden özellikle (f) bendi çalışmamız ile yakından ilgili olması bakımından dikkat çekicidir. Nitekim tarım politikalarının belirlenmesinde yerinden yönetim anlayışının benimsenmiş olması odağa yereli alarak kalkınma çalışmalarına ivme kazandırmanın mümkün olacağı farkındalığının

yerleşmiş olduğunu göstermektedir. İlgili maddenin söz konusu bendi için kanun tasarısı gerekçesinde; "tarım sektöründe yürütülen program ve projelerle ilgili merkezde toplanmış bulunan yetki ve sorumlulukların yerel teşkilatlara bırakılması" ifadesi yer almıştır.[271]

Yeni büyükşehir belediye modelinde, belediyeler alışılagelmiş beklenen hizmetlerini daha geniş bir alanda ifa etmekle sorumlu hâle gelirken, deneyimleri ve imkânları yetersiz kalsa da kırsal alanlara klasik hizmetlerin yanı sıra kırsalın ihtiyaçlarına özgü hizmet vermekle sorumlu tutulmuşlardır. 6360 Sayı Yasa ile belediyelerin tarım ve hayvancılıkla ilgili yetki ve görevlerinde düzenlenmeler yapılması bu konuda yerel yönetimlere kırsal kalkınma noktasında önemli bir misyon yüklemiştir. Yerel kalkınmadaki rolü göz önüne alındığında, mahalli idareler merkezi yönetimle aynı alanda faaliyet göstermek yerine, daha kritik noktalarda destek veren, bu sahada kurulacak belediye şirketleri ile piyasayı ve hibeleri düzenleyecek, kooperatif ve üretici birliklerini destekleyerek, kırsal ve yöresel kalkınmanın itici gücü olarak önemli bir rol üstlenebilirler.

Büyükşehir belediyelerinin öncülüğünde kurulacak etkin bir sistem ile kırsalda yaşayan geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlayan insanların hayat koşullarının iyileştirilerek yerel kalkınmanın sürdürülebilir olmasının sağlanması yanında ülkemizde yüksek enflasyonun önemli bir bileşeni olan gıda fiyatlarının dolayısıyla tarımsal ve hayvansal üretimin sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasında yerelde etkin rol üstlenebilirler. İşte bu çerçevede yasanın yürürlüğe girmesinden sonra büyükşehir belediyeleri bu konuda önemli bir görev üstlendiklerinin bilinciyle hareket ederek tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi ve kırsaldaki çiftçi ve üreticilerin desteklenmesi maksadıyla bu faaliyetlere önemli bir finansal kaynak ayırarak, projeler geliştirerek çeşitli hibeler vermişlerdir. Burada çalışmanın kapsamını da göz önünde tutarak otuz büyükşehir belediyesinin de yaptığı destekleri zikretmek kabil

[271] Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, Sayı: B.02.0.KKG.0.10/101-993/820,https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D22/Y3/T1/WebOnergeMetni/aa1fa66a-1272-4ab9-82b9-b31ec40ce669.pdf , (20.01.2025)

olmadığından, seçilen birkaç büyükşehir belediyesinin kırsal mahallerinde yaşayan çiftçi ve üreticilere verdiği destek ve hibelerden örnekler aktarılmaya çalışılacaktır.

4.8. Fransa'da Yerel Yönetimlerin Tarım, Kırsal ve Yerel Kalkınmadaki Rolleri (Bir Örnek: **Val d'Oise Belediyesinin Verdiği Destekler)**

Fransa parlementer demokrasi prensiplerini benimsemiş, yarı başkanlık hükümet tarzı ile üniter bir devlettir. Öte yandan 1958 Anayasası'na göre idari sisteminin önemli bir ayağının da yerelden yönetim esasına dayandığı söylenebilir. Parlemento iki mecslisli olup *Millet Meclisi* ve *Senatodan* oluşmaktadır. Fransa'nın 1958 Anayasası'nda her ne kadar ademi merkeziyetçilik benimsenmiş olsa da çok eski olmayan bir tarihe kadar oldukça merkeziyetçi bir anlayışın hüküm sürdüğü ifade edilebilir. Bununla birlikte Fransa'da ademi merkeziyetçilik anlayışı, Fransız Parlementosu tarafından 1982 yılında kabul edilen ve "*Gaston Defferre"* kanunları olarak isimlendirilen düzenlemelerle hayata geçirilmiştir. En son çıkarılan kanunlardan evvel Fransız belediyeleri ve departmanları 1871 ve 1884'te çıkarılmış olan yasalar çerçevesinde oldukça sınırlı bir özerkliğe sahipti.[272]

Fransız Anayasası madde 72'de "collectivités territoriales" (yerel idareler) ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Buna göre; les communes (en küçük düzeydeki belediyeler) olarak kabul edilir bunların sayıca yerel yönetimler içinde en kalabalık olanıdır. Les départments (il yerel yönetimi olarak ülkemizdeki il özel idaresine benzetilebilir) ve les régions (bölgeler) ile les collectivités d'outre-mer (denizaşırı yerel kademeler) Fransız yerel yönetim sisteminde öne çıkan ana yerel idari birimlerdir.* Ayrıca merkezi yönetimin taşra birimleri olarak özerk yönetim imkânlarına sahip olmayan bölge, il ve ilçe yerel yönetim birimleri bulunmaktadır.[273]

Bugün itibarıyla Fransız yerel yönetim sistemi içinde 101 "Départements"(bunlardan 5'i denizaşırı olanlardır) ,18 "Régions" ve 34.968 "Communes", düzeyinde yerel

[272] "France Member State", https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/France-Introduction.aspx , (11.02.2025)

[273] Constitution du 4 octobre 1958: Titre XI: Des collectivités territoriales Article 72-74, https://www.legifrance.gouv.fr/loda/article_/LEGIARTI000006527579 ,(11.02.2025)

idari birim yer almaktadır.[274] Elbette bu sayılar zaman zaman bazı yasal düzenlemeler neticesinde değişebilmektedir.

Fransa'nın sahip olduğu 69 milyon civarında olan nüfusunun yaklaşık yarısı nüfus büyüklüğü on bin altı olan "communes" lerde yaşamaktadır. Aynı zamanda bu ölçekteki "communes" ler toplam sayınında % 97'sini teşkil etmektedir. Bunlardan sadece 42 "communes" de nüfus yüz binden fazladır ve toplam nüfusun da % 15,2'sini oluşturduğu bilinmektedir.[275]

Yerel yönetimler; doğrudan halk tarafından, kural olarak altı yılda bir yapılan seçimlerle bir temsil organı olarak (örneğin belediye meclisi, bölge meclisi gibi) ve yürütme yetkisine sahip bir idari yapı (örneğin belediye başkanı, bölge meclisi başkanı gibi) aracılığıyla özerk bir biçimde yönetilmektedir. Bu yönetim yapısı demokratik ilkeler doğrultusunda yerel düzeyde hesap verebilirliği ve katılımcılığı esas almaktadır. Hiçbir yerel yönetim birimi diğerinin üzerinde vesayet şeklinde bir denetim hakkına sahip değildir. Bununla birlikte, birden fazla yerel yönetimin iş birliğini gerektiren durumlarda yasalar doğrultusunda bu yerel idarelere ortak çalışmaları düzenleyecek mekanizmaları kurma yetkisi verilmiştir. Bu tür işbirliği amacıyla kurulan ortaklıklar çoğu kez belediyeler arası iş birliği ve bölgesel birliktelikler gibi organizasyonel yapılar aracılığıyla hayata geçirilmektedir. Yerel yönetimlerin mali konularda da belirgin bir özerklikleri bulunmaktadır. Kendilerine ait bütçeye sahip olmalarıyla birlikte yerel vergiler ve merkezi yönetimden sağlanan finansal desteklerden oluşan gelirlerini hukukun öngördüğü sınırlar çerçevesinde serbestçe yönetme yetkisine sahiptirler. Ayrıca sahip oldukları yönetsel bağımsızlık sebebiyle kendi idari sorumluluklarını yerine getirirken yerel ihtiyaçları karşılayacak

[274] "Direction générale des collectivités territoriales", https://www.interieur.gouv.fr/ministere/organisation/direction-gererale-des-collectivites-territoriales, (20.02.2025)

[275] "Les collectivités locales et leur population", https://www.collectivites-locales.gouv.fr/files/Accueil/DESL/2021/Colloc%20en%20chiffres/Chapitre%202%20%20Les%20collectivit%C3%A9s%20locales%20et%20leur%20population-2021_Pr%C3%A9sentation_Web.pdf, (20.02.2025)

politikalar geliştirme ve uygulama hususunda önemli bir performans ortaya çıkarabilmektedirler.[276]

Yerel Yönetim Birimi	Yetki ve Görevler	
Communes	Anaokulu ve ilkokulların yönetimi, kentsel planlama, sosyal konut, çevre, diğer belediyelerle ve belediyeler arası birlikler ile işbirliği gerçekleştirmek	Spor, turizm, kültür, bölgesel dillerin tanıtılması, popüler eğitim kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin tüm yerel idarelerin yetki ve görev alanına girdiğini de eklemek gerek
Départements	Sosyal hizmet kapsamında; çocuklar, yaşlılar, engelliler için yürütülen çalışmalar, kolejlerin yönetimi, altyapı faaliyetlerinde bulunma (limanlar, küçük uçakların iniş, kalkış yapabilmesi için havaalanları, şehir içi yolları), kolejlerin yönetimi, diğer belediyelere yardım yapmak	
Régions	Ekonomik kalkınma, bölgesel planlama, arazi kullanım planlaması, şehir dışı ulaşım, liselerin yönetimi, mesleki eğitim, Avrupa kaynaklı fonların yönetimi	

Tablo 4.8.1. Fransa'da Yerel Yönetimlerin Yetki ve Görev Alanları[277]

Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu'nun (FEADER) 2023-2027 programlama dönemine yönelik idari sorumluluklar, Devlet (L'Etat) ve Bölgeler (Régions) arasında paylaşılmaktadır. Bu görev paylaşımı, 27 Ocak 2014 tarihli 'Bölgesel Kamusal Eylemlerin Modernizasyonu ve Metropol Alanlarının Onaylanması Kanunu' ile düzenlenmiş, aynı zamanda FEADER'in programlama dönemindeki yönetim esaslarını belirleyen ve 26 Ocak 2022 tarihinde yürürlüğe giren 2022-68

[276] Qu'est-ce qu'une collectivité territoriale ou collectivité locale ?, https://www.vie-publique.fr/fiches/19604-quest-ce-quune-collectivite-territoriale-ou-collectivite-locale, (21.02.2025)

[277] "Compétences des collectivités territoriales", https://www.ecologie.gouv.fr/politiques-publiques/competencescollectivitesterritoriales#:~:text=Logement%2C%20action%20sociale%2C%20urbanisme%2C,de%20celles%20de%20l'%C3%89tat, (22.02.2025)

sayılı tüzükle güncellenmiştir. Buna göre, Bölgesel Yönetim Otoriteleri (Régions), sorumluluk alanlarındaki destek konusu olan tedbirlerle yetkili kılınmış iken, Devlet ülkenin tüm bölgelerindeki hayata geçirilecek program ve tedbirler ile ilgili genel yetkili durumundadır. Ulusal stratejik plan çerçevesinde, bölgeler tarafından toplamda 26 destek konusu ortaklaşa hazırlanmış olup, bu konulardan 7 tanesi yalnızca Korsika'ya (denizaşırı bölgesi) özgü içerikler sunmaktadır. Ortak hazırlanan konular, her bir bölgenin kendine has öncelikleri göz önüne alınarak uygulamaya konulmaktadır. Sözü edilen bu program kapsamında uygulama dönemi olan 2023-2027 yıllarında Fransa'ya toplam 10 milyar avro kaynak tahsis edilmiştir.

Program kapsamında planlanan destek türleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

-Çevre ve İklim İle İlgili Tedbirler: Sabit oranlı tarımsal çevre ve iklim tedbirleri, arıların tozlaşma potansiyelinin iyileştirilmesi, nesli tehlike altında olan türlerin korunması için önlemler alınması ve yırtıcı hayvanların bulunduğu bölgelerde sürülerin korunmasına yönelik destekler bu kapsamda değerlendirilmektedir.

-Yatırımlara Yönelik Destekler: Tarım işletmeler ile tarımsal üretim ve kırsal kalkınmada rol oynayan diğer aktörlere (örneğin, tarım-gıda şirketleri ve ormancılık sektörü) yönelik üretken veya üretken olmayan yatırımlara destek sağlamak.

-Yeni Yatırım Kuruluş Destekleri: Genç çiftçilere, yeni girişimcilere ve kırsal alanlardaki yeni işletme kurulumu yardımları sağlanmaktadır.

-Risk Yönetimi: Özellikle bazı bölgelerde pancar üretimi için özel tedbirlerin uygulamaya konması gibi mekanizmalar geliştirilmektedir.

-İşbirliği ve Kırsal Ekonomi Gelişimi: LEADER (Kırsal Ekonominin Geliştirilmesine Yönelik Eylemler Arası İşbirliği Programı) dâhil olmak üzere işbirliği projelerine destek verilmesi,

-Bilgi ve Eğitim Faaliyetleri: Özellikle eğitim programlarına ilişkin faaliyetlerde bilgi ve birikim paylaşımı yapılması ile sektördeki bilgi transferinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Bu kapsamda, FEADER'in programlama dönemine ilişkin çalışma döngüsü, hem ulusal hem de bölgesel düzeydeki dinamiklerin eş güdüm içerisinde sürdürüldüğü çok katmanlı bir yapıyı öne çıkarmaktadır.[278]

Fransa'da yerel yönetimlerin kırsal kalkınmaya, tarımsal ve hayvansal üretime, doğal çevre ve biyoçeşitliliğe, gıda arzının güvenceye ulaştırılması adına verdiği çeşitli destekler bulunmaktadır. Bu destekler de çoğunlukla bütçe ve kurumsal kapasite anlamında en güçlü yerel idari birim olarak öne çıkan 'Bölge' ve 'İl' belediyeleri tarafından verilmektedir. Biz burada bu iki tür belediyenin destekleri konusunda örnekler vermeye çalışacağız.

Fransız yerel yönetim birimlerinin kuruluş, yetki ve idaresi ile ilgili kapsamlı maddeler içeren ve yerel yönetimler genel kanunu olarak tanımlanabilecek olan "Code général des collectivités territoriales"(Yerel Yönetimler Genel Kanunu) adlı kanun 24 Şubat 1996 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun 3232-1 nolu maddesinde "*Le département établit un programme d'aide à l'équipement rural*" demek suretiyle il belediyelerine kırsalda ekipman desteği verilmesi için yetki vermektedir ve yine 3232-1-2 nolu fıkrasında "*Ces aides s'inscrivent dans un programme de développement rural et régional*" ifadesi ile de kırsalda tarım, hayvancılık ve diğer konularda verilecek tüm desteklerin kırsal ve bölgesel kalkınmaya ilişkin olduğu vurgulanmıştır.

İlk olarak Fransa'da İl statüsüne sahip "Val d'Oise" İl Belediyesinin tarımsal faaliyetlere vermiş olduğu katkılardan bahsedelim ama önce biraz şehir hakında genel bilgiler verelim. 1968 yılında kurulmuş bir Fransız ilidir. "Paris-Île-de-France" bölgesi büyük metropol halkasının en küçük yüzölçüme sahip parçası olarak ülkenin kuzeyinde yer almaktadır. İsmini içinden geçen "Oise" Nehri'nden almıştır. 2024 yılı itibarıyla nüfusu 1.275,704 olarak kaydedilmiştir. Öte yandan kuruluşundan itibaren, Fransız başkentine yalnızca birkaç kilometre mesafede canlı ve gelişen bir il olarak kendini göstermiştir. Hem kırsal hem de kentsel alanları sınırları içinde barındıran Val d'Oise Paris aglomerasyonunun (şehir topluluğu) kuzeybatısında yer aldığından

[278] "Les aides des régions", https://agriculture.gouv.fr/les-aides-des-regions, (21.02.2025)

bir yandan Paris'e giriş kapısı, diğer yandan da Avrupa'nın kuzeyine (İngiltere, Belçika, Hollanda) açılan kapı olarak stratejik bir noktada yer alır. Ek olarak topraklarında bulunan uluslararası havaalanı, bölgenin ekonomisinin gelişmesinde kilit bir rol üstlenmektedir.[279]

Val d'Oise İline ait tarım stratejisi; Val d'Oise'nin sahip olduğu alanlar tarımın izlerini yoğun olarak taşır. Tarım arazileri il topraklarının %50'sini oluşturup 55.000 hektardan fazladır. Bu alanlar, özellikle tahıllar ve yağlı tohumlar gibi tarım ürünlerine, endüstriyel bitkilere (örneğin, şeker pancarı ve patates), genel bahçecilik faaliyetleri yanında aynı zamanda meyve üretimi ile kalıcı bitki yetiştiriciliğine ayrılmıştır. Val d'Oise'de ise yaklaşık olarak 515 çiftlik bulunmaktadır**.** İl belediye yönetimi 2024 yılında tarım lehine politikaları güçlendirmek amacıyla kapsamlı bir tarım stratejisi oluşturmuştur. Bu strateji çerçevesinde temel hedefler ve öncelikler şunlardır: Val d'Oise'da tarımsal faaliyetleri sürdürmek bu doğrultuda da yapılacak olanlar: yeni tarımsal yatırımların kurulmasını ve faaliyetlerini teşvik etmek, tarımsal arazileri korumak ve etkin bir şekilde idaresini sağlamak, Val d'Oise çiftçilerine gündelik ihtiyaçları için destek sağlamak. Sayılanlara ek olarak yerelde sektörlerin geliştirilmesi amacıyla; kolektif restoranlardaki (ülke genelinde özellikle öğrenciler, huzurevinde kalanlar, sağlık kuruluşları, işçiler ve cezaevinde kalanlar için makul ücrette yemek hizmeti sunan bir tür lokanta girişimidir) ürünlerin değerini artırmak, çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine yönelik çalışmalara destek olmak ve yerelde tarım girişimlerine rehberlik etmek. Bir diğer başlık olan doğal kaynakların ve çevrenin korunması kapsamında yürütülecek faaliyetler; iklim değişikliği sürecinde tarımsal üretimde adaptasyona ve tarımın çevresel sürdürülebilirliğine destek sağlamak, etkilerin azaltılması için tarıma rehberlik etmek, kullanılabilir kaynakları verimli bir şekilde muhafaza etmek, bölgedeki biyolojik çeşitliliği koruma çalışmaları gerçekleştirmek. Dayanıklı ve sürdürülebilir bir beslenme sistemini kurabilmek adına yapılacak çalışmalar şöyle sıralanmaktadır;

[279] "Val d'Oise Property Insight, https://www.frenchproperty.com/property/paris_ile_de_france/val_doise/insight, (23.02.2025)

yerel tarım ürünlerini daha iyi değerlendirmek, kolejlerde sürdürülebilir beslenme eğitimleri düzenlemek ve toplumda sürdürülebilir beslenmeyi teşvik etmek. Belediye tarafından ortaya konulan bu strateji, hem bölgesel tarımın gelişmesini hem de çevreyle uyumlu, sürdürülebilir bir gelecek inşa etmeyi hedeflemektedir.[280]

Tarım ve yerel gıda ağırlıklı projelerin desteklenmesi, Val d'Oise il belediyesi tarafından öncelikli bir politika alanı olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda Tarım Stratejisi'nin bir uzantısı olarak, Temmuz 2024 itibarıyla "Val d'Oise'da "Tarım ve Yerel Gıda" başlıklı yeni bir proje çağrısı duyurulmuştur. Bu girişim, yerel idari birimin Tarım Stratejisi doğrultusunda belirlenmiş hedeflere uygun bir şekilde, diğer yerel yönetimler ile onların ortak girişimlerinin kurdukları kooperatifler tarafından sunulan projelere odaklanmaktadır. Söz konusu projeler, aşağıda belirtilen beş temadan bir veya birkaçını kapsayacak şekilde desteklenmektedir:[281]

1.Arazi yönetimi ve tarımsal arazi stratejisi; Tarım amaçlı arazilerin etkin ve sürdürülebilir bir şekilde planlanması ve yönetimi.

2.Yerel pazarların oluşturulması ve gıda sisteminin yerelleştirilmesi: Yerel ekonomiyi canlandırmak ve gıda sistemlerinin yerelden sağlanmasını teşvik etmek amacıyla pazarların oluşturulması ve güçlendirilmesi.

3.Ekolojik tarımın geliştirilmesi ve çevresel koruma: Biyolojik çeşitliliğin, toprak kalitesinin ve su kaynaklarının korunmasını hedefleyen tarım ve hayvancılıkta ekolojik uygulamaların teşvik edilmesi.

4.Tarımsal faaliyetlere yönelik kamu destekleri: Çeşitli tarım pratiklerini destekleyen kamu finansmanı araçlarının kullandırılması.

5.Eğitim faaliyetleri: Yenilikçi yaklaşımlarla lezzetli, sağlıklı ve sürdürülebilir bir gıda sistemi oluşturulmasına yönelik farkındalık ve bilgilendirme çalışmaları yürütülmesi.

Yukarıda sözü edilen bu proje çağrısı; çevresel sürdürülebilirlik ile ekonomik dinamizmi bir araya getiren entegre bir kalkınma modeli oluşturmayı hedefleyerek, yerel gıda üretimi ve tarımsal faaliyetin stratejik önemini vurgulamaktadır.

[280] "La Stratégie Agricole Départementale", https://www.valdoise.fr/144-l-agriculture.htm, (23.02.2025)

[281] "Aides aux collectivités territoriales", https://www.valdoise.fr/144-l-agriculture.htm, (23.02.2025)

Belediye yönetimi Val d'Oise bölgesinde tarımın korunması ve geliştirilmesi konularında aktif rol oynayan tarım örgütlerini (topluluklar, birlikler gibi) proje çağrılarıyla desteklemeye devam etmektedir. Bu doğrultuda tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliği ve etkisinin artırılması hedeflenmektedir. 2024 yılı itibarıyla il yerel otoritesi altı farklı kuruma katkı sağlamıştır. Desteklenen bu kurumlar arasında "Terre de Liens Derneği", "Ile-de-France Ouest Genç Çiftçiler Birliği", , "Abiosol Derneği", "Organik Çiftçiler Grubu Birliği" bulunmaktadır. Her biri tarım sektörünün farklı alanlarında önemli görevler üstlenerek bölgedeki tarımsal yapının güçlenmesine katkıda bulunmaktadırlar. Yerel yönetim birimi ayrıca, "Ile-de-France Bölgesi Tarım Odası" ile yakın bir işbirliği içerisinde çalışarak bölgeye özgü temel sorunlara odaklanmaktadır. Bu sorunlar içerisinde tarım alanlarının korunması, nesil değişimlerinin desteklenmesi(çeşitli sebeplerle tarımsal üretimden çekilen çiftçilerin yerlerini yeni çiftçilerin doldurmasının sağlanması), çevre dostu üretim yöntemlerinin teşviki, yerel gıda zincirlerinin güçlendirilmesi, iklim değişikliğine uygun tarımsal uygulamaların yaygınlaştırılması ve tüm bu alanlarda genel kamusal farkındalığın artırılması gibi kritik başlıklar yer almaktadır.[282]

Her yıl Val D'Oise'deki çiftçi ve üreticileri bir arada buluşturmak amacıyla düzenlenen tarım fuarında il yönetimin de aktif bir şekilde yerini aldığı ifade edilmektedir. Fuar boyunca stantlarda çeşitli aktiviteler düzenlenerek üretim süreçleri ve ürünler hakkında ziyaretçilere bilgi aktarılmaktadır. Ayrıca 2019 yılından bu yana yerel tüketime olan ilgiyi artırmak ve yerel üreticileri desteklemek için önemli projelere yatırım yapılmaktadır. Bu kapsamda yıllık olarak yerel üreticilere yönelik bir rehber hazırlanıp yayınlanmaktadır. Mevsimsel yerel ürünlerin üretim ve satışı için özel takvimler hazırlanıyor ve bölgede farkındalık yaratılacak çeşitli etkinlikler düzenleniyor. Bu çerçevede Uluslararası Tarım Fuarı bünyesinde Val d'Oise yerel üreticileri için 300 tanıtım alanı sağlanıyor. Ortaokul kantinlerinde yerel ürünlerin kullanımı teşvik ediliyor ve damak tadı geliştirme atölyeleri düzenleniyor. Ayrıca belediyenin "You Tube"gibi sosyal iletişim kanalı üzerinden yayınlanan çeşitli

[282] "Soutien des organismes agricoles", https://www.valdoise.fr/144-l-agriculture.htm, (22.02.2025)

yayınlar ile yerel tüketim bilinci artırılmaya çalışılmaktadır. Diğer yandan Val D'Oise il belediyesinin 1,67 milyar avro olan toplam bütçesi içinde yukarıda aktarılmaya çalışılan konular bağlamında sürdürülebilir ve tarımsal kalkınma faaliyetleri için 2024 yılında 8,6 milyon avro destek verilmiş olduğu kayıtlara geçmiştir.[283]

[283] "Consommons local", https://www.valdoise.fr/144-l-agriculture.htm, (22.02.2025)

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. Şehirlerde Tarım Alanlarının Küçülmesi Sorunu

Kovid-19 Pandemi süreci ve sonrasında Rusya-Ukrayna savaşının patlak vermesi bütün dünyada gıda üretimi ve temininde çok büyük zorluklar ortaya çıkarmıştır. *Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'ne* göre 2020 yılında dünya genelinde 690 milyon insan açlıkla karşı karşıyadır eğer ciddi anlamda önlemler alınmazsa bu rakam 2030 yılında 840 milyonu geçecektir. Tarım alanlarının daraltılması ve niteliğinin tarımsal üretim aleyhinde değiştirilmesi sadece gıda güvenliğini riske atmıyor aynı zamanda ekolojik dengeyi bozmakta, kırsal alanların dengeli ve sürdürülebilir kalkınmasını sekteye uğratmaktadır.[284]

Cumhuriyet'in kurulmasından hemen sonra Atatürk'ün öncülüğünde kırsalda yaşayan ve tarım yapan insanları teşvik etmek maksadıyla örnek köy modeli olarak kurulmak istenen bugünkü şehirleşmiş yerleşim olan Ankara'nın Etimesgut İlçesi'ne ilişkin olarak şunlar söylenebilir: Örnek köy olarak tarımsal üretim yapılmak istenen sahalar mevcudiyetini koruyamamıştır. Esasen çağdaş kent birimleri şeklinde kabul ettiğimiz yerleşim alanlarında endüstriyel ve diğer tarım dışı ekonomik faaliyetlerin baskın olup tarımsal faaliyetleri çemberin dışına çıkartmış bir görünüm arz etmektedir. Etimesgut yerleşimi başlangıçta örnek köy teması ile zirai üretime teşvik ve örnek olması için planlanmış olsa da zamanla sanayi ve askeri yapıların gelişme gösterdiği bir hüviyet kazanmıştır. Bugün bu işlevsellik de değişim sürecinde olup hizmet sektörü öne çıkmıştır[285]

1800 yılında dünya nüfusunun sadece %3 'ü şehir yerleşimlerinde yaşıyordu ve bu şehir yerleşimlerinin büyük bir kısmı sosyo-ekonomik aktiviteler yönüyle büyük köyler niteliği taşımaktaydı. 1900'lü yıllara gelindiğinde ise dünya nüfusunun %14'ü

[284] Junna Liu, v.d. ,"The Impacts of Rapid Urbanizationon Farmland Marginalization: A Case Study of the Yangtze River Delta,China", **Agriculture** 2022, 12, 1276, s.22.

[285]Hüseyin M. Özdemir**,** Lütfi Özav, Üzeyir Yasak, **"**Örnek Köyden Kent'e Dönüşen Etimesgut'ta Fonksiyonel Arazi Kullanımının Değişimi", **Doğu Coğrafya Dergisi**, 25(44), s.173-174.

şehir yerleşim alanlarında yaşamını sürdürüyordu ve bu oran 1950 yılından sonra hızlı bir şekilde artarak günümüzde %50 oranına yaklaşmış bulunmaktadır. Şehir kabul edilen alanlarda yaşayan insanların sayısı arttığı gibi aynı şekilde şehir yerleşim alanlarının sayısı ve ölçeklerinin de hızlı bir şekilde arttığı gözlenmektedir.[286]Şehirlerin genişlemesi süreci durdurulamasa da daha makul bir yönetim ve imar planlamasıyla arzu edildiği gibi sürdürülebilir biçimde verimli tarımsal üretim alanları korunabilir. Tarımsal alanları koruyan yasal düzenlemeler ve çiftçileri tarımsal faaliyetlerini sürdürmesi yönünde teşvik edecek destek mekanizmalarına ve kırsaldan şehirlere göçün azaltılmasını sağlayacak katı düzenlemelere ihtiyaç olduğu açıktır.[287]

Kentlerde hem mekânsal büyümenin hem de tarımsal üretim faaliyetlerinin devamlılığının sürdürülmesi için şehir plancılarına, politika yapıcılara ve bilinçli vatandaşlara tarımsal üretim yapılan alanlar kaybedilmezden önce buraların korunması için önemli misyon yüklenmelidir. Kentsel gelişim uğruna verimli alanlar daraltılarak tarımsal üretime ket vurulmamalıdır. Öte yandan yerel ve ulusal düzeyde bu konuda atılması gereken pekçok adım bulunmaktadır. İlk etapta şöyle sıralanabilir: Tarımsal kaynakların sahip olduğu koşulları detaylı bir biçimde haritalayarak analizini yapmak, tarımsal alanların korunmasında ortaya konacak politikaların süreci destekler şekilde hayata geçirilmesi, çiftlik faaliyetlerinin canlı tutularak yeni nesil çiftçilerin tarımsal üretime teşvik edilmesi, tarımsal ekonominin geliştirilmesine matuf etkin kamu politikalarının çerçevesi net şekilde tespit edilerek hem bugün hem yarın gelecek nesiller için tarım sahalarının muhafazası sağlanmalıdır.[288]

Son dönemde arazi birleştirmeleri, enerji üretimi için açılmaya çalışılan tesisler ile maden ocaklarının kırsalda yaşayan insanların sahip oldukları alışılmış yaşam pratiklerini ve üretim faaliyetlerinde bulundukları çevreyi yakından tehdit eder hâle geldiği gözlenmektedir. Bununla birlikte köy yerleşimlerinin mülkiyetinde bulunan

[286] Fazal Shahab, "Urban Expansion and Loss Of Agricultural Land- a GIS Based Study of Saharanpur City", **Environment& Urbanization,** Vol:12, no:2,October,2000, s.134.
[287] A.g.e.s.149.
[288]Yanhua Xie, v.d., "U.S. Farmland under Threat of Urbanization: Future Development Scenarios to 2040", **Land** 2023, 12, 574, s. 15.

ve öteden beri kamusal niteliğe sahip olup yörenin insanı tarafından tarım ve hayvancılık çalışmalarında kullanılan mera,çayır ,orman arazileri gibi alanların özelleştirmelerin konusu yapılarak kamusal nitelikleri ortadan kaldırılmaktadır. Bazen köylünün işlediği ve/veya yaşadığı arazinin kamulaştırılması şeklinde geçekleştiği gibi kimi zaman ise çevresel ve endüstriyel etkiler sebebiyle çiftçilerin yararları kayba uğramaktadır. Nitekim yerelde ortaya çıkacak her olumsuz durumun bir müddet sonra genele sirayet ederek ortak iyilik haline zarar vereceğini öngörerek hareket edilmesi yerinde olacaktır. Esasen kalkınmanın ve muasırlaşmanın sağlanması amacıyla ortaya konacak her girişimin insan odaklı olması gerekmektedir. Bu minvalde belirli bir yöreyle ilgili olarak hayata geçirilecek çevresel ve sosyal dinamiklerde değişime sebep olabilecek proje ve politikalar belirlenirken yöredeki insanların yaşam ve üretim olanaklarını korumak ilk öncelik olmalıdır.[289]

Uzun süredir kabul gören anlayışa göre kır/kent, endüstriyel/tarımsal, kent/köy gibi birbirinin tersi anlamları hatıra getiren mefhumların güvenilir bilgi sunmasının muhakeme edilmesi göz ardı edilerek, hedeflenen ile ulaşılan arasındaki farkı izah etmekte hep kentler öne plana çıkarılmıştır. Temelde ileri sürülen düşünce kentsel alanların cazibesinin azalması bir yana kırsal alanların yaşamak için daha elverişli hâle gelerek kente ait birtakım çağdaş niteliklere sahip olmasıyla birlikte kır/kent arasındaki farkın giderek azaldığı izlenmektedir. Hiç şüphesiz bu ilerleme göçün de hız kesmesini sağlayabilir.[290]

Gıda üretim maaliyetlerine ek olarak üretilen ürünlerin şehirlerde yaşayan insanlara ulaştırılmasında lojistik maliyetleri de hesaba katıldığında, sürekli gıda fiyatlarının yukarı yönlü artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu durum şehirlerin kendi kendine yetmese bile en azından daha ucuz besine ulaşabilmek için sahip olduğu tarımsal alanların korunarak üretim süreçlerine katkı sunmasını yani kentsel tarım konusunu gündeme getirmektedir. Şehir içinde ya da yakınında imar planlarına konu arazilerin şehirleşme sürecine dahil edilmesiyle bu araziler yapılaşma ile karşı

[289] Kerem Ünüvar(Ed.),Çağlar Keyder, Zafer Yenal, **Bildiğimiz Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük,** İletişim Yayınları, 6. baskı Aralık-2021, s.190.

[290] A.g.e. , s.187.

karşıya kalmaktadır. Bu alanların kahir ekseriyetinde de tarım veya hayvancılık yapılmaktadır. Eğer söz konusu bu araziler, koruma altına alınmaz ise tarımsal üretim yaparak hem kent içine hemde kent dışına ürün gönderek gıda üretimi ve güvenliğinde önemli bir yer kaplayan bu alanlar ranta feda edilip kaybedilme riski ile karşı karşıyadır. Özellikle 1980 sonrası ekonomi politikalarında paradigma değişikliğine gidilmesiyle birlikte tarım sektörünün Türkiye Ekonomisi'ndeki ağırlığının giderek azaldığı görülmüştür. Diğer yandan yaşam kaynağı olan gıdanın temel sağlayıcısı olduğu içinde tarımsal faaliyetler vazgeçilmezdir. Tarım sektörü gıda ve başkaca sanayilerin hammadde sağlayıcısı olması sebebiyle de terk edilemeyecek alandır. Yıllar içinde tarım sektörünün ekonomik faaliyetler içinde azalan bir seyir izlemesine paralel olarak çalışan sayısının da önemli oranda azaldığı kaydedilmiştir. 1990 yılında % 46 olan bu oran 2014 yılında %21,2'ye kadar düşmüştür. Bir başka açıdan değerlendirmek gerekirse tarımda teknoloji kullanımının ve mekanizasyonun artarak daha verimli tarımsal üretim yöntemlerinin kullanılmasıyla birlikte istihdam oranının daha da azalacağı tahmin edilmektedir.[291]

Şehirlerin çevresinde şehir merkezlerine göre daha az nüfuslu, az sayıda yapı stoğu bulunan yerleşim yerlerinde geleneksel tarım aktivitelerini organik tarım aktivitelerine evirmek ve kısa gıda arz zincirlerini kurarak yereldeki gıda ihtiyacını karşılamaya az da olsa katkı sunmayı mümkün kılmak yerinde bir tedbir olacaktır. Sözü edilen bu amacı gerçekleştirmek için hem yerel hem de ulusal çapta yapılacak olan tarıma, kırsala destek hibe vb. kamusal veya özel fonları kullandırarak şehirleşme uğruna tarımsal alanların kaybının çok önceden önüne geçerek sosyal ve çevresel unsurlarıda gözeterek sürdürülebilir bir kent yaşamını canlı tutmaya çalışmak esas gaye olmalıdır.[292]

[291] Sevinç Bahar Yenigül, "Büyükşehirlerde Tarımsal Alanların Korunmasında Kentsel Tarım ve Yerel Yönetimlerin Rolü",**Megaron**, 2016,11(2), s.294-295.
[292] Veronique Beckers, v.d.,"The impact of urbanization on agricultural dynamics: a case study in Belgium", **Journal of Land Use Science**, 15:5,s.639.

5.2. Büyükşehirlerde Tarımsal Üretim Faaliyetleri

Küresel gıda tedarik sisteminin en savunmasız hale getirdiği zincirin ilk ve son halkaları arasındaki mesafeyi en aza indirerek en kolay biçimde işler duruma getirmek gıdaya ulaşabilirliğin daha az maliyetli olmasını sağlayacaktır. Yerelde koperatif temelli bir tarımsal üretim ve satış sisteminin kurulması tedarik zincirinde yer alan aracı, komisyoncu gibi öğeleri ortadan kaldırarak hem karbon salınımının doğaya vereceği olumsuz etkiyi en aza indirecek hem de üretici ile tüketici buluşmasını önemli ölçüde kolaylaştıracaktır. Bununla birlikte üretilen ürünün tüketiciyle buluşturulması için kurulacak pazar, hâl benzeri yapılar sayesinde de insanların motivasyonları korunarak kırsaldaki üretimlerine devam etmeleri sağlanarak refah seviyelerini yükseltmelerine yardımcı olunacaktır.[293]

Türkiye'nin toplam nüfusunun yaklaşık beşte birini barındıran İstanbul'da, her yıl sayıları milyonlara ulaşan turistleri de eklediğimizde Türkiye'nin gıda tüketiminin neredeyse üçte birinden daha fazlasının gerçekleştiği metropol şehrimizin nasıl bir gıda temini ihtiyacı olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Öte yandan İstanbul'un bir tarım kenti olmadığı yaygın kanısı ile birlikte özellikle 2008 yılından itibaren sanayi gelirlerinden elde edilen payın oransal olarak düşüş eğiliminde olduğu, hizmet sektörünün sürekli ekonomik bakımından ağırlık kazandığı bilinmektedir. Gerek İstanbul çevresinde gerekse Marmara Bölgesi illerinde tarımsal faaliyetlerde bulunulan alanlar şehirleşme ve sanayileşme zorlamasıyla yapılaşmaya alan açılması maksadıyla giderek azalmaktadır. Bu olumsuz gidişin neticesi bölgede gıda güvencesinin temeli olan tarımsal çıktı düşerken, diğer yandan da doğaya telafi edilemeyecek zararlar verilmektedir.[294]

Toplumsal refahı öne çıkarmayan, nitelikli ve öngörülebilir bir yol haritasına dayanmadan sürdürülecek şehirleşme çabaları sosyo-ekonomik yapının sağlıklı gelişimini bozduğu gibi doğal yaşamda da olumsuz etkiler meydana getirmektedir.

[293] Greenpeace Akdeniz, **İstanbul Nasıl Beslenir? Üretici Pazarlar Odağında Alternatifler ve Olanaklar**, 2020, s.11.
[294] **A. y**. , 27.

Gıda ihtiyacının yerel boyutta küçük aile işletmelerinin üretmiş olduğu ürünlerle karşılanması gıda iletim zincirini kısaltarak tüketicilerin daha uygun fiyatlarda gıdaya erişerek beslenmesini sağlamaktadır. Üreticiler de ürünlerini satmak için uzak pazar arayışına girmeden birçok avantaj elde ederek arz maliyetlerini aşağı çekebilmektedirler.[295]

Kentlerde yerleşim alanları içinde ve dışında boş olup kullanılmayan büyük ve küçük çapta çok sayıda arazi bulunmaktadır. Bu arazilerin tarımsal üretim için kullanılmasının sağlanması önemli bir üretim gücünün ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Gıda üretimi konusunda özellikle tarımsal faaliyetler ve kentleşme arasındaki sıkı bağın önemi gittikçe daha fark edilir olmuştur. Hiç kuşku yok ki bu önemin farkedilmesinde pek çok faktör ve yaşanılan olaylar etkili olmuştur. Yaşadığımız çağda dünyanın çeşitli coğrafyalarında bazen savaş bazen de yoksulluk sebepleri ile gıda krizleriyle karşı karşıya kalınmaktadır. 2008 yılında dünyanın büyük bir bölümünde tecrübe edilmiş olan gıda fiyatlarının ani artışları ile birlikte ortaya çıkan arz, üretim, dağıtım v.b. süreçlerde yaşanan olumsuzluklar bütün olarak bir gıda güvenliği sorunsalı ortaya çıkarmıştır. Konunun artık gelişmiş devletler tarafından bir milli güvenlik sorunu olarak kabul edildiğini söylebiliriz. Öte yandan küresel iklim değişikliklerinin artan etkileri, dengesiz gelir dağılımı, plansız ve hızlı büyüyen şehirler, yeterli besine ulaşamamaktan kaynaklanan hastalıklar ve çok yakın süreçte şiddetli bir şekilde deneyimlediğimiz salgın gibi süreçlerde politika üretebilme ve halka ulaşma kabiliyeti açısından yerel yönetim otoritelerinin merkezi idarelere göre daha etkin ve hızlı çözümler geliştirme kabiliyetleri olduğu kabul edilmektedir. Yukarıda ifade edilmeye çalışılan konular ekseninde kentsel tarımın ehemmiyeti bariz şekilde ortaya çıkmıştır.[296]

[295] İstanbul Planlama Ajansı, **İstanbul Gıda Strateji Belgesi**, Eylül 2021,s.33.
[296] Cansu İlhan, Ebru Kerimoğlu, ”Kentsel Gıda Planlaması ve Politikaları: İstanbul Gıda Strateji Belgesi’ne Yönelik Bir Değerlendirme”, **Planlama,** 2023, 33(2), s.342.

Dünyanın çeşitli noktalarında insanlar ve yerel yönetim idareleri farklı gerekçelerle şehir içinde küçük çapta zirai üretim yapmaktadırlar. Kimi zaman kent bostanı şeklinde ortaya çıkan şehir tarımı pratiği dünyanın değişik bölgelerinde çokta büyük olmayan arazilerde yapılıyor olsa da gıdanın insanlara ulaştırılmasında ortaya çıkan olumsuzluklara ve çevresel sorunların bertaraf edilmesinde nitelikli alternatif olmaktadır. Kent bostanlarının dünya çapında zaman içinde daha fazla ilgi gördüğü gözlenmektedir. Salgın döneminde şehirlerdeki tarımsal üretimi ve insanların gıdaya erişiminde yaşanan aksaklıkları analiz etmeye çalışan *Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü(FAO),* çeşitli şehirlerden 860 kişiden aldığı bilgilerle Eylül 2020'de yayımladığı raporunda önemli noktalara temas etmiştir. Örneğin şehir ve çevresinde tarımsal üretim faaliyetlerinde bulunanların şehirdeki hassas gruplarda dahil olmak üzere şehirdeki insanların temel gereksinimlerini daha etkin temin edebildikleri görülmüştür. Gıdayı topraktan sofraya ulaştıran araçlar ne kadar kalabalıksa, yani üretim yapan ile ürünün nihai kullanıcısı arasındaki hat ne kadar uzunsa uygun fiyatlı gıdaya erişim o denli güçleşmekte ve gıda fiyatları yükselmektedir. Özetle bu raporda, önlem alınması gerekli hususlar; zirai üretime uygun mevsim şartlarının olduğu şehirlerde idareciler yakın gelecekte yerel üretim faaliyetlerini güçlendirecek politikalara yer vermeli, kentte yaşayan insanların yine kent içinden veya yakın çevresinden gıda teminini önemli oranda karşılayabilecekleri alanların üretime dahil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.[297]

Ülkemizde hali hazırda geçerli olan mevzuat uyarınca belediyelerin hudutları kapsamında bulunan iskân alanları kentsel yerleşim alanları olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte *6360 Sayılı Yasayla* birlikte idari rejiminde revizyona gidilen şehirlerin ekim, dikim ve tarımsal faaliyette bulunacakları araziler; ormanlar, meralar vb. aslında belediye idarelerinin selahiyet alanı içinde yer almaktadır. Sözü edilen düzenlemelerin esas itibarıyla zirai ve hayvancılık üretimine konu alanların muhafazasında ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında yetkili ve sorumlu idarelerin yine belediye idareleri olması yerel yönetim birimlerine bu

[297] İstanbul Kent Bostanları Çalışma Grubu, **Tarım Yapan Kent İstanbul Bugünden Yarına Müşterek Hayatlar**, İstanbul, 2021, s.34.

anlamda önemli misyon yüklemektedir. Yerel yönetim idareleri kentle ilgili plan ve programların hayata geçirilmesinde basilica aktördür. Dünyada kentlerdeki gıda güvenliği ve gıda üretiminin gündemde önemli bir yer teşkil ettiği gerçeğinden hareketle ülkemizde de bu konuya yerel yönetim otoriteleri tarafından gerekli ehemmiyetin verilerek tedbirler alınması öngörülü şehir yönetimi bakımından zaruriyet olarak görülmelidir. Özellikle ülkemiz yerel yönetimler idari rejiminde yapılan yasal düzenleme ile selahiyet kapsamı artan büyükşehir belediyelerinin durumun önemine binaen acil reaksiyon almaları gerekmektedir. Temel gıda üretiminin kaynağı ve aynı zamanda **"***milli ekonominin temeli"* olan tarımsal üretimin kaynağı olan alanların daraltılmadan ve işlevini yitirmeden muhafaza edilmesi yerel yönetim idarelerinin tarih sahnesinde karşı karşıya kaldığı kritik bir eşiktir.[298]

5.3. Türkiye'de Tarıma Elverişli Alanlar ve Genel Olarak Bitkisel Üretim Durumu

Yıllar	Toplam tarım alanı	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı		Sebze bahçeleri alanı	Süs bitkileri alanı	Meyveler içecek ve baharat bitkileri alanı	Çayır ve mera arazisi
		Ekilen alan	Nadas				
2001	40.967	17.917	4.914	909	-	2.610	14.617
2002	41.196	17.935	5.040	930	-	2.674	14.617
2003	40.644	17.408	4.991	911	-	2.717	14.617
2004	41.210	17.962	4.956	895	-	2.780	14.617
2005	41.223	18.005	4.876	894	-	2.831	14.617
2006	40.493	17.440	4.691	850	-	2.895	14.617
2007	39.504	16.945	4.219	815	-	2.909	14.617
2008	39.122	16.460	4.259	836	-	2.950	14.617
2009	38.912	16.217	4.323	811	-	2.943	14.617
2010	39.011	16.333	4.249	802	-	3.011	14.617
2011	38.231	15.692	4.017	810	4	3.091	14.617
2012	38.399	15.463	4.286	827	5	3.201	14.617
2013	38.423	15.613	4.148	808	5	3.232	14.617
2014	38.558	15.782	4.108	804	5	3.243	14.617
2015	38.551	15.723	4.114	808	5	3.284	14.617

[298] Yenigül, **A. y**. s.296-297.

2016	38.328	15.575	3.998	804	5	3.329	14.617
2017	37.964	15.498	3.697	798	5	3.348	14.617
2018	37.797	15.421	3.513	784	5	3.457	14.617
2019	37.716	15.398	3.387	790	5	3.519	14.617
2020	37.762	15.628	3.173	779	5	3.559	14.617
2021	38.063	16.031	3.059	755	5	3.595	14.617

Tablo 5.3.1. 2001-2021 Türkiye Tarım Alanları (Bin Ha)[299]

Tarım alanlarının kendi içinde yetiştirilen ürün türüne göre dağılımını ve yaklaşık yirmi yıllık bir dönemde tarımsal üretim amacıyla kullanılan alanların dekar miktarını gösteren tablo yukarıda verilmiştir. Buna göre Türkiye genelinde nadasa ayrılan alan miktarı yıldan yıla azalma göstermiştir. Nadasa ayrılmayan alanların üretim amacıyla kullanılacağı hesaba katıldığında ekili alanların artacağı düşünülür ancak durum bazı yıllar tablodan da görüleceği üzere istisna tutulduğunda, ekili arazilerin sürekli olarak bir düşüş eğiliminde olduğu izlenebilmektedir.

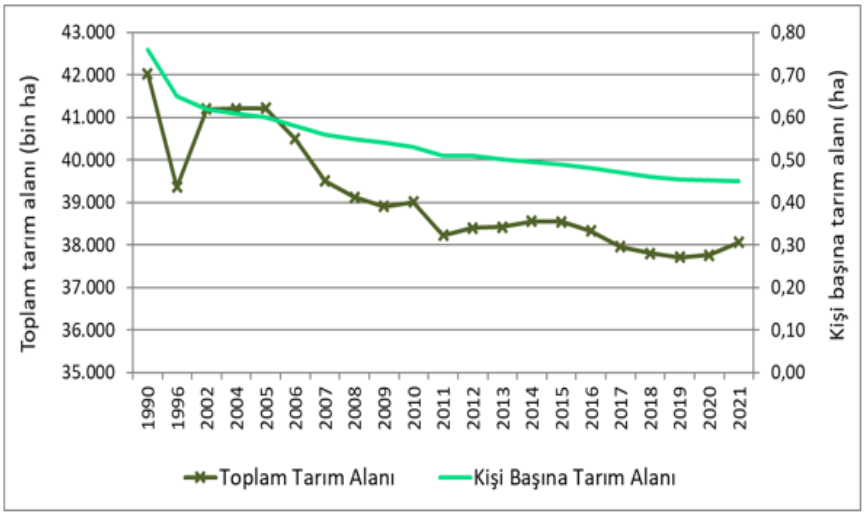

Grafik 5.3.1. Toplam tarım alanı ve kişi başı tarım alanında gözlenen değişim[300]

[299] Tarım ve Orman Bakanlığı, "Konular, Ürünler ve Üretim", (Çevrimiçi),https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Tarla-Ve-Bahce Bitkileri/Urunler-Ve-Uretim, 23.08.2024

[300] Çevri Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, "Kişi Başına Tarım Alanı",(Çevrimiçi) https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kisi-basina-tarim-alani-i-85832, 25.08.2024

Üstte yer alan grafikte, Türkiye'de 1990-2021 yılları arasında toplam tarımsal alan miktarı ve buna mukabil olarak kişi başına düşen tarım alanının değişim oranlarını görmekteyiz. Birbiri ile ilişkilendirilmiş olarak çizilen her iki eğride de göze çarpan en önemli detay ufak sapmalar dışında sürekli azalış eğilimlerini ifade ediyor oluşudur.

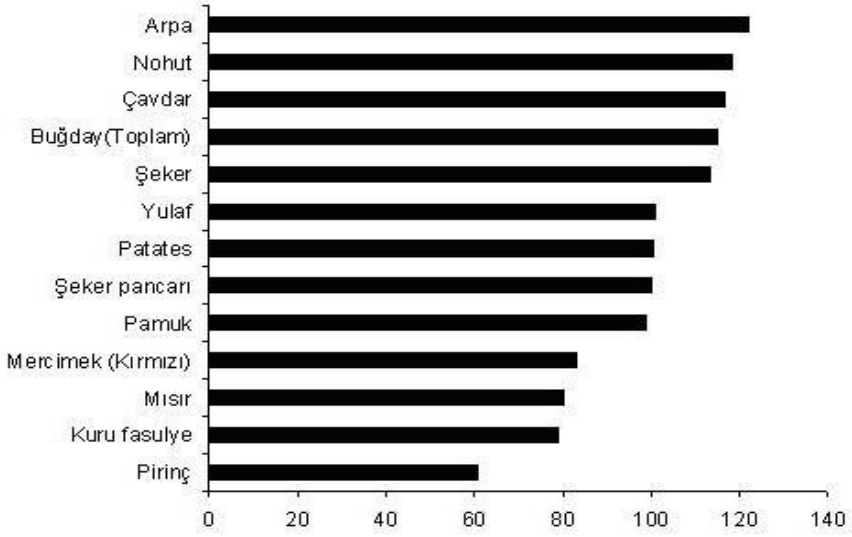

Grafik 5.3.2. Seçilmiş ürünlerin yeterlilik dereceleri (%) 2009-2010 dönemi[301]

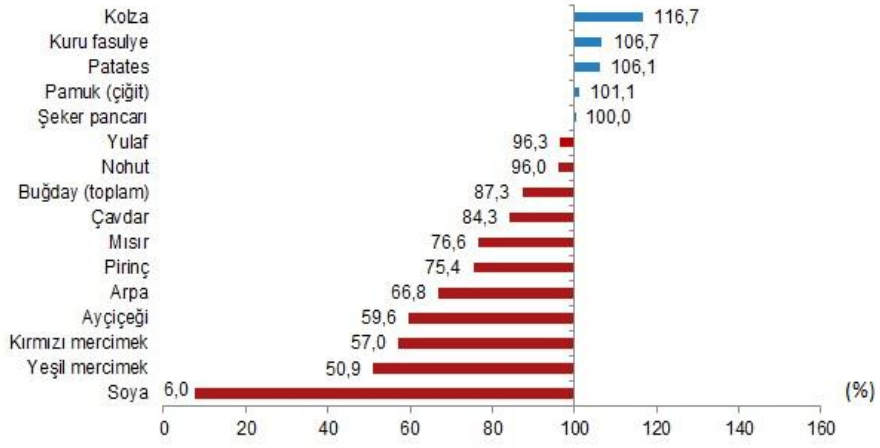

Grafik 5.3.3. Seçilmiş ürünlerin (%) 2021-2022 dönemi bitkisel denge tabloları[302]

[301] TÜİK, "Bitkisel Ürünler Denge Tabloları",(Çevrimiçi), https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Urun-Denge-Tablolari;-%22Tahillar-ve-Diger-Bitkisel-Urunler%22-2010-8490, 05.09.2024

Yukarıda 5.3.3. nolu grafikte yüzdesel değerler itibarıyla bar çubukları ile gösterilmiş olan 2009-2010 döneminde üretilen bir grup tarım ürününün *yeterlilik miktarlarını* ki bu ürünler hem ülke açısından önemli tüketim kalemlerinden olmasının yanında tarımsal dış ticaret bağlamında da hatırı sayılır yer işgal etmektedir. *Ürün denge düzeyleri*; mahsulün menşeini ve işleyiş biçimlerini, kabul edilen bir dönem süresince kıyaslama yolu ile detaylıca açıklayan verilerdir. Bu veri setleri tarımsal mahsul pazarlarında politika yapıcılar için piyasanın mevcut durumu ve gelecekteki tahminler için referans olma işlevini yerine getirmektedir. *Yeterlilik derecesi ise*; bir yörenin ürettiği mahsulün o yörenin ihtiyacını veya ülke içi yararlanılmasını (insan, hayvan ve sektörün tüm taleplerini) ne oranda temin edebilecek pozisyonda bulunduğunu belli eder. *Ürün denge tabloları* hesaba katıldığında yeterlilik durumu, kullanıma hazır mahsulün ülke içindeki ihtiyacı temin etme oranını yüzdesel olarak işaret eder.

Yukarıda sıra ile verilen grafikler 2009-2010 ve 2021-2022 olmak üzere iki farklı dönemde üretilen bir grup tarımsal ürünün özellikle burada ekilebilir alanların değişim durumlarını yansıtması bakımından tahıl grubu seçilmiştir. Bu iki grafik seçilirken daha isabetli ve mevsimsel etkilerden bağımsız kıyaslama yapabilmek adına arada yaklaşık on yıl bir zaman farkıyla grafikler iki farklı periyot olarak alınmıştır. Ürünlerin yeterlilik derecelerinin değişen yüzdelerinin karşılaştırılmasının anlam ifade etmesi yönünden her iki grafikte de ürünler büyük oranda benzerlik göstermesine dikkat edilmiştir.

Toplam hububat mahsullerinde 2009-2010 periyodunda ülke içi ihtiyacı temin oranı % 109,7 olarak tespit edilmiştir. 2021-2022 piyasa döneminde ülke içi üretimin ülke iç ihtiyacını karşılama oranı(yeterlilik oranı) %80,3 oranına gerilemiş bulunmaktadır.

Seçilen bir grup tarımsal ürünün iki farklı dönemde ülke içindeki talebi karşılama oranlarını yüzdesel olarak gösteren grafikler uyarınca; 2009-2010 yıllarında kendi kendine yeterlilik derecesi en çok olan nohut ürünü % 118,2 ile öne çıkarken 2021-2022 döneminde yeterliliğini kaybederek % 96 'ya düşmüştür. Yine benzer şekilde

[302] TÜİK, "Bitkisel Ürün Denge Tabloları",(Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Urun-Denge-Tablolari-2022-49456, 05.09.2024

2009-2010 ve 2021-2022 dönemleri rakamları karşılaştırıldığında arpa % 122,1 iken % 66,8'e, mısır %79,9'dan %79,6'ya, çavdar %120'den %84,3'e, Toplam üretilen şeker-şeker pancarının ülke içinde tamamen tüketilerek kendine yeterlilik yüzdesi % 113,2 iken % 100' düşerek başa baş oranına gelmiştir. Öte yandan toplam üretilen mahsuller içinde en büyük dilimi oluşturan buğdayın da yeterlilik oranı %114,8 iken bir sonraki grafikte bu değer %87,3 belirtildiği üzere azalma eğilimine girmiştir.

Yaklaşık on yıl aralıklı iki farklı dönemde özellikle tahıl ve tarla bitkileri cinsinden tarımsal ürünler seçilerek yeterlik yüzdelerini karşılaştırdığımızda kahir ekseriyetinin azalan bir seyir içinde olduğunu görmekteyiz. Grafik 4.2 ve grafik 4.3'de yer alan rakamlar ışığında, tablo 4.1 ve grafik 4.1 verileri doğrular nitelikte şunu ifade edebiliriz ki tarımsal ekili alanlar yıllar içinde sürekli daralmıştır ve buna ek olarak kişi başına düşen tarımsal alanlar da düşüş eğilimine girmiştir. Her ne kadar tarımsal üretimde verimlilik artışı ve mekanizasyon konusunda ilerleme sağlanmış olsa da özellikle Ortadoğu ülkelerinde süregiden istikrarsızlık sonucu ülkemize yönelen göç dalgası nüfusta artışa yol açmıştır. Yıllar itibarıyla artan turist sayısı da göz önüne alındığında ülke tarımının kendi kendine yetebilmesi ve gıda egemenliğini sürdürülebilir biçimde korumasının ne kadar hayati olduğu ortadadır. Tarımsal üretimin ve kalkınmanın ekonomik açıdan önemli bir konu olarak ele alınması gerekmekle birlikte, milli güvenlik meselesi olarak devletin ve milletin gündeminde yer alması önem arz etmektedir.

SONUÇ

Kırsal kalkınma ana teması etrafında şekillenen bu çalışmamızda incelenen konunun geniş bir yelpaze ihtiva etmesi sebebiyle, konular bir bütünlük içinde kimi zaman hukuki olarak aktarılmaya kimi zamanda ekonomi alanında farklı başlıklar altında ilgisine göre ayrılıp anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın temel hareket noktası 2012 yılında çıkarılan ve 2014 yılında yerel seçimlerden sonra yürürlüğe giren ve idari sistem içinde önemli değişiklikler getiren 6360 Sayılı Yasa'nın doğurabileceği sonuçlar göz önünde tutularak özellikle şehir yönetimi, şehirlerin büyümesi ve planlanması, kırsal alanların dönüşümü ve kırsal kalkınma gibi konular odak merkezine alınarak, artı ve eksileriyle bir bütün olarak analiz edilmeye gayret edilmiştir.

Hangi gelişmişlik seviyesinde olursa olsunlar, bugün dünyanın bütün ülkelerinde insanlar yaşamlarını sürdürebilmeleri için gıdaya ihtiyaç duymaktadırlar. Bunun içinde tarımsal üretimin yapılması ve sürdürülmesi insanlık için bir zaruret arz etmektedir. Kimi ülkeler bu tarımsal üretimde bir hayli yol almış olup, sınırları içinde gıda yoksunluğu problemini çözmüş oldukları gibi başka ülkelerinde bu konuda vazgeçemeyeceği tedarikçi durumuna gelmişlerdir. Bugün dünyanın pek çok coğrafyasında jeopolitik risklerin ve ekonomik sorunların yaşandığının bilinmesiyle birlikte bunlara ek olarak insanlık gıda arz güvenliği gibi bir mesele ile karşı karşıya kalmaktadır. Bazı ülkeler tarafından bu konu o kadar ciddiye alınmaktadır ki tarımsal üretim konusu gıda egemenliği ve arz güvenliği çerçevesinde değerlendirilir.

Günümüzde kırsal kalkınma politikalarının ana hedefleri; en başta kırsaldaki yoksulluğu azaltmak kırsal alanlardaki çiftçi ve üreticinin karşılaştıkları engelleri kaldırmak, kırsalda asgari olması gereken altyapı çalışmalarını tamamlamak, toprak ve suyu kullanırken ekolojik yapıya zarar vermeden sürdürülebilirliği sağlamak, çiftçilerin üretimlerini sürdürmeleri için emeklerinin karşılıklarını almalarını temin ederek bu yönde motivasyonlarını artırarak piyasada arz ve talep dengesizliği sonucu oluşabilecek fiyat düzensizliğini bertaraf etmektir.

Türkiye, dünyada sosyal ve ekonomik kalkınmasını belirli bir program ekseninde gerçekleştirme lüzumu duyan ve planlı kalkınmayı Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan itibaren hayata geçiren ender ülkelerdendir. Özellikle 1929 Ekonomik Buhran ülke ekonomisini ciddi biçimde sarsmış ve tarım ürünlerine dayalı olan ihracat imkânını da daraltmıştır. Bu ekonomik olumsuzluklar sonucunda, tarımda ve kırsal kesimde yeni tedbirler geliştirerek kaynak yaratılması konusunda bir anlayış benimsenmiştir.

Kırsal kesimde uygulanıp başarıya ulaşan her olumlu politikanın orada yaşayan insanların refah ve gelir seviyesini artırdığı gibi, ülke çapında da bu iyi hâlin yansımalarının ekonomide olduğu kadar toplumsal yaşantıda da pozitif katkılar sunması beklenir. Bu bağlamda kırsalda insanların doğup büyüdüğü yörelerde yaşaması, çalışmak için şehirlere göçe mecbur kalmaması ekonomik ve toplumsal vaka olarak tecrübe edilen 1960'lı yıllardan itibaren ivme kazanan iç göç hareketinin de önüne geçilmesini sağlayacaktır.

Dünyanın en gelişmiş yirmi ekonomisi içinde yer alan ülkemiz, yedinci büyük tarım ekonomisine sahiptir. Buna rağmen Birleşmiş Milletler İnsani Gelişmişlik Endeksi'nde dünyada 193 ülke içinde 45. sırada yer almaktadır.

Türkiye'de nüfusun hatırı sayılır bir bölümü tarımsal faaliyetle geçimini sağlamakta dolayısıyla tarımsal üretimler kırsal ekonomilerin temelini oluşturmaktadır. Kırsal ve kentsel alanlar arasındaki farklılığın ve eşitsizliğin artması, kırdan kente yaşanan göçler, çevre – doğa üzerindeki baskıların artması, en temel hizmetlerden olan eğitim ve sağlık hizmetlerinin sunulmasında aksaklıklar yaşanması sebebiyle kırsal kalkınmada yeni bakış açılarının geliştirilmesi kaçınılmaz bir hâl almıştır.

Cumhuriyetin ilk yılları, Türkiye nüfusunun hatırı sayılır bir bölümünü kapsayan ve coğrafi olarak da geniş bir sahaya sahip olan kırsal kesime dönük politikalara olan ilgi ve önemin ön planda olduğu bir döneme sahne olmuştur. Sözü geçen yıllarda ülkede ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesinde ana unsur olarak tarım sektörü belirlenmiş ve kırsal alanların kalkınmasına yönelik çalışmalara hız verilmiştir. 1924 yılında dönemin ilk yasalarından biri olan 442 Sayılı Köy Kanunu çıkarılmıştır. Köy kanununun çıkarılmasının ardından sonraki yıllarda Birinci İktisat Kongresi ve

Birinci Köy Kongresi'nin gerçekleştirilmesi ve İskân Kanunu'nun çıkarılarak toprağı olmayan köylülerin toprak sahibi yapılmasının yanısıra kırsal alanda eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için Köy Enstitüleri'nin kurulması 1950'li yıllara kadar ki dönemde kırsal alanların kalkınması için uygulanmaya çalışılan politikaların temelini oluşturmuştur.

1950'li yıllardan itibaren Türkiye'de artan ivmeyle endüstrileşme ve kentleşme süreci yaşanmaya başlamış, bu süreçle beraber kır-kent arasındaki eşitsizliğin kırsal kesimin aleyhine olacak şekilde hızla artmaya devam etmesi, kırsal alanlara yönelik yeni arayışları beraberinde getirmiştir. Sanayileşme süreci ile birlikte kırsal alandan kentsel alanlara doğru olan göç dalgasına karşılık tarım sektörü ekonomideki ağırlığını korumuştur. 1960'lı yıllara kadar sanayi politikalarıyla kalkınma sürecine ivme kazandırmaya çalışılan Türkiye Ekonomisinde, 1960'lı yıllarda planlı kalkınma anlayışı benimsenerek kalkınma hamlelerini hazırlanan planlar vasıtasıyla gerçekleştirmeye çaba gösterilmiştir.

Çalışmamızda kırsal alanlarla ve kırsal kalkınma ile yakından ilgili olan mevzuatta gerçekleştirilen idari düzenlemelerin ne gibi etkilere yol açtığını, ülkemizde şehirleşme süreci kır-kent nüfus oranlarının kent lehine sürekli artması olgusu hatırdan çıkartılmadan mekânsal planlama çerçevesinde değişen toplumsal dinamikler yakından izlenmelidir ki kırsal hayat ve ekonomisi devamlı canlı tutulması ile birlikte sağlıklı bir kentleşme oluşturulabilsin. Esas önemli mesele şudur ki şehirleşme serüveni her gelişmiş toplumda olduğu gibi kır-kent dengesini koruyarak hayata geçirilsin. TÜİK bilgilerine göre ülkemizde 2023 senesinde il ve ilçe merkezlerinde hayatlarını sürdürenlerin oranı %93'dür. Bununla birlikte belde ve köylerde yani kırsal alanlarda yaşayanların oranı %7 olmuştur. Nüfusun büyük çoğunluğunun şehir merkezi ve çevresinde toplanmış olduğunu görmekle beraber aslında gerçek durumun rakamların yansıttığından farklılıklar arz ettiği görülmektedir.

6360 Sayılı Yasayla birlikte başta mahalli idareler mevzuatında olmak üzere çok sayıda düzenleme yapılmıştır. 6360 Sayılı Yasayla yapılan değişiklikler şu ana başlıklar altında özetlenebilir: Büyükşehir Belediyesi sınırları il mülki sınırı olarak

değiştirilmiştir. Yeni kurulan büyükşehirlere ek olarak Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun Büyükşehir Belediyelerinin sınırları il mülki sınırları olarak yeniden düzenlenmiştir. On dört yeni büyükşehir belediyesi kurulmuştur. Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van İllerinde sınırları il mülki sınırları kabul edilerek aynı isimle büyükşehir belediyeleri kurulmuş ve bu illerin il belediyeleri büyükşehir belediyesine çevrilmiştir. Büyükşehir belediyesi olarak kabul edilen illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içindeki köylerin ve belde belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmıştır.

Büyükşehir belediyesi olarak kabul edilen illerde köyler mahalleye dönüştürülmüş ve mahalle kurulması için asgari 500 nüfus kriteri getirilmiştir. Yine bu illerde belde belediyeleri mahalleleriyle beraber aynı isimle bağlısı oldukları ilçe belediyesinin bir mahallesine dönüştürülmüştür. Tüzel kişiliği kaldırılan belediyelerin komşu oldukları il, ilçe ve nüfusu 2000'in üstünde olan belde belediyelerine, belediye meclis kararı ile mahalle olarak katılmalarına fırsat sağlanmıştır. Büyükşehir belediyesi olarak düzenlenmeyen diğer illerde nüfusu iki binin altında kalan belde belediyeleri kaldırılmıştır.

Yukarıda aktarılmaya çalışılan tüm düzenlemelerin özelde kırsal alanlara ve dolayısıyla kırsaldaki insanların hayatlarında genel manada ise ülkenin süregiden kentleşme politikalarına, kalkınmasına, ekonomisine ve başkaca ne tür toplumsal sorunlara yol açıldığının incelenmesine çalışılan bu tezde öncelikle kırsal alan, kırsal kalkınma kavramı detaylıca anlatılmaya çalışılmıştır. Öte yandan kırsal kalkınma ile ilgili yaygın akademik çalışmalardan farklı olarak konunun sadece ilgili olduğu birkaç alandaki kronikleşmiş yapısal eksikliklerden bahsetmekten ziyade, konular çalışmamızın kapsamı elverdiği ölçüde tarihsel olarak ve yarım yüzyıldan fazla süredir adayı olduğumuz AB perspektifinden irdelenmeye çalışılmıştır. Bu minvalde planlı kalkınma döneminin başlangıcından hâlâ yürürlükte olan kalkınma planında kırsal kalkınma başlıkları tümüyle gözden geçirilmiştir. İfade etmek gerekir ki pek çok alanda önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da günümüzde kırsaldaki temel

eğitim ve altyapısal gereklilikler gibi hizmetlerin kalkınma planlarında tekrarlanarak hedef olarak yer alması özellikle üzerinde durulması gereken konulardandır.

Diğer yandan Türkiye'nin AB adaylık serüveninde, tarım ve kırsal kalkınma konusunda ilerleme göstermesinin(11. Fasıl) AB tarafından ilerleme raporu ve sonrasında ülke raporu olarak adlandırılan raporlarda nasıl değerlendirmelerde bulunulduğu ilk rapordan yayımlanan son rapora değin aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın son bölümlerinde yukarıda bahsedilen yasal değişikliklerin kır-kent dinamiklerinde ve yönetiminde ne gibi değişimlere yol açtığı, yasal düzenlemenin etkilerinin daha güçlü hissedildiği illerden seçilerek yaşanan dönüşüm doğrudan aktarılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar yasanın olumsuz etkileri kırsaldaki koşulları zora sokacak olsa da, belediyelerin ve valiliklerin kırsal alan yönetimlerinde pek çok yetkilerle donatılmış olmasından hareketle dönüştürücü ve yapıcı özellikleriyle öne çıkmaları teşvik edilmelidir. Bu sayede yasanın olumsuz etkileri de bertaraf edilecektir. Yine söz konusu yasanın işlerlik kazandığı büyükşehir belediyelerinden örnekler verilerek kırsal kalkınma için ne tür destek mekanizmaları ortaya koyduklarından bahsedilmiştir. Hiç şüphesiz büyükşehir belediyelerinin yaptıkları çalışmalardan örnek verilirken asla ideolojik ve siyasi saik temel alınarak hareket edilmemiş, konulara objektif bir bakış açısıyla durum analizi yapmak amacıyla yaklaşılmıştır.

Konuyu büyükşehir belediyeleri ile sınırlı tutmak hatalı bir bakış açısı olacaktır çünkü kırsal kalkınmanın sağlanmasında büyükşehir belediyeleri olduğu kadar, büyükşehir olmayan şehirlerdeki belediyeler ve valiliklerin de yapabileceği, katkı sunabileceği bir yasal zemin mevcuttur. Yapılması gereken şey lider vasıflı, durum hakkında farkındalığı olan idarecilerin ellerindeki imkânlara yeni kaynaklar oluşturarak aktif şekilde sürece destek olmalarıdır. İşte o zaman bahsi geçen yasal düzenlemenin olumsuz etkileri ortadan kaldırılabildiği gibi durumun olumlu bir yöne evrildiğini görme imkânımız artacaktır.

Türkiye'nin uzun yıllardır süregelen çok sayıda makro ekonomik sorunları vardır. Bunlardan birisi de enflasyon sorunudur. Türkiye Ekonomisi epeyce bir süredir kronikleşen bu enflasyon problemini çözmeye çalışmaktadır. Genel enflasyon

artışının içerisinde önemli bir payı bulunan, fiyat esnekliği sınırlı düzeyde olan tarımsal ürün ve gıda fiyatlarının son yıllarda hızlı şekilde yükseldiğini izlemekteyiz. Nitekim yıllık ve aylık enflasyon oranları değerlendirildiğinde bu artışlarda etkili olan ilk gruplardan birinin gıda grubu ürünlerinin olduğu göze çarpmaktadır. Bu veriler bizi, doğrudan veya işlenerek tüketime hazır hâle getirilen ürünlerin kaynağı olarak tarımsal üretim konusuna götürmektedir. Yani kırsal alanlarda yaşanan gelişmelerin doğrudan tarımsal üretim faaliyetlerinde bunun doğal sonucu olarak da ekonomik gelişmeleri etkileyen bir dizi faktör ortaya çıkmaktadır.

Tezimizde ayrıca tarımsal üretim faaliyetlerinin sadece şehirden uzak, çoğunlukla Anadolu'nun ücra köylerinde gerçekleştirilen bir iş olmayıp dünyadaki son trentler takip edildiğinde şehirde tarım yapılması ile ilgili çok sayıda örneğine rastladığımızdan bahsedilmiştir. Öte yandan üretim olanaklarını doğrudan etkileyen iklim değişikliği ile birlikte artan savaş riskleri gıdanın üretilmesi ve arz edilmesi konusunu önemli gündem maddesi haline getirmiştir. Konuyla ilgili uluslararası kuruluşların ve akademik çevrelerin raporlarında, gıda arz güvenliğinin hassas bir konu olduğu, artan dünya nüfusuna karşılık üretimde istenen artış ve gerekli önlemler alınmaz ise insanların açlıkla karşı karşıya kalabileceği öngörüleri yapılmaktadır. Tüm bu gelişmeleri şehirlerin yönetilmesi, planlanması sırasında yok sayamayacağımız bir süreç bizi beklemektedir.

Türkiye idari sistemi olarak her geniş çaplı kararın merkezden alındığı ve uygulandığı yapıya sahiptir ama özellikle büyükşehir belediyelerinin illerdeki etki alanı göz ardı edilmemelidir. Büyükşehir belediye idareleri kırsal kalkınmanın sağlanmasında merkezi idarenin verdiği desteklerde tekrara yol açmadan, kendi oluşturduğu politika ve stratejiler ile yol alabilmelidir. Ülke ekonomisini gıda arz fiyatlarında yaşanan şoklara karşı güçlendirmek, tarım ve kırsal hayatın imkânlarını artırmak yerelden başlamaktadır. Büyükşehirlerde de sahip olunan toprakların büyük bir kısmında tarım, hayvancılık faaliyetleri sürdürülmektedir. Hobi olarak bile yapılsa büyükşehirlerde bu faaliyetler desteklenmelidir. Sözün geldiği nihai nokta şudur ki; şehirde kırsal kalkınma, kırsalda şehirleşmeyi sürdürülebilirlik çerçevesinde sağlıklı bir temelden yüklseltebilmek için sahip olunan tüm imkânları rasyonel şekilde değerlendirmek bizi ülke olarak önemli bir yere taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

Aktan, Reşat : "Türkiye'de Toprak Reformu Çalışmaları", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:3, Ankara, 1971, s.37-83.

Akkoyunlu Şule, "*The potential of rural-urban linkages for sustainable development and trade*", **International Journal of Sustainable Development & World Policy,** 2016 4(2), s.20-40

Arıkboğa Erbay, "Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Belediye Modeli",**Yerel Politikalar,** 2013,Sayı:3,s.48-96

Aslan, Seyfettin, Demirhan, Yılmaz, Ertaş, Muhyettin , "Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD I) Ve Mardin İline Etkileri", **Akademik Yaklaşımlar Dergisi,** İlkbahar 2016,Cilt:7, sayı:1,232-254.

Atmaca, Yıldız "Optimal Belediye Büyüklüğü ve Yeni Büyükşehir Belediye Yasası", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2017, cilt:3, sayı:2, s.168-184.

Avrupa Komisyonu : **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyonun 1998 Düzenli Raporu**

Avrupa Komisyonu : **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyonun 1999 Düzenli Raporu**

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi

Avrupa Komisyonu : **Üzerine Komisyonun 2000 Düzenli Raporu**

Avrupa Komisyonu : **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine ilişkin 2001 İlerleme Raporu**

Avrupa Komisyonu : **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu**, Ankara, 2002

Avrupa Komisyonu : **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu**, Ankara, 2003

Avrupa Toplulukları Komisyonu : **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu**, 2004

Avrupa Komisyonu : **Türkiye 2005 İlerleme Raporu**, 2005

Avrupa Komisyonu : **Türkiye 2006 İlerleme Raporu**,2006

Avrupa Komisyonu : **Türkiye 2007 İlerleme Raporu**, 2007

Avrupa Komisyonu : **Türkiye 2008 İlerleme Raporu**, 2008

Avrupa Komisyonu : **2009 Türkiye İlerleme Raporu**, 2009

Avrupa Komisyonu : **Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu**, 2010

Avrupa Komisyonu : **2011 Yılı İlerleme Raporu**, 2011

Avrupa Komisyonu : **2012 Yılı İlerleme Raporu**, 2012

Avrupa Komisyonu : **2013 Yılı İlerleme Raporu**, 2013

Avrupa Komisyonu : **2014 Yılı İlerleme Raporu**, 2014

Avrupa Komisyonu : **2015 Türkiye Raporu**, 2015

Avrupa Komisyonu : **2016 Türkiye Raporu**, 2016

Avrupa Komisyonu : **2018 Türkiye Raporu**,2018

Avrupa Komisyonu : **2019 Türkiye Raporu,** 2019

Avrupa Komisyonu : **2020 Türkiye Raporu,** 2020

Avrupa Komisyonu : **2021 Türkiye Raporu,** 2021

Avrupa Komisyonu : **2022 Türkiye Raporu,** 2022

Avrupa Komisyonu : **2023 Türkiye Raporu,** 2023

Ayyıldız, Merve, Çiçek, Adnan, Ayyıldız, Bekir , "6360 Sayılı Büyükşehir Yasasının Kırsal Kesime Olası Etkileri", **Nevşehir Bilim Ve Teknoloji Dergisi Targid Özel Sayısı**, 2016, s.280-285.

Türkiye'de Kırsal Kalkınma, İstanbul,

Bakırcı, Muzaffer: Nobel Yayın Dağıtım, 2007

Baydaş Abdulvahap, Murat Bayat: **Kırsal Kalkınma Perspektifinden Sektörel Pazarlama**, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2016

Beckers, Veronique, v.d. , "The impact of urbanization on agricultural dynamics: a case study in Belgium", **Journal of Land Use Science**, 15:5,s.626-643.

Beyhan, Ş. Gülin, S. , Ünügür Mete , "Çağdaş Gereksinmeler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm Ve Kimlik Modeli", **İTÜ Dergisi/A**, Cilt:4, Sayı:2, 2005, s.79-87

Bingöl, Yılmaz, Yazıcı Ersin, Büyükakın Tahir: **İl Sınırında Büyükşehir Belediye Modeli Kocaeli Deneyimi,** Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları Yayın No: 38, 1. Baskı Nisan 2013

Chambers Robert, **Rural Development: Puttting to Last First**, Longman, London, 1998

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı : **Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi (2021-2023*),*** 2021

Çağlar,Yücel : **Köy Köylülük Ve Türkiye'de Köy Kalkınması Sorunu, Türkiye Ziraatçılar Derneği, Ankara,** 1986

Çapar, Selim, Demir Recep, "Türkiye'de Büyükşehir Yapılanması ve 6360 Sayılı Kanuna Uygulayıcıların Bakışı" , **Türk İdare Dergisi**, sayı:484, 2017, s.39-90.

Çarkçı, Akif: Ulusal Kalkınma İçin Yerel Teklifler, Şehir Yayınları, İstanbul 2008

"Büyükşehir Belediye Sınırları İçinde

Çopuroğlu, M. Alim : Yeralan Kırsal Yerleşmelerin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme", **Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri Uygulamaları Dergisi**, 2017, cilt:2, sayı:2, s. 18-32.

Devlet Planlama Teşkilatı : **Kalkınma Planı(Birinci beş yıl) 1963-1967**, Ankara, 1963

Devlet Planlama Teşkilatı : **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1968-1972),** Ankara, 1967

Devlet Planlama Teşkilatı : **Üçüncü Beş Yıllık Yeni Strateji ve Kalkınma Planı(1973-1977**)

Devlet Planlama Teşkilatı : **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979- 1983)**, Ankara, 1979

Devlet Planlama Teşkilatı : **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989**), Ankara, 1984

Devlet Planlama Teşkilatı : **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994),**1989 Ankara

Devlet Planlama Teşkilatı : **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996 – 2000)**, Ankara

Devlet Planlama Teşkilatı : **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)**, Ankara, 2000

Devlet Planlama Teşkilatı : **Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 2013**) , 2006

Devlet Planlama Teşkilatı: **Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007-2013)**

Prof. Dr Esen Adem, Güneş Ömer Faruk, Ünal Ümit, "İl Özel İdarelerinin Kapatılmasına İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Türkiye Belediyeler Birliği İller ve Belediyeler Dergisi, sayı: 790, 2014, s.64-71

Esen Adem, "Türkiye'de Büyükşehir Yönetişimin Gelişimine Kısa Bir Bakış-2",**UCLG-**

MEWA Newsletter (Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Ortadoğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı Dergisi), 2016, Sayı:12, s.44-51

European Commission: "Poverty And Social Exclusion In Rural Areas", **Final Study Report**, 2008

European Commision: **Growing The European Silver Economy Background Paper,** 23 February 2015

GAP Bölge Kalkınma İdaresi : **Eğitim İhtiyaç Analizi ve Eğitim Eylem Planı**, Haziran 2016

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi: **Stratejik Plan (2025-2029)**

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi: **2023 Yılı Faaliyet Raporu**

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi: **2022 Yılı Faaliyet Raporu**
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi: **2021 Yılı Faaliyet Raporu**
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi: **2020 Yılı Faaliyet Raporu**

Gözler Kemal, "6360 Sayılı Kanun Hakkında Elestiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Haline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun Mudur?", Legal Hukuk Dergisi,Cilt 11, Sayı 122, Şubat 2013, s.37-82

Greenpeace Akdeniz: **İstanbul Nasıl Beslenir? Üretici Pazarlar Odağında Alternatifler ve Olanaklar**, 2020

Güleç, Hüseyin Başol : "Tarımsal ve Kırsal Hizmetler Konusunda Verdiği Görevler: Büyükşehir Belediyeleri Tarımsal ve Kırsal Hizmetlere Hazır mı? Eskişehir BŞB örneği", **10. Kamu Yönetimi Sempozyumu Büyükşehir Yönetimi ve İl Yönetiminin Yeni Yüzü,** İzmir, 5-7 Mayıs 2016

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2014-

GTHB : **2020**

GTHB : **Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020)**

Haan, Leo J. De : "Globalization, Localization And Sustainable Livelihood", **Sociologia Ruralis**, Volume 40, Number 3, 2000, s.339-365.

Hansu, Levent : "Antalya Büyükşehir Belediyesi Plan Kararlarının 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası Kapsamında Değerlendirilmesi," **Planlama**, TMMOB Şehir Plancıları Odası, cilt:25, sayı:2, s.88-92.

Ilbery, Brian: **The Geography of Rural Change**, London, Taylor&Francis, 1998

Işık,Nihat, Baysal Duygu , "Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları: Genel Bir Değerlendirme", **C. Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:12, sayı:1, 2011, s.165-186.

İktisadi Kalkınma Vakfı : **"Türkiye'ye Yönelik Avrupa Birliği Fonları ve Kullanım Koşulları"**, No:180, İstanbul, 2004

İlhan, Cansu, Kerimoğlu, Ebru , "Kentsel Gıda Planlaması ve Politikaları: İstanbul Gıda Strateji Belgesi'ne Yönelik Bir Değerlendirme", **Planlama,** 2023, 33(2), s.340-353.

İstanbul Kent Bostanları Çalışma Grubu, **Tarım Yapan Kent İstanbul Bugünden Yarına Müşterek Hayatlar**, İstanbul, 2021

İstanbul Planlama Ajansı: **İstanbul Gıda Strateji Belgesi**, Eylül 2021

İ. Uçum ve arkadaşları, **11. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi,** 3-4 Eylül 2014, Samsun, "*Kırsal Alanda Tarımda Kalkınmanın Sağlanmasında Kümelenme Yaklaşımı",* s.284-290.

Kalkınma Bakanlığı, : **Onuncu Kalkınma Planı (2014 -2018)**, 2013

Kalkınma Bakanlığı: **Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023,** 2016

Prof. Dr. Kasım Mehmet Ufuk, Prof. Dr. Kasım Rezzan, "Kocaeli Tarımı, Türkiye'deki Yeri ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler", **Şura Akademi Dergisi,** 2023-(4),s. 011-029

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı : **On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)**

Karasu, Mithat Arman "6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve Olası Etkileri Şanlıurfa Örneği", **Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** 15(1), 2013, s.1-17.

Karluk, Rıdvan, Dural, Betül Yüce : **Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayın No:2994, 2013

Kaya, Erol : Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşım Yerel Kalkınma Yönetimi, Okutan Yayıncılık, 2007

Kaypak, Şafak: "Ekolojik Turizm Ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma", **KMÜ Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 14(22), 2012, s.11-29.

Kazgan, Gülten : "2000 Yılında Türk Tarımı Biyoteknoloji Ve GAP Ne Getirebilecek", **Türkiye'de Tarımsal Yapılar 1923-2000**, Yurt Yayınları, No:18, Ankara, 1988

Prof. Dr. Keleş Ruşen, Prof. Dr. Mengi Ayşegül: **Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları,** İmge Kitabevi, 3. Baskı 2024

Keleş, Ruşen: **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2021

Kerem Ünüvar(Ed.),Çağlar Keyder, Zafer Yenal: **Bildiğimiz Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük**, İletişim Yayınları,

6. baskı Aralık-2021, s.186-217.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi: **2025-2029 Stratejik Planı,**2024

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi: **2020-2024 Stratejik Planı,** 2019

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi: **2023 Faaliyet Raporu**

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi: **2022 Faaliyet Raporu**

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi: **2021 Faaliyet Raporu**

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi **2020 Faaliyet Raporu**

Konya Büyükşehir Belediyesi: **Stratejik Plan 2025-2029**

Konya Büyükşehir Belediyesi: **2023 Yılı Faaliyet Raporu**

Konya Büyükşehir Belediyesi: **2022 Yılı Faaliyet Raporu**

Konya Büyükşehir Belediyesi: **2021 Yılı Faaliyet Raporu**

Konya Büyükşehir Belediyesi: **2020 Yılı Faaliyet Raporu**

Konya Büyükşehir Belediyesi: **2019 Yılı Faaliyet Raporu**

Leupolt, Manfred : "İntegrated Rural Development: Key Elements of An İntegrated Rural Development Strategy", **Sociologia Ruralis**, Vol. XVII No.1/2 1977, p. 7-28.

Editörler(Mengi, Ayşegül, İşçioğlu, Deniz): Kırsal Kalkınma ve Kooperatifçilik, "*Büyükşehir Belediye Yönetimleri İçin Yerel Kalkınma Modeli: Kooperatifler"*,Murat Tek, İbrahim Çelebi, Ankara 2019, Ankara Üniversitesi Yayınları, s.659

Mutlu, Ahmet : "6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Yasası Yasada Kıra Kırda Yasaya Bakış", **Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi**, Yıl:4, Sayı:21, Mayıs-Haziran

2013,s.7-24.

Nations Unies Conseil Economique Et Social : "Comission Economique Pour L'Afrique Conference Regionale Sur Une Politique Harmonisée De Developpement Rural En Afrique", **Definitions Et Objectif Du Developpement Rural,** Iloshi (Tanzanie), 13-14 octobre 1969

Oakley, P. , Garforth C: "Guide to Extention Training", **FAO Training Series**, No:11, Roma, 1985

OECD, *"Policy tools for the New Rural Development Paradigm*", **A New Rural Development Paradigm for the 21st Century: A Toolkit for Developing Countries**, Development Centre Studies, OECD Publishing, Paris, 2016, s.245-269

Oktay, Tarkan , "6360 Sayılı Kanuna Dayalı Büyükşehir Belediye Reformunu Anlama ve Anlamlandırma", **İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, I/1, 2016, s.71-131.

Ökmen, Mustafa, Arslan, Recep , "Türkiye'de 6360 Sayılı Yasa İle Yeni Kurulan Büyükşehir Belediyeleri: Marmara Büyükşehir Belediyesi Örneği", **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Özel sayı, s.88-101.

Özensel, Ertan: **Türkiye'de Kırsal Yapıların Dönüşümü Kır Sosyolojisi,** Çizgi Kitabevi 2015

Rıdvan Karluk : **Avrupa Birliği ve Türkiye**: 9. Baskı, İstanbul, Beta yayınları, 2007

Saltık Ahmet, Açıkalın Oya: "Kalkınmada Yeni Kavram ve Stratejiler", **Kırsal Kalkınma Önderlerinden Dr.**

Ahmet Saltık'a Armağan, Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği 2008, s.149-160

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı: **Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2024-2028**

Shahab, Fazal : "Urban Expansion and Loss Of Agricultural Land- a GIS Based Study of Saharanpur City", **Environment& Urbanization,**Vol:12,no:2,October,2000, s.133-149

Silier, Oya : **Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi 1923 – 1938**, Boğaziçi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 1981

Singh Katar, **Rural Development: Principles, Policies, and Management**, Sage Publication,1986

Susta, Gülce Olgun, Gülçubuk, Bülent , "Kırsalın Dönüşümünde Fırsat ve Tehditleriyle Yeni Büyükşehir Yasası'nın Analizi", **Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, XII. Tarım Ekonomisi Kongresi**

Tarım Ve Köyişleri Bakanlığı : **II. Tarım Şurası Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu Raporu**, Ankara, 2004

Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi: **Kocaeli Tarımsal Yatırım Rehberi 2024**

Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi: **Konya Tarımsal Yatırım Rehberi 2024**

Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi: **Gaziantep Tarımsal Yatırım Rehberi 2024**

Tektaş A., Özertan G., Helvacıoğlu A.D. ve Karapınar B. , **GAP Organik Tarım Küme Projesi Ölçeklendirilebilirlik ve**

Tekrarlanabilirlik Araç Seti; GAP BKİ, Şanlıurfa, 2018

TKDK : "TKDK'nın Koşu Mesafeleri", **Kırsal Kalkınma Dergisi**, Sayı:1, Ekim-Kasım-Aralık, 2015

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Stratejik Planı 2017-2021, Ankara, 2017

Tolunay Ahmet, Akyol Ayhan , "Kalkınma Ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar Ve Tanımlar", ,**Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Seri: A,sayı:2, 2006, s.116-127.

Toprak, Zafer: **Türkiye'de Tarımsal Yapılar 1923- 2000**, Yurt Yayınları, Ankara, 1988

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği : **Türkiye Tarım Sektörü Raporu**, 2013

Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu: Kent-Bölge: Yerel Kalkınmada Yeni Dinamikler Türkiye'nin Kentlerinden Kentlerin Türkiyesi'ne," Gaziantep: Sınır Ötesi Bir Bölgeye Doğru", İstanbul, 2017

Uzunoğlu Sadi : **Tarım Kesiminde Yeniden Yapılanma**, İTO Yayın No:2000-52, İstanbul

Üçer, Aslı Gürel, Yenigül, Sevinç Bahar, Varol, Çiğdem , "Büyükşehir'den Bütünşehir'e: Yerel Yönetim Politikalarındaki Değişimin Kırsal Alana Etkileri", **İdealkent**, Sayı 12, Nisan 2014, s.26-59.

Ünal Ayşe, "Kırsal ve Kentsel Alan Tartışmasında Belediyeler", Türkiye Belediyeler Birliği İller ve Belediyeler Dergisi, 2016, Sayı:821-822, s.51.

W. Gilg, Andrew : **An introduction To Rural Geopraphy**, Edward Arnold Pub, London, 1985

Xie, Yanhua, v.d. , "U.S. Farmland under Threat of Urbanization: Future Development Scenarios to 2040", **Land** 2023, 12, 574, s. 1-19.

Yenigül, Sevinç Bahar : "Büyükşehirlerde Tarımsal Alanların Korunmasında Kentsel Tarım ve Yerel Yönetimlerin Rolü", **Megaron**, 2016,11(2), s.340-353.

İnternet Kaynakları

Eurostat,"Urban-RuralTypology",(http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Urban-rural_typology, 14 Nisan 2023.

"Türkiye Avrupa Birliği Mali İşbirliği",(Çevrimiçi), https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=42, 30 Mayıs 2024

"Türkiye-AB Mali İşbirliği",(Çevrimiçi) https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=42, 27 Haziran 2024

Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye–AB Mali İşbirliği",(Çevrimiçi) https://www.ab.gov.tr/p.php?e=5, 27.03.2024

Anadolu Ajansı, "IPARD-II Programı kapsamında verilen hibe tutarı 21,3 milyar liraya ulaştı",(Çevrimiçi),https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ipard-ii-programi-kapsaminda-verilen-hibe-tutari-21-3-milyar liraya-ulasti-/3341884, 12.10.2024

Büyükşehir Belediyesi Olan İller,(Çevrimiçi), https://yereldemokrasi.net/haritalarla-kamu-idaresi/139-buyuksehir-belediyesi-olan-iller, 17.08.2024.

Tarım ve Orman Bakanlığı, "Konular, Ürünler ve Üretim", (Çevrimiçi),https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Tarla-Ve-Bahce Bitkileri/Urunler-Ve-Uretim, 23.08.2024

Çevri Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, "Kişi Başına Tarım Alanı",(Çevrimiçi) https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kisi-basina-tarim-alani-i-85832, 25.08.2024

TÜİK, "Bitkisel Ürünler Denge Tabloları",(Çevrimiçi), https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Urun-Denge-Tablolari;-%22Tahillar-ve-Diger-Bitkisel-Urunler%22-2010-8490, 05.09.2024

TÜİK, “Bitkisel Ürün Denge Tabloları”,(Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Urun-Denge-Tablolari-2022-49456, 05.09.2024

https://www.eeas.europa.eu/delegations/t%C3%BCrkiye/tar%C4%B1m-ortak-tar%C4%B1m-politikas%C4%B1_tr?s=230#top (Erişim 9.01.2025)

https://www.gaporganik.org/
https://kocaeli.tarimorman.gov.tr/Menu/25/Sektorel-Yapi

https://www.kto.org.tr/bilgi-bankasi/konya/konya-sosyo

http://www.konya.gov.tr/anadolunun-kalbinde-bir-yatirim-merkezi

https://turkiyedeisdunyasi.com/konya-buyuksehir-belediyesinden-tarimsal-kalkinmaya-808-milyon-liralik-destek-23117/

https://www.webagron.com/

https://www.tzob.org.tr/ciftcilerimizin-belediyelerden-beklentileri/

France Member State”, https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/France-Introduction.aspx

“Direction générale des collectivités territoriales”,https://www.interieur.gouv.fr/ministere/organisation/direction-gererale-des-collectivites-territoriales

https://www.collectiviteslocales.gouv.fr/files/Accueil/DESL/2021/Colloc%20en%20chiffres/Chapitre%202%20%20Les%20collectivit%C3%A9s%20locales%20et%20leur%20population-2021_Pr%C3%A9sentation_Web.pdf

https://www.vie-publique.fr/fiches/19604-quest-ce-quune-collectivite-territoriale-ou-collectivite-locale

https://www.ecologie.gouv.fr/politiquespubliques/competencescollectivitesterritoriales#:~:text=Logement%2C%20action%20sociale%2C%20urbanisme%2C,de%20celles%20de%20l'%C3%89tat.

https://agriculture.gouv.fr/les-aides-des-regions

https://www.french-property.com/property/paris_ile_de_france/val_doise/insight

https://www.valdoise.fr/144-l-agriculture.htm

https://ec.europa.eu/enrd/leader-clld/leader-toolkit/leaderclld-explained_en.html

https://www.gto.org.tr/tr/genel-sayfa/gaziantep/ekonomi-4.html

https://www.sahinbey.bel.tr/idet/356/1054/ekonomi#

https://www.gaziantep.bel.tr/uploads/2024/11/tarimsal-hizmetler-sube-mudurlugu.pdf

https://www.gaziantep.bel.tr/uploads/2024/11/tarimsal-projeler-cografi-isaret-ve-markalasma-sube-mudurlugu.pdf

https://www.gaziantep.bel.tr/tr/haberler/gaziantep-buyuksehirden-tarima-rekor-destek, Gaziantep Büyükşehir'den Tarıma Rekor Destek,23.08.2024

Mevzuat Kaynakları

Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Kabul Tarihi: 10/7/2004, Yayımlandığı R.Gazete: Tarih:23/7/2004 Sayı :25531 Yayımlandığı Düstur: Tertip : 5 Cilt : 43

5488 Sayılı Tarım Kanunu, Kabul Tarihi: 18/4/2006 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih : 25/4/2006 Sayı : 26149 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 45, madde 4

Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, Sayı: B.02.0.KKG.0.10/101-993/820,https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D22/Y3/T1/WebOnergeMetni/aa1fa66a-1272-4ab9-82b9-b31ec40ce669.pdf

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Muhtarlık İşleri Dairesi Başkanlığı Görev Ve Çalışma Yönetmeliği

Konya Büyükşehir Belediyesi Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Görev, Yetki ve Çalışma Yönetmeliği, Kabul Sayısı: 2022/1125, Kabul Tarihi: 28.11.2022

Constitution du 4 octobre 1958: Titre XI: Des collectivités territoriales Article 72-74, https://www.legifrance.gouv.fr/loda/article_/LEGIARTI000006527579

Resmî Gazete Tarihi: 09.05.1985, Resmî Gazete Sayısı: 18749,md.8/ğ, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3194&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5